YUNAN VE ROMA MİTOLOJİSİ

COLETTE ESTIN
HÉLÈNE LAPORTE

TÜBİTAK

TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları 168
Gençlik Kitaplığı 28

Yunan ve Roma Mitolojisi
Le Livre de la Mythologie Grecque et Romaine
Colette Estin - Hélène Laporte
Resimleyenler:
Paul Bontemps, Christian Broutin, Frédéric Clément, Bernard Dagan, Jean-Philippe Duponq, Henri Galeron, Donald Grant, Daniel Hénon, Gilbert Houbre, Pierre de Hugo, Anne Logvinoff, Manne, Bruno Mallard, Brigitte Paris, Sylvaine Pérols, François Place, Bruno Poiré, Jean-Marie Poissenot, James Prunier, Catherine Ripoll, Christian Rivière, Jean-Claude Sénée, Étienne Souppart, Dominique Thibault, Pierre-Marie Valat, Pierre Weitzel
Çeviri: Musa Eran

© Éditions Gallimard, Paris, 1987
© Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu, 2002

Bu yapıtın bütün hakları saklıdır. Yazılar ve görsel malzemeler, izin alınmadan tümüyle veya kısmen yayımlanamaz. Türkçe yayın hakları Kesim Ajans aracılığı ile alınmıştır.

TÜBİTAK Popüler Bilim Kitapları'nın seçimi ve değerlendirilmesi TÜBİTAK Yayın Komisyonu tarafından yapılmaktadır.

ISBN 975 - 403 - 260 - 2
1. Basım Eylül 2002 (2500 adet)

TÜBİTAK
Atatürk Bulvarı No: 221 Kavaklıdere 06100 Ankara
Tel: (312) 427 33 21 Faks: (312) 427 13 36
e-posta: kitap@tubitak.gov.tr
İnternet: kitap.tubitak.gov.tr

Semih Ofset - Ankara

Yunan ve Roma Mitolojisi

Colette Estin
Hélène Laporte

Çeviri
Musa Eran

TÜBİTAK POPÜLER BİLİM KİTAPLARI

İçindekiler

Mit Nedir? 1
Yunan Dini 2

ESKİ YUNAN 4
Yunanistan 6
Deniz 8
Dağlar ve Ormanlar 10
Verimli Ova 12
Hayvanlar 14
Bir Açık Hava Uygarlığı 16
Bilinen Dünyanın Sınırları 18
Tarihte Yunanistan ve Roma 20
Girit ve Mykenai 22
Karanlık Çağlar 26
Kolonileştirme 28
Koloniler ve Ticari İlişkiler 30
MÖ VIII-VII. Yüzyıllarda Yunanistan 32
Sparta, Savaşçı Site 34
Perikles Yüzyılı 36
Atina Demokrasisi 38
Bir Halkın Bütünleşmesi 40
Olimpiyat Oyunları 42
Büyük Bir Çeşitlilik 44
Meslekler 46
Çömlekçilik 48
Heykelcilikte On Yüzyıl 50
Müzik ve Dans 52
Günlük Yaşam 54
Aile 56
Kadın 58
Sitede Din 60
Ayinler 62
Verimlilik Ayinleri 64
Tapınak 66
Kehanet 68
Yakındoğunun Katkısı 70
Fatih İskender 72
Helenistik Yunanistan 74
Delphoi, Dünyanın Göbeği 76

MİTLER BİZE NASIL ULAŞTIRILDI? 78
Şairlerin Babası Homeros 80
Hesiodos ve Lirik Ozanlar 82
Tiyatro 84
Filozoflar 86
Tarihçiler 88
İskenderiye ve Roma Yazarları 90

KİŞİLER 92
İlk Yaratıcı Güçler 94
İlk Tanrılar Kuşağı 96
Büyük Tanrılar 98
Olimposluların Günlük Yaşamı 100
Her Yönüyle Zeus 102
Apollon ve Dionysos 104
İkinci Derecedeki Tanrılar 106
Tanrılar Kalabalığı 108
Yer Tanrıları 110
Kahramanlar 112
Lanetli Bir Aile: Atreusoğulları 114
Olağanüstü Yaratıklar 116
Canavarlar 118

ÖYKÜLER 120
Evrenin Yaratılışı 122
Tanrılar Titanlara Karşı 124
İnsanlığın Beş Çağı 126
Prometheus 128
Kadın ve Tufan 130
Zeus'un Birliktelikleri 132
Şaşılacak Doğumlar Hakkında 134
Hermes, Tanrıların Habercisi 136
Demeter ve Persephone 138
Dionysos'un Gezginciliği ve Öfkesi 140
Perseus 142
Theseus, Atina Kralı 144
Minotauros 146
Daidalos 148
Herakles'in Doğumu 150
Herakles'in İşleri 153
Hesperisler Bahçesi 154
Bir Kahramanın Ölümü 156
Paris'in Kararı 158
İphigeneia'nın Kurban Edilmesi 160
Akhilleus ile Patroklos 162
Troyalılar Hanedanı 164

Çarpışmalarda Öfke	166
Troya Atı	168
Odysseus ve Kiklop	170
Kirke'nin Büyüleri	172
Denizin Tehlikeleri	174
İthaka'ya Varış	176
Agamemnon'un Dönüşü	178
Ele Gelmez Proteus	180
Orpheus	182
Oidipus ve Sfenks	184
Kral Oidipus	186
Antigone	188
İason ve Argonautlar	190
Bin Bir Tuzaklı Yolculuk	192
Altın Postun Ele Geçirilmesi	194
Artemis ve Apollon'un Öcü	196
Sisyphos	198
Tanrısal Flora	200
ESKİ ROMA	202
Romalı	204
Geleneksel Tanrılar	206
Rahipler Sınıfı	208
Aile Kültü ve Ayinleri	210
Kamu Kültleri	212
Dışarıdan Alınan Tanrılar	214
Gizli Din ve Kültler	216
İmparatorluk Kültü	218
Romalıların Atası Aineias	220
Ölüler Ülkesi	222
Romus ve Romulus	224
Sabin Kızlarının Kaçırılışı	226
Horatialar ile Curiatuslar	228
Her Şey Zafer İçin	230
Philemon ile Baukis	232
Amor ile Psykhe	234
İtalya'da Rönesans	238
XVI. Yüzyıldan Günümüze	240
Küçük Mitoloji Sözlüğü	242
Daha Fazla Bilgi Edinmek İçin	248
Dizin	249

Güneşin atlarının yola çıkış saatiydi,
Görkemli uyanışla boydan boya titreyen gök,
Ötümlü kapısının her iki kanadını açıyordu.
Aklar içinde şaşılası atlar görünüyordu şafakla,
Onların ardında koskoca bir küre benzeri, göz dayanmaz,
Pırıl pırıl koca arabanın değirmisi ışıldıyordu.
Atları süren tanrının kolu seçiliyordu.
Akilon dört atlı arabayı hazır etmişti.
Dört yaman at altın göğüslerini şişiriyor
İlk adımlarını atarak; şahlanıyorlardı hâlâ
Karanlık alanla ışığa boğulmuş alan arasında;
Yelelerinden, oradan tam, bir buğu yayılıyor gibiydi.
İnciden, gök yakuttan, somakiden, elmastan,
Doğanın derinliğine serpiştirilen, akıp giden bir buğu;
İlk üçü, bakışlar soylu, soluk coşkulu,
Işıktan çiy damlalarını silkeliyorlardı.
Sonuncusu geceden yıldızları silkeliyordu (.....)
Birden bir ışık huzmesiyle eğildi,
Ve de perde aniden aralanmışken,
Sonsuz neşeleri içinde müthiş tanrıları gördü
O şaşılası ve güçlü varlıkları, o görünmezleri,
Dipsiz derinliğin o bilinmezleri orada idiler işte,
Vulcanus'un özenle işlemiş olduğu on iki altın taht üzerinde
Asla tadına doyulmayan sofrada.
Tanrılar nektar ve ambrosia yiyip içiyorlardı.
Venüs beride, Jüpiter ötedeydi.
Sakin bir köpüğün beyazlığı üzerinde Kypris
Çıplak ve olağanüstü, dinleniyordu sere serpe.
Kendisine dikilmiş gözlerin aleviyle kuşatılmış olarak,
Zaman zaman da övgü, aşk ve tatlı sözlerle.
Bütün deniz onun saçlarında dalgalanıyordu sanki
Keskin bakışlı Jüpiter, bir ayağı kartal üstünde, dalgın duruyordu...

Victor Hugo
Satyr, Yüzyılların Efsanesi, 1859

Mitler, hayal gücü onları canlı tutsun diye vardır.

Albert Camus

İkaros Güneş'e dek uçmak hevesi uğruna ölür.

Mit Nedir?

Danaos'un kızları kocalarını öldürdükleri için dipsiz bir fıçıyı suyla doldurmaya mahkûm edilirler. Sulamayı çağrıştıran bu mit, bereket saçan suyu sonsuza dek taşıyacak Danaos'un elli kızı biçiminde Mısır'dan gelmedir.

Mitler doğa güçlerini ve doğaüstü yaratıkları vurgulayan hayal ürünü öyküler-dir. Mitin simgesel ve kutsal bir ağırlığı olur. Yüzyıllar boyunca bu öyküler birbirlerinden beslenerek zenginleşmişlerdir. Başlarda kulaktan kulağa gizlice yayılıyorken zamanla kimileri, özellikle de yazarlıkla uğraşanlar mitleri kayda almışlardır.

Bugün elimizde hemen her öykünün, devşirilmiş olduğu yere ve zamana, öyküyü aktaranın meşrebine göre değişen anlatımları bulunuyor. Bu çeşitlilik rahatsız edici değil.

Mitler evrenin ve insanın yaratılışı, dahası, doğa güçlerinin birer dev olarak türettiği tanrılar hakkında ana sorulara cevaplar da veriyorlar. Tarihleri boyunca Yunanlılar şehirlerinin kökenine ilişkin başka mitler de üretmişlerdir.

Yunan kültürünün temelini mitler oluşturur, herkes de bunları bilir. Evrenin bilinmezliği karşısında iç huzuru sağladıkları için de herkes mitlere inanır.

Logos usa uygun anlamlı söz, *mythos* (mit) ise hayali öyküdür.

Kendi külünden yeniden doğan şu masal kuşu Anka miti hem ruhun ölmezliğinin simgesidir, hem de yeni yılın.

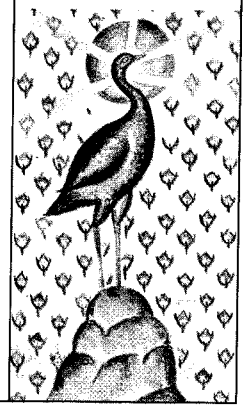

Yunan Dini

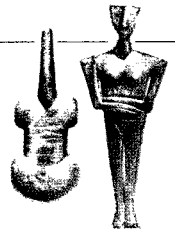

Mermer idoller, Kikladlar (III. binyıl)

Yanda: Apollon (MÖ V. yüzyıl)

Kıbrıs kırsalındaki bir tapınakta bulunmuş olan pişmiş toprak (MÖ 500'ler)

Pişmiş topraktan Teselya kaynaklı idol (Neolitik)

Yunan dini ne Hıristiyanların kilisesi gibi hiyerarşik ve bütüncül bir teşkilata, ne sıkı sıkıya tanımlanmış zorlayıcı bir inanca, ne de *Kutsal Kitap* veya *Kuran* gibi temel bir kitaba sahiptir. Din görevlileri aslında, ayinleri düzenlemek ve törenlerin geleneğe uygun olarak yapılmasını sağlamakla yükümlü yüksek memurlardır.

Yunanlılar tanrılarının sayısını, oluşan düşünce değişikliğine bağlı olarak birçok kez artırmışlardır. Ayinler, bayramlar zamana ve yöreye göre değişir, ama başlıca tanrılar, mitler, tapınaklar ve kurbanlar hepsinde ortaktır.

Tanrılar her yerde hazırdırlar, her şeyi bilirler, kendilerini simgelerle belli ederler ve birçok *işlevleri* vardır. Çok güçlüdürler, doğa olaylarından sorumludurlar, insanların eylemlerine yön verirler. Ne ki, doğrudan doğruya onlar da belirsiz, kaygılandırıcı Kader karşısında boyun eğmek zorundadırlar.

Yunanlılar özellikle kendi sitelerini ve oturdukları yeri koruyan tanrıya bağlıdırlar. Aynı tanrı hesabına her biri şu ya da bu biçimde bir betimleme veya işlevi kutsar.

Tanrılar kişinin yaşamına karıştıkları gibi sitenin de yaşamına karışırlar. Onlarla ayin ve dua ile ilişki kurulur, cevapları da rüya ve kehanetten beklenir.

Herkes tanrıları kendi sitesinin yolunca kutsasın.

Ksenophon, *Sokrates'ten Anılar*

Felsefenin gelişmesi ve bilimin ilerlemesi ile aydın insanlar giderek tanrıların varlığından kuşkulanırlar. Kimileri mitolojik anlatımları uydurma ve usdışı sayarak alaya alır. Büyücülük önemlidir; büyüden, bedduadan ve hortlaktan korkulur.

Zeus (MÖ 490'lar)

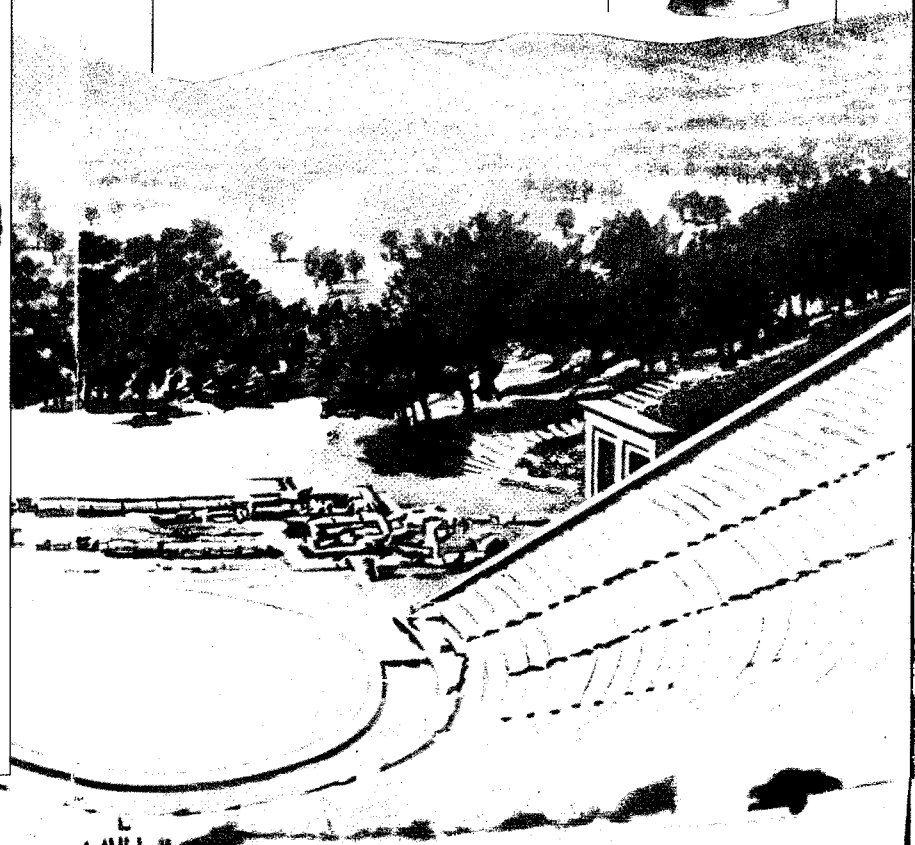

ESKİ YUNAN

En eski zamanlar için pek yerinde olarak şunu söyleyeyim: Ozanların ve mitologların yaşadığı uzaklardaki o ülke mucizelerin ve trajik efsanelerin ülkesidir; orada artık hiçbir kanıta, hiçbir kesinliğe yer yoktur.

Plutarkhos

Yunanistan	6
Deniz	8
Dağlar ve Ormanlar	10
Verimli Ova	12
Hayvanlar	14
Bir Açık Hava Uygarlığı	16
Bilinen Dünyanın Sınırları	18
Tarihte Yunanistan ve Roma	20
Girit ve Mykenai	22
Karanlık Çağlar	26
Kolonileştirme	28
Koloniler ve Ticari İlişkiler	30
MÖ VIII-VII. Yüzyıllarda Yunanistan	32
Sparta, Savaşçı Site	34
Perikles Yüzyılı	36
Atina Demokrasisi	38
Bir Halkın Bütünleşmesi	40

İnsan her şeyin ölçüsüdür.

Platon, *Protagoras*

Olimpiyat Oyunları	42
Büyük Bir Çeşitlilik	44
Meslekler	46
Çömlekçilik	48
Heykelcilikte On Yüzyıl	50
Müzik ve Dans	52
Günlük Yaşam	54
Aile	56
Kadın	58
Sitede Din	60
Ayinler	62
Verimlilik Ayinleri	64
Tapınak	66
Kehanet	68
Yakındoğu'nun Katkısı	70
Fatih İskender	72
Helenistik Yunanistan	74
Delphoi, Dünyanın Göbeği	76

Çocuklukta terbiyeli, gençlikte kendinin efendisi, olgun yaşında dürüst, yaşlılıkta yol gösterici, ölürken de yakınmayan kişi ol.

Bir Delphoi özdeyişi

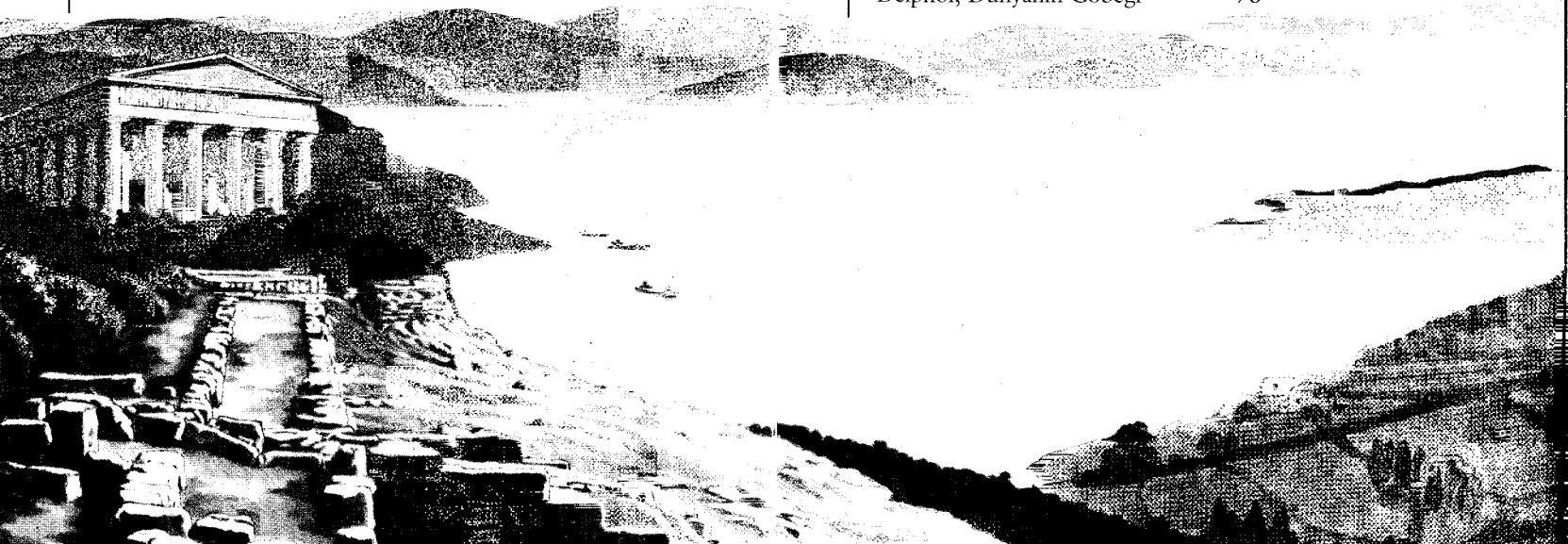

Yunanistan

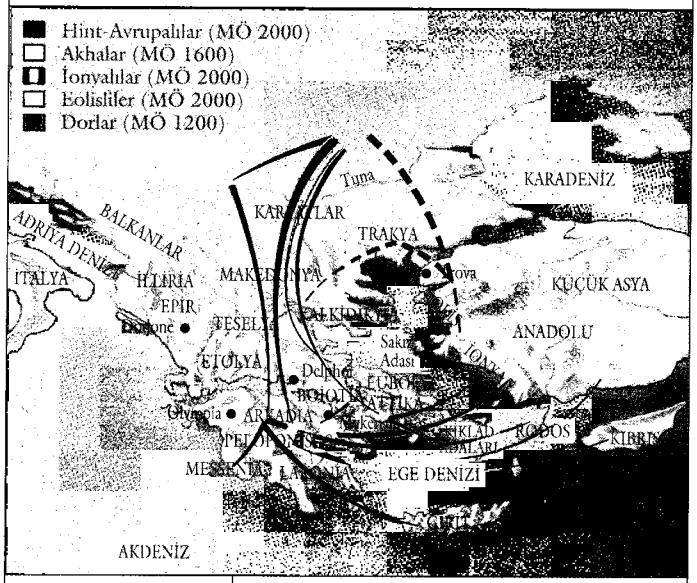

MÖ V. yüzyıla ait Yunan savaş gemisi. Üç sıra kürekli kadırga. (Delos'ta bulunmuş bir heykele göre)

Tarihöncesinin bitiminde, MÖ 3100 ile 2400 arasında Anadolu'dan gelen istilacılar Yunanistan'a yerleşirler. Beraberlerinde tuncu getiren ve Kikladlara egemen olan bu insanlara Yunanlılar *Pelasglar* der.

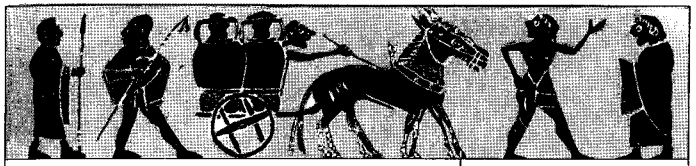

MÖ 1950'lere doğru Tuna'dan gelen Hint-Avrupalı yeni bir boylar dalgası kendini gösterir. Kimileri Küçük Asya'dan geçer, bunlar İonyalılardır. Bu halklar ve bunlardan Teselya'ya yerleşen Eolisliler, ki ilk Yunanlılarla bir tutulurlar, MÖ VI-II. yüzyıla doğru kendilerine *Helenler* diyecekler. *Grek* sözü daha sonraları Latinler tarafından ortaya atılmıştır.

Mykenai uygarlığı (MÖ 1600'lerden itibaren), Homeros'un *Akhalar* dediği yeni istilacılara bağlanacaktır.

MÖ 1220'lere doğru sıra başka Hint-Avrupalılara yani Dorlara gelir. Dorlar demiri getirir ve savaşçı bir toplum oluştururlar. Başta Zeus ile Apollon, tanrılar tanrıçaların yerini alır.

Bir Yunan mitine göre bu halklar ilk insanların, Pyrrha ile Deukalion'un soyundandır.

MÖ V. yüzyılda Yunanistan'da yolculuk.

Yunanistan'da at MÖ II. binin başlarından beri biliniyor. (Bir Girit pişmiş toprağı)

Hint-Avrupalılar ortak tanrılara ve ortak bir dil yapısına sahip halklardır.

Deniz

Bugüne oranla tuzu daha az, balığı daha bol olan Akdeniz beslenmede önemli bir yer tutuyordu.

Yanda:
Bir balık satıcısı

Yunanlılar bazı adaların denizde yer değiştirdiğini sanıyorlardı.

Kül rengi, şarap tortusu rengi, gök rengi...

Ozan Homeros denizi işte böyle betimlerdi.

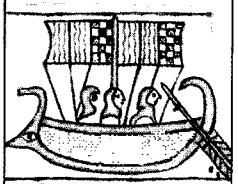

MÖ 550'lerin savaş gemisi, bir Etruria vazosuna resmedilmiştir.

Girintisi çıkıntısı bol kıyılarıyla deniz Yunan dünyasının orta yeridir. Kara ulaşımındaki güçlükler ve toprağın madence fakirliği Yunanlıları, ticaretle uğraşmak için, çok erken zamanda fırtınaların ve korsanlığın tehlikelerini göğüslemeye itmiştir. MÖ VIII. yüzyıldan itibaren, Fe-

nikelilerin ardından onlar da Akdeniz'i boydan boya tanımışlardır.

Balıkçılar, gemiciler daha çok yazın denize açılırlar, yaz savaşların da mevsimidir. Pusula bilinmediği için Güneş'ten yön bulunarak gündüz yolculuk edilir. Gemiler ufak tonajlıdır ve belli dümenleri yoktur. Yük gemileri *toparlak* ve hantal yapılarıyla sıkça batarlar; yalnız MÖ VIII. yüzyılda icat edilen, üç sıra kürekli kadırga, oldukça kullanışlı ve hızlıdır.

O zamanlar Girit'ten Mısır'a en azından beş günde, İtalya'dan İskenderiye'ye de üç, dört haftada gidilirdi.

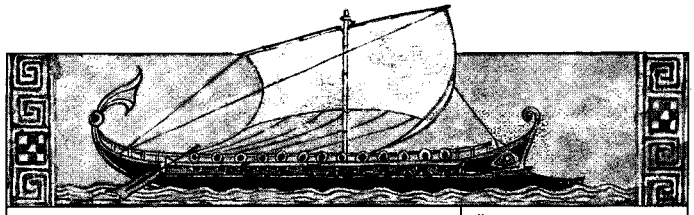

Kimi deneyimli ve gözüpek kaptanlar hariç, Yunanlı gemiciler adalar arasında çalışırlardı. Yunanistan ile Küçük Asya arasında iki yüz ada vardır. Bazı adalar kurudur, neredeyse çöldür, bazıları verimli ve zengindir (Naksos, Milo); bazıları ticari ve siyasi (Midilli, Sakız, Sisam) veya dinsel (Delos, Kithira) ilişkilerin merkezidir.

Büyük limanlarda armatörler, tacirler, işçiler, hamallar ve denizciler yan yana bulunurlar. Aralarında maldan başka haber, yolculuk öyküsü, mit vb. alışverişi de olur. Bu işlek merkezler Yunan uygarlığının yoğrulduğu potalardır.

Üç sıra kürekli kadırga, 40 m boyunda savaş gemisi, 200 adam alabilir ve saatte 18 km (10 deniz mili) hız yapabilir.

Uçan balık, MÖ XVIII. yüzyılda Girit'te resmedilmiştir.

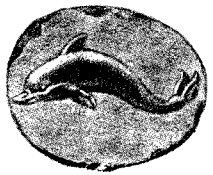

Yunus, Apollon'un simgesi, denizcilerin uğurudur.

Bir Girit kadırgası. Akdeniz'in en eski gemilerindendir.

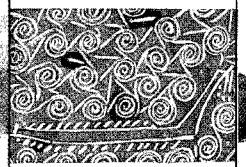

III. binyıla ait kilden bir tava üzerindeki iş

Dağlar ve Ormanlar

Girit'in en yüksek doruğu İda Dağı kutsal bir dağdır. Bu dağdaki mağaralar da anatanrıçaya tapınma yerleri bulunuyordu. Bir efsane Zeus'un çocukluğunu buraya bağlar. Zeus burada keçi Amaltheia tarafından beslenmiştir.

Nympheler doğada her yerde bulunurlar.

Yolcu için dağ tuzaklarla dolu bir yerdir.

Asıl Yunanistan'da engebelerin % 80'ini dağlar oluşturur. Bu engebeler içerdeki ulaşımı zorlaştırır. Ülkede yayan, eşek ya da katır sırtında ağır ağır yol alınır. Haydutlarla karşılaşmak talihsizliği hep vardır. Yunanlılar soğuk ve kar kaygısı da taşırlar.

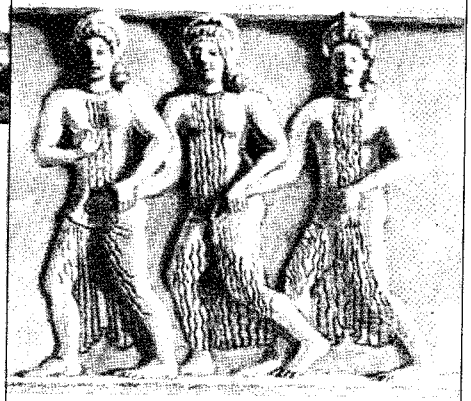

Orman yükseklerde meşe, kestane ve gürgen, aşağılarda çınar ve çam ağaçlarından oluşur. Toprak maden vermeyince, örneğin, gemi iskeleti kurmak, ayrıca odun kömürü yapmak için ağaç kullanımı yoğunlaşır. MÖ V. yüzyılda ağaç ithal etmek gerekmiştir. Giderek ormanın yerini makiler alıyor ve havaya artık mersin, kocayemiş, funda, dikenli karaerik ağaççıkları ve benzeri bitkiler koku saçıyordu.

Bu yabanıl yerlerde kimlerle karşılaşılır? Haklarında hemen hiçbir şey bilmediğimiz çerçiler, gezici zanaatkârlar ve oduncularla, koyun ve keçi sürülerini yaylalarda otaran ve hemen her yerde yarı yabanıl biçimde domuz yetiştiren, koyun postuna bürünmüş çobanlarla, avcılarla, nihayet bütün sosyal sınıflardan birçoklarıyla... Yunanistan'da aslan aşağı yukarı MÖ VII. yüzyıldan itibaren yok olmuşsa da çok güçlü ve alışık kimseler kolayca kurt ve ayı yakalıyorlardı.

II. binyılın başlarından itibaren dağların çoğu kutsallaşmıştır. Oralarda Pan'la, Nympherlerle, Apollon veya Artemis'le karşılaşmak mümkündür. Yine, pek çok mağarada tanrısal varlıkların ya da kahramanların oturduğu kabul edilir. Yarlarda yuvalanan yırtıcı kuşlar tanrıların mesajlarını iletirler. Arkadia, gulyabani masalının kalıntısı olarak Kurt-Zeus'a ait çok eski bir kültü muhafaza etmiştir.

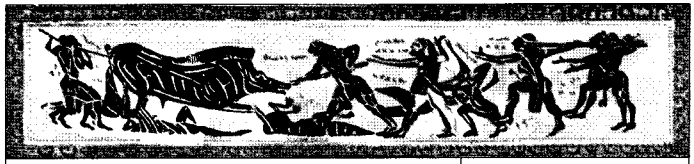

Yabandomuzu avı çok gözde bir bedensel uğraştır.

Anayolda bir haydut
Efsaneye göre Prokrustes'in iki yatağı vardı. Prokrustes kısa boylu yolcuları büyük yatağa, uzun boyluları da küçük yatağa uzanmaya zorlardı. Haydut birincisinin kol ve bacaklarını çekip uzatır, ikincisininkileri ise kesip kısaltır ve böylece onları yatağa uyarlardı. Kahraman Theseus günün birinde hayduta aynı işkenceyi çektirir.

Ormanlar ve dağlar doğa güçlerini simgeleyen tanrısal varlıklardan Satyrlerle doludur.

Verimli Ova

Bütün dünyaya buğday ekmekle görevli tanrıça Demeter, kızı Persephone ve Triptolemos.

Halk daha çok kıyı ovalarında toplanmıştır. Ancak, sulanabilir toprak şeritleri öylesine azdır ki çoğu kez Yunanlılar gözlerini deniz, ova ve dağın uyumlu bir bütün oluşturduğu yerlere çevirirler.

Athena ile Poseidon Atina'yı tartışıyorlar. Tanrıça, Atinalılara zeytin ağacı vererek galip gelir. Tanrıçanın o vakit yerden fışkırtmış olduğu kökten çıkan on iki filize MÖ V. yüzyılda hâlâ tapılıyordu.

Şehir halkı ile köy halkı arasında iletişim sınırlıdır: Şehirliler sahibi oldukları tarlalara giderler, köylüler ise ürünlerini satmak için şehre gelirler.

Yunanistan toprağının ancak ufak bir bölümü ekilebilir. Tatlı su az ve yaşamsal olup çok değerlidir. Küçük işletmeci acımasız bir uğraş içindedir, azla yetinir, genellikle borç altındadır. Büyük mülkler ise çoğalır...

Bütün doğal olaylara tanrıların karıştığı kabul edilir. Tarımla ilgili ayinler pek çoktur. Pınarlar Nymphe, fırtınaların şiddetli sellere dönüştürdüğü düzensiz ırmaklar ise korkunç tanrılardır. Irmak yakınlarına kutsal heykelcikler konur, dualar edilir ve bir akarsu geçilmeden önce

Beslenmede önemli yeri olan zeytinin toplanması. Zeytinyağı aydınlatmada da kullanılır.

arınılır. Her tarla sınır taşı tanrı Hermes'i simgeler.

Buğday, üretimin azlığına rağmen, beslenmenin temelidir.

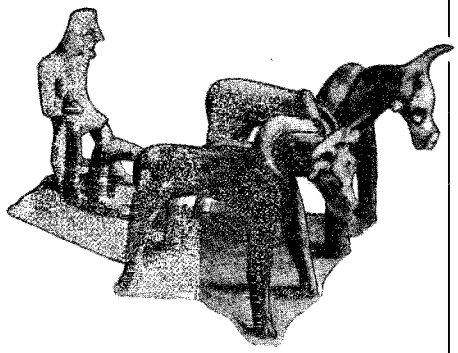

MÖ VII. yüzyıla ait bir Boiotia pişmiş toprağı

Zeytin ağacı kutsaldır ve çoğunlukla devlet malıdır; dolayısıyla ne kesilebilir ne de yakılabilir.

Bal, tanrıların yiyip içtiği nektar ve ambrosianın kaynağı sayılır.

Üzüm boldur. Bağ bozumu Dionysos kültüyle bağlantılıdır.

Eğer, Perses, günün birinde çocukların ve karınla, yüreğin ezik, çıkıp bir lokma yiyecek için dilenmek istemiyorsan, ki dilenmekte hiçbir çare yoktur, tanrıların insanlara özgü kıldığı işlerle uğraş.

Hesiodos

Kireçli, kuru toprağını sürmek için köylü çapa ve ahşap karasabandan başka şey bilmez.

Zeytin, bir diğer parçaya bağlı ve hareketli ahşap parça marifetiyle sıkılır. Bu parça taş dolu torba ve insan ağırlığıyla bastırılır.

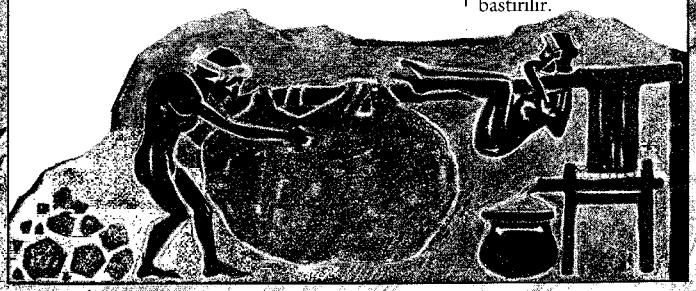

Hayvanlar

II. binyıldan bir kral asasını süsleyen kuzu-kartalları, Kıbrıs kökenli.

Yırtıcı hayvanlardan aslan Yunanistan'da MÖ X. yüzyıla doğru yok olmuştur, fakat MÖ V. yüzyılda ayı, kurt ve yabandomuzu hâlâ vardır.

Yunanistan'a at MÖ 2000 yılına doğru getirilmiş ve özellikle MÖ VII. yüzyıldan itibaren at ırkı ıslah edilmiştir. At özenle kuşatılmış ve binek olarak ya da yarışlar veya savaş için zenginlere özgülenmiştir. Bir efsane ilk at olan Skiphios'a Poseidon tarafından Teselya'da can verilmiş olduğunu söyler.

Yunan toprağı küçükbaş hayvanları (koyun, keçi, domuz) beslese de Boiotia'nın

Pompei'den gelme altın keçi

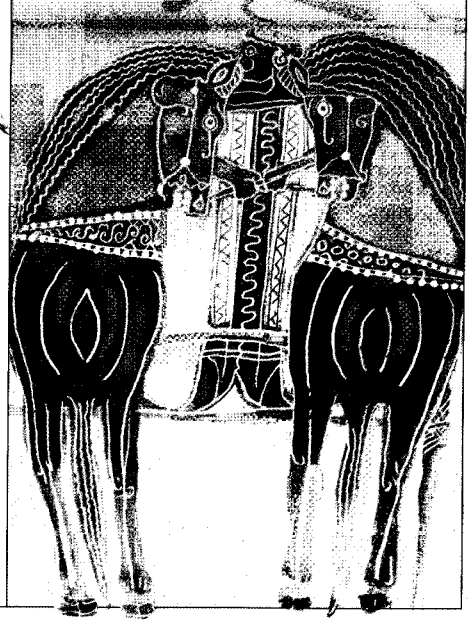

Koşulmuş atlar, MÖ 550'lere ait bir hydriaya göre.

verimli otlakları dışında sığır nadirdir. Köpek pek sevilen bir arkadaştır, kedi hemen hemen bilinmez.

Geçmiş zamanlarda, Mısır'da olduğu gibi, bazı hayvanlara tanrıymış gibi tapılmış olmalıdır. Bu tür kültün izlerine ancak MÖ VIII. yüzyılda rastlıyoruz. Ücra bir bölge olan Arkadia'da kısrak başlı bir Demeter'e ve bir Kurt-Zeus'a tapılmıştır.

Çok sayıda hayvan büyük bir dinsel saygı görüyordu. Bazıları tanrılara amblem oluşturur ya da birçok yerde onlara adanmışlardır. Örneğin, koyun Helios'a (Güneş), at ya da tavus Hera'ya, kaplumbağa Pan'a adanmıştır. Yırtıcı kuşlar tanrıların mesajlarını iletirler. Karganın sesi ile çalıkuşunun sesi geleceği açığa vurur.

Diğer yandan, hayvan kurban edilmesi tanrılara pek hoş gelir ve her birinin yeğlediği bir tür vardır. Pindos Dağları'ndaki genç çobanlar ayı yavrusu yakalar, onları Afrodit'e sunmak üzere koyun sütüyle beslerlerdi.

Aslan avı, tunçtan bir hançerin yüzüne altın ve gümüş kakma ile işlenmiş olup bir Mykenai mezarında bulunmuştur.

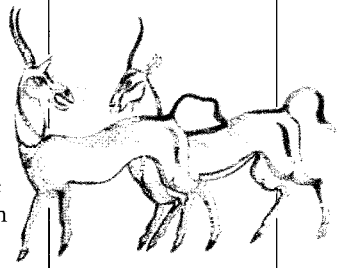

Santorini Adası'nda (Kikladlar) II. binlerde resmedilmiş karacalar. Süslemede hayvanlar sıkça kullanılan motiftir.

Delos Tapınağı'ndaki aslan dizisi. Delos Adası Apollon'a adanmıştır.

Bir Açık Hava Uygarlığı

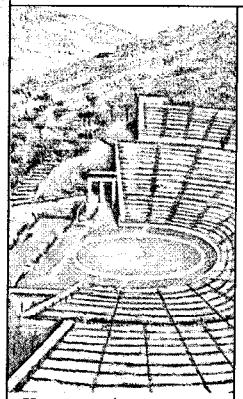

Kamu yapılarının çoğu gibi tiyatroların da üstü açıktır. Epidauros Tiyatrosu'nda 14.000 kişilik yer bulunuyordu.

Makedonya'nın soğuğundan Girit'in yakıcı kıyılarına dek bölüm bölüm uzanan engebeli arazi ve Adriya Denizi ile Ege'den esen rüzgârlar, yılın önemli bir bölümünün güneşli geçmesine karşın ılıman bir iklim meydana getirirler. Bu iklim mimarlığa da yansır: Yunanistan bir saraylar ülkesi değildir. Bir zorunluluk gerektirmedikçe (genel hamamlar yani *Thermo*lar ve kütüphaneler öyle gerektirir) kamu yapılarının üstü örtülmemiştir. Akustik harikaların gerçekleştirildiği tiyatrolar ve tapınaklar kadar yargılama ve siyasi toplantı yerleri de açık havadadır.

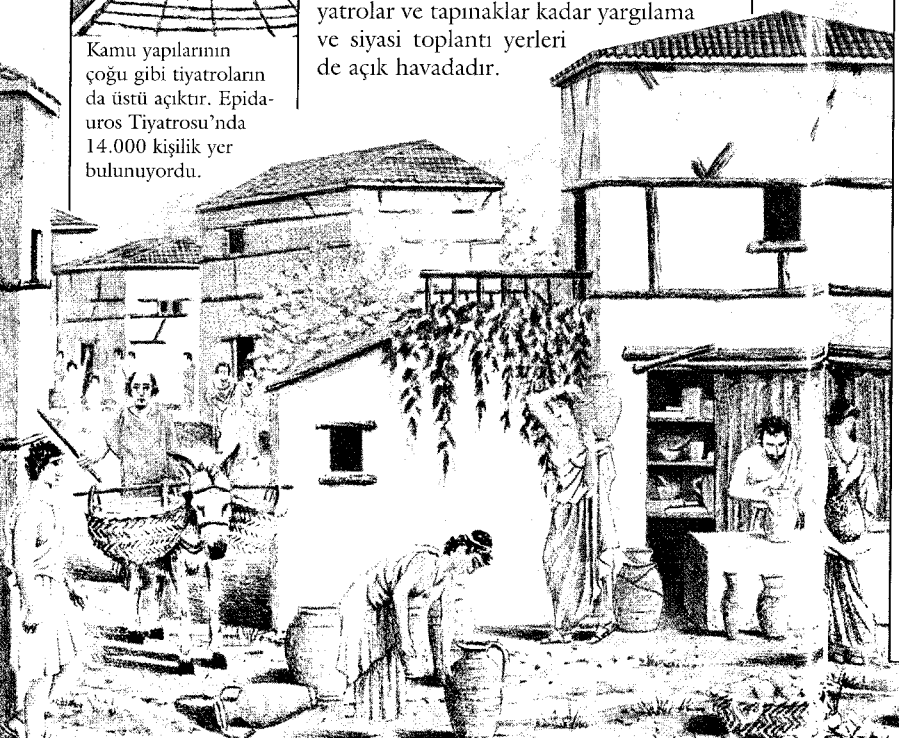

Bunca etkinliğe dekor oluşturan Yunan görünümü işte böyledir.

Hafif giysilerden ötesine gereksinim duyulmaz, sade bir yemek rejimi ve basit bir konforla yetinilir. En zengin Atinalılar bile çok az mobilyaya sahiptir.

Buna karşılık, sosyal yaşam çok gelişmiştir. İnsanlar dükkânların içinde, *agora*'da (halk alanı) sütunlu galerilerin gölgesinde tartışmalar yapar, meclise katılır, davalarda hazır bulunurlar. Boş, dolu her konudan, politikadan ve hatta felsefeden söz ederler. Gazete olmadığı için bütün haberler kulaktan kulağa yayılır. Filozof Sokrates hiç yazmamıştır. Tüccarlarla çene çalmak, Atina sokaklarında tartışmak yoluyla bu filozof insan düşüncesinin akışını değiştirmiştir.

Hitabet gerçek bir sanattır, hele Atina'da. Büyük hatipler tüm Yunanistan'da tanınır. Demokratik toplumda bir kimse, düşüncesini kabul ettirmek ya da davasını savunmak bakımından söz alıp konuşabilecek yetenekte olmalıdır. Gerçekte ise çoğu zaman profesyonel bir kişi, bir logographos, müşterisinin yapacağı konuşmayı hazırlardı.

Bu söylev tutkusu bütün Yunanlılar tarafından paylaşılmış değildir. Spartalılar, örneğin, kendilerini az sözcük kullanarak dile getirmeleriyle ünlüdür. Bulundukları bölgenin adından, Lakonia'dan, esinlenerek bu anlaşma biçimine *Lakonizm* denmesi bu yüzdendir.

Palestra jimnastik yapmaya tahsis edilmiş kamusal yerdir. Her şehirde bunlardan epeyce vardır; pek genç yaşlarından itibaren erkekler buralara sık sık giderlerdi. Buralar hayvan dövüşlerinin de yapıldığı yerlerdir.

Bilinen Dünyanın Sınırları

Aiskhylos tarafından *Zeus'un Köpeği* diye adlandırılan bir grifonu temsil eden gümüş Abdera parası. Kartal başlı aslan türünden grifonlar Uzak Kuzey ülkesi altınının bekçileridir.

En Kuzey'de, kuzey rüzgârı poyrazın, Boreas'ın bile ötesinde, zaman zaman Apollon'un da oturduğu esfane ülke Uzak Kuzey bulunuyor. Orada ebedi aydınlık, tatlılık ve mutluluk egemendir. Halk uzun uzun ömür sürer; müzikle, dansla, şölenlerle keyif içinde yaşar.

MÖ IV. yüzyıldaki bir Yunanlı için bilinmezlik evinin yakınından başlar. Hemen yanı başındaki dağ kitleleri onun için gizem doludur. Kara veya deniz yolculuklarında mesafelerin kaç günde alınacağını güvenilmez bir biçimde hesaplar. Sadece İonyalı tek tük bilgin, o da henüz pek kabaca olan haritalara sahiptir. Tarihçiler ve coğrafyacılar Peloponnes kıyılarını bile henüz doğru dürüst ortaya koyamıyorlar.

Sıradan yolcular daha çok Yunan dünyasında tanınmış birkaç tapınak ya da şehri ziyaret ederler; bu yönden Delphoi ve Delos ağırlıklıdır. Denizciler ve tacirler öteden beri bilinen ticaret yollarını izler, ama kıyı boyunca dizilmiş acentelerden öteye gitmezler; Atlantik'e geçenler azdır. Askeri seferler nedeniyle Sicilya ve Pers ülkesi bilinmektedir.

Yunanlılar kuzeyde zengin göçebe İskitler ile karşılaşır ve onlardan kereste, kehribar ve altın satın alırlar. Güneyde ise Mısırlılar, Nübyalılar ve Libya göçebeleri ile karşılaşmışlardır. Tanrılar bazı bazı egzotik halkların yanında eğleşirler.

Daha uzaklardaki, Dünyamızı kuşatan şu derin ve sonsuz Okyanus'un kıyılarındaki topraklar da şenliklidir: Günbatımı'na doğru Kikloplar, Lestrigonlar ve Lotophagoslar vardır. Güneyde Etiyopyalılar (Yunanca: *Yanıklar*) bulunur, bunların içinde de Pigmeler yaşar. Gündoğumu yönünde Hintliler vardır. Kuzey'de Kimmerler, daha ötelerde Uzak Kuzey ülkesi ile komşu olan Arimasplar yaşar. Okyanus üstünde, Hesperisler bahçesinden (s. 154) uzak olmayan bir yerde, Mutlular adaları yüzer, hayatlarını örnek biçimde geçirmiş olan kimseler öldükten sonra o adalarda otururlar.

Kuzey'den Güney'e her tarafta altın, bakır ve kalay bulunmaktadır; bunlar Yunanlıyı büyüleyen madenlerdir. Ancak coğrafyacılar daire biçiminde ve ırmakların yaratıcısı olan bir Okyanus düşüncesini kesinlikle reddederler; onlara göre o uzak topraklar boştur.

İskitler, kuzeyden gelen süvariler.

Cebelitarık ile Septe kayaları *Herakles Sütunları*'dır. Kahraman, kayaları oralara Geryon'un öküzlerini Euristheus'e getirdiği zaman (onuncu işi) koymuştur. Bu *sınır*dan sonra gece ile gündüz birbirine kavuşmaktadır. Her gece Güneş orada, denizin *bir şeyi söndürdüğü zaman çıkardığı sese benzer bir ıslıkla* uyur.

Strabon

Yunanlılar oraya ılıman, verimli, cennet benzeri birtakım ülkeler yerleştirirler.

Pigmeler Mısır'ın güneyinde yaşar. Hera'nın onlardan birini, Pigmelerin arasında kalan öz oğlunu defalarca kaçırmaya çalışan bir leylek haline getirdiği günden beri Pigmeler leylekleri düşman bellemişlerdir. Leylek sürüleri Pigmeleri hırpalamayı sürdürürler.

Tarihte Yunanistan ve Roma

Zamanın uzun akışının insanlar hakkında söyleyeceği çok şey vardır.

Euripides, *Medeia*

MÖ 3200-2000: Kikladlar
MÖ 3100: Sümer'de çivi yazısı

MÖ 3000-2000: Britanya'da Megalitler. Britanya Adaları'nda sanki bir İskandinavya (Stonehenge).

MÖ 2750: İndüs uygarlığı

MÖ 2600-2550: Gize piramidi
MÖ 2100: Mısır'da Osiris kültü

MÖ 2000: Girit uygarlığının başlangıcı

MÖ 1800: İbrahim
MÖ 1750: Hamurabi Babil İmparatorluğu'nu kuruyor.

MÖ 1600: Mykenai Arilerin Hindistandaki işgalleri

MÖ 1500-1400: Kuzey Avrupa'da Tunç Çağı

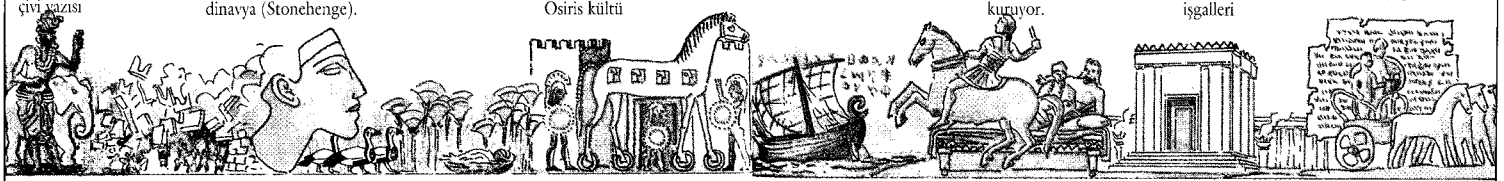

MÖ 1450: Vedalar
MÖ 1450-1180 Hititler dorukta

MÖ 1375: Knossos Sarayı (Girit) tahrip ediliyor.
MÖ 1370: Mısır'da Güneş kültü (Tektanrıcılık)

MÖ 1350: Musa

MÖ 1270-1183: Troya Savaşı
MÖ 1250: Mykenai'nin çöküşü

MÖ 1150: Akdeniz'de demir uygarlığı
MÖ 1000-850: Etrüskler İtalya'da

MÖ 969-959: Süleyman Tapınağı'nın yapılışı

MÖ 850-750: Homeros (İlyada ve Odysseia)
MÖ 800-700: Yunan dünyasında yazı

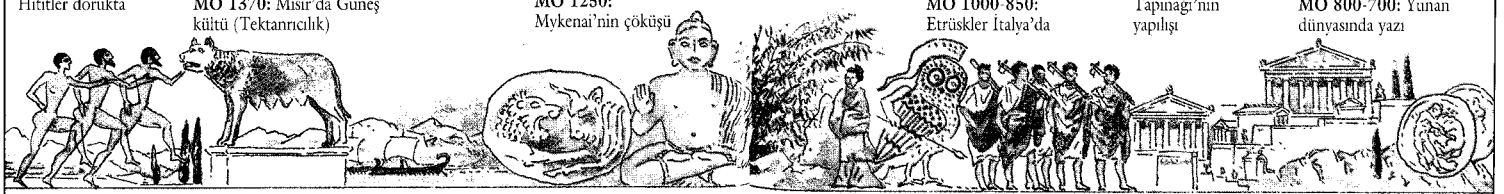

MÖ 776: Yunanistan'da ilk Olimpiyat Oyunları

MÖ 753: Roma'nın masalsı kuruluşu

MÖ 750: Akdeniz'de Yunanlıların ilk kolonileri
MÖ 650-600: Paranın icadı (Lidya ve Yunanistan)

MÖ 558: Buddha'nın doğumu

MÖ 551: Konfüçyüs'ün doğumu

MÖ 509: Roma Cumhuriveti
MÖ 507: Atina demokrasisinin başlangıcı

MÖ 490: Yunanistan'ın Maraton zaferi

MÖ 479-338: Eski Yunan kültürünün altın çağı

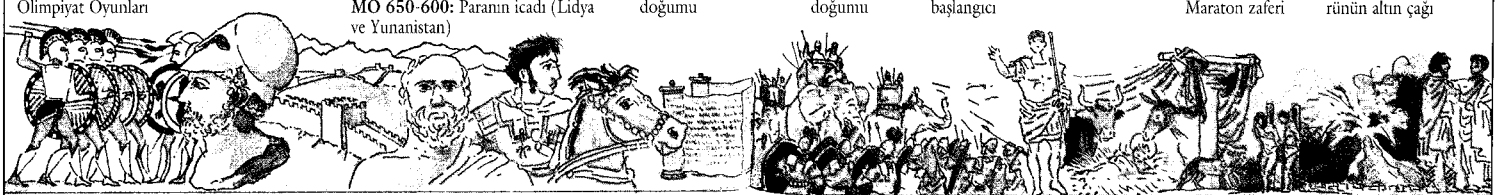

MÖ 431-404: Atina ile Sparta arasında Peloponisos Savaşları. Sparta'nın zaferi

MÖ 429: Perikles'in ölümü
MÖ 400: Çin Seddi

MÖ 399: Sokrates'in ölümü
MÖ 347: Platon'un ölümü

MÖ 336-323: Büyük İskender. İmparatorluğu Mısır'dan Hint'e uzanır.

MÖ 290: İskenderiye Kütüphanesi

MÖ 264: Birinci Pön Savaşı
MÖ 145: Yunanistan Roma'nın eyaleti oluyor.
MÖ 59-49: Caesar Galya'da

MÖ 27: Augustus, Roma İmparatoru
MÖ 4: Nasıralı İsa'nın doğumu

64: Roma yangını (Neron). Hıristiyanlara zulüm
79: Vezüv'ün püskürüşü

212: Bütün uyruklar Roma vatandaşı

Girit ve Mykenai

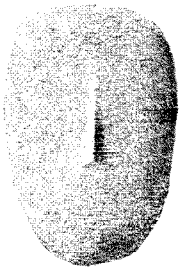

Mermer idol başı, Kikladlar kökenli, III. binyıla ait.

Knossos Sarayı, XIX. yüzyıldaki bir rekonstrüksiyona göre.

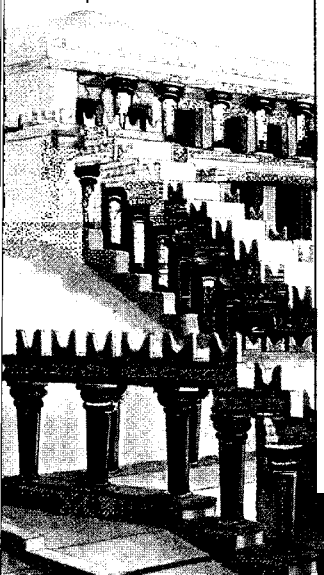

Minos Uygarlığı

VI. bin yıldan itibaren Girit, kökenini pek bilemediğimiz bir halk tarafından işgal edilmiştir. MÖ 2000'lere doğru burada gönençli, parlak bir uygarlık gelişir; ince bir lükse sahip, görkemli ve berkitilmeleri gerekmemiş saray yıkıntıları buna tanıktır. Saraylardaki zengin süslemeler pek özgür anlatımlı olup yaşam sevinci ile doludur. MÖ 1700'lere doğru Knossos bir güç merkezi olur. Yazıları henüz çözülememiş olan, doğrusal A yazısıyla yazılmış, çok sayıda belge ele geçmiştir.

Girit monarşisine, efsane kral Minos'un adından ötürü *Minoyen* denmiştir. *Mutluluk* demek olan Minos adı, Firavun ya da Caesar gibi, belki de sadece hanedan unvanıdır. Ama, işte MÖ V. yüzyıl Yunan

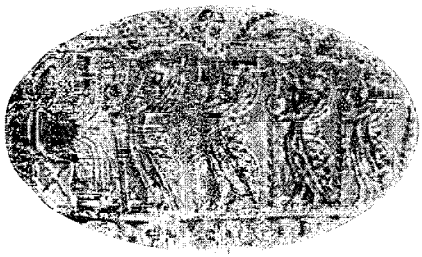

Altından yüzük-mühür, bir Knossos gömütünde bulunmuştur.

tarihçisi Thukydides'in bu konuda söyledikleri:

Bir donanmaya sahip ve bugün Yunan olan denizin büyük bölümü üzerinde egemenlik kurmuş bulunan Minos gele-

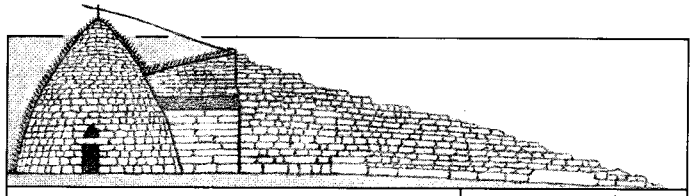

neğin tanıdığı en eski şahsiyettir. Kiklad Adaları'na egemenliğini kabul ettirmiş ve çoğunda ilk kolonileri kurmuştur.

Girit çok sayıda depremle çalkalanmış, MÖ 1400'lere doğru bir dış ya da iç savaşla yakılıp yıkılmış, nihayet iki yüzyıl sonra bir bölümü yeniden işgal edilmiştir.

Anakarada

MÖ 2000'lere doğru Akhalar Yunanistan'a gelince Mykenai, Argos, Tiryns, Pylos çevresine yerleşirler. Dilleri Yunanca olan bu yeni gelenler bir uygarlık yaratırlar; MÖ 1400 ile 1200 arasında doruk noktasına ulaşan bu uygarlık, zaman zaman Mykenai kralının etrafında güç birliği eden özerk kralların malikâneleri olan anıtsal kalelerle belirgindir. Akhalar Girit'i egemenlikleri altına alır ve Yakındoğu ile Sicilya'ya kadar uzanan seferler düzenlerler. Yüzyıllar sonra Yunanlılar bu dönemi *Kahramanlar çağı* diye anımsayacaklar.

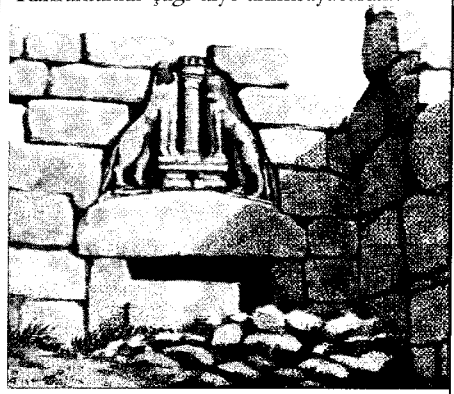

Agamemnon'a ya da *Atreus Hazinesi*'ne mal edilen kubbeli Mykenai mezarı. (MÖ XIII. yüzyıl başları)

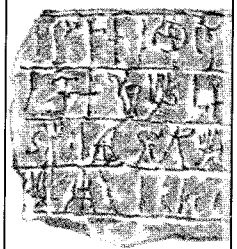

Bu kil tablete kazılmış olan *doğrusal B* yazısı, uygarlığının sonunda Girit'te ve Mykenai'de kullanılan yazıdır. Bu yazı 1953'te Michaël Ventris tarafından çözülmüştür.

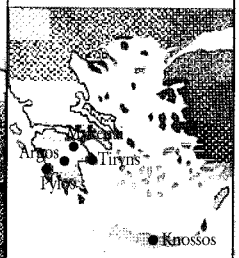

Mykenai Kalesi'nin 3 m tutan çerçeve içindeki Aslanlı Kapısı. (MÖ XIII. yüzyıl)

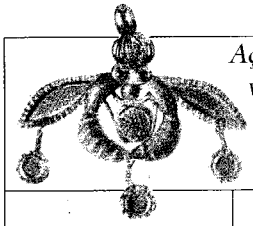

Açıklarda, şarap renkli denizde, bir ülke var ki, zengin olduğu kadar da güzel, dalgalar içinde yapayalnız. Burası Girit'tir işte.

Homeros

Bir Girit mezarında bulunmuş, iki arı ile süslü olan altın pandantif (II. binyıl başları)

İster yerin altında, ister göklerde olsunlar Girit dinine dişil tanrısallık egemendir. Çıplak ya da giyinik *yılanlı* veya *kayıklı tanrıça* ya da *yırtıcı hayvan* veya *ağaç egemeni* tanrıça olsun, görünüşe göre tanrıçalar iki tipe ayrılmaktadır: Bir verimlilik tanrıçası, bir de bakire savaşçı. Belki de bunlar bir tek tanrısallığın, Büyük Tanrıça'nın farklı görünümlerinden başka şey değil.

Akdeniz ve Asya kültlerinin birçoğunda ortak olan bu nitelik Girit toplumunda kadının oynadığı role uygun düşmektedir: Girit'te kadın özgür, şen şakrak, akrobasi gösterilerine varıncaya dek erkeklerle yarışan bir görüntü sergiler.

Tanrıçalar kültü yılan ve Ay ile yakından ilgilidir. Biri deri değiştirir, diğeri büyür ve küçülür; her ikisi de ölümü ve yeniden dirilmeyi çağrıştırır.

Hayvan kılığında ayin alayı (Bir Mykenai freski, MÖ XIV. yüzyıl)

Ayinlere sportif oyunlar da eklenmiştir: Boks, güreş, boğa güreşi (Knossos Sarayı'ndan gelen fresk, MÖ 1600-1400)

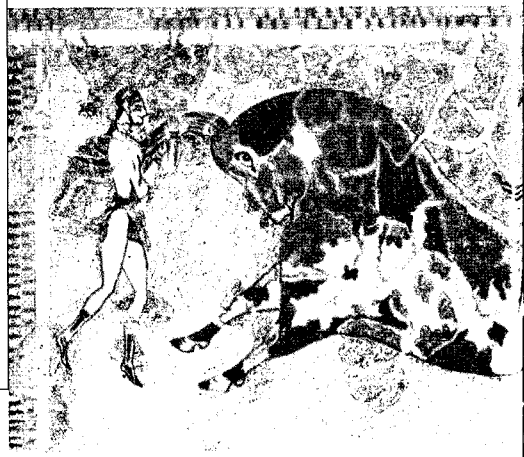

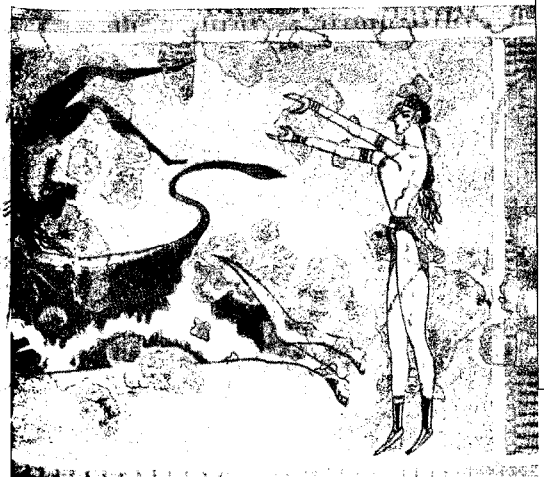

Eril tanrısallık ikincildir. Yunanlılarca sonradan kabul edilen tanrı Poseidon'un adı, *Tanrıça Yer'in kocası* anlamına gelir. Eril öğe en çok, kuvvetin ve yaratıcı gücün simgesi olan boğa ile betimlenir. Daha sonraki bir dönemde, öyle görünüyor ki, Minos bir tanrı olarak düşünülmüştür.

Birçok mağarada yeraltı tanrısal varlıkları kutsanmıştır.

Anakarada ise kuzeyden gelen istilacılar ülkeye, erkeğin kadın üzerinde egemenliğine dayanan ve eril tanrıları kutsayan ataerkil bir toplum düzeni yerleştirirler. Bu tanrısallık daha çok Güneş ile bağlantılıdır; Güneş karanlıklar âlemi ile savaşım içindedir.

Minos ve Mykenai dinleri arasında bir karışma olmuştur; ancak, birkaç yüzyıl sonra bu karışımdan Yunanlılara sadece bulanık bir anı kalacaktır.

Lahit frizi: Ölüye armağanlar (MÖ 1400'ler)

Knossos yılanlı tanrıçası (MÖ XVII. yüzyıl)

Parisli kız (Knossos freski)

Karanlık Çağlar

MÖ XII-IX. yüzyıllar

Agamemnon'a mal edilen altın ölü maskı Mykenai'de bulunmuştur. (MÖ XVI. yüzyıl)

Troya Savaşı

Olay, tanınmış iki destanın doğmasını sağlamıştır: *İlyada* ve *Odysseia* (s. 80). Küçük Asya'da, Hisarlık'ta, MÖ 2700 ile 1200 yıllarıyla tarihlenen üst üste sekiz şehrin yıkıntıları bulunmuştur. Şehirlerden biri, olasılıkla MÖ 1230 sıralarında

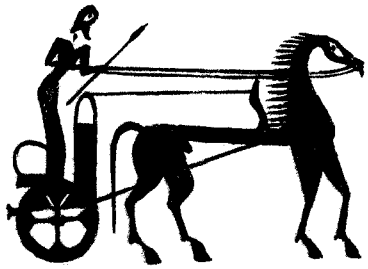

Kıbrıs'ta bulunmuş bir MÖ XIII. yüzyıl vazosu üzerine tam Mykenai geleneği ile resmedilmiş savaş arabası.

çok acımasız bir istila ile yok edilmiştir. Bu istila belki Mykenai yayılmacılığının son bir gösterisidir, belki de zengin diye ünlenmiş bir şehre karşı bir Akha ittifakınca yürütülen seferdir.

Polis yani şehir devleti bu dönemde doğar. Sözcük, bir *akropol*'ün yani *yukarı şehrin*, egemen olduğu bir şehre ait topraklar ile bu şehri besleyen köyleri ifade eder. Bu, aynı zamanda politik, kültürel ve dinsel anlamda bütün halkın ortaklığı da demektir.

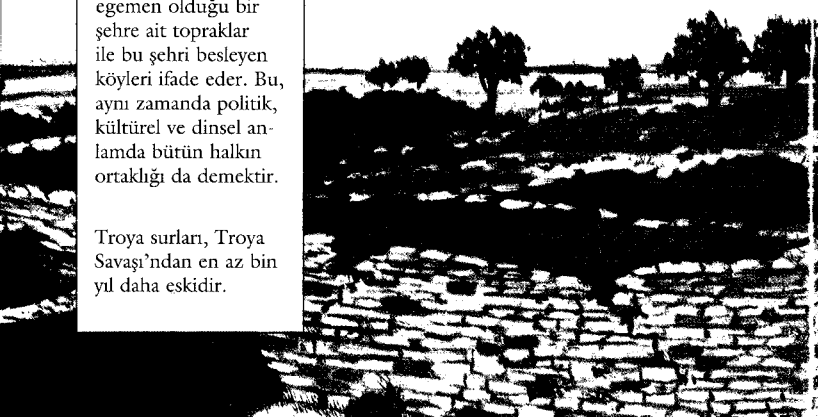

Troya surları, Troya Savaşı'ndan en az bin yıl daha eskidir.

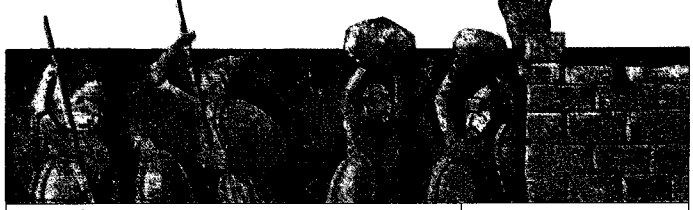

Dor İstilası: Demir Çağı

MÖ XI. yüzyılda kuzeyden gelen ve efsaneye göre Herakles'in ardılları yani Heraklesoğulları tarafından yönetilen birtakım Dor çobanlar Yunanistan'a ulaşırlar. Demir ve at kullanmaları bunlara, henüz Tunç Çağı'ndaki yerli halk üzerinde askeri üstünlük sağlar. Akha başkentlerini ve hemen hemen tüm tarımı tahrip ederler. Yönetimi bir yana iterler. Yazı ortadan kaybolur.

Yerli halk Arkadia'ya, sonunda büyük bir atılım yapacak olan Attika'ya ve İonya'ya (Küçük Asya) sığınır. Halkın bir bölümü köle edilmiştir. Dorlar, eşitlik esasına dayalı olarak askeri bir şefin otoritesi altında toparlanan kabilelerden ibaret yeni bir toplum yaratırlar.

Akha savaşçıları

Surlarını savunan Troyalılar. Türkiye'de bulunmuş olup *İlyada* ve *Odysseia* öykülerini anlatan MÖ IV. yüzyıla ait bir mezar frizine göre.

Troya önce 1870'ten 1890'a kadar, Homeros'un gerçeği söylemiş olduğunu kanıtlamak tutkusu içindeki eski tüccar H. Schlieman tarafından, sonra 1893'te W. Dörpfeld ve nihayet 1932'den 1938'e kadar da C. Blegen'in Amerikalı ekibi tarafından kazılmıştır.

Nasıl ki sarp bir dağın kurumuş vadilerinde şaşılası bir yangın parlar ve saldırır da sık orman yanarsa ve yel durmadan alevleri her yana savurur ve de döndürürse, İşte bunun gibi, elinde mızrağı ile Akhilleus da bir tanrı gibi, öldüreceği savaşçıların üzerine atılarak her yana yetişir. Her tarafta kara toprak kana boğulur.

Homeros
İlyada, XX, 490

Kolonileştirme

Gemiye binmeyi reddeden kimse ölümü hak eder.
Kyrene'nin kuruluş kararnamesinden özet, MÖ IV. yüzyıl.

Antibes'te bulunmuş yassı taş. Yazıtı şöyle: *Ben Afrodit'in hizmetkârı Terpon'um. Beni buraya koymuş olanları Kypris (Afrodit) ödüllendirsin!*

İlk koloniler İonya ve Eolis boylarını adalara ve Küçük Asya'ya doğru süren Dor istilasına rastlar. MÖ IX. yüzyıl sonlarında bütün Ege Denizi havzası artık Yunan'dır.

Korsanlığın dizginlenmesine, stratejik noktalarda egemenlik kurulmasına çalışılır. Ancak, en önemli etken ekonomiktir: Nüfus artmakta, toprak az gelmektedir. Böylece Rusya'nın güneyindeki buğday tarlalarına erişmek için Karadeniz kıyılarında acenteler açılır.

Göç etmeden önce gidilecek ülke ve kolonin kesin yerini açıklayacak bir kâhine danışılır. Ana siteyle olan resmi bağ

Attika toprakları yetersiz kalınca
Atina İonya'da koloniler edindi.

Thukydides, 1, 2

daha çok dinseldir. Bir koloni özerkleşince bu kez de kendisi koloniler kurar. Örneğin, Milet'e doksan beş koloni mal edilir. MÖ VI. yüzyılda Pers baskısı Yunanlıları Küçük Asya'dan kaçırır. Phokaialılar Korsika'ya gider, Marsilya'yı kurarlar.

Böylece, hep kıyı kolonilerine dayalı *Büyük Yunanistan* meydana gelir. Bütün Akdeniz'de sanatı, dili, gelenekleri ve mitleriyle Yunan kültürü yayılır.

Tersine, koloniler de asıl Yunanistan'ı etkileyebilirler. İonya buna örnektir. Pers

Doğa içinde insan: İonyalının yaşama sevincinden bir görünüm. (MÖ 550'lerin bir çanağı)

egemenliğine rağmen İonya'da parlak bir uygarlık devam eder. Yunanistan'a oranla orada toprak daha verimlidir, gök daha açık, yaşam daha zengin ve şehirler daha anıtsaldır. *İonyalının gülümsemesi*, Dorun sertliği ile karşıt olarak, heykellerin çekiciliğinde, şiirlerin ve müziğin canlılığında, bayram şenliklerinde ve zevk inceliğinde karşımıza çıkar.

Koloniler metropolün paralarından farklı, kendilerine özgü paralara sahiptirler. Örneğin, Phokaia (Foça) ve Massalia (Marsilya).

Phokaialılar uzak yol gemiciliğini gerçekleştiren ilk Yunanlılardır; Adriya'yı, Tiren Denizi'ni, İberik'i, Tartessos'u tanıtan onlardır.

Herodotos
Tarih, I, 163

Koloniler ve Ticari İlişkiler

MÖ 775 ile 675 arasında Yunanlılar zengin topraklar peşine düşerler. Bu, tarım kolonileri dönemidir. MÖ 675'ten 550'ye kadar da ticaretlerini geliştirmeye çalışır, ihracat acenteliği yapacak koloniler kurarlar.

Metropoller (italik harfler) kolonileriyle aynı simge ile gösterilmiştir. Günü geldiğinde bir koloni metropol olabilir. (Marsilya gibi)

Elinde bir at *hippos* tutan Hera, *Hippia*. Heykelcik, Poseidonia Tapınağında bulunmuştur. (MÖ VI. yüzyıl)

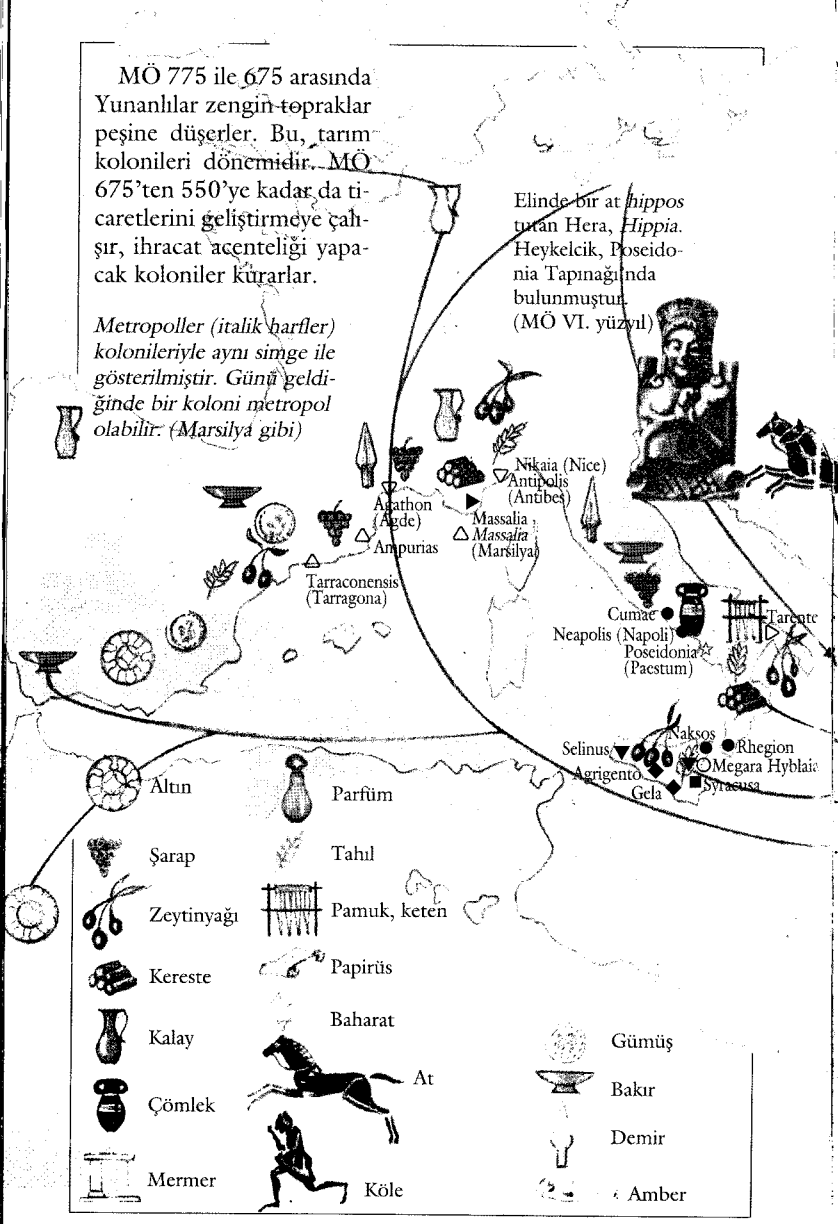

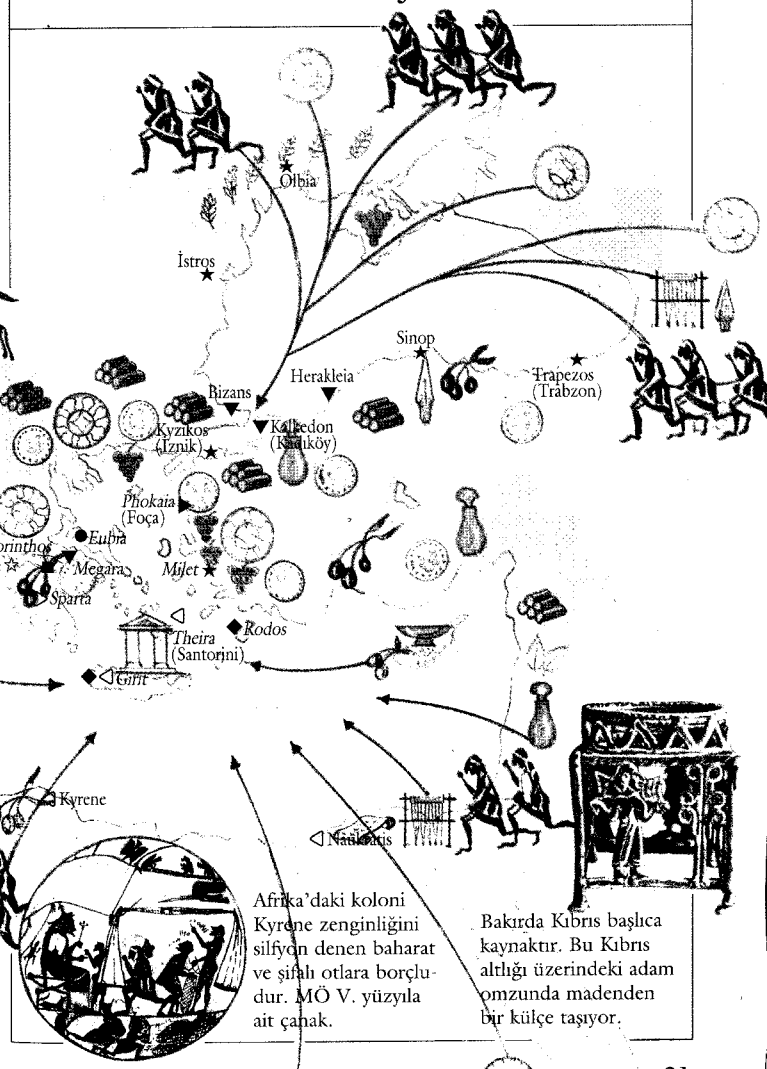

Afrika'daki koloni Kyrene zenginliğini silfyon denen baharat ve şifalı otlara borçludur. MÖ V. yüzyıla ait çanak.

Bakırda Kıbrıs başlıca kaynaktır. Bu Kıbrıs altlığı üzerindeki adam omzunda madenden bir külçe taşıyor.

MÖ VIII-VII. Yüzyıllarda Yunanistan

İlk Yunan paralarından biri: Efes parası. Efes arıya hep sadık kalacaktır.

Gümüş Aigina paraları, tartı sistemi bunlarla başlar. (Ağırlık esasına dayalı)

İlk sikkenin basıldığı yerler Libya ve Küçük Asya'dır.

Bütün siteler önce monarşiyi tanımış olmalıdır. Büyük toprak sahiplerinin, çoğunlukla zora başvurmadan, iktidarı ele geçirmeleriyle monarşi biter.

Toprak sahipleri kökenlerinin kutsal olduğunu rahatlıkla öne sürerler. Hesiodos bunlara *şişkolar* der. Ticareti geliştirmişlerdir. Paranın icadı, o güne kadar malın malla değişimi biçiminde yapılan alışverişi kolaylaştırır. MÖ VII. yüzyılda zengin-

Para basma: Metal, iki kalıp arasına yerleştirilir; çekicin baskısı ile kalıplar metali şekillendirirler.

lerle yoksullar arasındaki uçurum büyür. Ticaret ve sanayi ile zenginleşen bir orta sınıf belirir; bu sınıf yönetime katılmak ister, yasaların yazılı olmasını savunur.

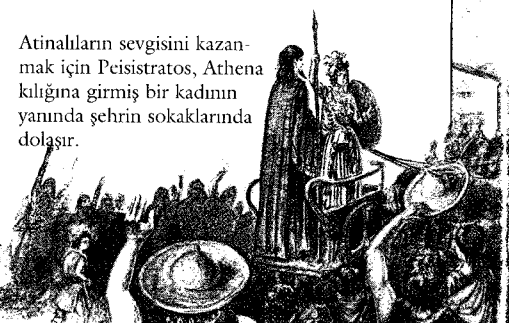

Atinalıların sevgisini kazanmak için Peisistratos, Athena kılığına girmiş bir kadının yanında şehrin sokaklarında dolaşır.

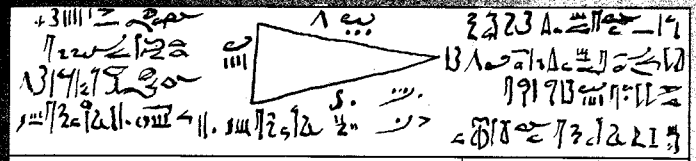

Yasa koyucular

Yasa koyucuların çabası bir yüzyıla yayılır. Çeşitli toplumsal sınıfların uzlaşması ile seçilen ve mutlak yetkilerle donatılan yasa koyucular soylulara karşı halka (*demos*) zafer sağlamışlardır. Sparta'da Lykurgos bunlar arasında en eskisi olup neredeyse mitolojik bir kişiliktir. MÖ 621'de Atina'da Drakon zalimce boyutta sert bir yasalar bütünü ilan eder (hâlâ *Drakon tarzı yasalardan söz ediyoruz).* Nihayet, hem tüccar ve gezgin, hem filozof, şair ve devlet adamı olan Solon ile yasalara bir yumuşama gelir.

Tiranlar

Ancak, sitede (*polis*) düzen ve birlikteliğin sağlanmasındaki zorluklar tiranlığı ortaya çıkarır. Başlangıçta *tiran* sadece *yönetici, halkın önderi,* hatta *kurtarıcı*sıdır. İktidarı tek başına kullanır, ama halkın gönlünü kazanması gerekir. En tanınmışı ve MÖ 561 ile 528 arasında üç kez Atina *tiranı* olan Peisistratos bu şehre şairleri ve sanatçıları çeker; yapılarla ve Panathenaia gibi bayramlarla itibarını daha da yükseltir.

Bir Mısır papirüsü üzerinde Pythagoras teoremi. Büyük matematikçi Pythagoras aynı zamanda MÖ VI. yüzyıldaki dinsel bir akımın da kurucusudur; somutlaşmış Apollon diye bilinir.

Birimler:
Obolion
Drahmi: 6 obolion
Mina: 100 drahmi
Talanton: 60 mina
Stater: 20 drahmi

Yazının Yunanistan'da kullanılmaya başlandığı döneme aittir.

Sparta, Savaşçı Site

Spartalı genç kızlar kısa bir etek giyerler. Bizzat onlar da ağır talimlerden geçerler.

Bereketli Eurotas vadisinde, adı henüz Lakedaimon olan Sparta toprakla uğraşan bir site, gururla kendi kabına çekilmiş eski bir kaledir. Yalnız gerçek Spartalılar ya da *eşitler* MÖ XII. yüzyıl Dor fatihlerinin mirasçısı olurlar. Devlet onlara yenilmiş halkların soyundan gelen serflerin, *heilos*ların ekip biçtiği bir toprak parçasının gelirini verir. *Perioikos*lar özgürdür, ancak bütün siyasi haklardan yoksundurlar, diğer işlerle uğraşırlar.

Eşitler asker olmak için dünyaya getirilip büyütülür. Sekiz yaşından yirmi yaşına kadar spora dayalı bir eğitim görür ve çok sıkı kamusal bir disipline uyarlar. Onlara acıya dayanmak; aldatma, çalma, adam öldürme gibi hangi yoldan olursa olsun hayatta kalmak öğretilir. Otuz yaşına kadar yatılı yaşarlar, karılarıyla buluşmak hakları bile yoktur, ancak gizli gizli buluşabilirler. Ne ki, onlar da devlet için çocuk yapmaktan sorumludurlar.

Pyrrikhe, silahla yapılan danstır ve çifte flüt eşliğinde bir dayanıklılık antrenmanıdır.

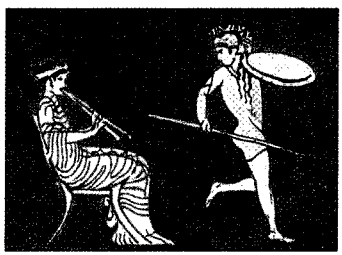

Bir şehir, kalesini asla kaybetmez; eğer onu taçlandıran duvarlar tuğladan değil de insandan ise.

Plutarkhos, *Lykurgos'un Hayatı*, 19, 12

Kamu işleri yirmi sekiz üyeden oluşan Yaşlılar Meclisi'ne bırakılmıştır. Bu, bir *oligarşi* ya da küçük bir azınlık yönetimidir. İki de kral vardır ki bunların hemen hemen biricik görevi orduya komuta etmektir.

Sparta'nın pek kolonisi yoktur, fakat MÖ VIII. yüzyılda komşu Messenia'yı fethederek halkını köle haline getirir. Ticaret teşvik edilmez, ziyaretçiler iyi kabul görmez, bazen de kapı dışarı edilirler.

MÖ VII. yüzyılda Sparta edebiyat ve sanat alanında büyük bir gelişme gösterir. Sonraki yüzyılda site, yarı mitolojik bir kişilik olan Lykurgos ile yeni bir düzene girer. Artık Sparta sanattan vazgeçer ve kendini yalnız askeri gücüne adamak için başkaca her şeyi bırakır.

Sparta savaşçısı (tunç heykelcik)

Sparta'nın koruyucusu tanrıça Artemis'e sunulan figürinler. Spartalılar değerli eşyayı hor gördükleri için kurşundanlar.

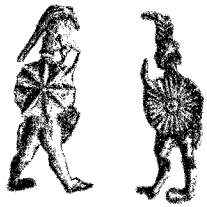

Krypteia ya da *gizli olanlar*, yani seçkin gençler, bir yıl boyunca, yiğitliklerini kanıtlamak için *heilosları* öldürerek yapayalnız dolaşır dururlar.

Savaşçılar yani *hoplitler* mızraklı alay halinde bir savaşta. Bir flütçü sırayı bozmamaları için ritimle onlara yardım eder.

Perikles Yüzyılı

Sitenin bir numaralı yurttaşı Perikles sade ve açık hitabeti ile Atinalıları etkiler.

MÖ 459'dan 432'ye dek Atina olağanüstü bir refah dönemi yaşar. Orada Perikles, iktidarı *Strategos* (Başkomutan) niteliğiyle kullanmaktadır. Yaşlılar Meclisi'ne ve mahkemeye girmiş olan fakirlerle *arkhon* (yüksek dereceli memur) olabilecek fakirleri kayırır.

Çok iyi yetişmiş biri olan Perikles siteyi, parlak düşünce adamları merkezi ve Yunan dünyası için bir model haline getirdi. O dönemde Atina'da şair Sophokles ile Euripides, heykelci Pheidias, tarihçi Herodotos, filozof Anaksagoras yaşamışlardır.

Perikles, Pers savaşları sırasında harap olan Akropol'ü onartır. Propileler inşa edilir, aynı şekilde Pheidias'ın yönetiminde Parthenon Tapınağı ve *krizelefantin* (altın ve fildişi kakma) tekniğiyle Athena Parthenos heykeli yapılır. Barışı güvenceye almak için Perikles, donanmayı ve Pire Limanı'nı geliştirir, Atina emperyalizmini pekiştirir.

Filozoflar kral olmadıkça ya da şu kral denen kimseler gerçek filozoflara dönüşmedikçe siteler için onların kötülüklerinin sonu gelmeyecektir.

Platon, *Devlet*, 473

Atinalılara göre Akropol'ün kayaları ve duvarları, Athena'nın yönlendirmiş olduğu Devlerin eseridir.

Atina parası. Bir yüzünde Athena'nın resmi, diğer yüzünde ise onun simgesi baykuş bulunuyor. Para Laurion maden yatakları gümüşünden yapılmıştır.

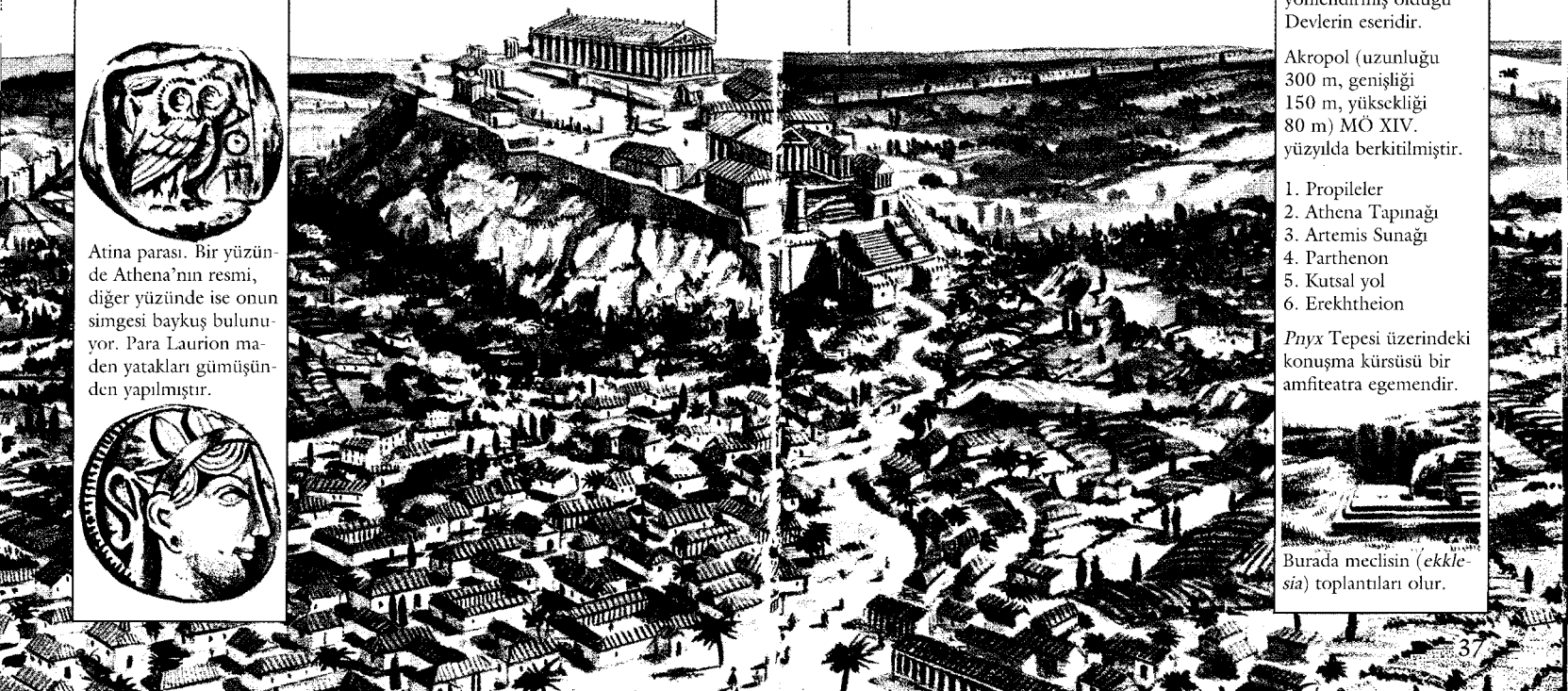

Akropol (uzunluğu 300 m, genişliği 150 m, yüksekliği 80 m) MÖ XIV. yüzyılda berkitilmiştir.

1. Propileler
2. Athena Tapınağı
3. Artemis Sunağı
4. Parthenon
5. Kutsal yol
6. Erekhtheion

Pnyx Tepesi üzerindeki konuşma kürsüsü bir amfiteatra egemendir.

Burada meclisin (*ekklesia*) toplantıları olur.

Atina Demokrasisi

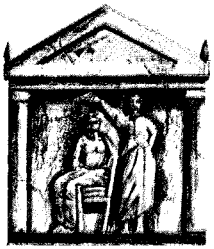

Demokrasi halka taç giydirirken (Tiranlık hakkındaki yasanın dikili taşını süsleyen alçak kabartma, MÖ 337-335)

Dövülen köle (MÖ 470'lere ait bir vazo üzerindeki resim). Köle özgür insandan kazınmış saçları ile ayırt edilir.

MÖ V. yüzyılın ortalarında Atina'da demokrasi ya da *halkın iktidarı* gerçekleşir. Aslında bu iktidar sadece yurttaşların yani Atinalı ana babadan olan özgür insanların meydana getirdiği ayrıcalıklı bir azınlığın elindedir.

Yurttaşlık hak ve görevleri

Her yurttaşın siyasi müzakerelere ve meclis (*ekklesia*) seçimlerine katılmaya, yasa teklif etmeye veya yasada değişiklik istemeye hakkı vardır. General seçilebilir, hakimlik ya da jüri üyeliği kurası çekebilir, bir ay için yönetimde daimi komisyon (*prytaneia*) üyesi olabilir, servet üzerindeki vergi miktarına itiraz edebilir, haklarına saygı gösterilmesi için dava açabilir.

Vergi ödemekle, askerlik hizmeti yapmakla, savaşmakla (donanımını da sağlayarak) yükümlüdür. Site tanrılarına saygı göstermekten, siyasi yaşama katılmaktan ve çocuk sahibi olmaktan sorumludur. Yasalara aykırı bir eylemde bulunursa yurttaşlık haklarını kaybetmek, malları müsadere edilmek ve hatta sürgüne gönderilmek tehlikesiyle karşılaşır. Suçlama reddedilirse suçlayan ceza görür.

Metoikoslar ve köleler

Atina'da oturan yabancılar yani *metoikos*lar orada çalışmak ve ticaretle uğraşmak hakkına sahiptirler. Ancak, ek vergiler öderler ve siyasi yaşamın dışındadırlar.

Hukuk açısından köleler birer kişilik olmayıp sadece erkek veya kadın bedenidirler. Çoğu satın alınmış savaş esiridir. MÖ 430'da yaklaşık 250.000 nüfus içinde Atina yurttaşı 45.000, köle 125.000 kadardır.

En fakir yurttaşın bir ya da iki, en zenginin ise elli kadar kölesi olur. Köle sahibi onun üzerinde ölüm kalım hakkına da sahiptir. Ne ki, kendisine kötü davranılan kölenin bir tapınağa sığınma hakkı vardır. Atina göreceli yumuşaklığı ile tanınmıştır; orada köle azat etmek olağandır. En ağır çalışma koşulları Laurion gümüş madeninde uygulanan koşullardı, o vakitler bu maden yoğun bir biçimde işletiliyordu.

Jüri üyelerinin oy pusulası.
Ortası dolu: Suçsuzdur.
Ortası oyuk: Suçludur.

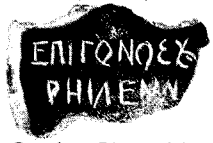

Ostrakon: Bir çömlek parçasıdır, üzerinde *ostrakismos* yani bir kişi hakkında on yıllığına sürgün cezası kararı yazılıdır.

Adayın adını taşıyan tunç jeton, kamusal görev kuralarının çekiminde kullanılır. Oy verenler bunları *kleroterion*daki yarıklara koyarlar.

Bir Halkın Bütünleşmesi

Makedonyalı II. Philippos'un resmini taşıyan para. MÖ 338'de Philippos tüm Yunanistan'a egemen olmuştur.

Büyük tapınakların çevresinde komşu siteler arasında konfederasyonlar (*amphiktyonia*) meydana gelir. Delos'ta bahar zamanı Apollon bayramları kutlanır, siteler buraya heyetler (*theoria*) gönderir.

Barbarların (*şu anlaşılmaz biçimde konuşanlar*) tersine aynı dili konuşmaları nedeniyle Yunanlılar köklü bir bilince sahiptir. Köyden köye, şehirden şehire benzer bir ritim içinde, daha çok da açık havada yaşarlar. Pek çok yerleşim yeri tepe yamaçlarına kurulmuştur; bunlara bir de, önceleri saldırı halinde sığınma yeri, sonraları tanrıların evi sayılan akropol yani *yukarı şehir* egemendir.

Büyük siteler ticarette çok ileridir, sanat eserleri bütün Yunanistan'da elden ele dolaşır.

Homeros türü şiirler çocuk eğitiminin temelini oluşturur. Bütün Yunanlılar insan bedenine, beden eğitimine, güzelliğe ve konukseverliğe öncelik tanır ve aynı tanrıların varlığına inanırlar. Tapınaklar mahkûmlara, sahiplerinin zulmünden kaçan kölelere, galiplerin elinden kurtulan askerlere sığınma hakkı tanır. Büyük tapınaklar oyunlar için geniş kalabalıklar toplar, kişisel ya da toplu hac ziyaretine konu olurlar.

Aynı kan, aynı dil, tapınaklarla kurbanlar ortak, gelenek ve görenekler de benzerdir.

Herodotos, *Tarih*

Yunanlılara bütünlük duygusunu tarihsel olaylar verir. Örneğin, Troya Savaşı ve daha sonraları da kudretli Pers İmparatorluğu'nu yendikleri Pers savaşları (MÖ 490-479).

Atina parasının baykuşu Maraton'dan bu yana kanatlarını açmış bulunuyor.

Yunan hoplit'i bir Pers'i öldürürken (MÖ V. yüzyıl başlarına ait bir çanak)

MÖ 490'da Maraton-da Persler çok ağır bir yenilgiye uğrarlar. Ölen 192 Yunanlı tam savaş yerinde bir tümülüse gömülmüştür. Bu tümülüsten *her gece at kişnemeleri ve vuruşanların gürültüsüne benzer bir gürültü duyuluyor.*

Pausanias

Olimpiyat Oyunları

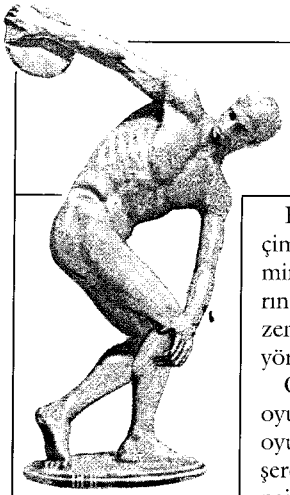

Diskobolos ya da disk atıcı (MÖ V. yüzyıl Yunan heykelcisi Myron'un bir tunç heykelinden Roma kopyası)

Olimpiyat stadı 40.000 kişiliktir. Pistin 192,24 m boyunda yani Herakles ayağının 600 katı olan yirmi kulvarı vardır.

Eski Yunanlılar vücudun ölçülü bir biçimde gelişmesini sağlayan beden eğitimini çok önemserler. Büyük kalabalıkların toplanmasına vesile olan oyunlar düzenlerler. Bu oyunlarda Yunanistan'ın her yöresi temsil edilir.

Oyunlar şunlardır: Delphoi'de Pythia oyunları (s. 76), Peloponisos'da Nemea oyunları (s. 153), Korinthos'ta Poseidon şerefine Kıstak oyunları, Büyük Panathenaia'ya eşlik eden oyunlar (s. 60), ama

Zafer tanrıçası, elinde taç, galibe doğru uçuyor.

Galip atletlere sunuyorum pırıl pırıl nektarı, ruhun tatlı meyvesini.

Pindaros, *Yedinci Olimpiyat*

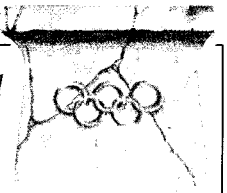

özellikle dört yılda bir gerçekleştirilen Olimpiyat Oyunları.

Olimpiyat Oyunları Zeus ve bunların masalsı düzenleyicisi kahraman Pelops kültüne ilişkindir. Zeus Tapınağı'nı kuşatan duvarlar boyunca çadırlar kurulur, böylece bir tür fuar ortaya çıkar. Bu fuarda örneğin, konserler, filozofların konferansları gerçekleşir, gösterişli övgü konuşmaları yani panegurikoslar olur, edebi eserler okunur.

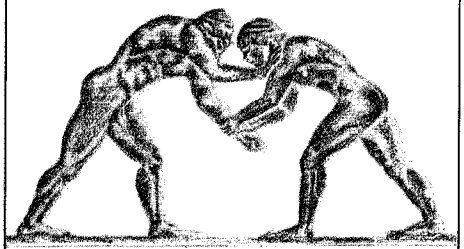

Kutsal silah bırakışmasını ilan etmek üzere bütün sitelere ulaklar gönderilir: Çarpışmalar kesilir, mahkûmlar idam edilmez.

Olimpiyat sunağının beş halkası bugün de yine Oyunların sembolüdür.

Galipler Hermes tarafından dikilmiş olan kutsal ağacın, zeytin ağacının dallarından bir taç takar, ün kazanırlar.

Güreşçiler. Bütün yarışmalar çıplak yapılır. *Jimnastik* Yunanca *gummos* (çıplak) sözcüğünden gelir. Auriga yani araba sürücüsü giyinik olan nadir atletlerden biridir. Ne ki, zaferden pay alacak olan o değildir, zafer araba sahibinin olur.

Büyük Bir Çeşitlilik

Yunanistan, içinde çeşitli kökenden insanların birbirleriyle kaynaştığı bir kavşaktır. Bu durum insanın anlayışında, yaşam biçiminde, sanatta, dinde farklara neden olur. Çok sayıda yerel kült ve gelenek bulunuyor, mitler arasında farklar var. Siteden siteye takvim, ölçüler ve para değişiktir. Birçok lehçe yan yanadır, ama bütün Yunanlılar birbirlerini anlıyorlar.

Yunanistan çelişik birtakım siyasi rejimler tanır. Örneğin, Sparta'da geçerli eski bir monarşinin, genellikle Dorlarda geçerli *oligarşi*nin ya da *küçük bir azınlık yönetimi*nin yanı sıra özellikle Atina ve İonya'da da demokratik sistemler geçerliydi.

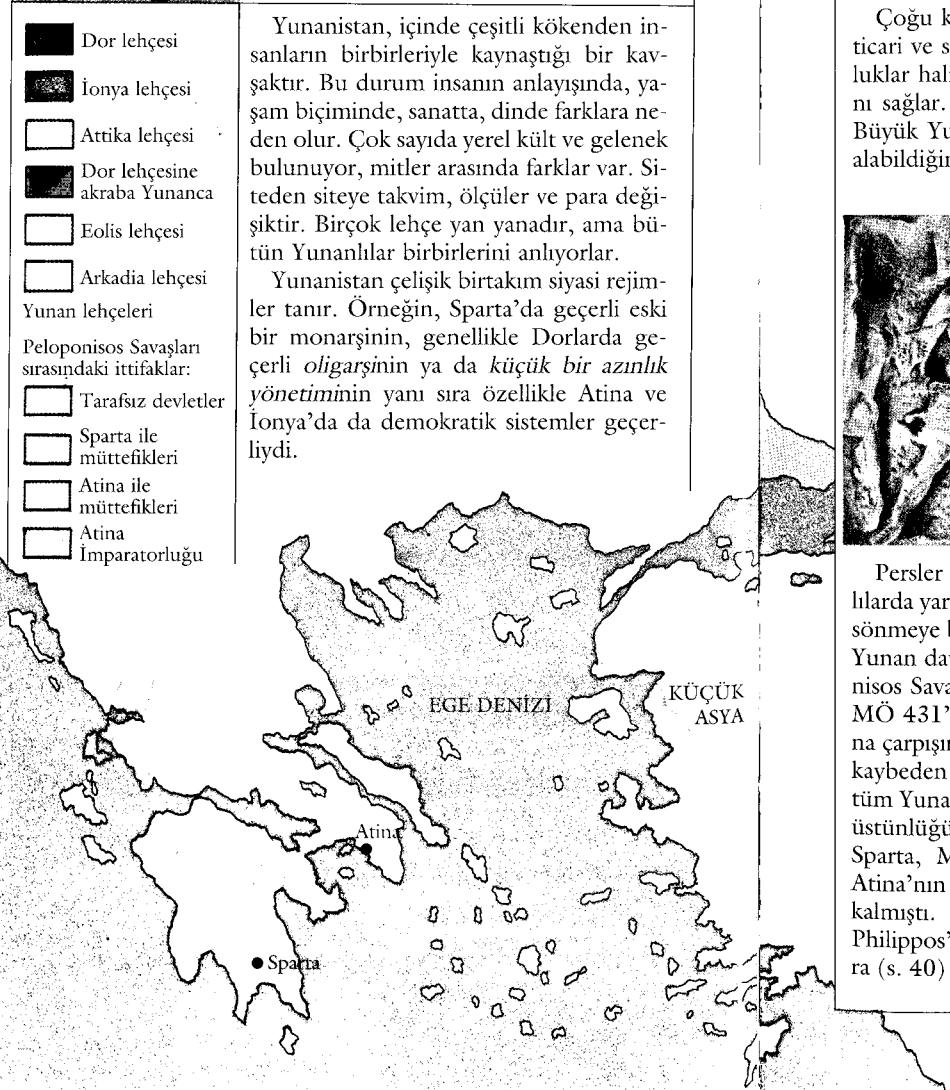

Mendo, Olynthos ve Thebai paraları

Çoğu kez birbirine rakip olan sitelerin ticari ve siyasi çıkarları, onları imparatorluklar haline getiren *birlik*lerin oluşmasını sağlar. Yunan dünyasında ve kolonici Büyük Yunanistan içinde egemenlik için alabildiğine yarışılır (s. 28).

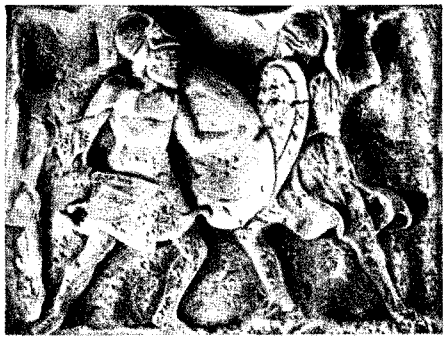

Persler karşısındaki zaferlerinin Yunanlılarda yarattığı birlik duygusu kısa sürede sönmeye başlar; kimileri düşmandan yana Yunan davasına ihanet bile eder. Peloponisos Savaşları'nın nedeni buna bağlanır: MÖ 431'den 404'e kadar Sparta ile Atina çarpışırlar. Sparta askeri zaferi kazanır; kaybeden ise bölünmelerle zayıf düşen tüm Yunanistan olur. MÖ 371'de Thebai üstünlüğü Sparta'nın elinden söküp alır. Sparta, Makedonya'ya karşı Thebai ile Atina'nın yürüttüğü mücadeleye ilgisiz kalmıştı. MÖ 338'de Makedonyalı II. Philippos'un zaferi Yunanistan'ı barbarlara (s. 40) teslim eder.

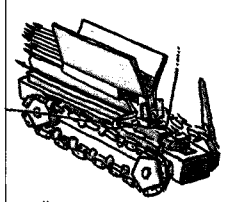

MÖ IV. yüzyıla doğru Rodos Tersanesi'nde gerçekleştirilmiş olan otomatik mancınık. Bir çıkrık yassı halkalı zinciri harekete geçirerek okları yuvalarından birer birer fırlatır.

İki Yunan savaşçısı arasında çarpışma

Ölüm meleği, Thanatos, bir savaşçının ruhunu götürüyor. (MÖ V. yüzyıl vazosu)

Meslekler

Dülger

MÖ IV. yüzyıldan itibaren el ile çalışma hor görülmüştür.

Mobilyacı

Berber (Boiotia pişmiş toprağı, MÖ VI. yüzyıl sonları)

Köylerde ve kasabalarda bir adam birçok işle uğraşır. Büyük sitelerde ise farklılaşmış bir zanaatçılar sınıfı oluşur. MÖ VIII. yüzyıldan itibaren Korint'te, sonra da Atina'da yün, deri ve maden endüstrisi çok sayıda yeni mesleğin ortaya çıkmasına yol açar; mimarlık taş işini, denizcilik de ahşap işini geliştirip güzelleştirir.

Uzmanlaşma bazen çok ileri götürülür. MÖ V. yüzyıldan başlayarak Atina'da kimse artık evinde ekmek yapmaz; hem değirmencilik, hem fırıncılık yapılan işyerleri oluşur. Nice imalathane (silahçılık, un değirmenciliği, müzik aletleri ile mobilya yapım işlikleri gibi) onlarca köle ya da özgür adam çalıştırır.

Sipariş üzerine ayakkabı yapan bir kunduracı

Fırını önünde ekmeğin pişmesini gözleyen fırıncı

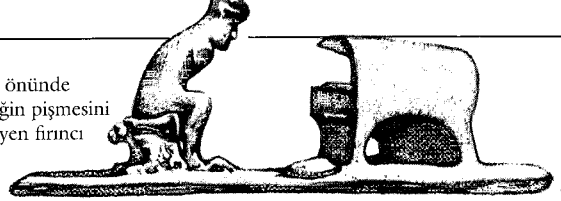

Yunanistan'da küçük iç ticaret gezgin satıcılar tarafından sağlanır. Köylüler ürünlerini agorada satmak için şehre gelirler ya da küçük tüccar katır sırtında köye çuvallarını doldurmaya gider. MÖ V. yüzyılda şehirlerde tezgâhı başında çeşitli paralar tartan birtakım sarraflara rastlıyoruz. Daha sonraları gerçek özel bankacılar ortaya çıkar. Büyük bir deniz ticareti gelişme yoluna girer.

Homeros'ta öteden beri hekimlerden söz edilmiştir. Hippokrates (460-yak. 377) ile birlikte tıp devlet yükümlülüğünde daha bilimsellik kazanır. Ama eğitim özeldir.

MÖ VI. yüzyıl sonlarında demirciler ve aylak seyircileri

Maden işçisi işi başında

İş, çalışma sözcüğünü karşılayacak Yunanca terim yoktur.

Hermes başlı sütunlar heykelcisi. Bunlar, itaat edilsin diye işaret taşı olarak yola konur.

Savaşçı miğferi yapan silahçı

Çömlekçilik

Kölelerin kil çıkarması. Kil kaygan bir hamura dönüşünceye dek yoğurulur ve açık havada kurutulur.

MÖ VI. yüzyılda bir çömlekçi işliğinde; Vazo, üzerindeki figürler görünsün diye siyah bir vernikle sıvanır. Ayrıntılar vernikle eklenir. Aşağıda: Vazo pişirilmeye hazırdır.

Yunanlılar eskiçağın başlarından itibaren pişmiş topraktan gerekli eşya yapımını müstesna bir zenginlik ve zariflikte bir sanat olarak sürdürmüşlerdir. Kandil, kiremit, göz boyası ya da mücevher kutusu, koku vazosu, kap kacak ve hemen hemen tüm mutfak gereçlerinin yapımında hep kil kullanılmıştır. Vazoların çeşitli şekillerde oluşu onların çok değişik yerlerde kullanıldıklarını belirtir. Örneğin, *amfora*

MÖ XV. yüzyıla ait bir Girit vazosu

sıvı yağ, şarap ve tahıl doldurup naklet-mekte, *krater* şarabı su ve diğer bazı katkı maddeleriyle karıştırmakta, koku vazosu *lekythos* mezarda ölünün yanına konmakta, *phiale* tanrılara saçıda kullanılmıştır.

MÖ X. yüzyılda sadeleşmiş motiflerle geometrik üslup ortaya çıkar. MÖ VII. yüzyılda bitki, hayvan ve kuş kanatlı karma yaratıklar motifleriyle, başta Korint, Doğu etkisindeki üslup gelişir. MÖ VI. yüzyılda Attika çömlekçiliği kaplamasının

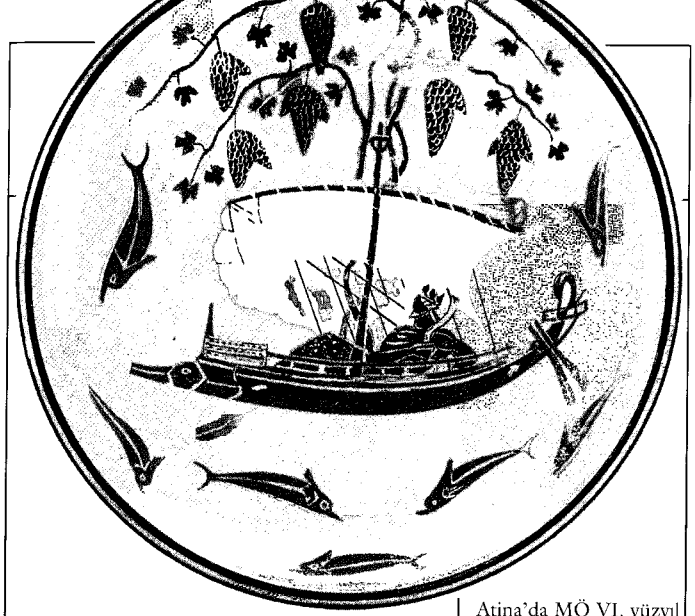

ve resimlerinin niteliği ile, ayrıca günlük yaşayıştan sahneler ve mitolojik öyküler gibi konuların özgünlüğü ile kendisini kabul ettirir.

MÖ V. yüzyılda Atina'da hepsi aynı mahalleye toplanmış dört yüz çömlekçi vardır; mahalle şu adı taşır: Çömlek.

Atina'da MÖ VI. yüzyıl sonlarında resimlenmiş bir çanak. Dionysos az önce kendisine saldıran korsanları yunus balığına çevirmiştir.

MÖ 530'larda teknik tersine döner: Figürler siyah vernik üzerinde belirginleştirilir. Aşağıda: Aynı vazonun iki yüzü.

Girit vazosu (MÖ XVIII. yüzyıl)

Geometrik üslup (MÖ VII. yüzyıl)

Heykelcilikte On Yüzyıl

Auxerre'li kadın (MÖ VII. yüzyıl)

MÖ IX. yüzyıldan itibaren Yunanlılar pişmiş toprak, tunç ve fildişi, sonra da taş ve mermer üzerinde çalışmışlardır. İlk heykeller ağaçtan yontuluyordu; üyeler gövdeye yapıştırılıyordu, gözler kapalıydı. Heykeller katılıklarını yavaş yavaş kaybettiler. Bize ulaşmış olan en eski eserler MÖ VII. yüzyıla ait olanlardır. Zamanla birçok ekol gelişir. Heykeller boyanır.

Başlarda sadece tanrılar betimlenmeye layık görülür. Tanrılar insan biçiminde betimlenir ve insandan yalnızca daha iri ve daha güzel olurlardı. Yunanlılar için bedensel güzellik ahlaksal güzellikle özdeştir. MÖ V. yüzyılda ideal insan *kalos kagathos* olandır, yani: Güzel ve iyi.

MÖ VI. yüzyıla ait Süvari başı.

Buzağı taşıyan adam (MÖ VI. yüzyıl)

Kore ya da Genç Kız (MÖ VI. yüzyıl)

Panathenaia bayramının ayin alayı; Pheidias tarafından Parthenon'a işlenmiştir. (MÖ V. yüzyıl)

Sauroktonos (kertenkele öldüren) diye tanınan Apollon. Praksiteles'in bir tunç eserinden mermer kopya. (MÖ IV. yüzyıl)

Müzik ve Dans

Harp çalan adam. Kiklad Adaları mermerinden el büyüklüğünde heykel (III. binyıl)

MÖ 250'lere doğru Yunanlılar orgun atası *hydraulis*'i icat ederler.

Çifte flüt çalan kadın (MÖ V. yüzyıl alçak kabartması)

Apollon *musagetes*, müzik tanrısı, maiyeti olan Müzlerin dansına liri ile eşlik ediyor.

Kökeni Müz sözcüğü olan müzik Küçük Asya'dan gelir; Yunanistan'da ortaya çıkışı MÖ VII. yüzyıldır. Yunanlılar konser meraklısı olup MÖ IV. yüzyılda büyük virtüözlere sahiptirler.

Çocuklar çok küçük yaşlarda müzikle ilgili bir eğitim görürler. Müzik günlük uğraşa eşlik eder ve de şiirin çeşitli formlarına destek olur.

Yunanlılar polifoniyi (çok sesli şarkı) bilmezler, şarkılarını tek sesli olarak söylerler. Buna karşılık, günümüzdekinden çok daha rafine bir sistem elde etmişlerdir. Ne yazık ki sistemin tümü kaybolmuştur. Doğrudan doğruya dans da tanrısal kökenli bir sanat olarak düşünülmüştür. Dans gerçek bir anlatım yoludur, onda hareketlerin kusursuz olması pek önemli değildir, önemli olan heyecanın dışavurumu ve derin duygulardır. Dans doğrudan yaşamın içindedir; şölenlere, düğünlere ve cenaze törenlerine (cenaze ağıtı *threnos*'tur) eşlik eder. Trajedilerin, komedilerin ve satirik dramların kendilerine uyan özel dansları vardır.

Çok sayıda dans dinsel bir karaktere sahiptir. Örneğin, kalkan gürültüsüyle ritim verilen *pyrrikhe* savaşçı Athena'ya adanmıştır; Delos'ta Apollon şerefine yapılan *geranos* turna uçuşunu taklit eder ve kahraman Theseus'un Minotauros'u öldürdükten sonra labirentten çıkışını anımsatır. Vurmalı çalgılarla kendinden geçerek yapılan danslar ise Dionysos'a özgülenmiştir ve Satyrler ile Mainadlar tarafından uygulanır.

İyi bir eğitim almış olan kimse iyi bir biçimde şarkı söylemek ve dans etmek yeteneği de edinmelidir.

Platon, *Yasalar*

Bütün diğer sanatları şiddetle reddeden Spartalılar, en azından MÖ VI. yüzyıldaki acımasız askeri reformdan önce, müziğe, koral şarkılara ve dansa büyük bir önem veriyorlardı. Artemis bayramları ile ilkbahardaki Hyakinthialarda genç kızların dansları çok coşkulu olurdu.

Terpsikhora lirik şiirin ve dansın Müz'üdür. Bu Müz genelde Sirenlerin anası sayılmıştır (s. 174). Melpomene ise şarkıların ve trajedinin Müz'üdür.

Pişmiş topraktan MÖ IV. yüzyıla ait bir Tanagra heykelciği

Hermes ile bereket tanrıçasının oğlu olan Pan (Yunancada: *Bütün*), *syrinks* veya *pan flüt* denen pastoral flütün mucididir. (Pompei freski)

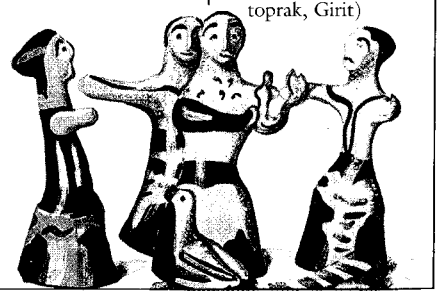

Afrodit'in onuruna bir lir ile ritim verilen dans güvercinden esinlenmiş bulunuyor. (Pişmiş toprak, Girit)

Günlük Yaşam

Bir Tanagra pişmiş toprağı (MÖ II. yüzyıl) Kadınlar *kiton* ya da *peplos* denen bir gömlek giyerler; gömleği, *himation* denen harmaniden kıvrımlarla dışa taşırırlar.

Erkeklerin giyimi kısa gömlek, himation ya da *khlamys* denen kısa bir harmani olurdu.

Beslenme

Homeros'un betimlediği zengin yemek listesinin tersine, olağan günlük yemek yetingen ve vejetaryendir; buğday mamulleri (ekmek, kaynatılmış buğday, yufkalarla galetalar) ağırlıktadır. Buna zeytin, keçi ya da koyun peyniri (ne inek, ne de kısrak sağılır), sebze (pazı, lahana, marul, hıyar ile turp ya da bayırturpu) ve

Müşterisine orkinos kesen bir balıkçı

meyve (incir, dağ elması, ceviz, üzüm) eklenir; balık hayli seyrek olarak tüketilir, et ise bir lükstür. Kurban fırsatları dışında yoksullar hiç et yiyemezler. En ucuz et domuz etidir.

Bazen yemek listesini şu avlar iyileştirir: Ovada tavşan ve keklik, dağda geyik ve yabandomuzu. Yemeklere çeşitli baharat ile hep çeşni katılır. Bal, o devirde henüz bilinmeyen şekerin yerini tutar. Sulandırılmış, fakat koku da katılmış şarap yemeklerden sonra erkekler tarafından çok aranır.

Atina'da bir düğün alayı

Bunlara hep dualar, saçlar ve tanrı imişçesine konuk ağırlamak marifeti eşlik eder.

Barınma

Köylüler saman sapı çatılı, penceresiz taş ya da kerpiç kulübelerde yaşarlar. Hali vakti en yerinde olanlar ortadaki odaya iki yatak odası eklerler. Şehirde evler çok çeşitlidir. Çok zengin olanlar on kadar odaya sahiptir; odalardan biri, MÖ V. yüzyıldan itibaren mutfaktır. Sonraki yüzyılda üç ya da dört katlı ev yapımına girişilmiştir.

Yunanlılar Akdeniz bitkilerinin kokuları içinde yaşarlar. Vücutlarına kokulu sıvı yağ sürer, ayinlerinde koku vericiler (myrrhis, günlük) kullanır ve dallardan (defne, zeytin) taç takarlar.

Giysi sandığı. Mobilya basit ve hayli sınırlıdır.

Zenginler yemeklerini şarkı ve dansla süslerler.

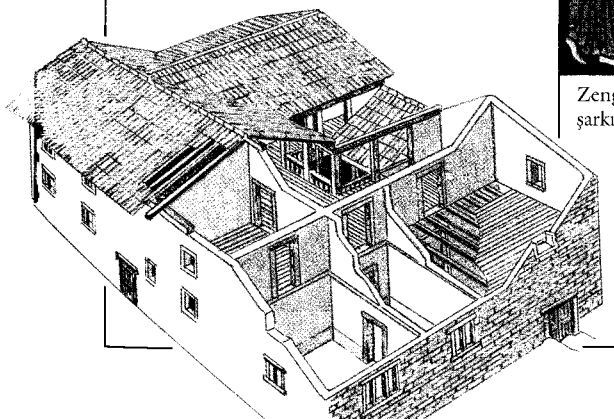

Çiğ tuğladan ev. Odalar ortadaki avlunun çevresine dizilmiştir. Üst katta yatak odaları ile kadınlar bölümü bulunur.

Aile

Bir mezar taşını süsleyen ana şefkati sahnesi

Aile sosyal yapılanmanın temelidir. Bu yapılanmanın kendisi de dine dayalıdır. Birtakım dinsel törenler yaşamın her anına eşlik eder.

Düğünden önce genç kız oyuncaklarını Afrodit'e veya Artemis'e vakfeder. Nişanlılar törensel olarak yıkanırlar. Düğün alayı, başında mersinden taç, flüt çalan genç bir adam tarafından yönlendirilir; bir çocuk da içinde davetlilere dağıtacağı adanmış ufak ekmekler bulunan sepeti taşır.

Nişanlanma Hera'ya, Moiralara yani Kader tanrıçalarına ve Zeus'a verilen sözdür. Evlenme ocak tanrıçası Hestia için bir kültün daha başlangıcı demektir. Genç çift aile sunağı üzerinde ona yeni bir ateş yakarlar. Bu sunak ailenin dinsel yaşantısının merkezidir. Kabul edilen konuk ona dokunmak zorundadır. Yeni köle, mutluluk dileğiyle başından kuru incir, ceviz ve buğday dökülürken ocağın yanına oturur. Doğumlarda bebek ocağın etrafında koşularak dolaştırılır ve sonra dualar edilerek çocuğun üzerine kutsanmış su serpilir.

Cenaze töreni. Ölü, ailesi tarafından gömüleceği, bazen de yakılacağı nekropole (*ölüler şehri*) götürülür. Ağlayıcılarla flütçüler korteji izler. Gereğine uygun olarak defnedilen ölüler babayla ilgili tanrı olurlar ki bu, miras olarak ailenin babasına, ondan da kendi çocuklarına geçer. Dölleme ayinlerinin önemi buradan gelir.

Evin kapısında bir Apollon, bir Hermes ya da bir Hekate nöbettedir. Hekate bir doğum veya ölümden sonra aileyi arındırır ve kötülüklerle hayaletlerden korur. Evin kendisinde iyi bir peri yaşar; ev ayrıca Zeus'un koruması altındadır.

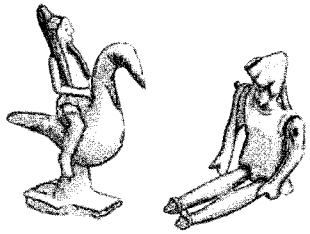

Baba evde rahip yerini tutar. Her yemekte ailenin, bir yılana benzetilen perisi şerefine saf şarap saçısı yapar. Atalara saygılar sunar. Çocuğu baba tek başına tanır ve onu mahallenin nüfusuna bildirmeyi tek başına kararlaştırır. Baba çocuğu reddetmek yetkisine de sahiptir. Bu durumda bebek, sabahleyin birinin onu alması için genellikle bir tapınağın önüne bırakılır.

Kadının kısırlığı ya da zinası nedeniyle boşanılabilir. Öyle sanılıyor ki MÖ IV. yüzyılda çok sayıda Atinalının meşru karısından başka bir de nikâhsız karısı bulunuyordu.

Okulda: Sağdaki *pedagog*'tur yani çocuklara eşlik eden köledir. (MÖ V. yüzyıldaki bir vazoya göre)

MÖ III-II. yüzyılların çocuk oyuncakları

Boks yapan iki çocuk (Yumruklaşma diye bilinen Santorini freski, II. bin yıllara ait)

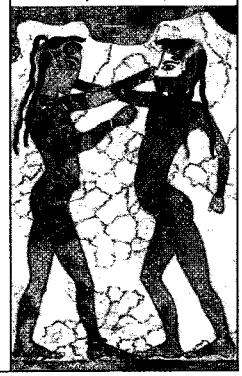

Kadın

Çeşmeden su taşıyan genç kızlar. MÖ VI. yüzyıl sonlarına ait bir hydria (su testisi) üzerine resmedilmiş sahne.

Kadın Yunanistan'da ebedi bir *küçük* gibi görülmüştür; hiçbir yasal yetkisi yoktur. On beş yaşından itibaren babası tarafından evlendirilebilir. Asla bir mal edinemez. Eğitimi daha çok ev işleriyle sınırlıdır.

Buğdayı kadınlar öğütür. (MÖ V. yüzyıla ait bir pişmiş toprak)

Agora sitenin meydanıdır, kamusal yaşam orada yoğunlaşır.

Kendi odası, *harem*, erkeklerinkinden ayrıdır. Nadiren dışarı çıkar; dinsel bayramlarla aile bayramlarına gidişi dışındaki ev çıkışlarında kendisine hep eşlik edilir.

Evin anahtarı kadındadır. Evde olan biten her şeye göz kulak olur ki bu, ona önemli bir aile görevi yükler. Geçimi yerinde ailelerde kadına bütün işlerinde köleler yardım eder.

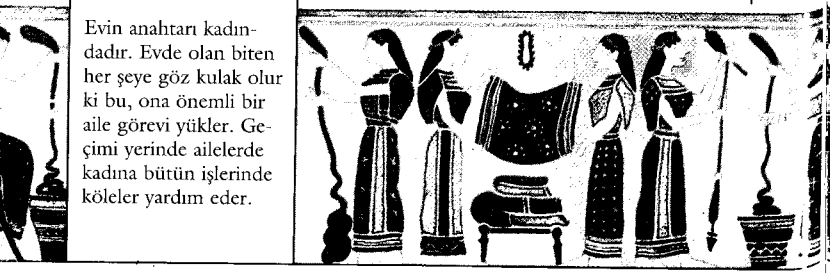

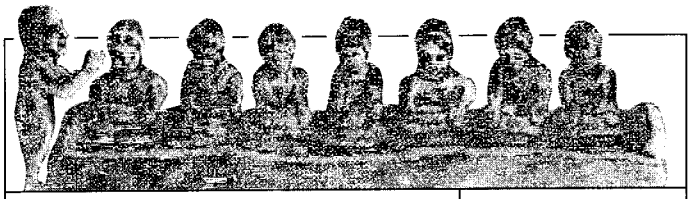

Ama yine de o, evinin hanımıdır ve de evin tüm işlerinden sorumludur. Örneğin, beslenme, konserve ve tuzlamalar, yün ve ketenin hazırlanması, post ve derilerin temizlenip terbiye edilmesi, giysi ve örtülerin dokunup yapılması, nakış işleri vb. Çocukların bakımını da unutmamalıyız. Ailenin annesi olarak kadın derin saygı görür ve manevi bir otoriteye sahiptir.

Mütevazı ailelerde kadın, elbette, hareme çekilerek yaşayacak değildir; ailenin ürünlerini agorada pazarlayan manav, balıkçı, çerçi vb. odur.

Sparta rejimi kadına önemli ölçüde özgürlük tanır (s. 34). Öyle görünüyor ki MÖ IV. yüzyıldan itibaren yani Sparta'nın Atina'yı yenmesi sonunda kadınlar kamusal yaşamda daha aktif olmuşlardır.

Tapınmalarda ayini yöneten çoğunlukla erkektir, ama rahibeler de mevcuttur. Hatta *Thesmophoria*lar gibi bazı bayramlar kadınlar içindir. Diğer bayramlar da onlara açıktır. Hele, giz ayinlerine ve Dionysos bayramlarına kalabalıkça katılırlar.

Ekmek yapımı. Hamur bir flütçünün verdiği ritimle yoğuruluyor. (MÖ VI. yüzyıla ait bir Boiotia pişmiş toprağı)

Okumakta olan genç kadın. Yunanistan'da kadın eğitimi üzerine fazla şey bilmiyoruz.

Evin hanımı (sağda) kumaş üretiminin her evresine dikkat eder. Örneğin, çilelerin tartılması, yumakların yapılması, örekelerin hazırlanması, kumaşın dokunması ve katlanması.

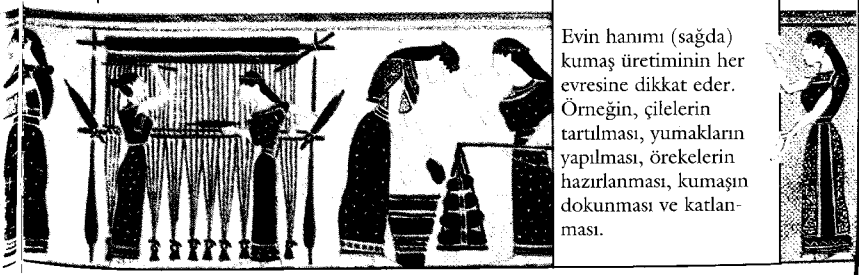

Sitede Din

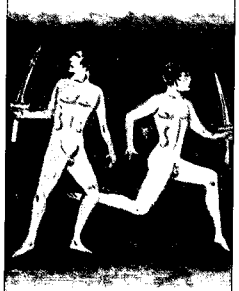

Meşale ile yapılan bayrak koşusu her bayramda görülür.

Büyük Panathenaialar dört yılda bir Atina'da yapılır. Bir tören alayı Athena'ya, şehrin iki genç kızı tarafından dokuz ayda dokunmuş olan kadın giysisi *peplos*'u getirir. Bayram, şenlik içindeki şehrin doymasına yetecek kadar öküz, koyun, inek kurban edilerek sona erer.

Yanda: Su taşıyanlar ve süvariler, Parthenon'a Pheidias tarafından işlenmiş frize göre.

Sitelerin kuruluşu çoğunlukla bir kahramana bağlanan bir mite dayanır ve bu kahramana bir de kült mal edilir (s. 112). Gerçi Olimposlular her yerde kutsanıyor ama her site, *polis*'i yani siteyi koruyan ve *poliades* denen tanrıçalara da özellikle itibar eder.

Kişinin dindarlığına, ailenin kültüne paralel olarak site de dinsel bir çerçeve oluşturur. Yurttaş birçok grupla bir bütündür. Örneğin, ortak bir atadan gelen aileler bir *genos*'tur, birçok genos birliği bir *phratria* meydana getirir. Her phrateria Athena ve Dionysos'tan başka kendisine özgü tanrısını da kendi tapınağında kutsar. Yıl içinde doğan çocuklar. *Apaturia*lar bayramında o tapınakta tanıtılır. Aynı şekilde, dayanışma derneklerine, mesleki birliklere ait ayinler de vardır; böylesi temeller üzerine oturan bir kült tamamen siyasi nitelik taşır.

Bir bayramda tören alayı tanrıça Athena Sunağı'na doğru ilerliyor.

Her özgür erkek kamusal külte katılır; yeter ki üzerinde kan lekesi, kir bulunmasın ya da haklarını kullanmakta kısıtlı olmasın. Sitenin başlıca işleri dualar, armağanlar ve kurbanlarla birlikte yürütülür. Yönetimin simgesel merkezi olan site ocağında Hestia, her gün derin bir saygıya konu olur. Atina'da *Boulimos*'a (Açlık) adanan tarla ham bırakılır. Bunun tersine, *Bouzugion* ise mevsim başında bir dinsel törenle sürülür. Zira, toprağı ekebilmek için kutsallığını gidermek gerekir.

Bayramlarının takvimini her site kendisi saptar. Bu bayramlar resmi eğlencelere dayanır ve yararlarından herkes payını alır. Bayramları yüksek memurlar organize eder, zengin hemşeriler de finanse eder. Bayramlar genelde ayin alayları, korolar, danslar, yarışmalar içererek çeşitli biçimler alırlar. Tiyatro gösterileri ise Dionysos'u kutsar (s. 84). Bazı bayramlardaki şatafat yabancı ziyaretçileri etkilemeye yöneliktir.

Yunanlılarda sosyal yaşamının çok önemli bir bölümünü oluşturan halk inancı, bireyi kendi yaşamında coşkulu tutan hamle ve ateşten bazen yoksundur.

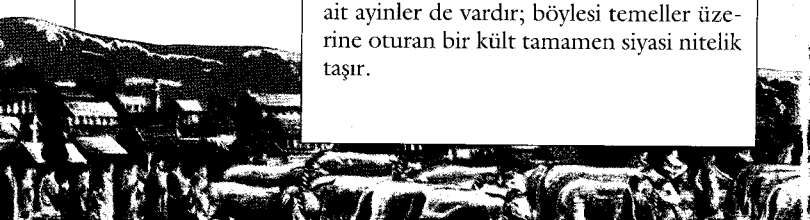

Ayinler

Oyunlardan önce Zeus'a domuz kurban edilirken. Kurbandan sonra atletler on ay çok çalışacaklarına ant içerler.

Bir görevli boğa başlı üç idole saçı sunuyor. (Bir Kıbrıs nekropolünden gelmiş pişmiş toprak, MÖ 2000'ler)

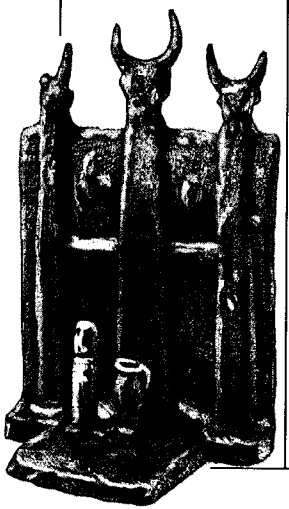

Dualar

Dualar yüksek sesle ayakta edilir; gökteki tanrılar için bir el ya da her ikisi göğe, yeraltı tanrıları (*khthonios*) için yere dönük olur. Cenaze törenleri sırasında kimi kez yere kapanılır.

En sık yapılan sunu saçıdır. Ayin görevlisi sunak üzerine süt, şarap ya da bal saçar.

Sunular

Bunlar saçılar, peksimet sunuları, rekoltenin ilk ürünleri, saç, ölçüyü aşan her kazançtır (av, balık avı, ticaret). Çok yoksul olan dindarlar hayvan kurban etmek yerine onun kilden bir kopyasını sunarlar.

Kurbanlar

Beyazlar giymiş, başına yapraklardan taç takmış sunu rahibi, her zaman açık havada bulundurulan sunağa kutsanmış su serper. Kurbanın başı üzerine arpa döker, sonra kafasından ateşe birkaç kıl atar.

Her tanrının yeğlediği hayvanı yaşı, cinsiyeti ve rengi ile tanımak gerekir.

Gökteki tanrılara sunu sabahları, yüksek bir sunak üzerinde yapılır. Genelde beyaz olan kurbanın başı yukarı kaldırılır. Rahip kurbanı parçalara ayırır, etinden kendisi yer, kalanını inananlara dağıtır; böylece onlar da hayvanın yaşamsal gücünü edinmiş olurlar.

Yeraltı tanrıları için kurban korkular içinde, güneş batarken gerçekleştirilir. Hayvan siyah olup başı aşağıda, alçak bir sunak üzerinde ya da bir çukurda kurban edilir; kanı toprağa akıtılır, eti adak olarak tamamen yakılır.

Bir kurban sahnesi. Resimli ahşap, MÖ 550'ler.

Tanrılara ayakta dua edilir.

Kurban için ayrılmış hayvan çelenklerle süslenir.

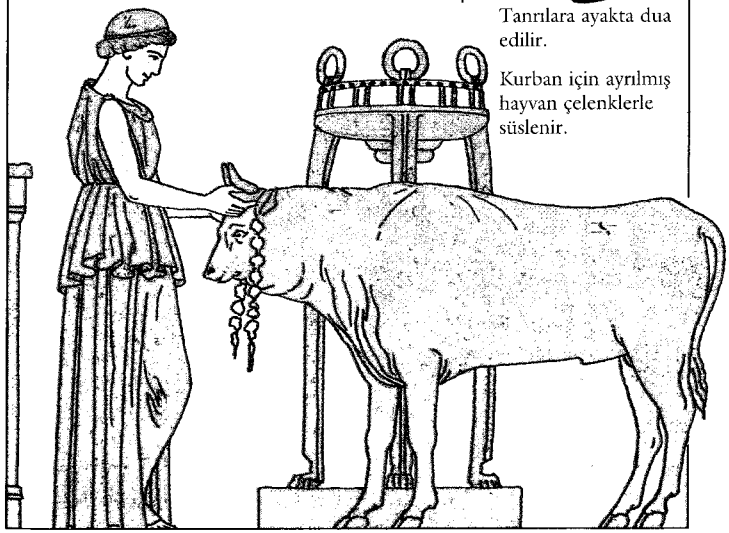

Verimlilik Ayinleri

Demeter şerefine, yeğlediği hayvan olan domuz kurbanı ile birlikte *Thesmophoria* alayı.

Bir Dionysos esin ayininde ifşa anı: Kutsal nesneleri seyretsin diye bir Bacchus rahibesi *mister*'in yani gizlere erişme adayının başını örten çarşafı kaldırıyor.

Sonbaharda ve ilkbahar başlarında doğurganlık ve bereket sağlayan tanrılara bir dizi ayin ithaf edilir.

Çoğu kez tören, erkek ya da kadın, cinsel organların kutsanması üzerinde odaklaşır. Dionysos şerefine kırda kutlanan *Küçük Dionysos*lar sırasında kurbanlık tekeyi götüren coşkulu ayin alayı şarap, asma dalları, incir ve kutsanmış büyük bir de erkeklik organı taşır.

Demeter'e adanmış olan *Thesmophoria*lar kadınlara özgüdür. Kadınlar birkaç ay önce toprağa gömmüş oldukları süt domuzlarını çıkarır ve etlerini buğday taneleri ile karıştırıp tarlalara serperler. Sonra, kadınlığı temsil eden heykelcikler yapar, nar tanesi yer, yeşil dallarla kendilerini kırbaçlarlar.

Eleusis Gizleri

Bu gizler aslında Demeter ve Persephone'nin öyküsüyle bağlantılıdır. Ayinlerin bütünü ancak işe yeni başlayanlara ifşa edilir. *Küçük gizler* ilkbaharda *mister* olmaya başlayan ve sonbaharda da gizlerin tümünü bilecek olan adayların arıtılmasına tahsis edilir. Bu olay Atina'dan Eleusis'e büyük bir ayin alayı düzenlenmesine vesile olur; Eleusis'e gece vakti, meşaleler ışığında ulaşılır.

Demeter, verimlilik tanrıçası

Haloes (*Halos verimli tarla* demektir) bayramı sırasında kadınlar pişmiş topraktan erkeklik organı eker ve onları buğday filizi gibi sularlar.

Eleusis'in tanrısal üçlü topluluğu olduğu varsayılan Demeter, Persephone ve onlara ortak edilen tanrı İakhos. (MÖ XIII. yüzyıla ait fildişi bir Mykenai heykeline göre)

Mainad ya da Bakkha, kutsal bir sayıklama içinde Dionysos bayramını kutlarken.

Tapınak

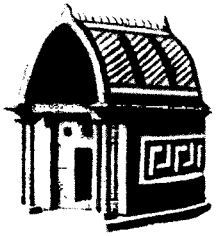

MÖ VIII. yüzyıla ait ahşap bir tapınağın pişmiş topraktan maketi

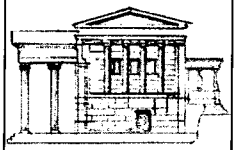

Erekhtheion'un heykel-sütunlarının revakı; MÖ 406'da yapılan İon tapınağı.

Yunanlılar dinsel gerekleri açık havada, sınırları iyice belirtilmiş basit alanlarda yerine getirirler. Tanrılara etrafı çevrili, dine aykırı her tür kullanımı yasaklanmış gerçek mülkler vakfederler. Tapınaklar dinsel gereksinimler için değil, bir ya da birkaç site tarafından bir tanrıya sunu olarak inşa edilir.

Tapınaklar ilkin ahşaptı; ilk taş ve mermer tapınaklar MÖ VII. yüzyılda görülür. Mimar, daha çok boyutlarla uğraşır. Bina sütun dizileriyle çevrilir. Önü sundurma, arkası hazine dairesi olarak kullanılır. Tapınağın tam ortası külte ait heykeli barındırır, burası tanrının evidir, buraya girilemez. Ama, tanrı tapınağın önünde bulunan sunak üzerinde kendi şerefine yapılan kurbanı görsün diye kapıları yarı açık bırakılır.

İç duvarlar resimler, adaklar, taçlar, çelenklerle kaplıdır. Sunular masa ve raflar

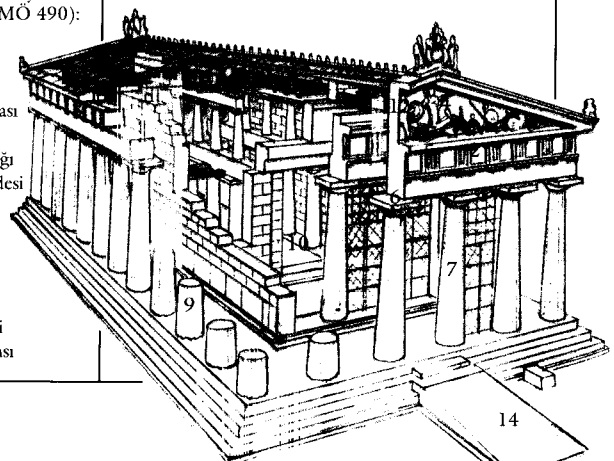

Aigina'da Athena'ya ait Dor tapınağı (MÖ 490):
1. Akroter
2. Metop
3. Korniş
4. Alınlık tablası
5. Üçüz yiv
6. Sütun başlığı
7. Sütun gövdesi
8. Friz
9. Tamburlar
10. Naos
11. Kiremitler
12. Alınlık
13. Çatı iskeleti
14. Giriş rampası

Koyunlar kurban etmeden tapınağın içine girmeyin.
Euripides, *İon*, 228

üzerine bırakılır: Tabaklar, vazolar, altın *phialeler* (saçı vazoları) gibi.

Atina Akropolü üzerindeki Athena Nike Tapınağı, buna Viktoria Apteros da deniyor. İon üslubunun en güzel örneğidir. (MÖ 424)

Delphoi ve Olimpia'daki gibi büyük tapınaklarda *hazine* denen küçük binalar kamusal bir olayı, çoğunlukla da bir zaferi anımsatan sunuları muhafaza ederler.

Kutsal kuşağın dış tarafına rahiplerle diğer hizmetlilerin evleri, hamamlar, hacılar için hanlar, dinsel oyunlara tahsis edilen statlarla hipodromlar yerleştirilir.

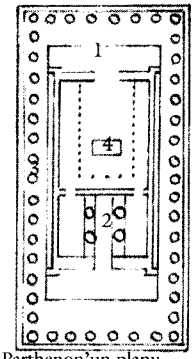

Parthenon'un planı:
1. Ön oda
2. Hazine
3. Peristil
4. Heykel

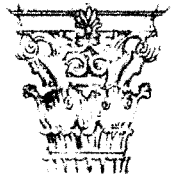

Korint sütun başlığı MÖ V. yüzyılda ortaya çıkar.

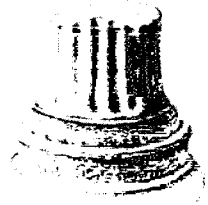

MÖ III-II. yüzyıllara ait sütun kaidesi

Kehanet

Kehanetten cevapları istenen sorular küçük bir maden ya da çömlek parçası üzerine yazılır.

Yunanistan'ın en eski kehanet yeri Epir'de Dodone'dekidir. Zeus sorulara kutsal meşe yapraklarının hışırtısı ile cevap verir, rakipler bu sesleri yorumlarlar.

Kehanet hem *kâhini* hem *vahiyle haber vermeyi* hem de *vahyin alındığı yeri* ifade eder. Sorular kahramanlara, ölülere, daha çok da tanrılara, özellikle Zeus ile Apollon'a sorulur. Cevap bir rahip veya rahibe tarafından aktarılır. Yorumlanacak işaretler çoktur: Kuşların uçuşu, kesilen kurbanın iç organları, sunak üzerindeki alev, bir pınar ya da kuyudan içilen su, rüzgârın yapraklardaki sesi, gök gürültüsü, tanrı heykeli başının hareketleri, keza, danışılanın bir aksırığı, bir rüya, rastlantıyla işitilen sözler gibi.

Önemli bütün sorunlarda siteler büyük tapınaklara danışırlar. Delphoi'deki tapınak en tanınmış olanıdır. Burada Pythia aracılığı ile Apollon'a soru yöneltilir. Açık

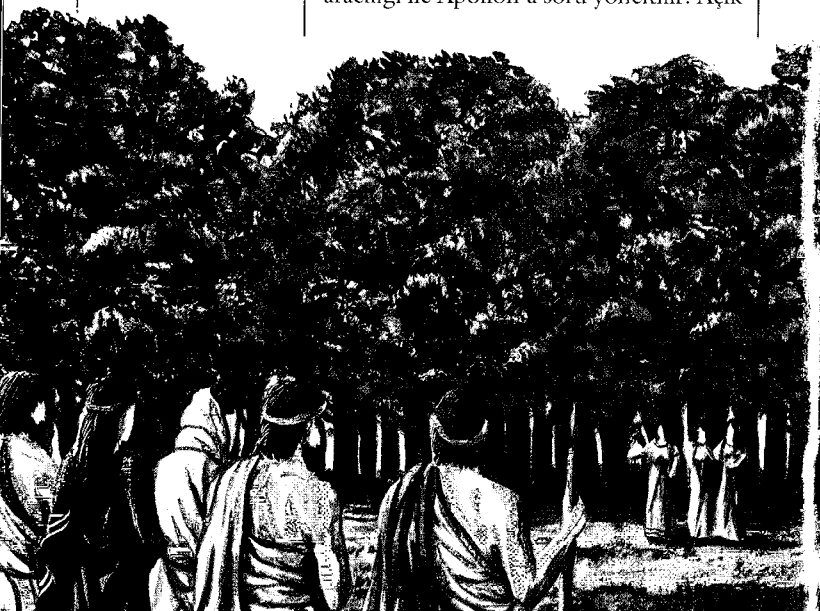

Pythia, Lidyalılara cevap verdi:
"Bir tanrı bile kaderin elinden kaçamaz."

Herodotos, *Tarih* I, 91

olmayan cevapları tanrıya Loksias yani *Dolambaçlı* lakabının takılmasına neden olmuştur. Böyle bir danışmada kâhin rahibe, Lidya kralı Kroisos'a, eğer Perslere karşı savaşa girilecek olursa büyük bir imparatorluğun yıkılacağını söyler. Ve, yıkılan Kroisos'unki olur.

Herkes evinin hemen yanı başında küçük bir harcama ile danışabileceği bir kehanet yerini her zaman bulabilir. Örneğin, Patras yakınlarında, Pharae'de, agora içinde taştan bir Hermes vardır; buna

tütsü ve bir kandil yakılır, yanına biraz para konur. Sonra, soru tanrının kulağına söylenir ve kişi bu yerden ayrılırken kendi kulaklarını tıkar. Bundan sonra duyacağı ilk ses verilen cevaptır.

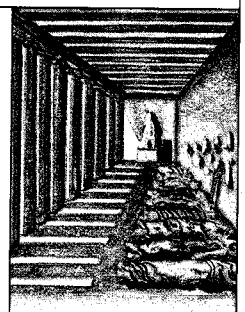

Asklepios'a danışmak için Yunanistan'ın her tarafından Epidauros'a hasta gelir. Tanrı hastaları uykuda ziyaret ederek ilacı bildirecektir.

Bir üçayaklı iskemleye oturan Delphoi Pythiası defne (Apollon'un ağacı) yaprakları çiğner, kutsal bir pınarın suyunu içer ve artık kendinden geçip karmaşık sözlerle mırıldanır, bu sözler ilgiliye Apollon'un cevaplarıdır. (MÖ V. yüzyıla ait bir çanak)

Yakındoğu'nun Katkısı

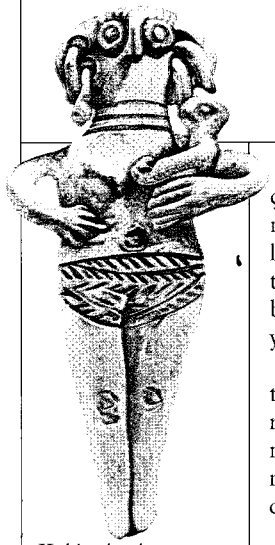

II. binyılın Ana-tanrıçası, Afrodit'in *atası*, Kıbrıs kökenli.

III. ve II. binyıllarda Yakındoğu ve Küçük Asya çeşitli görüş ve inançlarla kaynamaktadır. Bunlardan Mezopotamya çıkışlı bazıları Yunanistan'a ulaşır ve Yunanistan matematik ve astronomi alanında Babil'in, mitoloji alanında Mezopotamya'nın etkisinde kalır.

Yunanlılar, Likya Apollon'u ve Efes Artemis'inde olduğu gibi, bazı tanrıların görünümlerini, dahası, kişiliklerini benimsemişlerdir. Örneğin, Afrodit'in hem Sümer'de, hem Kenan ülkesinde karşılığı vardır. Öyle görünüyor ki, Dionysos da Lidya ve Frigya'dan alınmadır ve Asya'nın Büyük-Ana'sı Kybele ile yakından ilgilidir.

Doğa güçlerinden insan biçimindeki tanrılığa geçişte ve bu tanrılara özel işlevlerinin tanınmasında; Yer ve Gök gibi birbirine zıt veya birbirini tümleyici güçlerin birleşmesinden başlayarak Evrenin yaratılmasında; yerini başka bir kuşağın aldığı daha eski bir tanrısal kuşakta Yakındoğu'dan yapılan alıntılar açıkça görülür.

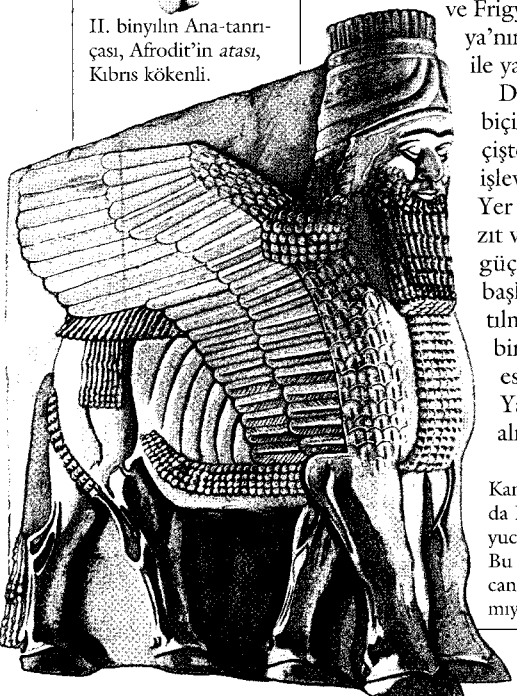

Kanatlı boğa. Mezopotamya-da Korsabad Sarayı'nın koruyucusudur (MÖ VIII. yüzyıl) Bu boğa Yunan mitolojisinin canavar yaratıklarını anımsatmıyor değil.

Yunanistan Mezopotamya'dan bir devin koruduğu ve bütün bir coğrafyayı kapsayan çok keder verici bir Ölüler Ülkesi saplantısı edinmiştir. Altın çağ teması ise Mısır'dan gelmiş olmalıdır. Kutsal Kitap'ta insan, tanrı ayrıcalığı olan bilgiyi bölüşmek istemiş olduğu için cezalandırılmıştır. Bu fikri Tantalos ve Prometheus ile Yunanistan'da da buluyoruz, ama o kadar kesin olmayarak.

Tufan öyküsü Mezopotamya'dan gelir. Orada mit, Fırat'ın yıkıcı kabarmalarına dayanan haklı korkuya uygun düşüyor. Bu kabarmaların Nil'in bereket getiren kabarmalarıyla hiç benzerliği yoktur. Yunanistan küçük su baskınlarından başkasını bilmez. Bundan ötürü Tufan anlatımları biraz değişiktir. Buna rağmen Yunanlılar sapkın bir topluluğun tanrısal cezaya çarptırılması ve masum bir çiftin de kurtarılması temasını muhafaza etmişlerdir.

Doğu etkisinde bir MÖ VII. yüzyıl vazosu

Yırtıcı hayvanların egemeni Doğulu tanrıça bir Rodos mücevheri üzerinde.

Sümerli kahraman Gılgamış arkadaşından hiç ayrılmaz, Akhilleus ile Patroklos gibi.

İlk yılanlı, kanatlı asa (Sümer)

Fatih İskender

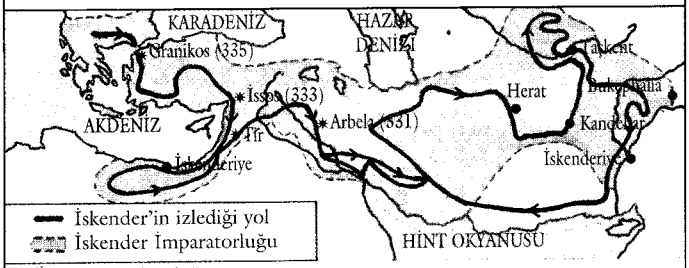

- İskender'in kurduğu şehirler
- Savaşları

İskender Mısır'da Zeus-Ammon ile bir tutularak kutsanır; amblemi koç boynuzudur.

İskender kadar atı Bukephalos da ünlüdür. Daha delikanlı iken İskender bu yabani hayvanı terbiye edebilmiş; Atın kendi gölgesinden ürktüğünü anlayınca onu güneşe karşı bağlamış. Yandaki sikke İskender'i, çok sevdiği atına binmiş, Hint kralı Poros'un ordusundaki bir savaş filine saldırırken temsil ediyor.

MÖ 336'da Makedonyalı Philippos öldürülür. Oğlu İskender kendisini Yunanistan'ın egemeni yapacak olan yayılma gücü yüksek bir krallığı miras alır. Daha yirmi yaşında, idarede ve askeri komutada çoktan deneyim sahibi olmuş, başlıca Yunan sitelerinin bir isyanını bastırmıştır. Thebai yerle bir edilmiştir.

Ertesi yıl Küçük Asya'yı, peşinden de güçlü Pers İmparatorluğu'nu fethetmeye

koyulur. Ama tutsak kraliyet ailesine, yerel geleneklere ve yerleşik yönetimin devamına saygılı olur. Yenik kral Darius öldürülünce suçluyu cezalandırır, kendisini hükümdarın mirasçısı ilan eder.

Bu arada Libya'ya kadar Mısır'ı fetheder. Doğuda dünyanın sonuna, Okyanus'a ulaşmayı düşler. Ordusunu Hazar Denizi'ne, Afganistan'a, Türkistan'a ve Hindistan'a yöneltir. Hayal gücü ona her zaman zafere giden yeni yollar sağlar. Seçkin bir süvari, cesur bir savaşçı olarak hep ön safta çarpışır.

Bu sıra dışı özellikleri onun ordusu içindeki saygınlığını açıklar. Ne ki, yorgunluktan bitik düşen asker işi ayaklanmaya kadar götürür ve 326'da İskender İndus kıyılarını terk etmek zorunda kalır.

Tutkusu, bütün halkların geleneklerini uzlaştıran bir Dünya imparatorluğu kurmaktır. Kendisi Pers törelerini benimser.

Yalnız kendi otoritesiyle ayakta tuttuğu imparatorluk onun 323'te ölümüyle çöker.

Pers geleneği İskender'i Darius'un oğlu yapıyor. (XVI. yüzyıl minyatürü)

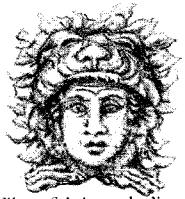

Filozof Aristoteles'in öğrencisi ve *İlyada* ile yetişmiş olan İskender, kahramanlar Akhilleus ile Herakles'i ataları sayar. Herakles gibi İskender de Nemea aslanının postunu giymiş olarak temsil edilmiştir.

İskender İssos Savaşı'nda (Bir Pompei mozaiği)

Helenistik Yunanistan

Helenistik deyimi MÖ 330'dan (Makedonya'nın Yunanistan'a egemenliği) MÖ 31'e (Romalıların bütün Yunanistan'a yerleşmeleri) kadar süren dönemi ifade eder.

İskender'in ölümüyle imparatorluğu generalleri arasında bölüşülür. Generaller hanedanlık kurarlar ve aralarındaki devamlı rekabetle çabuk zayıflarlar. Yunan dünyasının tamamına yerleşmek için Roma İmparatorluğu bundan yararlanır.

Bu, Yunanistan ile Doğu arasında bir yoğun ilişkiler dönemidir. Parlak bir uygarlık gelişir. Bilgi alanı genişler, teknik ve endüstri ilerler. Camcılık ve papirüs kâğıtçılığı gibi kollar oluşur. 800.000 cilt kitabı ile İskenderiye Kütüphanesi bilimsel ve edebi canlılığı teşvik eder. Yunan dilinin (Attikaca) yayılması Helenleşen dünyanın birliğini sağlar.

Taşıt araçlarının ve yol durumunun iyileştirilmesi eski şehirlerin ve ünlü anıtların çekici kıldığı bir *turizm* yaratır. Geleneksel kehanet yerleriyle tapınaklar (Dodone, Delphoi, Olimpia gibi) yeniden refaha kavuşurlar. Örneğin, sağaltıcı tanrı Asklepios, Küçük Asya'da ve özellikle de

Samothraki Nike'si (Semendirek zaferi) ilkin bir kadırganın pruvasındaymış. (Olasılıkla MÖ 306'da)

adalarda Dionysos, Eleusis'te Demeter kalabalıkları kendisine çeker.

Seyyahlar Doğu kökenli yeni tanrılar tanıtırlar. Böylece, Karadeniz kökenli Serapis Mısır tanrıları İsis ile Osiris'e benzetilir ve Kerberos'un bir imgesi haline gelir. İskender'den beri hükümdarlar kutsallaştırılmış ve bazen mevcut tanrılara ortak edilmişlerdir.

İlk mitoloji elkitapları ortaya çıkar. Bunların dinle birliktelikleri neredeyse geneldir.

İskenderiye feneri, MÖ 200'e doğru yapılmış ve dünyanın harikalarından biri sayılmıştır. Fener XIV. yüzyılda yıkılmıştır.

İskender'in seferinden sonra Hindistan'ın kuzeyinde, bilhassa Gandhara'da bir Yunan-Hint sanatı gelişir.

Rodos Afrodit'i. Heykelcilik daha yumuşak, daha esnek olma yolunda. (MÖ II. yüzyıl)

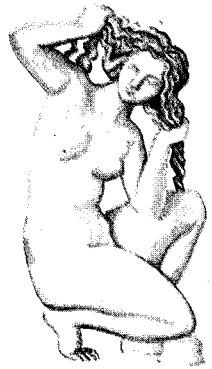

Mozaik zengin Helenistik evleri kaplamaktadır. Delos'ta olduğu gibi. (MÖ II. yüzyıl)

Delphoi, Dünyanın Göbeği

Omphalos ya da *Dünyanın Göbeği*, kozmosu yani düzenli evreni simgeleyen çok eski bir taştır.

Delphoi Tapınağı Apollon'a adanan yüksek bir makamdır. Yunanlılarca bu tapınak evrenin merkezi sayılır, gerçekten de tapınak bildikleri evrenin tam ortasına yerleştirilmiştir.

Delphoi insana dönük organize bir merkezdir. Şöyle: Siyasal ve dinsel merkezdir: Pythia orada kehanette bulunur (s. 68), Amphiktyonia üyeleri orada toplanır (s. 40). Olimpiyatlar'dan sonra Yunanistan'ın en önemli oyunları orada yapılır. Bunlar Pythia oyunları olup müzik

Apollon, bir Delphoi sikkesi üzerinde gösterilmiş; Omphalos'a oturuyor, üç ayaklı iskemlesi ile kitarı da yanında.

(şan, flüt, gitar), edebiyat ve beden hareketleri yarışmalarını ve ayrıca Kutsal yolda oyun alaylarını kapsar. Galiplere Apollon'un ağacı defneden bir taç verilir.

Mali işlerin merkezidir: İnsanlar kehanete başvurmak ya da teşekkür etmek için para öderler. Paraları çekip çevirmek (olasılıkla sitelere borç verilir) ve Apollon'a sunulan *hazine*lere (altın, değerli eşya) göz kulak olmakla iki rahip görevlendirilir.

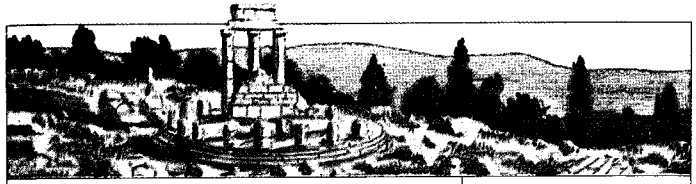

Manevi merkezdir: Yunan dinsel gelenekleri oradan edinilir. Bilgece özdeyişler tapınağın duvarlarını kaplar. İnsanlar bir cinayetten veya başka bir günahtan arınmak için oraya gelirler (s. 115).

Delphoi arazisi bir yandan da mitsel anılarla dolu gizemli ve yabanıl bir alandır. Yılan Python'u doğuran Gaia, Yer-Ana, buranın ilk tanrıçasıdır. Python canavarını öldüren Apollon'un zaferi Oyun'larla anılır ve Oyun'lar sırasında bu dram yeniden canlandırılır. Gaia'nın etrafı çevrili mülkü, Kastalia'nın (Apollon tarafından kovalanan Nymphe) boğulduğu pınara, kutsal defne ağacına ve Pythia'ya komşudur. Dionysos'un doğumu orada gizemli ayinlerle kutlanır. Kurt-Zeus'un orada tapınağı var. Yarları yırtıcı kuşlar barındırıyor. Çok yakınındaki Parnassos'un dorukları Apollon ve Müzler tarafından sıkça ziyaret edilir. Aşağılardaki ova doğal haline bırakılmıştır; o toprağı işlemek, orada inşaat yapmak yasaktır.

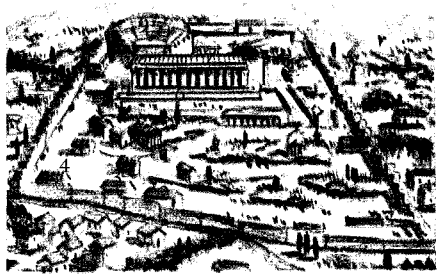

Tholos, gizemli yuvarlak tapınak, Hestia'ya ait bir ocaktır. (Yuvarlak tapınak Yunanistan'da çok nadirdir; orada tapınaklar dörtgendir.)

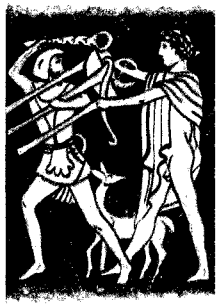

Apollon, Pythia'nin Herakles tarafından aşırılan üç ayaklı iskemlesini geri almaya çalışırken.

Delphoi'nin kutsal suru

1. Tapınağa varan kutsal yol
2, 3, 4. Thebai, Knidos, Siphos hazineleri
5. Atinalıların Maratondan sonraki hazinesi
6. Sfenksli sütun, Naksoslular tarafından dikilmiştir.
7. Apollon Tapınağı
8. Apollon Sunağı
9. Tiyatro

MİTLER BİZE NASIL ULAŞTIRILDI?

Ulak çıkageldi, o yürek sahibi ozanla birlikte,
sevimli Müz ozana hem iyi hem kötü
kısmetler vermişti, gözden yoksundu ozan,
ama ondan o tatlı ezgiyi almıştı.
Herkes açlığını, susuzluğunu giderince, Odysseus,
Demodokos'a şöyle dedi onu fark edince:
"Sensin, Demodokos, bütün ölümlüler arasında
en saydığım; çünkü, Zeus'un kızı olan Müz senin
ustan oldu ya da Apollon, belki. Akhaların yazgısını,
onların kötü günlerini, başarılarını, onların tüm
çektiklerini bunca güzel söylüyorsun, gördün mü
söylediklerini gözlerinle ya da bir başkasının
gözleriyle? Hele sürdür sözünü ve söyle bize tahta
atın öyküsünü, bu atı Athena yaptıydı Epeios'la
birlikte. Eğer bu öyküyü anlatabilirsen bize
bütünüyle, tanrısal ezgilerini sana bir tanrının
-ki, seni esirgesin- yazdırdığını yayacağım her yerde."
Dedi ki kısaca: Tanrıdan aldığı coşkuyla başlıyordu
ozan ve böylece onlara örüyordu ezgisini.

Homeros, *Odysseia*, VIII

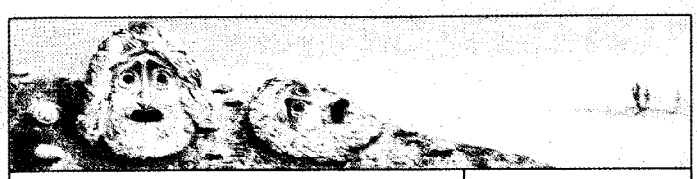

Şairlerin Babası Homeros	80
Hesiodos ve Lirik Ozanlar	82
Tiyatro	84
Filozoflar	86
Tarihçiler	88
İskenderiye ve Roma Yazarları	90

Zeus bizi bir kara yazgıya uğrattı;
gelecekteki insanların dillerinde
söylenelim diye.

Homeros, *İlyada*, VI

Atalarından aldıkları zengin mirası gelecek kuşaklara geçirecek olan çocukların baba evinde doğurgan ve güçlü bir gençlik olarak serpilip gelişmelerini görmek, ölümlüler için gerçekten de tükenmez bir mutluluk kaynağıdır. Kara günde yardım demektir bu, ak günde şefkat, savaşta vatan için kurtuluş ışığıdır bu...

Euripides, *İon*, 472

Şairlerin Babası Homeros

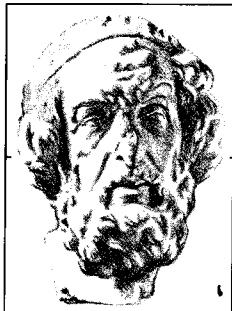

Homeros'un MÖ V-IV. yüzyıllardaki ilk tasvirleri onu kör göstermiyor. Bu tasvir MÖ 150'ye ait bir Yunan orijinalinden Roma kopyasıdır.

Eskiçağa uzanan bir rivayete bakılırsa şu iki büyük destanın yazarı Homeros kör bir ozandır: On beş bin dizeyi aşan *İlyada* ile on iki bini aşan *Odysseia*.

Küçük Asya'nın birçok şehirleri ile yakınındaki adalar onun doğum ya da ölümüne sahip çıkarlar. Ama, yaklaşık üç yüzyıldan beridir kendisinin varlığı bile tartışma konusudur; şiirlerinde sözü edilen uygarlık sorgulanıyor.

Yüzyıllar boyu, belki de MÖ XVI. yüzyıldan itibaren birtakım ozanlar (*aedler*) bayramlarda ve zengin evlerinde mitolojik öyküleri dile getiren şarkılarını söylemek için siteden siteye giderler.

MÖ 550'lere doğru Atina'da tiran Peisistratos, Homeros türü şiirlerin yazı ile tespit edilmesini emreder, böylece şiirler artık rapsodlar tarafından okunacak ve bütün genç Yunanlıların eğitimine bunlar temel oluşturacaktır. Günümüzde tarihçiler, MÖ IX. yüzyıl ile VIII. yüzyıl sonları arasında, deha sahibi bir (ya da iki) ozanın Troya Savaşı'nın öykülerini şahane bir eser halinde toplamış olduğunu düşünmekten yanadırlar.

İlyada açıkça *Odysseia*'dan önce yazılmıştır. Her iki destanda bazı öğeler Homeros'la çağdaştır, ama diğerleri önceki yüzyıllara uzanır.

İnsanlar aedlere şeref ve saygı sunarlar.
Müz onlara şarkılarını belletir,
hem de onların soyu için yüreği sevgi doludur.

Homeros, *Odysseia*, VIII

Efsaneye göre, Troya Savaşı on yıl sürmüş olmalıdır; ne ki, *İlyada* (bu ad Troya'nın eski adı olan İlion'dan geliyor) iki buçuk ay kadar süren olayları anlatıyor, ve şiir Troya'nın düşmesinden önce bitiyor. Odysseia, adını kahraman Odysseus'tan (Latincede Ulysse) alıyor. Odysseus savaşın bitiminden sonra on yıl süreyle denizlerde dolanıp duracaktır.

Destansı şiir Müz'ü Kalliope, Homeros'a tabletler sunuyor. Homeros ondan aldığı ilhamla bu tabletlere eserini yazacaktır.

Aed, Yunanca *aoidos* sözünden gelir, şarkıcı demektir.

Rapsodlar ya da *şarkı derleyenler* şehir şehir dolaşarak kitar eşliğinde destansı şiirler okurlardı. Bunlar uzun gömlek giyer ve şarkılarını ayakta söylerlerdi.

Prieneli Arkhelaos'un bu alçak kabartması (MÖ III-II. yüzyıl) Homeros'a bir ilahidir. Burada Homeros, kendisine kurbanlar sunulan bir tanrı gibi gösterilmiştir.

Hesiodos ve Lirik Ozanlar

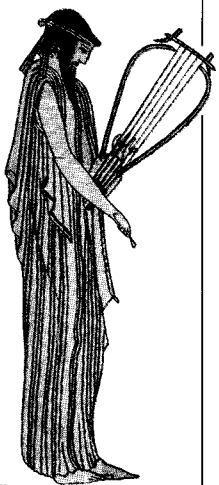

Ölümlülerin tanrısal esin olmadan yaptığı işler unutulmaktan başka şeye değmez.

Pindaros

Hesiodos'un zamanında tarla sürme ve ekme. Bu işleri kendisi de yapmış olduğu için Hesiodos köy işlerinin yoruculuğunu iyi bilir.

Hesiodos MÖ VII. yüzyılda yaşamıştır. Babası fazla kalabalık olan İonya'yı bırakarak Boiotia'nın küçük bir köyüne yerleşir. İşte Hesiodos o dönemin fakir köylülerinin ağır yaşam koşullarını anımsatan *İşler ve Günler*'i, ayrıca tanrıların doğumu ve soyağacı hakkında bir anlatı olan *Theogonia*'yi burada yazmıştır. Hesiodos Evrenin tarihini de başlangıcından, Zeus'un diğer tanrılara egemen olduğu döneme kadar anlatır.

Hesiodos, Yakındoğu'da öteden beri var olan mitoloji ile ilgili çeşitli öğeleri ele alır, fakat aralarında her zaman tutarlı bir bütünlük oluşmuyor. Örneğin, Deukalion ile Pyrrha (s. 130) öyküsü beş soyun (s. 126) şemasına bağlanmamıştır; zaten şema bu apaçık miti de içermiyor. Karanlık ve olağanüstü bir çatlak biçimindeki Kaos görüşü ise herhalde onun kişisel görüşüdür.

Ey ruhum, ölümsüz hayata gıpta etme;
ama, olanaklar tarlasından olabildiğince yararlan.

Pindaros, *Üçüncü Pythia*

MÖ VI. yüzyılda, solo veya koro halinde müzikle söylenen ve lirin adından dolayı lirik denen bir şiir türü gelişir. Bunun ritmi Homeros türü destan ritminden daha zengindir, ama mitlerin sunuluş biçimi iki yüzyıl boyunca hiç değişmemiştir.

Thebaili aristokrat Pindaros da (yak. MÖ 518-438) koro için özellikle büyük dinsel oyunlardaki zaferleri (s. 42) öven lirik şiirler yazmıştır. Eserleri mit öğeleriyle doludur. Fakat, bunlar aceleci göndermelerden ibarettir.

Betimlemeleri çoğu kez ender güzelliktedir. İşte, İason'u anlatımı:

Zamanı geldi, elinde iki mızrakla harika bir adam yetişti. Bedenini çifte bir giysi örtüyordu: Magnesia dağlılarının gömleği güzel kollarını iyi sarıyor ve bir panter derisi de onu yağmur ürpertilerinden koruyordu. Saçının parıltılı bukleleri kesilmemişti. Bukleler sırtını kızıla boyuyordu.

Dördüncü Pythia

Pindaros için mitler güncel olandan daha değerli bir geçmişi, neredeyse bir altın çağı temsil ediyorlar.

Pindaros *Üçüncü Pythia*'yı efsanevi sağaltıcılar Khiron'la Asklepios'a adıyor.

Panathenaia oyunlarının galibi bir zeytinyağı amforası alır.

Tiyatro

Yılanlardan taç takmış ve Dionysos'un simgeleri panter ile özel asası Thyrsos'u tutmakta olan Mainad. Dionysos bayramları tiyatronun başlangıcı sayılır.

MÖ VI. yüzyıldaki başlangıcından Helenistik döneme (MÖ III-I. yüzyıl) kadar Yunan tiyatrosu sıkı sıkıya Dionysos kültüne bağlıdır. Temsiller onun bayramlarında, örneğin, ilkbahardaki *Büyük Dionysos*larda verilir. Başlarda sahne yalnızca *orkestra*dan yani koroların bu tanrının sunağı çevresinde devindikleri dairesel alandan ibarettir.

MÖ 534'ten itibaren Atina'da tragedyalar (*tragos*'tan; teke demektir, tanrının simge hayvanıdır) ile komediler (*komos*'tan; kıyafet değiştirmiş ya da maske takmış, çoğu kez şaklaban, şen insanlar alayı; Dionysos'a eşlik ederler) birbirinden ayrılmıştır.

Bize sadece birkaç eser kalmıştır.

Aktörlere devletçe ödeme yapılır. Korolarla figüranların seçilmesi, giyim ve ücretlerinin karşılanması her yıl belirlenen zengin bir yurttaşa, *khoregos*'a aittir. Yoksulların ücretsiz yerleri vardır.

Temsil bir yarışma vesilesidir. Orada üç ödül verilir: Khoregoslara, ozanlara ve aktörlere. Temsiller gün ışığıyla başlar, öğleden sonra biter; tiyatroda yenilir, içilir.

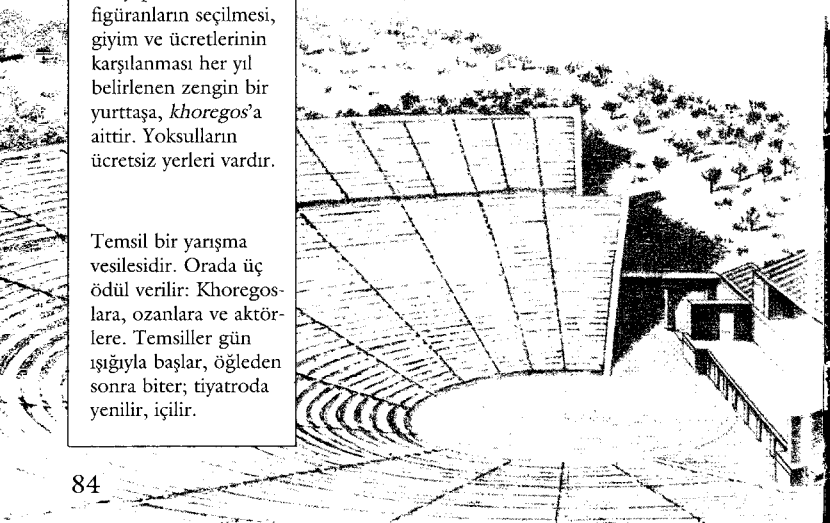

Bayramsız bir yaşam hansız uzun bir yol gibidir.

Demokritos

Genelde Aiskhylos (MÖ 525-455) tragedyanın babası sayılır; hak ve adalet sorunları ile insanın kader karşısındaki çaresizliğini ortaya koyar.

Sophokles (MÖ 497-407) insan iradesine Aiskhylos'a oranla daha fazla yer ve-

Troya kralı Priamos'u temsil eden bir tragedya maskesi

rir. Oyunlarını bir karakter üzerinde yoğunlaştırır. Oidipus ve Antigone gibi.

Euripides (MÖ 480-406) bir yenilikçidir; kendi çağını hareketlendiren konulara eğilmek için mitleri büyük bir özgürlükle ele alır.

Komedi oyuncuları

MÖ VI. yüzyıl sonlarının bir komedi korosu

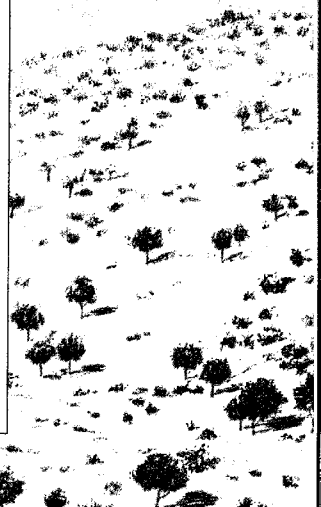

Filozoflar

Anaksimandros, MÖ VI. yüzyıl gökbilimci ve filozofu, Thales'in öğrencisi. Elinde bir güneş saati tutuyor.

Filozof, *bilgelik (sophos)* dostu (*philos*) anlamına gelir.

Gözlemci demek olan Septik, bir problem karşısında kuşku duyan kişiyi niteler.

Ölüme mahkûm edilen Sokrates'in son anları sakinliğin örneğidir. Zehiri (baldıran) soğukkanlılıkla içer. Son sözleri şöyledir: *Kriton, Asklepios'a bir horoz borçluyuz.* Madem ki ölüm onu her acıdan kurtaracaktır, Sokrates, hekimlik tanrısı Asklepios'a, ona öteden beri yapılmakta olan sunu ile şükrediyor.

Filozoflar göz önüne getirilmesi güç soyut fikirleri açık, sade ve somut bir biçimde açıklamak için mitleri kullanırlar. Bazen geleneksel öyküleri ve kişileri ele alırlar, fakat en çok da onları kendileri icat ederler.

Böylece henüz şiire yakın MÖ V. yüzyılın ilk filozoflarından olan Empedokles kendisinin Evren hakkındaki düşüncesini açıklayan bir mit yaratır. Ona göre Nefret ile Sevgi arasındaki savaşım durmaksızın dört öğeyi (toprak, su, hava, ateş) şekilden şekle sokar; peşi peşine gelen devirler boyunca Evren oluşur, sonra yeniden doğmak üzere yıkılır.

Platon'un diyaloglarında Sokrates, öğrencilerini ikna etmek için mitleri kullanır. Ölümünün (MÖ 339) arifesinde onlara ruhunun Ölüler Ülkesi'ne yapacağı yolculuğu anlatır. Ruhu geçmişteki eylemlerine göre yargılanacak, ödüllendirilecektir.

Ağustosböceği mitinde Sokrates'in öğrencisi Platon ölümlülerin Müzler ve sanatla ilişkisini şöyle anlatır:

Söylentiye göre, vaktiyle ağustosböcekleri insandılar, Müzlerden önce mevcut olan insanlardandılar. Müzler doğup şarkı ortaya çıkınca o çağın insanları arasından bazıları kendilerini şarkı söylemek zevkine kaptırdılar; öylesine ki, şarkı söyleye söyleye yemeyi içmeyi unuttular ve neyin ne olduğunu anlamadan öldüler... İşte, bu olaydan sonra ağustosböcekleri türü onlardan meydana gelmiştir.

Platon, *Phaidon*

Diğer filozoflar mitleri kabul etmezler. Örneğin, Platon'dan kısa bir süre sonra gelen Aristoteles mantıklı fikirden ve bilimsel düşünceden başkasına inanmaz. Birçokları daha ileri giderler. Nitekim, Septikler her şeyden kuşku duyarlar. Örneğin, Pyrrhon'a (MÖ 330-270) göre gerçek bilinemez. Epikurosçulara göre mitler, insanların tanrılar karşısındaki korkularını yansıtan ahlaka aykırı, acımasız uydurmalardır.

Empedokles, tanrı Hephaistos'un ocağı sayılan ve Taormina'daki Yunan tiyatrosundan görünen Etna'nın kraterinden kendisini aşağı atacaktır.

Aristoteles Atina'nın bir *gymnasium*'unda (*Lise*), Platon ise *Akademia*'da (Akropol yakınında bir bahçe) ders verirdi.

Tarihçiler

Kleio, tarih Müz'ü

Ancak MÖ VI. yüzyıldadır ki Yunanistan'da Olimpiyatlar'ı esas alan bir takvim sistemi kabul edilmiştir. Daha önceleri tarih olayları ağızdan aktarılıyordu. Bu nedenle MÖ VI. yüzyıldan önceki destan kahramanları ve olayları da tarihin içinde sayılmıştır.

Herodotos bilinen dünyayı betimler. Uzun uzun yolculuk etmiş, her konuda bilgi edinmiştir. Egzotik ve alışılmadık şeylerden kolayca etkilenirdi. Dinsel inancına rağmen Homeros'la Hesiodos'un mitolojinin gelişmesindeki rolü üzerinde şöyle düşünür:

Onların şiirleridir ki Yunanlılara her bir tanrının adı ile birlikte tanrıların soyağacını vermiş, işlevlerini ve saygınlık derecelerini belirtmiş, görünümlerini betimlemiştir.

Herodotos, *Tarih*, II, 53

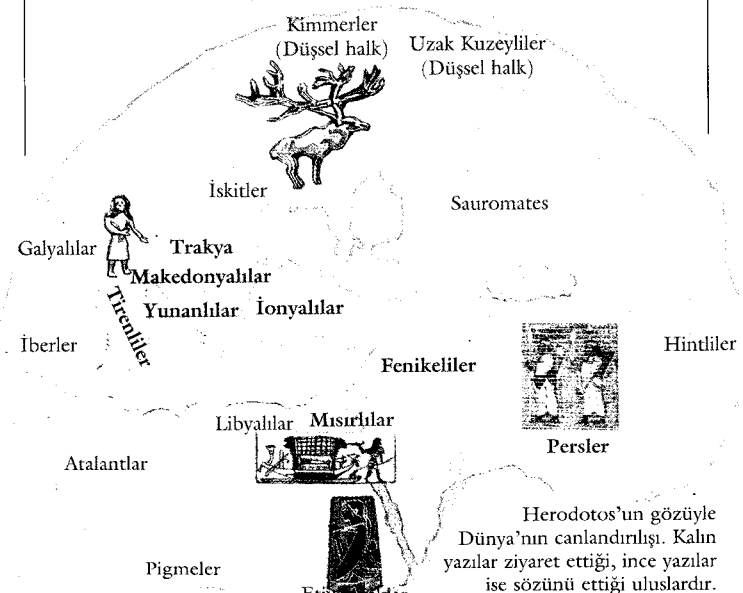

Herodotos'un gözüyle Dünya'nın canlandırılışı. Kalın yazılar ziyaret ettiği, ince yazılar ise sözünü ettiği uluslardır.

Herodotos dünyanın düz bir disk olmasını kabul eder ama onun Okyanus'la çevrili olduğundan kuşkuludur. Şöyle der:

Bana gelince, ben Okyanus diye bir nehrin varlığını bilmiyorum. Sanıyorum Homeros veya daha önceki şairlerden biri bu adı ortaya atmıştır.

Herodotos, *Tarih*, II, 21

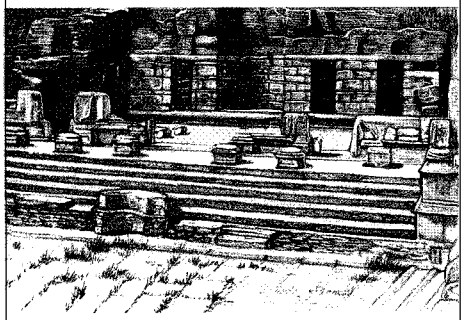

Thukydides insanların uğradıkları yıkımları tanrıların kötü yürekliliği yerine ekonomik nedenlere bağlar.

Daha sonraları, MÖ I. yüzyılda Strabon *Coğrafya*'sında, Pausanias da II. yüzyılda yazdığı *Baştanbaşa Yunanistan Gezisi*'nde sitelerin kökenine ilişkin ayinleri ve inançları bize aktarır. Plutarkhos (yak. 46-yak. 126) ise çok bol olan yazılarında çok sayıda mite yer verir.

Asla kabul edemem ki, hem Yunanistan'da, hem Mısır'da yapılan benzer ayinler basit bir rastlantının sonucu olsun.

Herodotos, *Tarih*, II, 48

Herodotos MÖ 485'e doğru, Yunan bilim ve felsefesinin beşiği olan İonya'da doğmuştur. *Historia*ların yazarıdır. (*Historia, geçmiş zaman öyküsü, olayları araştırma* demektir.)

Thukydides MÖ 460'a doğru doğmuştur. Tarihi *şiirleştirmiş* olmaktan ötürü Homeros'u suçlar.

Efes Kütüphanesi. Parşömenler kayaya oyulmuş nişlere konurdu.

İskenderiye ve Roma Yazarları

Augustus dönemine ait bir Campania freskine göre bir filozof portresi

Heykeller daha anlatımlı olurlar. İşte, bu Epidauros alçak kabartmasında Asklepios bir karşılama hareketi yapmaktadır.

İskenderiye Kütüphanesi çevresinde Homeros ve Hesiodos'unkiler gibi eski mit ve metinlere karşı büyük bir ilgi gelişir. Nitekim, Atinalı Apollodoros (MÖ 150'ler) *İlyada*'nın birtakım yorumlarını kaleme alır. Şiir, Kallimakhos (MÖ 305-240) ile bilgi ve arılık, Theokritos (MÖ 300-260) ile incelik ve duygusallık edinir.

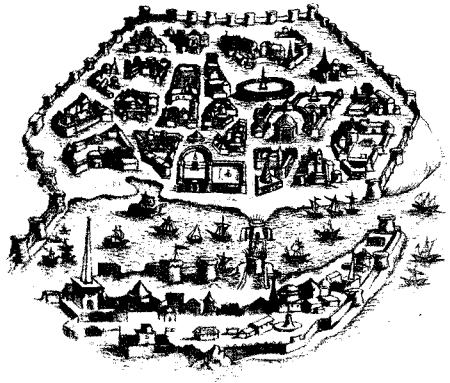

Öte yandan, İskenderiye Kütüphanesi'nin müdürü Rodoslu Apollonius (MÖ III. yüzyıl) *Argonautlar Hakkında* yapıtı ile Homeros'la yarışır. Kahraman olarak İason'u ele alır. Ne ki, ağırlığı Medeia'nın kahramana karşı duyduğu coşkulu aşka verir. Aşk, dönemin gözde konusudur.

İskenderiye okulunun şiir anlayışı Romalı şairleri etkilemiştir. Ovidius (MÖ 43-MS 17) beşeri varlıkların başkalaşımla nesne, hayvan ya da bitkilere dönüşmesine ilgi duyar. *Fasti*lerde dinsel bayramlara ilişkin mitlerin dökümünü yapar, onları anlatır. *Değişimler*'inde (yahut *Altın Eşek*) Apuleius (doğ. 123) İsis'in gizlerini, Amor ile Psykhe mitini betimler.

Bu macera kadın dinleyicileri büyülemişti. Kimileri bunun inanılmazlığını ileri sürerken kimileri de tanrılar için her şeyin mümkün olduğunu söylüyordu.

Ovidius, *Değişimler*, IV, 271

Vergilius (MÖ 70-19) gerçek bir Latin mitolojisi oluşturmaya girişir, *Aeneis*'inde Roma'yı Yunan mirasçısı yaparak Roma İmparatorluğu'nun Helen dünyasına egemenliğini haklı gösterir. Yapıtında Homeros'u örnek alır; nitekim, *Aeneis*'in ilk bölümü *Odysseia*'yı, ikinci bölümü de *İlyada*'yı akla getirir.

Titus Livius (MÖ 59-MS 17), bir tarihçi olarak Roma'nın kuruluşuna, destansı kökenine ilişkin öyküyü, tarih dökümanlarının yetmediği yerde mitlere başvurarak saptamaya çalışır.

Bu dönem önemli değişikliklere pek hevesli bir dönemdir.

Roma'da olduğu gibi Yunanistan'da da bu konudaki öyküler çok boldur.

Sol sayfa: İskenderiyenin planı. Şehrin suru yirmi kilometre kadardır. O zamanlar İskenderiye bütün Akdeniz havzasına ışık saçan entelektüel bir merkezdi.

Vergilius Müzlerle: Tarihin temsilcisi Kleio ve tragedyanın temsilcisi Melpomene. Sus (Tunus) kökenli mozaik.

KİŞİLER

Biri insanların soyudur, biri tanrıların soyudur;
her ikisine de soluğu ana vermiştir.
Ama, tanrılara verilmiş olan güç tamamen farklıdır:
Biz insanlara verilen sadece
hiçlik; oysa ki tunçtan gök tanrıların
değişmez ve ebedi evi olarak kalıyor.
Ama, yine de ölümsüzlerle biraz
benzerliğimiz var, güçlü aklımız
ve bedensel görünümümüzle.
Bununla birlikte, bilemeyiz, ne
gündüz ne de gece, kader hangi
amaca yöneltmiştir pınarımızı.

Pindaros, *Altıncı Nemea*, 1

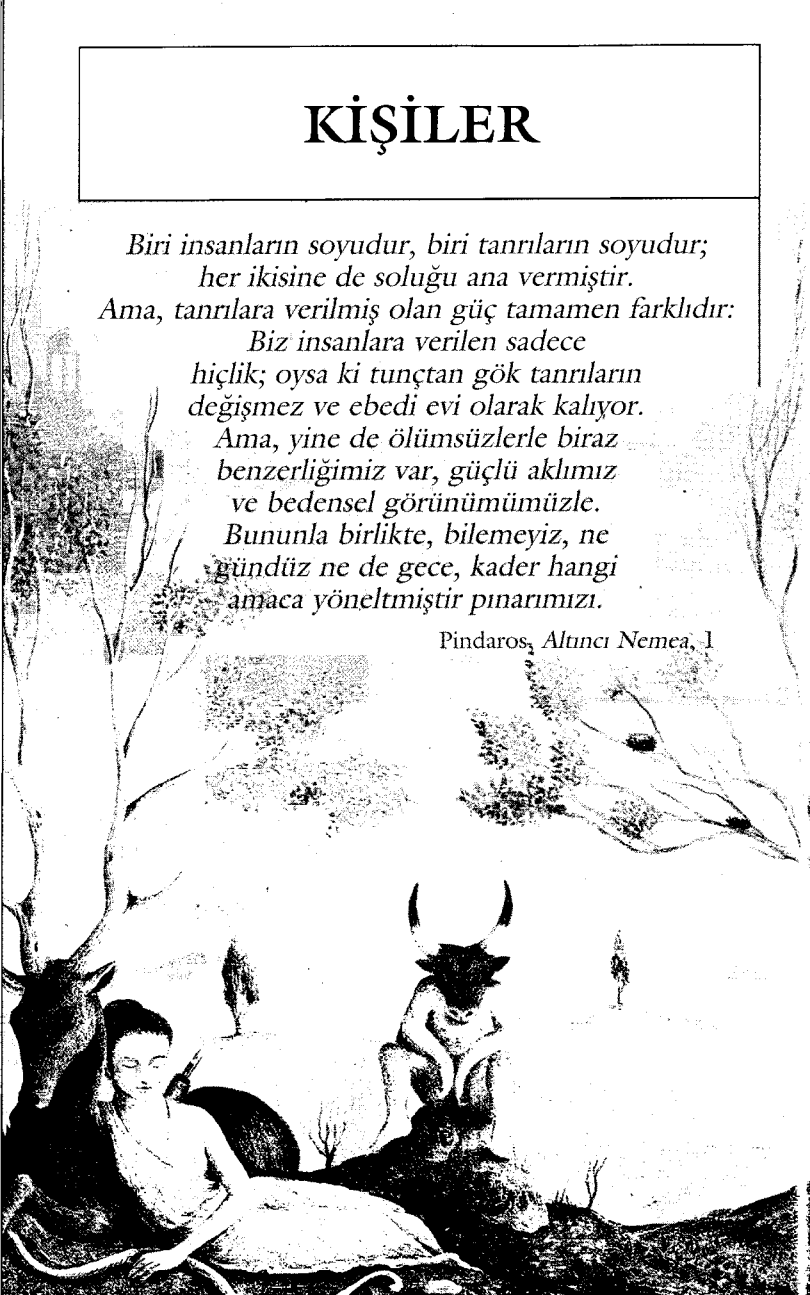

Her şeyin tanrılarla dolu olduğuna inanmayı reddedecek biri var mı?

Platon, *Yasalar*

İlk Yaratıcı Güçler	94
İlk Tanrılar Kuşağı	96
Büyük Tanrılar	98
Olimposluların Günlük Yaşamı	100
Her Yönüyle Zeus	102
Apollon ve Dionysos	104
İkinci Derecedeki Tanrılar	106
Tanrılar Kalabalığı	108
Yer Tanrıları	110
Kahramanlar	112
Lanetli Bir Aile: Atreusoğulları	114
Olağanüstü Yaratıklar	116
Canavarlar	118

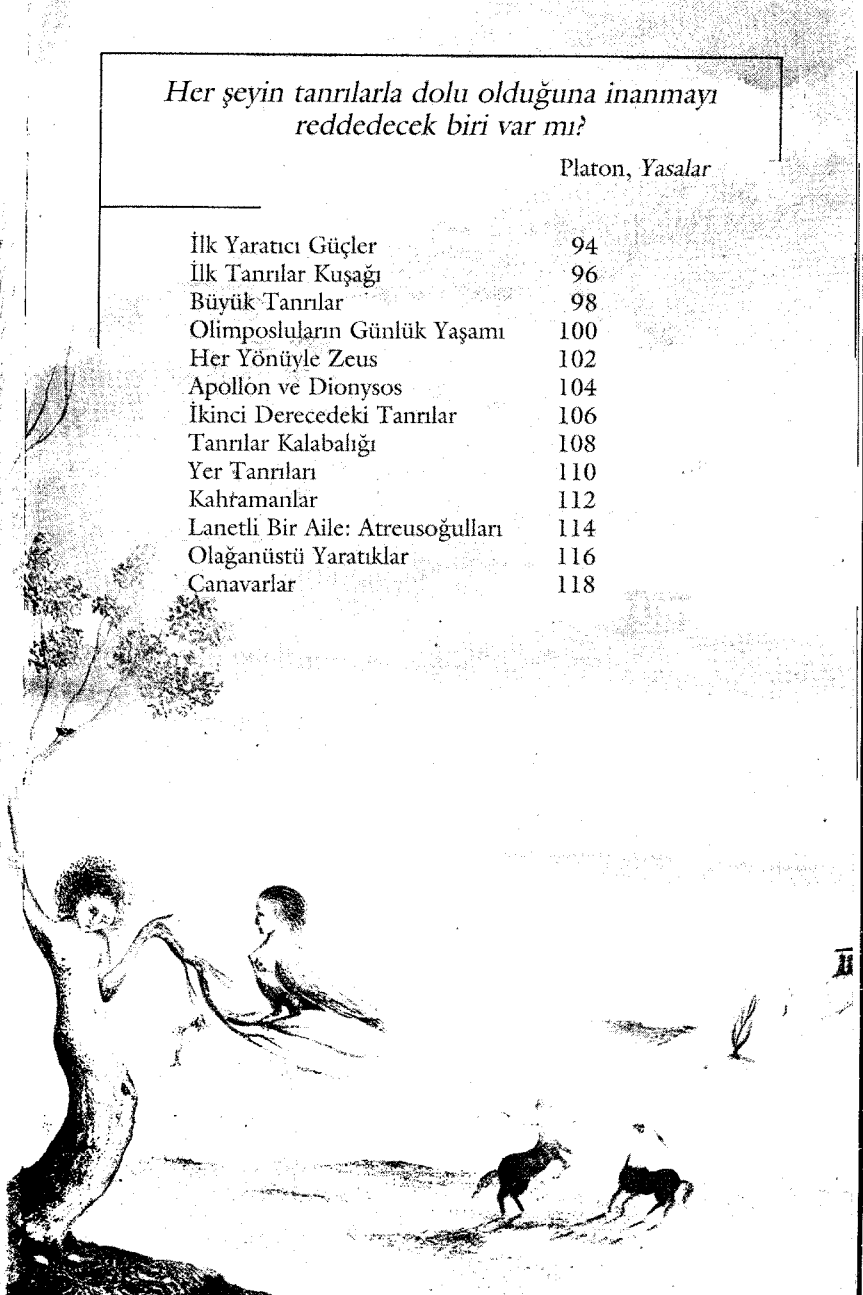

İlk Yaratıcı Güçler

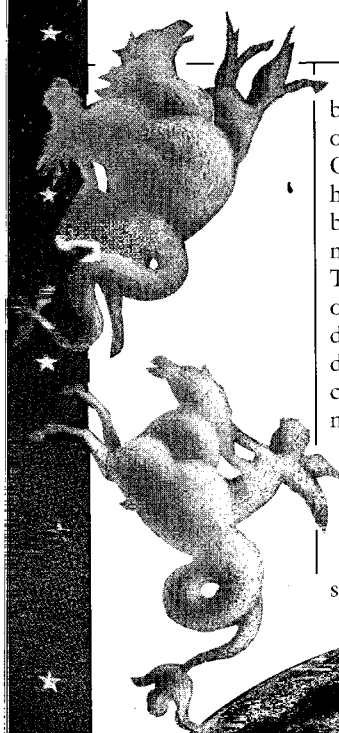

Yunanistan'da pek iz bırakmamış olan bir rivayete göre Evren, iki denizsel güç olan Okeanos ile Thetis'ten doğmuştur. Okeanos gürültüyle akan kudretli bir nehirdir, daha göğün ve yerin bulunmadığı bir boşlukta kendisini henüz hiçbir şey sınırlamamaktadır; bu, bir erkek varlıktır. Thetis, Okeanos'un kendi akışından ayrı olmayan bir su kitlesidir, fakat aynı şekilde kendi canı ve kişiliği vardır, bu da kadın cinsidir. Bunlar birbirleriyle birleşince, Gök'ü, Yer'i ve sayısız ölçüde ürün meydana getirirler. Sonunda Okeanos bütün Evreni kuşatan nehir olur; Thetis'le birlikte dünyanın sonlarındaki uzak bir sarayda oturur. Yaratılış bittiğinden onların da aşkı soğumuştur.

Bu rivayet Zeus'un karısı Hera'ya şunu söyleten Homeros'ta da görülüyor:

Geldi koca Gök, Gece'yi de getirerek.
Yer'i kapladı, aşka arzulu ve
onu örttü bütünüyle.

Hesiodos, *Theogonia*, 176

Doğurgan Yer'in ucuna gidiyorum, bütün tanrıların babası Okeanos ile anaları Thetis'i görmek için; onlar ki Rheanın beni ellerine teslim ettiği andan itibaren saraylarında beni beslemiş ve pek sevmişlerdi, gür sesli Zeus'un Kronos'u toprağın ve uçsuz bucaksız denizin altına gömdüğü o dönemde.

Homeros, *İlyada*, XIV, 20

Evrenin kuruluşuna ilişkin rivayetin Yunanistan'da en geçerli olanı ozan Hesiodos'un yazdıklarıdır (s. 82). Kapkaranlık, son derece geniş bir çatlak olan Kaos'tan (Uçurum) şunlar çıkar:

Tüm canlılara karşı sonsuza dek cömert ve sağlam duran geniş göğüslü Yer ile ölümsüz tanrıların en güzeli olan ve kaba gücü gerileten Eros, her tanrıda ve her insanda aklı ve sakınımlı iradeyi baskı altına aldılar. Kaos'tan Yeraltı Karanlığı ile karanlık Gece doğdu. Sonra, Gece'den de Esir ve Gündüz ortaya çıktı.

Yer'e gelince, o da yıldızlı Gök'ü doğurur ki:

... mutlu tanrılara sonsuza dek güvenli bir dayanak olsun diye.

Yer ve Gök, bir tanrılar ve devler kuşağını dünyaya getiren ilk tanrısal çift oluyor. Yer ayrıca tek başına, erkek yaratık Dalga'yı yani verimsiz Deniz'i doğurur; sonra o da birtakım tanrısal varlıkları ve devleri meydana getirir.

Hesiodos, *Theogonia*, 116

Hesiodos'a göre ilk tanrısal çift: Uranos yani Gök (ilkel bir Tanagra heykelciğine göre) ile Gaia yani Yer (bir VI. yüzyıl Kıpti heykeline göre).

Toprak, beslenme kaynağımız, bütün tanrısal varlıkların ilki ve en eskisidir.

Platon, *Timaios*

Eski Yunanlılara göre dünya bir disk gibi düzdür.

İlk Tanrılar Kuşağı

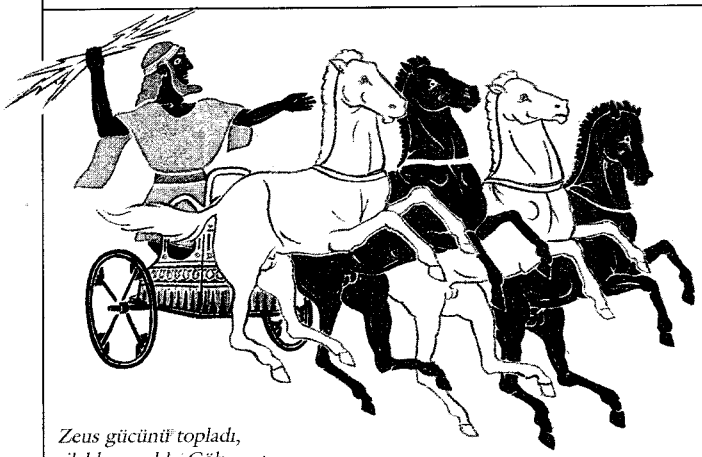

Zeus gücünü topladı, silahlarını aldı: Gök gürültüsü, şimşekler ve yakıcı yıldırım. Onları Olimpos'un doruklarından fırlattı, korkunç devin şaşılası bütün başlarını tutuşturdu.

Hesiodos

Gaia (Yer) ile Uranos'un (Gök) evliliğinden altı oğul, Titanlar; altı da kız, Titanidler olur. Bu yaratıklar antropomorftur (insan biçimlidir), ama Hesiodos haklarında açık bir tanım vermiyor. Şu kadar ki, üç Kiklop'un alınlarının ortasında sadece birer göz bulunuyor (daha sonraları, *Odysseia*'da (s. 170) Kikloplar tam bir ulus oluşturacaklar); üç Hekatonkheir'den yani *Yüz Kollu*'dan her birinin ise ellişer başı var. Uranos'un kanından türeyen (s. 122) Devlerin görünüşü korkunçtur: Yoğun saçlar, kirpi dikeni sakal, yılan bedeninden bacaklar...

İlk yaratıcı güçlerden türeyenler, o güçlerin ölçülerince, canavar olarak ortaya çıkmışlardır. Çoğu zaman kahramanların işi bunları yok etmek olacaktır. Gaia, Tartaros'la birleşir, insanla yırtıcı hayvan arası bir yaratık olan Typhon'u doğurur; boyca, kuvvetçe Typhon, Yer'in diğer çocuklarının hepsini geçer; bütün dağlardan daha büyüktür, başı sık sık yıldızlara çarpar; kollarını açtığı zaman bir eli Doğu'ya, bir eli Batı'ya erişir ve parmak yerine de yüz ejderha başına sahiptir. Ekhidna (Engerek) kadın bedenli, yılan kuyrukludur.

Typhon ile Ekhidna başka canavarlar dünyaya getirirler. Khimaira keçi ve aslan benzeridir (ona çeşitli biçimler mal edilir) ve ağzından alevler püskürür. Onu Bellerophontes yenmiştir (s. 112). Korkunç Nemea aslanı bütün bir bölgeye dehşet saçıyordu; Herakles bu canavarı yok eder (s. 152). Herakles ayrıca çok başlı, yazarına göre beş ile yüz baş! sahibi bir yılan olan Lerna Hydra'sını da yok eder. Yılanın koparılan her başı hemen yeniden oluşur, ortadaki baş ise ölümsüzdür.

Ama, yeni bir kuşak belirmektedir: Titanların sonuncusu Kronos, kız kardeşi Rhea ile, iktidarı ele alacak ve Olimpos'a yerleşecek olan tanrı ve tanrıçaları dünyaya getirir. Bunların Titanlarla savaşına Titanomakhia denir (Yunancada *savaş* demek olan *makhe*'den).

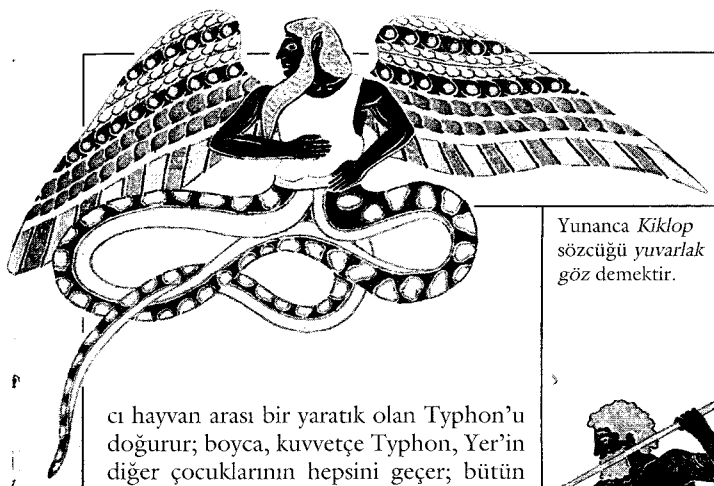

Yunanca *Kiklop* sözcüğü *yuvarlak göz* demektir.

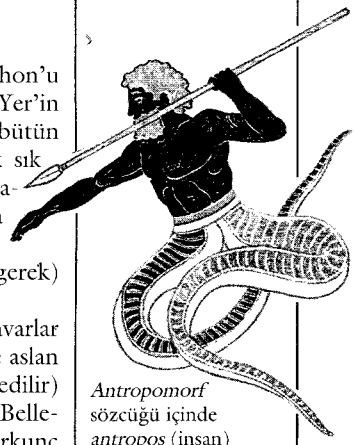

Antropomorf sözcüğü içinde *antropos* (insan) ile *morfe* (biçim) sözcükleri var.

Büyük Tanrılar

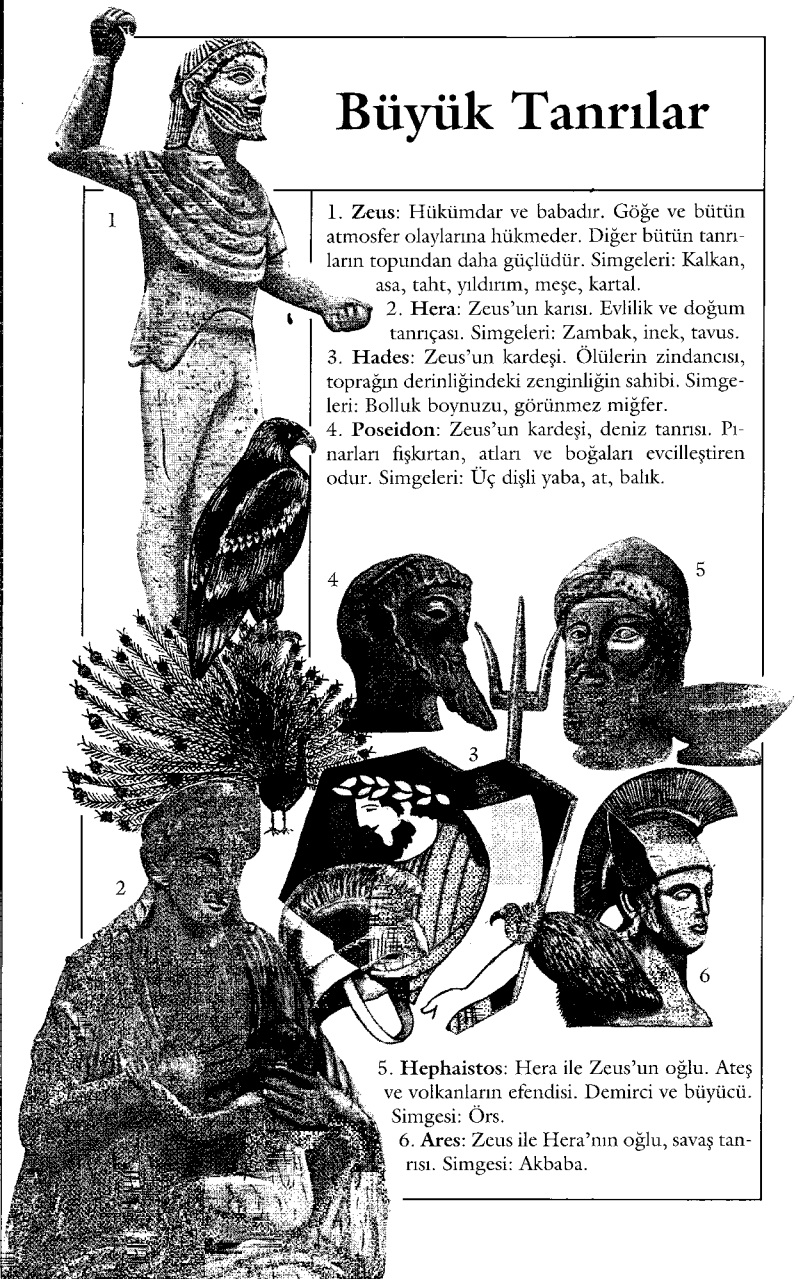

1. **Zeus**: Hükümdar ve babadır. Göğe ve bütün atmosfer olaylarına hükmeder. Diğer bütün tanrıların topundan daha güçlüdür. Simgeleri: Kalkan, asa, taht, yıldırım, meşe, kartal.
2. **Hera**: Zeus'un karısı. Evlilik ve doğum tanrıçası. Simgeleri: Zambak, inek, tavus.
3. **Hades**: Zeus'un kardeşi. Ölülerin zindancısı, toprağın derinliğindeki zenginliğin sahibi. Simgeleri: Bolluk boynuzu, görünmez miğfer.
4. **Poseidon**: Zeus'un kardeşi, deniz tanrısı. Pınarları fışkırtan, atları ve boğaları evcilleştiren odur. Simgeleri: Üç dişli yaba, at, balık.
5. **Hephaistos**: Hera ile Zeus'un oğlu. Ateş ve volkanların efendisi. Demirci ve büyücü. Simgesi: Örs.
6. **Ares**: Zeus ile Hera'nın oğlu, savaş tanrısı. Simgesi: Akbaba.

Zeus sarayına varır. Bütün tanrılar, görünce babalarının yaklaştığını, ayağa kalkarlar.

Homeros, *İlyada*, I, 533

7. **Dionysos:** Zeus'un oğlu. Şarap, bitki büyütme, bereket ve tiyatro tanrısı. Simgeleri: Üzüm asması, sarmaşık, panter, asa, bolluk boynuzu.
8. **Apollon:** Zeus'un oğlu. Işık, kehanet, şiir, müzik tanrısı. Salgın hastalıkları o gönderir, o iyi eder. Simgeleri: Defne, yay, lir, yunus, karga.
9. **Hermes**: Zeus'un oğlu, hatiplerin, tüccarların ve hırsızların tanrısı. Ölenlerin ruhlarının elçisi ve yol göstereni dir. Simgesi: Yılanlı, kanatlı asa.
10. **Athena:** Zeus'un kızı. Sanat, teknik, barış ve savaşın tanrıçasıdır. Simgeleri: Kalkan, mızrak, zeytin dalı, baykuş.
11. **Artemis:** Zeus'un kızı. Hayvanların, bitkilerin ve çocukların tanrıçasıdır. Simgeleri: Sedir, maral.
12. **Afrodit:** Aşk, güzellik, eğlence tanrıçası. Simgeleri: Kuğu, serçe, güvercin.
13. **Demeter:** Zeus'un kız kardeşi. Tarımın, yaşamın yenilenmesinin tanrıçasıdır. Simgeleri: Buğday başağı, haşhaş, evcil domuz.

Hestia: Zeus'un kız kardeşi. Ocak tanrıçasıdır. Hiçbir mitolojik anlatımda yer almaz.

Olimposluların Günlük Yaşamı

Tanrılar altın avluda Zeus'un yanına oturmuş, toplantı yapıyorlar ve aralarında kutlu Hebe, her birine nektar sunuyor.
Homeros, *İlyada*, IV, 1

Olimposlu aile hiyerarşiye pek bağlıdır. Zeus, sınırsız güç sahibi bir baba olarak, mensuplarını huzura çağırır, onları yargılar, onları cezalandırır, hatta bazen onları sürgün eder. Karısı Hera onun buyruğu altındadır. Sırasında çocukları kendi aralarında ya da ana babalarıyla çekişirler. Sözün kısası, aile en sıradan bir ailedir.

Tümü gençtir, insanlardan daha boyludurlar. Bedenlerinde kan değil, duru bir sıvı olan *ikhor* dolaşır. Topal Hephaistos bir yana, tanrılar özellikle son derece güzel oluşlarıyla farklıdırlar. Kendilerinden baş döndürücü hoş bir koku yayılır; sürdükleri ambrosiadan çıkan kokudur bu. Ambrosiayı içerler de. Yedikleri ise nektardır. Kurbanların kokusunu da bunlar kadar severler.

Çokça yolculuk ederler ve çok büyük bir hızla yer değiştirirler. İnsanlardan birine görünmeyi istemeleri dışında insan onları göremez. Başka şekillere dönüşme yeteneğine sahiptirler.

İnsanların düşünceleri onlara gizli değildir. Bireylerin içini etkileyip onların davranışlarına egemen olabilirler. Geleceği kısmen bilirler ve bunu kehanet yoluyla gizemli bir şekilde azıcık açıklarlar.

Şölende bir tanrı. MÖ XIII. yüzyıla ait tunç heykelcik.

Öte yandan, tanrıların ayrıcalıkları sınırsız değildir. Onların kendileri de Kaderin, *Moira*'nın, üstün gücüne boyun eğerler. Yunanlılar Moira'yı somut bir şekilde hiç belirtmezler, bu durum belki onu daha da kaygı verici kılıyor. Tanrılar kendi öz geleceklerini bilmezler. Zeus bile günün birinde tahtından indirilmekten korkuyor; kendisinin babasını tahttan indirmesi gibi...

Olimpos; orada ebedi değişmezlik içinde tanrılar oturur. Ne rüzgârlar sarsar Olimpos'u, ne de, yağmur döver onu; kar ise ona yaklaşmaz. Ama, üstünde berraklık uçuşur, bulutsuz; bir ışık çevirir onu, bembeyaz...
Homeros, *Odysseia*, VI, 44

Herakles tanrılaşınca Hebe ile evlenir, Hebe görevini Ganymedes'e bırakır. Ganymedes büyük bir güzelliğe sahip genç bir adam olup aşka düşen Zeus tarafından kaçırılmıştır. Bu kaçırmada Zeus kendisini kartala dönüştürmüştür.

Olimpos 2917 metrelik karlı ve yalçın bir doruktur. Bu dağ Yunanlılarda korku uyandırmış olmalıdır. Tanrıların mekânını her halde bol ışıklı, gizemli ve ulaşılamaz göksel bir yer olarak tasarlıyorlardı.

Her Yönüyle Zeus

Zeus Meilikhios (Yatıştırıcı), Girit kökenli olup bir toprak kültü ile bağlantılıdır; bu nedenle yılan biçiminde gösterilmiştir.

Zeus adı *gün ışığı* anlamına gelen Hint-Avrupalı bir kökene bağlanır. O, Gök'ü (başının bir hareketi Olimpos'u sarsar) ve hava olaylarını yönetir. Kendisine bazen *Ombrios* (fırtına getiren) ya da *Akraios* (en yüksekteki) denmiştir. Nitekim, tapınakları çoğunlukla yükseklerdedir.

Arkadia'da, insan kurban etmenin ya da kurda dönüşen insanların anısına, garip ayinlerle Zeus *Lykaios* kurtla bağlantılı sayılmıştır.

Eski Yunan'da Zeus, *Erkeios* niteliğiyle yani çevrili yerlerin, şu halde evlerin de

Tanrılar değişik görevler yaparlar, zamana ve mekâna göre figürleri değişir; bu da, onlara mal edilen nitelikleri yansıtır.

Yunanlılar, giderek Zeus'u adaletle bir saymışlardır. Yemini güvenceye alır, konuklarla yolcuları korur. Olimpia'da ona adanan oyunlar Yunanistan'ın politik ve kültürel birliğini simgeler.

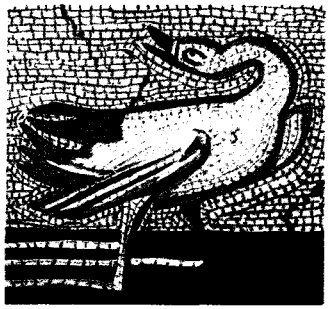

koruyucusu olarak ortaya çıkar. Koloniler edinme döneminde Zeus, Mısır tanrısı Ammon ile bir tutulmuştur.

Sınırsız güçlü Zeus, *Polieus* yani otoritenin ve *polis*'in (site) koruyucusudur. Yüzyıllar geçtikçe diğer bütün tanrıların üstü olan Zeus, filozofların gözünde, dünya düzenini yönlendiren düşünceyi temsil etmiştir.

Ölümlülerle sayısız birlikteliklerinde **Zeus** çeşitli biçimlere girer: Leda için kuğu, Europa için boğa... Olağanüstü kudretince örnek mümkün.

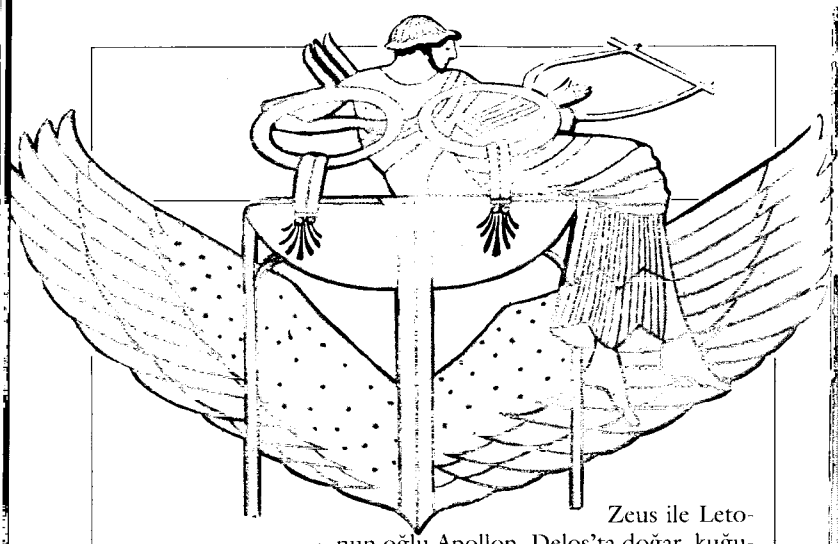

Zeus ile Letonun oğlu Apollon, Delos'ta doğar, kuğular onu Uzak Kuzey'e götürürler (s. 18). Bir yıl sonra Yunanistan'a, Delphoi'ye döner, orada eski bir tapınağı koruyan ve bölgeye korku salan yılan Python'la karşılaşır. Apollon yılanı öldürür, tapınağa el koyar. Bu öldürme günahından arınmak için yılana Pythia oyunlarını vakfeder.

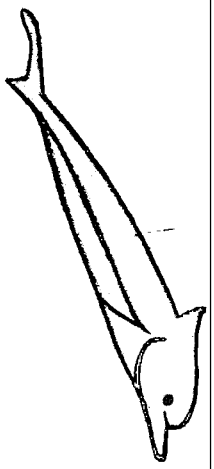

Sürülerin koruyucusu Apollon, Hermes'e (s. 136) onun icadı olan lir karşılığında hayvan verir. Müz korolarını yönetir. Müzik ve şiiri düzenler. Apollon çok sayıda Nymphe'nin ve ölümlünün yüreğinde aşk uyandıran sakin ve ahenkli bir görüntüyle belirtilir.

Ama o, bir yandan da acımasızca vuran savaşçı bir tanrıdır. Salgın hastalıklar gönderir; salgınları önlemek de kendi elindedir ya da tedaviyi oğlu tıp tanrısı Asklepios'a bırakır.

Kehanet tanrısıdır; insanlar gelecekleri ni öğrenmek, günahlarından arınmak ya da güzel öğütler almak için onun Delphoi'deki tapınağına başvururlar.

Apollon ve Dionysos

Zeus ile Semele'nin oğlu Dionysos, Hera'nın kini uzun süre yakasını bırakmadığı için oğlağa dönüşerek gizemli Nysa ülkesinde yaşamak zorunda kalır. Sonra üzümü, şarabı ve de sarhoşluğu keşfeder. Bu durum onun, gezgin ve sözü geçen biri olarak, ülkeden ülkeye gitmesine neden olur. Maceraları tanrılarınkinden çok kahramanların maceralarına benzer (s. 140).

Bitki büyütme tanrısı Dionysos Ölüler Ülkesi ile de bağlantılıdır, bu nedenle zaman zaman yılan biçimine girer. Onun onuruna yapılan *Anthesteria* bayramları aynı zamanda ölülerin de bayramlarıdır. O esnada, sitede çoğalma gücünü yeniden canlandırmak için, yüksek dereceli bir memurun eşi ve rahibe olan Atinalı bir *güzel* ile birleşir. Kendisinin yönlendirdiği şenlikli bağbozumu bayramları belki tiyatroyu da meydana getirmiştir (s. 84).

Ne var ki, Dionysos kültünün bir bölümü geceleri gizli dernekler içinde gerçekleştirilir. Katılanlar transa girmek için birtakım uyuşturucular alırlar. Tanrının bedenini temsil ediyor denerek çiğ et yenir. Bu acayip külte kadınlar ve köleler de kabul edilir.

Apollon ışığı, güneşi, dengeli ve uyumlu güzelliği, denetimi, düzeni, bilgiyi ve aklı çağrıştırır.

Dionysos içgüdüselliği, yaratıcı taşkınlığı, giz içinde saklı gerçeği, yabanıl ve başına buyruk güzelliği ifade eder.

Sol sayfada: Apollon kanatlı bir üç ayaklı iskemleyle denizin üstünde uçuyor. (MÖ V. yüzyıla ait bir hydriaya göre)

Dionysos, bitki büyütme ve bağcılık tanrısı. (MÖ 500'lere ait bir vazo)

İkinci Derecedeki Tanrılar

Gece ya da Nyks, Kaos'un kızı, Erebos'un (*Yeraltı karanlığı*) kız kardeşidir.

İris (Gökkuşağı) gökle yeri birbirine bağlar, tanrıların habercisidir.

Triton, Poseidon ile Amphitrite'nin oğludur.

Küçük Olimposlular büyük tanrıların yaşamları içinde görünürler. Hebe sofrada hizmet eder, Ares'in banyosunu hazırlar, arabasını koşmakta Hera'ya yardım eder. Tanrılaşan Herakles'le evlenince görevini Ganymedes üstlenir. İlithya doğumları yönetir. Poseidon'un oğlu Eolos rüzgârlara hükmeder. Rüzgârları salıverir ya da onları tulumların içine veya tunç bir duvarla çevrili yüzer bir adaya tıkar. Rüzgârlar Eos'un oğullarıdır. Boreas kuzey rüzgârıdır, Trakya'da oturur; Yunanlılar için orası en soğuk ülkedir. Boreas sakallı, çok büyük bir bedensel güce sahip kanatlı bir şeytan olarak gösterilir. Doğu rüzgârı Zephyros çoğunlukla hafif ve tatlı eser. Euros güneybatı, Notos güney rüzgârıdır.

Sisten beşiği içinde,
Şafak göründü
gül renkli parmaklı...

Homeros, *Odysseia*, IV, 404

Eos (Şafak) iki su kabı (hydria) ile çiy serpiyor.

Helios (Güneş), Eos (Şafak) ve Selene (Ay) Titanlardan Hyperion ile Theia'nın çocuklarıdır. Genç ve görkemli Helios sabah hızlı bir araba ile Hintlilerin ülkesinden yola çıkar, akşam Batı'da Okyanus'a varır. Orada altın bir sarayda dinlenir ve çanak biçiminde bir kayıkla doğuya döner. Yıldızların anası olan kız kardeşi Eos ona sabahleyin kapıları açar. Selene gökte gümüş bir araba ile dolaşır.

Priapos, bahçelerin koruyucusu

Deniz ihtiyarı Nereus elli Nereis'in babasıdır. Bunlardan Amphitrite, Poseidon'un karısıdır.

Priapos'la Pan çirkin tanrılardır. Priapos'u annesi Afrodit Olimpos'a kabul etmez. Hermes'in oğlu Pan ise Arkadia'da sürülere göz kulak olur.

Frigya'dan gelmiş olan Kybele bitki büyütme gücünün simgesi olur. Yunanlılar onu Rhea ile bir tutarlar.

Apollon ile Nymphe Koronis'in oğlu Asklepios sağaltıcı tanrıdır. Onu özellikle Epidauros yüceltmiştir.

Asklepios

Tanrılar Kalabalığı

Bu dizidekiler, belki de Olimposlular tarafından *unutturulmuş* olan tanrıçalardır. Üç, toprak tanrılarının kutsal sayısıdır.

Yunanlılar yerin üstünde ve denizin içinde doğayı dolduran sayısız çokluktaki dişil tanrısal varlıklara *Nymphe* adı verirler; bunlar doğurganlık ve zariflik simgesidirler.

Nympheler ölümsüz değillerdir; ama, söylendiğine göre, hep genç ve güzel kalarak 9620 yaşına kadar yaşarlar! Çünkü, tanrılar gibi onlar da ambrosia ile beslenirler. Kayıptan haber vermeyi severler, bazen hasta sağaltırlar. Adları yerleştirildikleri yerle bağlantılıdır. Örneğin, Naiadlar akarsularda, Oreadlar dağlarda, Hamadryadlar ağaç kabuklarında otururlar.

Bir deniz canavarına binen Nereis (MÖ III. yüzyıla ait gümüş disk)

Okeanos ile Thetis dünyaya altı bin çocuk getirmiştir. Çocukların üç bini ırmaktır ve uzun sakalları, güçlerinin simgesi olan boynuzları ile zinde erkekler olarak temsil edilmişlerdir; üç bini de Okeanidlerdir, bunlar annelerine eşlik eder, denizin ulaşılamaz derinliklerinde yaşarlar.

Çok sayıda soyut kavram da kişileştirilmiştir. Hesiodos'a bakılırsa *bütün Düşler soyunu* ve ayrıca Aldatma, Açlık, Afet gibi bir sürü belayı Gece doğurmuştur. Bunlardan ancak birkaçı özel bir efsane sahibi olmuştur: Yaşam hazlarında ya da kendini beğenmişlikte aşırılığı cezalandıran tanrıça Nemesis, *Adalet Dağıtıcı* gibi.

Aynı kökenden çok sayıda tanrıça ikiye ayrılmış, sonra da üçlü gruplar meydana getirmiştir:

Horalar mevsimleri yönetirler; ellerinde çiçek, başak, asma teveği ya da meyve bulunan mutlu genç kızlar olarak temsil edilirler.

Kharitler ya da Grazialar çekicilik ve güzelliğin simgesidirler. Güneş ışınlarını yeryüzüne toplar, insanların yaşamını güzelleştirirler.

Moiralar kaderi belirlerler.

Müzlere Mnemosyne'nin yani Bellek ya da Ahenk'in kızları denir. Kharitlerle birlikte Apollon'un maiyetini oluştururlar.

Üç bindir sayısı Okeanos'un uzun topuklu kızlarının;
onlar, her yana dağılmış olarak, dünyaya
ve denizin derinliklerine uğrarlar çokça.

Hesiodos, *Theogonia*, 364

Hiçbir Müz plastik sanatlarla (heykel, resim) ilişkili kılınmamıştır. Bu, belki de el ile çalışmanın değersiz sayılması yüzündendir.

Bir Roma alçak kabartmasına göre dokuz Müzler: Kleio, Thalia, Erato, Euterpe, Polhymnie, Kalliope, Terpsikhore, Uranie, Melpomene. Bunlar şiirin çeşitli formlarına, tarihe, gökbilime, dansa yön verirler.

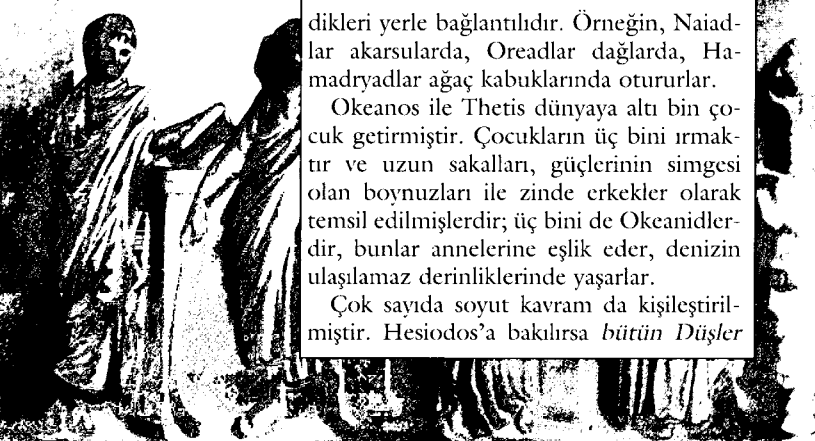

Yer Tanrıları

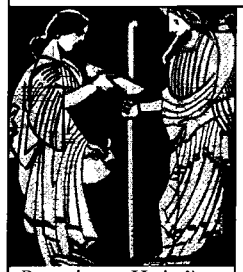

Persephone, Hades'in karısı, yılın bir bölümünü Ölüler Ülkesi'nde geçirir.

Ceres, Demeter'le özdeş eski bir Latin tanrıçasıdır; topraktan çıkan özsuya can vererek buğdayı çimlendiren bir *khthonios* tanrıçasıdır.

Dünyanın en derin yeri, Homeros'la Hesiodos'a göre, Tartaros'tur; Yer ile Gök arasında ne mesafe varsa Ölüler Ülkesi ile Tartaros arasında da aynı mesafe vardır. Zamanla Tartaros ve Ölüler Ülkesi, acımasız tanrı Hades'in ölüler üzerinde egemenlik kurduğu tek bir yeraltı dünyası olarak birbirine karıştırılmıştır.

Başlangıçta mutluluk dağıtıcısı olan Hekate büyücülük tanrıçası olmuştur. Çok sayıda cin ve şeytandan yardım görür. Örneğin:

Kerlerden. Bunlar kara kanatlı, uzun beyaz dişli bir vampir türü olup ölülerin ve yaralıların kanını emerler.

Erinyalardan. Uranos'un kanından türeyen bu kanatlı ve saçları yılanla karışık cinler canilere işkence ederler (s. 115).

Akhilleus'un hayaleti, MÖ VI. yüzyıla ait bir amforaya resmedilmiştir; kahramanın Troya'da karaya çıkışını düşündürmektedir.

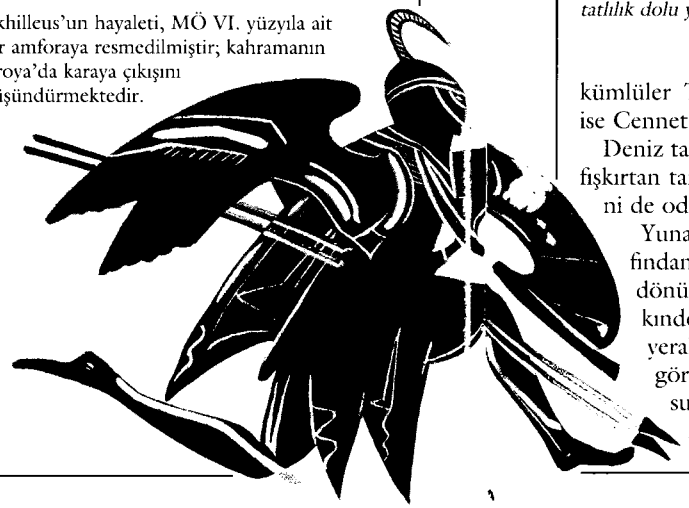

İstisnai olarak yalnızca kahramanlar, daha yaşıyorken, Ölüler diyarına girebilirler. Ölüler ise... onlar hiçbir zaman geri dönemezler.

Ölüler Ülkesi'ne ruhlar Hermes tarafından götürülür. Orada kayıkçı Kharon onları Akheron Nehri'nden geçirir. Sonra Rhadamanthos, Eakos (her ikisi de Zeus'un oğludur) ve eski Girit kralı Minos tarafından ruhlar yargılanırlar. Hü-

Hypnos (Uyku) Ölüm'ün (Thanatos) ikiz kardeşidir.

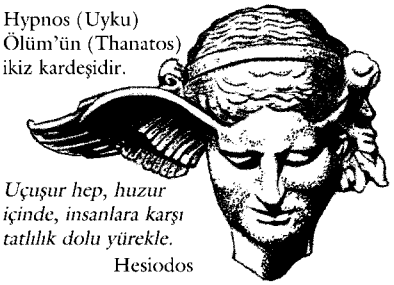

Uçuşur hep, huzur içinde, insanlara karşı tatlılık dolu yürekle.
Hesiodos

kümlüler Tartaros'un malıdır, Mutlular ise Cennet'e giderler.

Deniz tanrısı Poseidon pınarları yerden fışkırtan tanrıdır; ama depremlerin nedeni de odur. O, *Toprağı Sarsan*'dır.

Yunanistan'a Hint-Avrupalılar tarafından getirilen tanrılar (s. 7) güneşe dönük tanrılardı. Bunların yerini Yakındoğu'dan gelenler almış ve artık yeraltı dünyasının güçleri kötücül görünür olmuşlardır. Kendilerine sunulan kurbanlardan amaç onları yatıştırmaktı (s. 62).

Kharon, ölüler sandalını yönetirken.

Hekate, elinde bir meşale ve arkasında bir köpekle şeytanların ve hayaletlerin habercisidir.

Stiks Ölüler Ülkesi'nde bir ırmaktır.

Uraniyen tanrılara karşılık olarak (*Uranos* Gök'tür) yer tanrılarına *khthonios* denir (*khton* toprak anlamına gelir).

Hades, *Görünmez* demektir. Öfkesini uyandırmamak için adının söylenmesinden sakınılır. Toprağın içerdiği bitki ve maden zenginliklerine ima yoluyla kendisini Pluton (*Zengin*) diye adlandırırlar.

Kahramanlar

En eski kahramanlar olağanüstüdür. MÖ VII. yüzyıl Yunanlılarına göre bunların zamanı artık dolmuştur.

Kahraman Meleagros ile hayvana ilk vuran kız kahraman Atalante, Kalydon bölgesini, oraları perişan eden yaban domuzundan kurtarırlar. Sparta'da resimlenen ve böylece buranın yenilmezlik düşlerini dile getiren bir çanağa göre.

Sisyphos'un oğlu Bellerophontes kanatlı at Pegasos'u yakalamayı başarır. Bu sihirli binekle Olimpos'a kadar gitmek ister ama Zeus onu yıldırımla vurur.

Köken bakımından *kahraman heros* sözcüğü *kuvvetli, zinde* anlamındadır. Yunan kahramanları tanrılarla insan arasıdırlar.

Ölümlerinden sonra da yer yüzeyinin tam altında yaşamaya devam ederler. (Çelişki de olsa, Ölüler Ülkesi'nin en uzak

köşelerinde bile gösterilirler.) Ruhları müthiş bir sihir gücüyle doludur; Yer tanrılarının kültüne benzer bir kült de onlara tanınır (s. 110).

En büyük kahramanlar çok uzak bir geçmişte kalmışlardır ama yine de onların mezarları olduğu sanılan yerler saygı görür. Yaşamları Yunan mitolojisinin en zengin öykülerini ilham etmiştir. Doğumları üzerinde çoğunlukla bir giz perdesi vardır, daha doğrusu doğumları el-

Yarı tanrı dediğimiz kahramanların kutsal soyunu
Zeus yarattı, bu soy şu koca dünyada
bizden önce yaşamıştır.

Hesiodos, *İşler ve Günler*, 158

verişsiz kehanetlerle birliktedir. Böyle olunca da, onları uzak ülkelere, bazen dünyanın bir ucuna, hatta Ölüler diyarına çeken işler başararak değerlerini kanıtlamak zorundadırlar. Tutumları aşırıdır. Bu ataerkil toplumda, neredeyse, kadın kahraman yoktur.

MÖ VII. yüzyıldan başlayarak *eponumos* yani sitelere *adlarını veren* kahramanlar kültü gelişir. Çok seçkin adamlar, özellikle de MÖ VII. ve V. yüzyıllarda koloni kuranlar ölümlerinden sonra kahraman sayılmışlardır.

Yerel kahramanlar insanları bütün eylemlerinde koruyan kır perileridir.

En ünlü kahraman Herakles, Kerkopsları cezalandırırken.

Troya Savaşı'nın kahramanları Akhilleus ile Aias, Athena'nın huzurunda zar atıyorlar. (MÖ V. yüzyıla ait çanak)

Lanetli Bir Aile: Atreusoğulları

Elektra, Klytaimnestra ve Orestes'i gösteren alçak kabartma. Orestes, Aigisthos'u henüz öldürmüştür.

Tanrılar ölümlülerde *hubris*'i yani aşırılığı hoş görmezler. Aslında bireyleri cezalandırırlar ama lanetleri bazen tüm bir sülaleyi kapsar. Atreusoğulları ailesinin durumu böyledir.

Her şey onların atalarından biri olan Tantalos ile başlar. Tantalos Zeus'un oğludur, tanrılarca sevilir ve sofralarına çağrılır. Ne var ki, bağışlanamaz bir suç işler: Öykünün bir anlatım biçimine göre Tantalos ölümlülere tanrısal sırları açıklamıştır; diğer anlatımlara göre ise tanrıların öngörü yeteneğini sınamak için öz oğlu Pelops'u (Olimpiyat Oyunları'nı düzenleyecek olan da, işte, bu kişidir) onlara yemek olarak sunmuştur. Tanrılar cinayeti anlayacak ve Pelops'u diriltecektir.

Tantalos Ölüler Ülkesi'nde örnek bir cezaya çarptırılır: Aç ve susuzdur, bunu dindirecek olan şeyleri tutamaz.

Buna rağmen günahı ardıllarına da geçer: Torunları Atreus ile Thyestes, Mykenai krallığı üzerinde çekişirler. Atreus favoridir ama bu öncelliği onu, Thyestes'in çocuklarını öldürtüp babalarına yemek olarak sunmaktan alıkoymaz. Thyestes'in kendi kızı Pelopeia ile zinasından, Atreus'un oğlu Agamemnon'u öldürecek olan Aigisthos doğar.

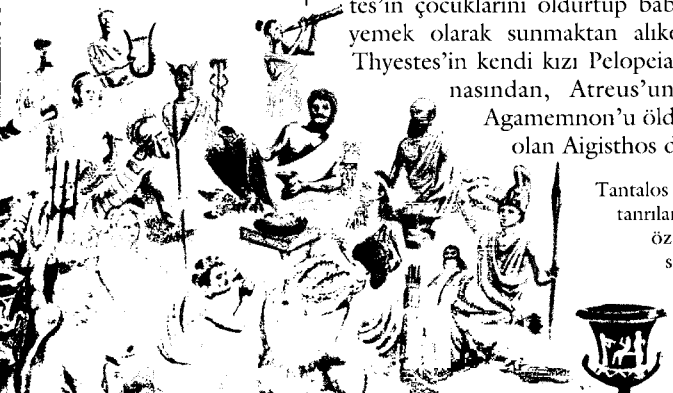

Tantalos şölende tanrılara kendi öz oğlunu sunuyor.

İçinde aşırılığın büyümesine izin verme.

Hesiodos, *İşler ve Günler*, 213

Agamemnon Akhaların gemilerini Troya'ya götürecek uygun bir rüzgâr edinmek amacıyla kızı İphigeneia'yı Artemis'e kurban eder. Troya dönüşü karısı Klytaimnestra, âşığı Aigisthos'un da yardımı ile onu öldürür. Bu kez de çocukları Elektra ile Orestes, Apollon kâhininin öğüdü üzerine annelerini ve onun suç ortağını öldürürler.

Elektra'nın hayatı yalnızlık içinde sona erer. Erinyalar tarafından kovalanan Orestes delirir. Sonunda, Delphoi'de arınır ve tanrılarca aklanır.

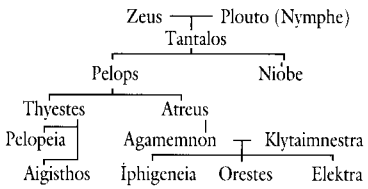

Erinyalar tarafından kovalanan Orestes Delphoi'ye yetişiyor. (MÖ 360'lara ait vazosu)

Olağanüstü Yaratıklar

Yarı insan, yarı at Kentaurlar çiğ etle beslenen kötü davranışlı yaratıklardır. Atları ile ünlü Teselya bölgesinde yaşarlar. (II. binyıla ait alçak kabartma)

Heykelci Skopas'ın bir frizine göre Yunanlılarla Amazonların savaşı. (MÖ IV. yüzyıl) dünyanın yedi harikasından biri olan Halikarnas anıtmezarını süslemektedir.

Yunan mitolojisinde bir dizi yabancı halk yer alır. Amazonlar (savaşçı kadınlar) görünüşe göre, Kafkasya'da yağma ve soygunla geçinirler. Erkek varlığına yılda ancak bir defa, o da soylarını sürdürmek için izin verirler.

Büsbütün saldırgan olanlar ise yamyam dev Lestrigonlarla tek gözlü Kikloplardır. Buna karşılık, Lotophagoslar yani *Lotus yiyenler* zararsızdırlar. Ne var ki, lotus, onu tadan kimselere her şeyi unuttturur! Pigmelere gelince, onlar durmaksızın turnaların saldırılarını püskürtmek zorundalar. Mağaralarda yaşayan Etiyopyalılar sürüngenlerle beslenirler, konuşmaları yarasa çığlıklarına benzer. Bunların arasında Makrobioslar yani *uzun ömürlüler* sağlıklarını menekşe kokulu bir pınara borçludurlar. Hintliler dev yapılı karıncaların inlerini kazarken çölden çıkardıkları altının peşindedir. Kimmerler puslu bir ülkede toprak altında yaşarlar. Tek gözleri bulunan Arimasplar korkunç grifonların korumasındaki altını ele geçirmek çabasındadır. Uzak Kuzeyliler olağanüstü uzun ömre sahip sihirbazlardır.

Efsanevi Teselya boyu Lapithlerin Kentaurlarla savaşı. Kentaurlar yenilmişlerdir.

Ayrıca melez yaratıklar da mevcuttur: Yarı insan yarı at ya da teke olan Satyrler muzip, bazen de kötücül yaban cinleridir. Nymphelerin ve ölümlülerin ardına düşerler. Yaşlanan Satyrlere Silenos adı verilir.

Telkhinler Deniz ile Yer'in oğulları olan cinlerdir. Ya bedenlerinin alt bölümü balık veya yılan biçiminde olur ya da perdeli ayakları bulunur. Bakışları büyü doludur. Rodos Adası'nda oturur, adanın deprem ve volkan afetlerini kışkırtırlar.

Triton bir deniz tanrısıdır, denizi yatıştırır. Amphitrite ile Poseidon'un oğludur; Poseidon'la denizcilere aracılık eder. Babasının alayında bulunan yaratıklara adını verir.

Tanrı Pan, yarı teke, yarı insandır; Satyrler gibi biçimsiz olup onlar gibi Nymphelerin peşine düşer. (MÖ III. yüzyıla ait bir mozaiğe göre)

Kartal başlı grifonlar Apollon'un efsanevi Uzak Kuzey ülkesindeki hazinelerinin bekçileridir.

Kanatlı, saçları içinde yılanlar bulunan Erinyalar ara vermeden katillere işkence ederler.

Stymphalos Gölü'nün kuşları, gaga ve pençeleri tunçtan kocaman kartallar olup insan etiyle beslenirler. Beşinci işi olarak Herakles bunları, Athena'nın zilleriyle ürküttükten sonra kendi okları ile yok etmiştir.

Yılan ve ejderha bolluğu vardır. Her halde bunların çoğu gözden düşmüş eski tanrılardır. Genellikle çeşmelerin, büyülü bahçelerin (Hesperislerinki gibi), kutsal sitelerin (yılan Python Apollon tarafından Delphoi'de öldürülmüştür) ve değerli nesnelerin (Altın Post gibi) bekçileridirler.

Yarı kadın, yarı kuş olan karma yaratıklar da vardır: İğrenç bir koku yayan, kuraklığı, açlığı, salgınları temsil eden Harpyalar; şarkısı denizcilerin felaketine neden olan Sirenler; Sfenks (Yunancada dişildir) gibi.

Harpyialar Ölüler Ülkesi'ne ruh taşıyan cinlerdir. (MÖ VI. yüzyıl frizi)

Yarı erkek, yarı boğa Minotauros, Theseus'a yenik düşer. Tanrı-ırmak Akheloos keyfince biçim değiştirir. Akheloos'u, boynuzlarından birini de sökerek, Herakles yenmiştir.

Canavarlar

Bazı canavarlar köpek benzeridir. Örneğin, Kharybdis'in karşısındaki kayasında denizcileri yiyen Skylla; üç köpek başına sahip, sırtında da bir sürü yılan başı bulunan Ölüler Ülkesi'nin bekçisi Kerberos gibi.

İnsan görünüşüne yakın olanlar Prokrustes (s. 11) gibi devlerdir. Gorgonların kız kardeşleri Greeler ihtiyar doğarlar, sadece bir göz ve bir dişleri vardır ve bunları sırayla birbirlerine ödünç verirler. Her üç Gorgon yabandomuzu dişlerine, tunçtan ellere, altından kanatlara ve ejderha boynu gibi pullu boyuna sahiptir. Bakışları taşlaştırır. Yalnızca Meduza ölümlüdür.

Deniz canavarı azdır. Kharybdis dönen bir burgaçtır (s. 175). Kerler, Erinyalar, insan etiyle beslenen Empusa, gömülen cenazeleri yiyen Eurynomos ya da çocuk kaçıran Gelo gibi vampir ve hayaletler topraktan gelirler.

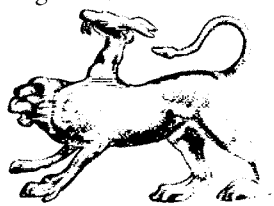

Kalçasına kadar üç bedenli olan dev Geryon, Herakles'in onuncu işinin konusudur. Kahraman onu öldürerek sığırlarını kurtarır.

Üç başlı canavar Khimaira: Biri aslan, diğeri keçi başı olarak ikisi sırtında, sonuncusu da zehirli yılan başı olarak kuyruğunun ucunda.

ÖYKÜLER

Evrenin Yaratılışı	122
Tanrılar Titanlara Karşı	124
İnsanlığın Beş Çağı	126
Prometheus	128
Kadın ve Tufan	130
Zeus'un Birliktelikleri	132
Şaşılacak Doğumlar Hakkında	134
Hermes, Tanrıların Habercisi	136
Demeter ve Persephone	138
Dionysos'un Gezginciliği ve Öfkesi	140
Perseus	142
Theseus, Atina Kralı	144
Minotauros	146
Daidalos	148
Herakles'in Doğumu	150
Herakles'in İşleri	153
Hesperisler Bahçesi	154
Bir Kahramanın Ölümü	156
Paris'in Kararı	158

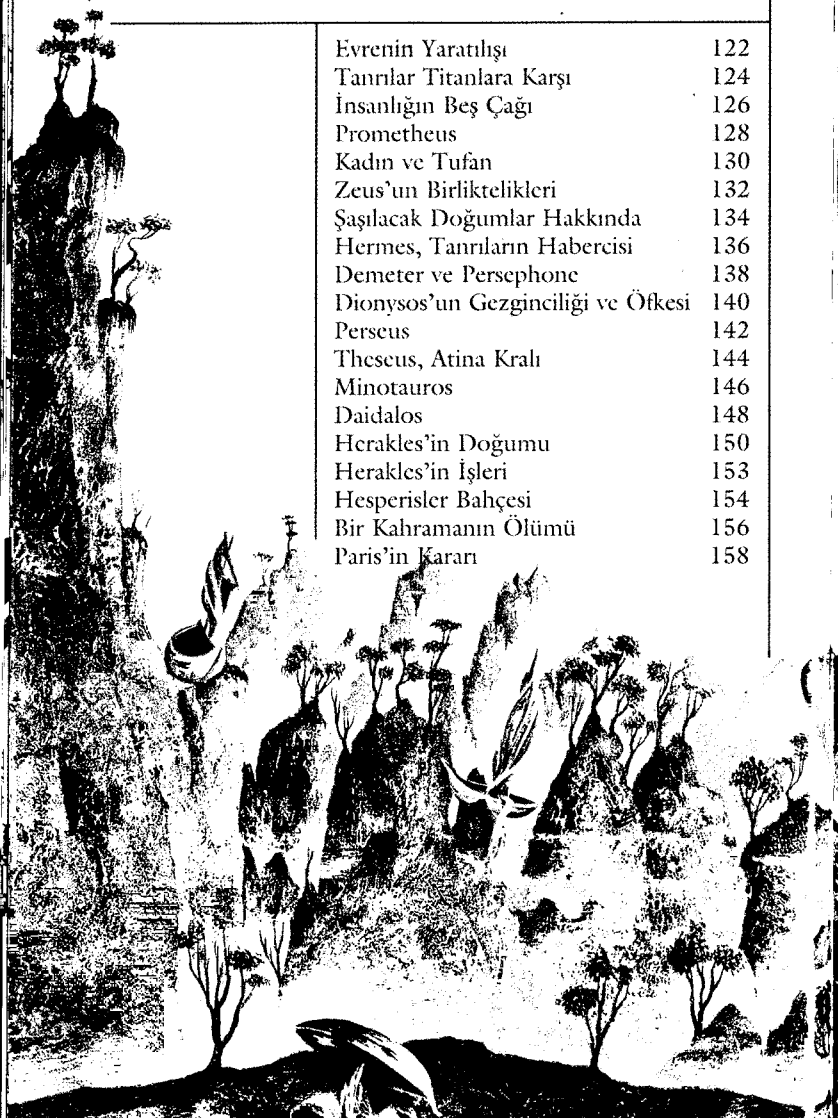

Eğer öyle istiyorsan, bu öyküyü bir diğeriyle taçlandıracağım, yakıştığı gibi ve bilgece... Sen de onu ruhuna yerleştir.

Hesiodos, *İşler ve Günler*, 106

İphigeneia'nın Kurban Edilmesi	160
Akhilleus ile Patroklos	162
Troyalılar Hanedanı	164
Çarpışmalarda Öfke	166
Troya Atı	168
Odysseus ve Kiklop	170
Kirke'nin Büyüleri	172
Denizin Tehlikeleri	174
İthaka'ya Varış	176
Agamemnon'un Dönüşü	178
Ele Gelmez Proteus	180
Orpheus	182
Oidipus ve Sfenks	184
Kral Oidipus	186
Antigone	188
İason ve Argonautlar	190
Bin Bir Tuzaklı Yolculuk	192
Altın Postun Ele Geçirilmesi	194
Artemis ve Apollon'un Öcü	196
Sisyphos	198
Tanrısal Flora	200

Homeros üslubundaki ilahiler, besbelli ki MÖ VIII. yüzyıl sonları ile IV. yüzyıl arasında yazılmış destan türünde ortak şiirlerdir.

Öykü başlıklarının altında bulunan yazar adları, kendilerinden en geniş anlatımların sağlandığı yazarları yansıtır. Bu demektir ki efsaneler, adı belirtilen yazarlardan daha önce var olmuş olabilirler.

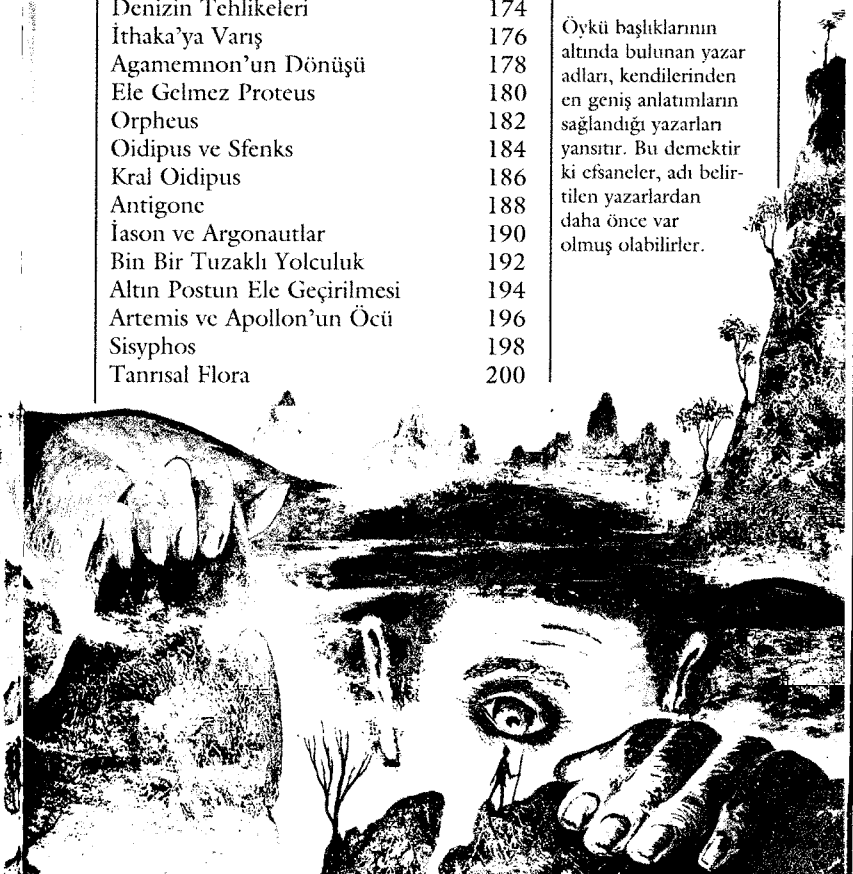

Evrenin Yaratılışı

Hesiodos, *Theogonia*

Evrenin temel güçlerinden biri olan Eros. Daha sonraları Eros, Afrodit ile Ares'in oğlu ve annesinin insanların yanındaki habercisi sayılmıştır.

Sağ sayfa: Kronos (Romalılarda Saturnus) çocuklarını yerken. XIX yüzyıl İspanyol ressam Goya'ya göre.

Denizden çıkan Afrodit, Horalardan yani Mevsimlerden yardım görüyor (MÖ 450'lerin bir alçak kabartmasına göre). Afrodit bazen Zeus ile Hera'nın kızı sayılmıştır.

Doğrusu, başlangıçta sonsuz Uçurum (Kaos) vardı, sonra da Yer (Gaia) ve Aşk (Eros)... Gaia yıldızlı Gök'ü, Uranos'u, doğurdu, kendisine eşit ve kendisini tamamen kaplayacak biçimde.

Gaia'nın Uranos'la birlikteliğinden altı erkek yani Titanlar, altı kız yani Titanidler, tek gözlü Kikloplar, yüz kollu Hekatonkheirler doğar.

Bunlar öz babalarınca sevilmiyorlardı. Çocuklardan biri doğunca. Uranos onu Gaia'nın derinliklerine gömüyor ve huzur duyuyordu, oysa Gaia inildiyordu.

Dolayısıyla Gaia bir kurnazlık tasarlar: Çocuklarını ayaklanmaya teşvik eder.

Korku tümünü sarar. Bir tek Kronos annesine yardımcı olacağına söz verir.

Annesinin yapımı bağcı bıçağıyla Kronos babasının cinsel organını keser ve denize atar. Ölümsüz tohumdan Afrodit doğar, bu ad *köpükten doğmuş* anlamındadır. Kronos erkek ve kız kardeşlerini Gaia'nın derinliklerinden kurtarır. Uranos'un yarasının kanından Erinyalar ve Devler doğar.

Tanrılar Titanlara Karşı

Hesiodos, *Theogonia*

Kartal, Zeus'un simgesi

Rhea, Kronos'a kundak bezine sarılmış bir taş getiriyor. Kronos oğlunu yok ettiğini sanarak taşı yutuyor.

Evrene egemen olur olmaz Kronos, Kikloplarla Hekatonkheirleri tekrar Tartaros'a sokar. Kız kardeşi Rhea ile evlenir, Rhea'dan Hestia, Demeter, Hera, Hades, Poseidon ve Zeus dünyaya gelir. Kronos Zeus'u da hemen yutmak ister.

Zira, Gaia ve Uranos'tan öğrenmiştir ki, gücüne rağmen kaderinde öz oğlunun boyunduruğu ile karşılaşmak da vardır. Ne ki, Zeus'u doğuracağı gün Rhea ebeveyninden, oğlunu saklamak için kendisiyle birlikte bir düzen tasarlamaları dileğinde bulunur.

Gaia çocuğu Girit'e kabul eder, çocuk orada büyür. Büyükannesinin yardımı ile Zeus babasına bir ilaç içirir, ilaç ona çocuklarını kusturur. Ardından Kikloplarla Hekatonkheirleri kurtarır, onlar da kendisine yıldırım ve şimşekleri sunarlar.

Kronos tarafından yönetilen Titanlarla, başta Zeus, Rhea'nın Olimpos'a yerleşmiş

çocukları arasında korkunç bir savaş başlar. On yıl sonra da mücadele hâlâ sürmektedir. Ölümsüzlerin ayrıcalığı olan nektar ve ambrosiaya karşılık Olimposlular Yüzkolluların yardımını sağlarlar.

Göğüs göğüse ölümcül savaş içinde Yüzkollular Titanların karşısına dikeldiler, güçlü ellerinde koca koca kayalarla. Öte yandan, Titanlar da sıralarını güçlendiriyorlardı yılmak bilmeden. Ve, yankı

veriyordu uçsuz bucaksız deniz, çepeçevre ve ürkünç! Toprak gürledi şiddetle, engin gök inildedi, her şey sarsıldı.

Yüzkollular Titanları yerin altına göndermeyi başarırlar. Gaia, Tartaros'la evlenir ve Zeus'un alt edeceği bir canavar olan Typhon'u dünyaya getirir. Tanrılar zafere ulaşınca iktidarı paylaşırlar. Poseidon denizi, Hades yeraltı dünyasını, Zeus ise göğü ve bütün evrenin egemenliğini elde eder.

Poseidon mu, Zeus mu? 2,5 metreyi aşan bu tunç heykelin kimliği kesin olarak saptanamamıştır.

Poseidon, Toprağı Sarsan, kalkışır mı acaba yeri havalara uçurarak, ölümlü, ölümsüz herkesin gözü önüne sermeye şu ürkütücü ve küflü evini, tanrıların tiksindiği evi?

Homeros, *İlyada*, XX, 63

Devlere karşı yapılan savaşta Poseidon, Kos Adası'nın bir bölümünü uçuruma atarken. Devler dağ üstüne dağ yığarak Olimpos'u ele geçirmek istiyorlardı.

Sol sayfada: Titanları yendikten sonra tanrılar, Herakles'in yardımı sayesinde, Devlere meydan okur ve kazanırlar. Daha sonra Hesperisler bahçesinin yolu üzerinde Herakles, dev Antaios'u boğacaktır.

İnsanlığın Beş Çağı

Hesiodos, *İşler ve Günler*

Kronos'un gökte saltanat sürdüğü zamanlardaydı... Tanrılar gibi yaşıyor, şölenler içinde yüzüyorlardı.

Onlar kendi aralarında akılsızca bir aşırılıktan sakınamıyorlardı.

Bu düşüncesiz yaratıkların tek tasası savaşlardı. Silahları tunçtandı, tunçtandı evleri de.

Kahramanların, yarı tanrıların kuşağı

O halde, Saygı ve Vicdan yeri terk ederek Olimpos'a doğru gidecektir. Kötülüğe karşı artık bir sığınak bulunmayacak.

Şair Hesiodos'un bir öyküsüne göre, insanın yaratılışı tanrılara düşen bir iştir:

Altındı, Ölümsüzlerin yarattığı ilk insan soyu. Bu insanlar yüreklerinde bir kaygı taşımadan yaşıyorlardı.

Toprak kendiliğinden onlara meyvelerini bol bol sunuyor, yaşlılık nedir bilmiyor ve uykuda ölüyorlardı. Zeus onları, ölümlülerin koruyucusu meleklere dönüştürürdü.

Ardından gümüş soy gelir. Bu soy yüz yılını çocuk olarak ve kaygıdan uzak geçirir. Gençliğe ayak basınca da fazla ömürleri kalmamış bulunur. Ölümsüzlere bir kült sunmayı reddetmelerine öfkelenen Zeus, onları gömüp Ölüler Ülkesi'nin mutlu perileri yapar.

Bu kez Zeus, tek kaygısı savaş olan tunç soyu yaratır. Bunlar taş yürekli yaratıklardır; arkalarında hiç kimseyi bırakmadan birbirlerini sonuna kadar kırıp geçirirler.

Zeus, daha adil, dördüncü bir soy yaratır:

Bu soy amansız savaşlarla erir; kimileri Thebai önlerinde, kimileri Troya'da... Nihayet Zeus, kalanlara Mutlular adalarında bir yer verdi. Orada toprak yılda üç kez bol ürün verir, bal gibi tatlı.

Şimdi demir soy var. Bu soyun insanları sefalet ve açıyı biliyorlar. Ama kötülüklerine, yine de nice iyilik karışmıştır. Zeus bu soyu hor görecektir.

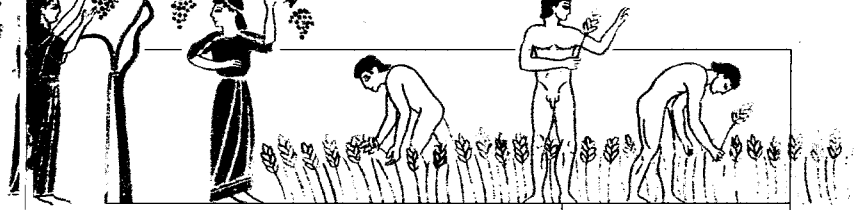

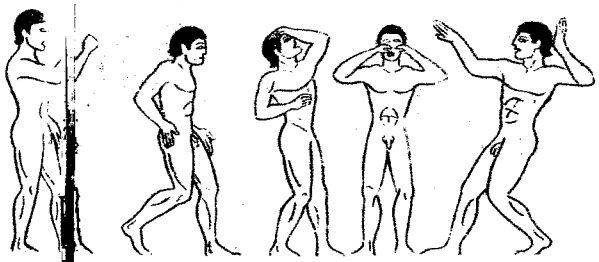

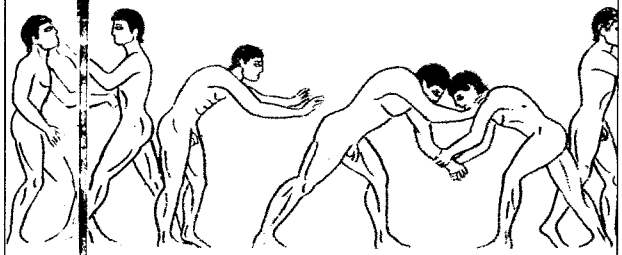

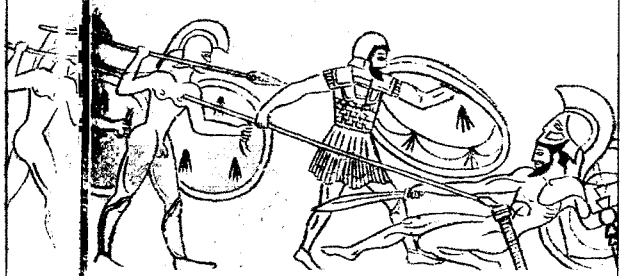

Uygarlık düzeyleriyle büyük gurur duyan Eski Yunanlılar kahramanların, artık tamamlanmış bulunan bir altın çağa ait olduklarını düşünürler. Bir gerilemeyi ifade eden bu düşünceyi Romalılar da benimsemişler. Birtakım filozoflara göre (Stoacılar, Empedokles) dünyamız ateşle yok olacak, sonra her şeyin durmaksızın kendisini yeniden oluşturmasıyla o da yeniden canlanacaktır. Bu, Tanrısal yinelemenin öyküsüdür.

Uzak Batı'da, Okyanus'un derin burgaçlarının kıyılarında bulunan Mutlular adalarına kimi seçkinler gider. *İyilerin* çoğu ise, Ölüler Ülkesi'nin bir bölgesi olan Cennet'e gider.

Şu yeryüzünde bir gücü ve canlılığı bulunan varlıklar içinde hiçbir yaratık artık insan kadar zavallı değildir.

Homeros, *İlyada*, XVII

Prometheus

Hesiodos; Apollodoros

Başka bir rivayete göre Prometheus ilk insanı, biçim verdiği killi çamurdan yaratmıştır.

Titanları yenen Olimposlular karşılıklı uzlaşma ile evreni bölüşürler. Sıra, insanlarla anlaşmazlıklarını hale yola koymakta... Titan İapetos'un oğlu Prometheus ölümlülerden yana olur. Bundan böyle tanrıların yiyeceği ile insanların yiyeceğini belirlemek için çok büyük bir öküz kurban eder ve kurbanı iki bölüme ayırır. Bir yanda hayvanın eti, iliği ve sakatatı; bunların üzerine tiksinti veren bir görünümle hayvanın derisini örter. Diğer

Atlas ve Prometheus, iki kardeş

yanda, kalın bir yağ tabakası altında eti sıyrılmış kemikler... Kuzeni Zeus'tan payını seçmesini ister, diğer pay insanların olacaktır. Zeus kendini iştah verici yağa kaptırır, kemiklerle karşılaşınca da Prometheus'a karşı korkunç bir öfke duyar.

Ölümlüleri ve onların koruyucusunu cezalandırmak amacıyla Zeus, bu şekilde edinilmiş eti pişiremesinler diye ateşi saklar. Ne var ki, Prometheus, yıldırımlar atan tanrının uyanıklığını bir kez daha alt eder: Ateş kıvılcımlarını aşırır, bunları bir rezene sapı içinde yere indirir. Zeus'un öfkesi artık sınırsızdır. Prometheus'u Kafkas Dağı üstüne zincirlemeye Hephaistos'u gönderir; oraya yüzyıllar boyu her gün, Ekhidna ve Typhon'dan doğma bir kartal Prometheus'un hep yenilenen karaciğerini yemeye gelecektir.

Herakles oradan geçerken bir okla kartalı öldürerek bu mutsuzu kurtarır. Oğlunun yeni başarısından memnun olan Zeus nihayet Prometheus'u bağışlar. Aynı anda Kentaur Khiron, Kentaurlarla Teselya'nın efsanevi halkı Lapithler arasındaki bir savaşta, rastlantı sonucu, Herakles'in okuyla vurulur. Khiron çektiği acıdan ölmek ister ama, ölmezliğini birine bırakmak zorundadır; bunu Prometheus'a bırakır ve böylece Prometheus Ölümsüzler arasındaki yerini alır.

Kafkas Dağı'nın bir kayasına zincirlenmiş olan Prometheus, Herakles kartalı öldürerek kendisini kurtardığı sırada her gün çekmekte olduğu işkencenin bir yenisini daha çekmeye hazırlanıyor.

Kronos ile Nymphe Philyra'nın oğlu Khiron yarı insan, yarı attır; bu çocuğun doğması için babası bu hayvanın biçimini almak gereğini duymuştu. Khiron sağduyusu ve bilgisi ile farklıdır. Tıp ve avcılık bilgisini Apollon ile Artemis'ten almıştır. Odysseus, Akhilleus, Kastor ve Polydeukes onun öğrencileri olmuşlardır.

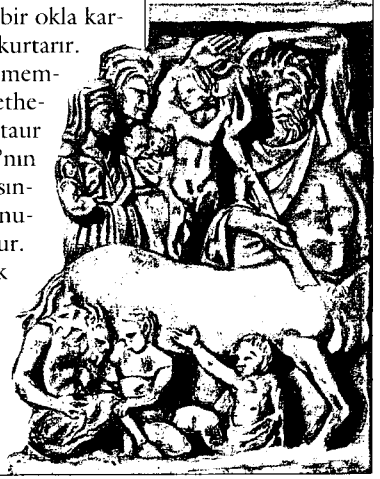

Kadın ve Tufan

Hesiodos, *İşler ve Günler*

Prometheus'tan sonra Zeus erkekleri, onun suç ortaklarını cezalandırır: Onlar için kadını, şu kötülük kaynağını yaratır.

Zeus, tanrıça görünümlü o güzel bedeni topraktan su ile yoğurmasını ve çekici kılmasını Hephaistos'a buyurur. Athena bedeni uyumlu olarak süsler, Afrodit yüzüne zarafet ve dayanılmaz arzu serper, ulak Hermes ise ona şeytani bir zeka ve kandırma yetisi üfler. Kendisine konuşma yetisi de verir.

Hermes ona Pandora, *bütün tanrılardan armağan*, adını verir. Pandora'ya kapalı bir küp emanet ederek kendisini Epimetheus'a götürür. Kardeşi Prometheus, Zeus'tan hiçbir armağan almaması konusunda Epimetheus'u boşuna uyarmıştır, Epimetheus Pandora'nın çekiciliğine karşı koyamaz. Pandora küpü açar ve:

Yıkıcı kötülükleri kaçırıverir.

Acılar, yorgunluklar, ağrılı hastalıklar ölüm getirerek yer yüzüne yayılır. Sadece Umut küpün içinde kalır. İnsan soyu çoğalır, kötülük de birlikte çoğalır. Servet edinme hırsı savaşları kışkırtır. İnsanlar tanrılardan yüz çevirir. Zeus insan türünü suyla yok etmeye karar verir ve:

Islak kanatlı yelleri salar ortaya.

Pınarlarla ırmaklar *amansız bir hızla ağaçları, sürüleri, insanları, evleri* sürükler.

Deniz denize eklenir. Nihayet tanrı yatışınca bir kayıktaki kadınla erkeği fark eder. Prometheus'un oğlu Deukalion'u ve Epimetheus ile Pandora'nın kızı Pyrrha'yı tanır:

İki günahsız, tanrılara tapan.

Onları, su yüzünde görünür tek dağ olan Parnassos'a yönlendirir. İkisi de tanrılara şükreder. Themis onlara annelerinin kemiklerini omuzları üstünden atmalarını söyler. Deukalion bu sözlerden amacın, her şeyin anası olan Yer'in kemikleri yani taşlar olduğunu anlar. Kendisinin attığı çakıllardan erkekler, Pyrrha'nınkilerden de kadınlar türer. Böylece yeni bir insan soyu doğar.

Tufandan tek sağ çıkan Deukation ile Pyrrha, Parnassos Dağı'na sığınıyorlar.

Bazı efsaneler Tufan sularının kurutulması işini, Poseidon ile Amphitrite'nin oğlu Triton'a mal ederler.

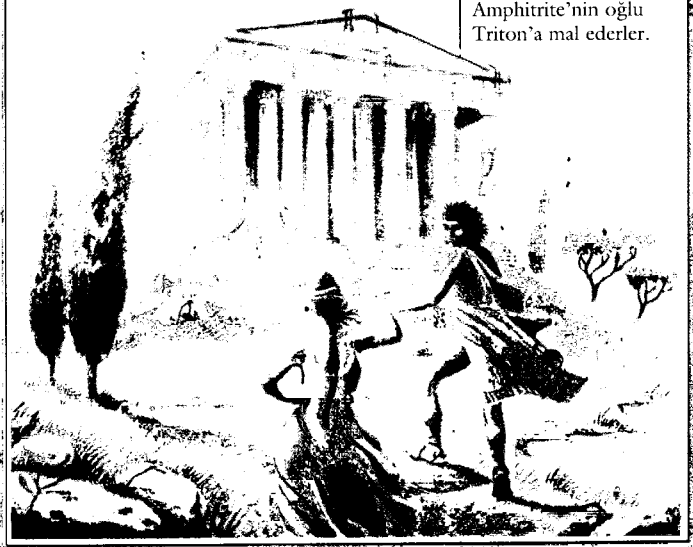

Zeus'un Birliktelikleri

Hera, Zeus'un karısı

Zeus'la Semele

Leto, Apollon'un annesi

Zeus'un ilk evlilikleri önce Okeanos'un kızı Metis (Akıl) ile, sonra düzen ve adalet tanrıçası, Horaların ve Moiraların anası Themis ile olur. Ardından, her üç Kharit'i (Romalılarda Grazia) dünyaya getirecek olan Eurynome gelir. Mnemosyne (Anı) ile Zeus dokuz Müzlere can verir. Nihayet, kız kardeşi Hera ile düğünü olur ki bundan da Hebe, İlithya, Ares, Hephaistos doğacaktır.

Afrodit kimi kez Graziaların annesi olarak tanıtılmıştır.

Hera'nın kıskançlığına rağmen Zeus'un tanrıçalar ve ölümlülerle çok macerası vardır. İo'ya vurulur, karısının öfkesinden kızı esirgemek için onu düve şekline sokmak zorunda kalır.

Fenike kralının kızı Europa, arkadaşlarıyla deniz kenarında eyleniyorken hilal benzeri, altın sarısı boynuzları olan görkemli beyaz bir boğa görür. Boğaya biner. Zeus'tan başkası olmayan bu hayvan hemen dalgaların üstüne atılır ve genç kızı Girit'e götürür.

Hiçbir vakit benimle olduğunu bilemem,
Gök'te oturan bir kocanın. Zeus'tan kaçmanın
çaresini de bilemiyorum.

Aiskhylos, *Zincire Vurulmuş Prometheus*, 897

Leda'ya yaklaşmak için Zeus kuğu biçimine girer. Bir yumurtadan Zeus'un çocukları Polydeukes ve Helena, ayrıca Leda'nın kocası Tyndareos'un çocukları Kastor ve Klytaimnestra doğacaktır. Bir diğer gelenek Zeus'u Kastor'la Polydeukes'in babası olarak gösteriyor.

Leda ve Kuğu-Zeus (Paphos mozaiği)

Europa ve Boğa-Zeus

Danae'ye gelince, babası Argos kralı Akrisios onu tunçtan bir kuleye kapatmıştır; kral torunu tarafından öldürülmekten korkuyordu. Zeus, Danae'ye ulaşan bir altın yağmuru oldu. Bundan bir çocuk doğacaktır: Perseus.

İda Dağı üzerinde Zeus ile Hera'nın düğünü

Şaşılacak Doğumlar Hakkında

Athena'nın doğumu. Zeus, elinde yıldırım, kardeşi deniz tanrısı Poseidon'un önünde oturuyor. Tahtının altında doğum tanrıçası İlithya olayı kolaylaştırmakta. Yeğlediği hayvan olan baykuş tahta konarken Athena, tam silahlı olarak, Zeus'un kafasından çıkıyor. (MÖ VI. yüzyılın bir amforasına göre)

Meşru olmayan bütün ilişkilerinden de Zeus'un çocukları olacak ve bunlardan kimileri, Hera'nın kıskançlığı yüzünden özel bir biçimde doğacaktır.

Böylece Leto, Zeus'tan ikiz çocuğa gebe kalır; ama, karısının öfkesinden çekinen tanrı onu kendi haline bırakır. Çocuklarını dünyaya getirecek bir yer bulmak için aylardır dönüp dolaşan zavallıya bir sığınak verilmesini Hera herkese yasaklamıştır. Sadece Kikladlardan çorak ve ıssız bir ada onu kabul eder. O ana dek

yüzen bir ada iken kendisini derinliklerden çıkan dört sütunun üstüne tutturur. Apollon ve Artemis orada doğarlar. Ada *Delos* (Parıltılı) adını alır.

Zeus'un sevdiği kadınlar arasında en talihsiz olanı Semele'dir. Delice âşık tanrılar babası, onun her isteğini yapmaya hazır olduğuna (dönülemez yemin olarak) Stiks üzerine ant içer. Hera, hasmının dadısının biçimine girerek ona, haince, Zeus'tan kendisine bütün görkemiyle görünmesi isteğinde bulunmasını önerir. Zeus bilir ki hiçbir ölümlü onun yıldırımının çakmasına dayanamaz; ama ne çare, ant içmiştir. O halde Semele'ye görünür ve Semele yıldırım çarpmasıyla ölür.

Bununla birlikte Zeus, Semele'nin beklediği çocuğu onun karnından çekip alacak zamanı bulur ve onu kendi kalçasına yerleştirir. Üç ay sonra çocuğu, tam gelişmiş olarak, oradan çıkaracaktır. Böbürlenerek bir soyluluk ileri sürmek demek olan *Jüpiter*'in (Zeus) *kalçasından çıkmak* deyimi buradan gelir.

Athena'nın doğumu çok daha şaşırtıcıdır: Zeus, babası Kronos ile dedesi Uranos'un başına geldiği gibi, çocuklarından biri tarafından kendisinin de tahttan düşürülmesinden korkuyordu. Dolayısıyla karısı Metis'i yutar. Hemen şiddetli bir baş ağrısı duyar ve kafasını balta ile yarmasını Hephaistos'a emreder.

Athena korkunç bir haykırışla babasının alnından fırlar. Gaia da, Uranos da bu haykırıştan tir tir titrer.

Dionysos, Zeus'un kalçasından çıkarken, kader belirleyen Parkaların gözleri önünde Hermes tarafından alınıyor. (Roma alçak kabartması)

Avcı Artemis (MÖ IV. yüzyıla ait bir Yunan tuncunun mermer kopyasına göre)

Hephaistos, bir rivayete göre yalnızca Hera'dan doğmadır.

Hermes, Tanrıların Habercisi

Homerik İlahi

Hermes, hatiplerin, ticaretin ve hırsızların tanrısı.

Hermes Psikopompos (*ruh götüren*) ile bezeli lekithos yani *zeytinyağı kabı*.

Tanrı Hermes, Zeus ile Pleiadların en genci Maia'nın oğludur. Arkadia'daki Kylleni Dağı'nın bir mağarasında doğar.

Nymphe dünyaya sözünde kararsız, aldatmaca zanaatında usta bir çocuk getirdi: Haydut, Sığır kaçıran, Rüyalar kılavuzu, Geceleri gözetleyen, kapı kapı dolaşan Aylak!... Bu çocuk hemen yaman işler başaracaktır.

Daha doğduğu gün kardeşi Apollon'un sürüleri koruduğu Teselya'ya gider. Ondan on iki inekle yüz düve aşırır. Sonra

Hermes Psikopompos Zeus'un huzurunda Yunan ve Troya savaşçılarının ömürlerini tartıyor.

dönüp kundağına yerleşir. Apollon çıkagelir, Hermes'i Tartaros'un ta dibine göndermekle tehdit ederek ineklerini ister. Harika çocuk masum rolü takınır, der ki:

Sözlerin saçmadır senin; daha dün doğdum, ayaklarım dayanıksızdır, basacağım toprak da taşlıdır.

Apollon onu Zeus'ün önünde hesaplaşmaya zorlar:

Ezici kaygıların yakasını bırakmadığı bir kimsenin kalbinden nasıl hızlı bir düşünce akıp geçiyorsa, işte, Hermes de öyle, söz ile eylemi aynı anda evirip çeviriyordu kafasında.

Homerik İlahi, 43

Baba, şimdi saçma sapan bir öykü dinleyeceksin. Ben açık yürekliyim, yalan dolan da bilmem der, *göz kırparak.*

Bu şakacı çocuk karşısında Zeus kahkahayı basar, bu arada bir baş işareti yapar ve Hermes itaat eder. Apollon'u sakladığı hayvanlara götürür. Sonra onu yatıştırmak için lir çalar.

Bu tanrısal sesin hoş ahengi Apollon'un ruhuna işliyordu; tatlı bir istek yüreğini kapladı.

Apollon çalgıyı alır ve kardeşinden kendisine bu işin sanatını belletmesini ister. Bu kez o da Hermes'e altın bir çoban değneği armağan eder; bu değnek sonra yılanlı, kanatlı *asa* olacaktır.

Ve Hermes, Leto'nun oğlunu sevdi; bugüne kadar da hep sevdi.

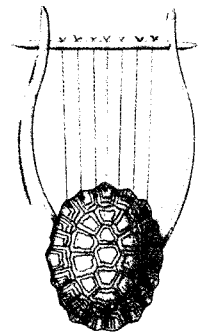

Hermes bir kaplumbağa kabuğu bularak ona dokuz tel gerer, böylece liri icat eder. Bu liri Apollon'a armağan edecektir.

Ben de Apollon'la aynı kutsal ayrıcalıkları sahiplenmeyi isteyeceğim. Ama eğer babam bana bunları vermezse, peki öyle ise, ben de hırsızların başı olmayı deneyeceğim; bunu yapabilirim.

Homerik İlahi, 173

Hermes, Nysa Dağı Nymphelerine emanet ettiği çocuk Dionysos'un da koruyucusudur.

Demeter ve Persephone

Homerik İlahiler

Demeter (Romalılarda Ceres), *Terra mater* (besleyici toprak) sayılarak kutsanmıştır.

Persephone'yi göndermeden önce Hades ona bir nar verir, o da nardan bir tane yer. Ölüler Ülkesi'nde yiyecek tatmakla oraya tekrar geleceğine söz vermiş olur. Dolayısıyla, yılın üçte ikisini annesinin yanında, geri kalanını da yeraltı dünyasının puslu karanlığının kederi içinde geçirecektir ki bu, kışa denk gelir.

Altın örüklü Demeter Zeus'tan edindiği kızı Persephone'yi yürekten sever. Bir gün onun acı bir çığlık kopardığını duyar. Onu arar, boşuna!

Bu akıl almaz kayboluştan yüreği yanık Demeter tanrıların keyifli yaşantısını bir yana atarak dokuz gün dünyayı dolanır. Onuncu gün Güneş'e rastlar. Güneş ona, Zeus'un gizli rızası ile Persephone'yi, Ölüler Ülkesi'nde ebedi karısı yapmak için Hades'in kaçırmış olduğunu açıklar. Demeter, isyan halinde, Olimpos'u terk edip insanların arasına katılır.

Kendi halinde yaşlı bir kadın kılığı ile bir gün Eleusis'e varır. Bir kuyunun yanında zeytin ağaçları gölgesine oturur. Su almaya gelen kral Keleos'un kızları onu eve götürürler. Böylece Demeter onların küçük kardeşi Demophon'un dadısı olur.

Artık çocuk bir tanrıyı andırarak, şaşılası bir biçimde büyür; çünkü gece boyunca Demeter onu ambrosia ile sıvıyor, harlı ateşe tutuyordu.

XVI. yüzyılın bir elyazmasına göre Demeter-Ceres

Korkunç bir yıl oldu o yıl:
Toprak, tohumu yerden çıkartmıyordu,
çünkü güzel taçlı Demeter onu saklı tutuyordu.

Homerik İlahi, 305

Böylece, giderek ona ölümsüzlük kazandırmak ister. Ne var ki, çocuğun annesi bir gece bu görülmedik uygulamaya tanık olur ve dehşete düşer. Demeter şaşkınlıkla çocuğu elinden ateşe düşürür. Ana babayı avutmak için diğer oğulları Triptolemos'a kanatlı ejderhaların çektiği

bir araba verir ve ona buğday serpe serpe dünyayı dolaşmasını emreder.

Eleusis'te kaldığı sürece Demeter toprağı verimli kılmayı reddeder ve açlık hüküm sürmeye başlar. İnsanların çektiklerinden üzülen tanrılar görevlerini ele alması için tanrıçaya yakarırlar; o da kızını görmek şartını öne sürer. Zeus'un önerisi üzerine Hades, Persephone'yi yola çıkarır.

Kızını görmenin coşkusu içinde Demeter: *Toprağı çiçekler ve yapraklarla kaplar*, ilkbahar olur; tanrılar bayram eder.

Anne ile kız çiçek ve meyve değişiyorlar. (MÖ V. yüzyıl alçak kabartması)

Hades'le Persephone yeraltı krallıklarında (MÖ V. yüzyıl)

Dionysos'un Gezginciliği ve Öfkesi

Homerik İlahiler; Euripides, *Bakkhalar*

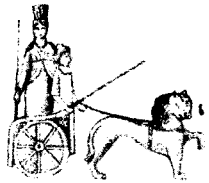

Dionysos Frigya'dan geçerken verimliliğin büyük tanrıçası Kybele'ye rastlar. Kybele ona kendi sırlarını açıklar.

Çocuk Dionysos, Hermes tarafından Nympheler ve Silenos'a emanet ediliyor. Satyrlerin kardeşi olduğu da bazı bazı söylenen bu bilge ve zevkine düşkün ihtiyar, Dionysos alayını eşek sırtında izleyecektir.

Çocuk Dionysos, Hera'nın (s. 134) öfkesinden uzakta, gizemli bir yer olan Nysa Dağı'nda Nympheler tarafından yetiştirilir. Ne ki, Dionysos üzüm asmasını ve onun kullanımını keşfedince tanrıça onu sarhoşluk deliliği ile suçlar; o da başını alıp dünyanın uzaklarına, Pers ülkesinden Arabistan'a, ta Asya'ya kadar dolanır durur.

Günün birinde Attika'nın bir kumsalında korsanlar onu ele geçirirler. Gemi engine açılır ve :

Geminin güvertesinden şarap fışkırır ve bir ambrosia kokusudur yayılır ortalığa; yelken boyunca bir de üzüm asması serpilir, asmadan koca koca salkımlar sarkar, direğe de bir siyah sarmaşık sarılır.

Tanrı kendini korkunç bir aslana dönüştürerek kaptanın üstüne atılır. Dehşete düşen gemiciler denize atlar ve yunus balığı olurlar (s. 49).

Dionysos Hindistan'a da uzun bir yolculuk yapar. Oradan şaşılacak bir kortejle döner: Sarmaşık

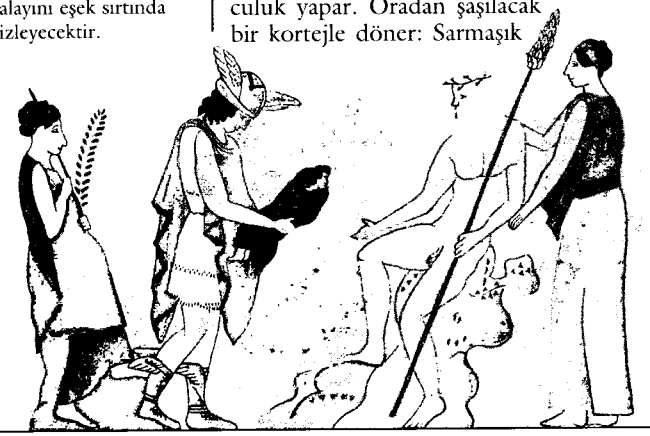

ve asma ile donanmış arabasını panterler çekmekte ve kendisine Satyrler, kendinden geçmiş Bakkhalar gibi gürültücü tanrısal varlıklar eşlik etmektedir.

Yunanistan'ı dolaşırken bir gün yolu annesi Semele'nin yurdu Thebai'den geçer. Dinsel coşkuyla kendilerinden geçmiş kadınlar bir şamata ile dağı dolanırlar. Kral Pentheus bu ayinleri yasaklar ve Dionysos'u hapse attırır ama kapılar kendiliğinden açılır.

Alabildiğine çoşkulu danslarıyla Bakkhalar Pentheus'u izlerler. Başlarında kralın öz annesi Agave var. Esrikliğin etkisiyle annesi onu vahşi bir hayvan sanarak üzerine atılır, kollarını keser, başını koparır. Bakkhalar kadavra parçalarını etrafa serperler.

Trakya'da Dionysos kendisini çılgınca davranmakla suçlayan kral Lykurgos'un saldırısına uğrar.

Dionysos kral Minos'un Theseus tarafından terk edilen kızı Ariane ile evlenir.

Pentheus, Bakkhalar tarafından parçalanırken (Pompei freski)

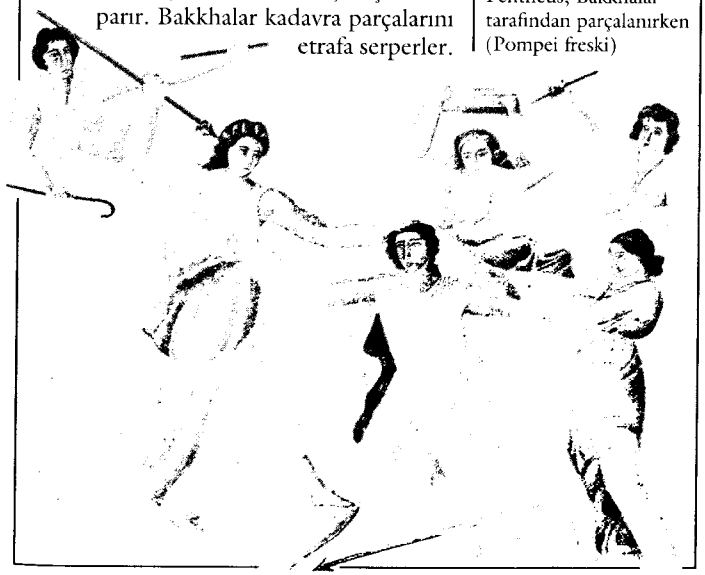

Perseus

Apollodoros; Ovidius, *Değişimler*

Gorgon başı, bir Etrüsk tapınağında bulunmuştur. Athena, Meduzanın başını kalkanının üzerine yerleştirir. Çünkü buna bakacak hasımları taş kesilir.

MÖ VII. yüzyıla ait bu tunç levha Meduza'yı, kanatlı atın doğuşunu anımsatan bir çeşit dişi Kentaur olarak gösteriyor.

Meduza'nın yarasının sol taraf damarından akan kan öldürücü bir zehir içerir, sağdaki damarın kanı ise ölüyü diriltecek güçte bir ilaçtır. Athena bu ilacı tıp tanrısı Asklepios'a armağan eder.

Torunu tarafından öldürüleceğini bir kehanetten öğrenen kral Akrisios kızı Danae (s. 133) ile onun çocuğu Perseus'u bir sandığın içine kapatıp denize atar. Danae Seriphos Adası'na çıkar. Oranın kralı Polydektes âşık olduğu Danae'yi tedirgin eder, Perseus annesini korumak zorunda kalır. Polydektes onun gidip Meduza'nın, şu bakışı taşlaştırıcı olan Gorgon'un başını getireme-

yeceğini iddia eder. Perseus hemen yola çıkar. Athena ona kendi kalkanını verir.

Dünyanın bir ucunda, Hesperisler bahçesinin orada üç Gree'nin bekçilik ettiği, *bir yer var ki güç yetmez bir surla korunuyor.*

Bir Gree'nin diğerine tek gözünü aktardığı andan yararlanarak Perseus gözü ellerinden kapar ve kendisine kanatlı sandallarla, Hades'in insanı görünmez yapan başlığını verecek olan Kuzey Nymphelerinin yerini öğrenene kadar da gözü geri vermez. Hermes de onu keskin bir budama bıçağıyla donatır.

Perseus Meduza'nın, bakışıyla taşa çevirmiş olduğu insan ve hayvan heykelleri görür.

Perseus hedefe ulaştığında Gorgonlar uyuyordu, böylece onların korkunç gözleriyle karşılaşmadı. Başlığı kafasına geçirmiş olarak Gorgonların başları üzerinden uçtu. Athena onu, doğrudan Meduza'ya değil, kendisinin yukarıda tutacağı kalkana bakması için tembihlemişti, canavar bu kalkana yansıyacaktı. Neticede, Perseus o iğrenç başı keserek torbasına atar. Meduza'nın kanından bir kanatlı at, Pegasos, türer. Perseus göklerde yol almak için ona biner.

Etiyopya'ya varır, orada bir kayaya zincirlenmiş bir genç kız görür. Kızın annesi Kassiepeia tanrı Nereus'un elli kızından daha güzel olduğunu ileri sürmüş. Onların öcünü almak için Poseidon da bölgeyi kasıp kavuran bir deniz canavarı göndermiş. Andromeda şimdi ona bir günah karşılığı olarak verilmekteydi.

Canavar uçsuz bucaksız denizden çıkıverir.

Yaklaşıyorken, kanatlı atı üzerinde kendisine saldırıya hazır kahramanın dalgalara vuran gölgesini fark eder.

Canavar doymaz bir istekle ileri atılır... Perseus hızlı bir uçuşla canavarın omuzuna saldırır ve silahını oraya saplar.

Ölümcül bir yara alan hayvan korkunç dönüşlerle saldırır. Pegasos'un sayesinde Perseus her darbeyi savar ve canavarın işini bitirir. Kurtulan Andromeda kocası olacak olan Perseus'u sıcak yürekle benimser.

Seriphos'a dönüşte Perseus, Polydektes'e Meduza'nın yüzünü gösterir ve... kral taşa dönüşür.

Perseus dev Atlas'ı taşlaştırır ve onu bir dağa dönüştürür, bu dağ Kuzey Afrika'da onun adını taşıyan dağdır.

Pegasos, kanatlı at

Perseus, Etiyopya kralının kızı Andromeda'yı kurtarıyor. (Pompei freski)

Theseus, Atina Kralı

Apollodoros

Mucizevi bir kuvvetle donatılmış olan Theseus, altında babasının kılıcı saklı kayayı rahatça kaldırıyor; bu, Aigeusun onu yani mirasçısını iyi tanımak için seçtiği testtir.

Herakles derecesinde bir kahraman olmak isteyen Perseus, yapılacak büyük işlerin peşine düşer. Haydut Prokrustes de dahil, bölgesini birçok kötü yaratıktan kurtarır.

Atina kralı Aigeus'un mirasçısı yoktur. Neyse ki, Trezene kralının kızı Aithra kendisinden hamile kalır. Fakat kral doğumu beklemez. Çünkü, eğer doğacak çocuk erkekse, taht üzerinde iddiası olan kuzenleri Pallantidailerin olası ihanetlerinden uzakta, Trezene'de büyümelidir. Kral büyük bir kayanın arkasına bir kılıç ve sandallar saklar; Aithra'ya da oğlu kayayı tek başına yerinden oynatacak güce erişinceye kadar ona (eğer bir taneyse!) doğumundaki gizi açıklamamasını tembih eder. Çocuk ancak o zaman babasının yanına gelebilecektir.

Theseus doğar ve müstesna gücünü çok erken kanıtlar. On altısında kayayı yerinden kolayca kaldırır, kılıç ve sandalları alır. Atina yolu haydutlarla doludur, yolculuk pek tehlikelidir. Ama, Theseus meydan okuyacak tehlikeler aramaktadır.

Kimliğini açıklamadan Atina'ya

gelir. Fakat, İason'la bozuştuktan sonra Aigeus'la evlenen Medeia, bu genç kahramanın kim olduğunu anlar ve artık etkisini kaybedeceği korkusuyla onu zehirlemeye kalkışır. Tam zamanında Aigeus kendi kılıcını görür ve oğlunu tanır. Medeia sürülür, Pallantidailer de Theseus tarafından tamamen kılıçtan geçirilir.

Ardından, canavar Minotauros ile karşılaşmak için Girit'e hareket eder. Yola çıkışta, derin keder nedeniyle gemiye kara renkli yelkenler çekilir. Aigeus oğluna eğer sağ salim dönerse beyaz yelkenleri çekmesini söyler. Fakat dönüşte Theseus yelkenleri değiştirmeyi unutur. Oğlunun öldüğünü sanan Aigeus kendini, bundan böyle onun adını taşıyacak olan denize atar. Theseus Atina'nın ve bölgenin kralı olur.

Theseus ve beraberindekiler Girit'e gitmek için gemiye biniyorlar; orada Minotauros'a yem edileceklerdir.

Aigeus, oğlu Theseus'u tanırken (Hippolyte Flandrin'e göre, XIX. yüzyıl)

Atinalılar Theseus'ta politik egemenliklerinin kurucusunu görüyorlar. Aigeus'ten dolayı Theseus, Atina'nın ilk kralarından biri olan Erikhthonios'un soyundan gelir. Fakat, Theseus'un tanrı Poseidon'un oğlu olduğu da söylenmektedir.

Minotauros

Ovidius, *Değişimler*

Minos'un kızı Ariane, VI. yüzyıla ait bir Kıpti halısına göre.

Theseus salt yumruklarıyla Minotauros'u tepeliyor.

Girit'te o zamanlar Europa (s. 132) ile Zeus'un oğlu güçlü kral Minos hüküm sürüyordu. Gücünü kanıtlamak için bir gün Poseidon'dan, ona kurban edeceği bir boğayı denizden çıkartıp vermesini ister. Hayvan öyle güzel görünüyordu ki, Minos bir türlü onu kurban etmeye kıyamaz; boğayı saklar ve Poseidon'a başka bir boğa kurban eder. Poseidon'un intikamı acı olur: Kendi boğasını huysuz kılar ve Minos'un karısı Pasiphae'de de bu boğaya karşı, doğaya ters, bir aşk uyandırır. Bunların birleşmesinden boğa başlı canavar Minotauros doğar. Daidalos için-

Labyrinthos gizliyordu kör duvarlarında, dar geçitlerindeki tuzağı ve bin bir dönemecindeki kurnazlığı. Vergilius, *Aeneis*, 588

den hiç kimsenin çıkamayacağı Labyrinthos'u inşa eder. İnsan eti ile beslenen Minotauros buraya kapatılır.

Sonrasına gelince, Atinalılara karşı bir savaş kazanmış olan Minos onlara, haraç olarak, her yıl canavarın yemi için yedi genç erkek, yedi genç kız göndermelerini kabul ettirir. Theseus Minotauros'u öldürmeyi kararlaştırarak Girit'e hareket edecek gemide yerini alır. Küçük kafile orada, Labyrinthos'un içine tıkılmadan önce halkın önünden geçirilir. Kralın kızlarından Ariane bu sırada Theseus'u görür, görür görmez de ona vurulur. Daidolos'un öğüdü uyarınca Theseus'a bir yumak iplik verir; ipliğin ucunu girişe bağlamak, yol boyunca da yumağın açılmasını kendi haline bırakmak amaca yetecektir. Ariane Theseus'tan, Girit'i terk ederken kendisini de götüreceğine ve kendisiyle evleneceğine dair söz alır. Labyrinthos'ta kahraman, Minotauros'u uykuda bulur. Onu kıpırdıyamaz halde toprağa bastırarak tek silahı olan yumrukları ile tepeler. İpliği izleyerek çıkışı bulur, Ariane ve arkadaşları ile birlikte hemen gemisine biner ve yola koyulur. Naksos'ta mola verirler. Orada Ariane uyur; uyandığında görür ki Theseus'un gemisi gitmiş, ta ufuktadır; kendisini bırakarak!..

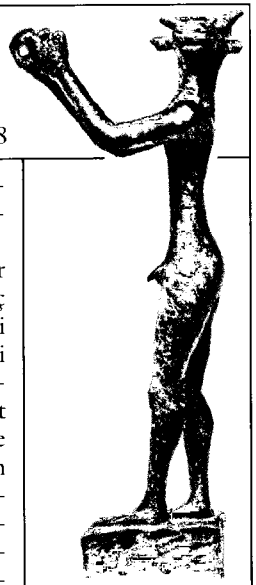

Minotauros, boğa başlı insan. MÖ VII. yüzyıla ait tunç bir heykelciğe göre.

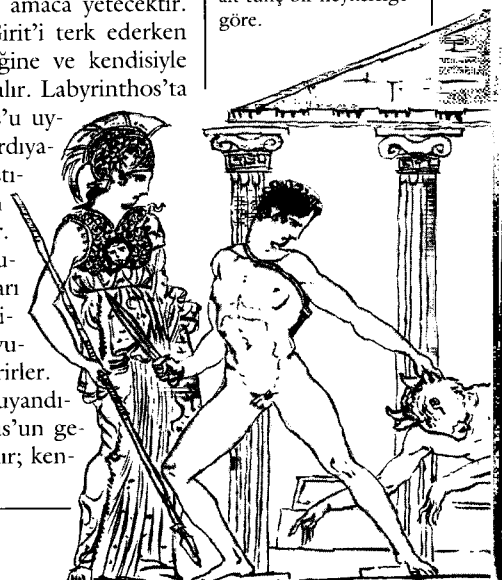

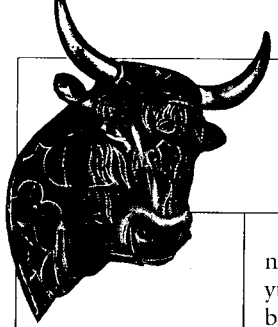

Boğa başı biçiminde Girit vazosu (rhyton), II. binlere ait.

Daidalos

Apollodoros; Ovidius, *Değişimler*

Daidalos çok üstün bir zanaatçıdır. Atina'da aletler icat eder, sanki konuşan ve yürüyen heykeller yaratır. Yeğeni Talos'la birlikte çalışmaktadır. Talos onu, ustalıkta kendisini geçmekle tehdit eder. Örneğin, bir yılan çenesinden esinlenerek bir testere yapar. Kıskançlıktan deliye dönen Daidalos hasmını Akropol'ün tepesinden aşağı atar. Ne var ki, cinayet ortaya çıkar ve o da kaçmak zorunda kalır. Girit kralı Minos'a sığınır. Minos ondan kızı Ariane için bir dans yeri inşa etmesini ister. Sarayın bir cariyesinden bir oğlu, İkaros, dünyaya gelir.

Bir *labirent* öyle bir yerdir ki insan orada, dönemeçlerin karmakarışıklığı ya da sadece karmakarışık edilmiş bir nesneler bütünü yüzünden yolunu yitirebilir.

Daidalos kısa zamanda karmaşık entrikaların içine girer. Kraliçe Pasiphae'ye, âşık olduğu boğa ile çifleşmesine olanak sağlayan ustaca bir düzenek ayarlar. Kral için Labyrinthos'un planını yapar, ileride buraya bu doğa dışı sevişmelerden türeyen Minotauros kapatılacaktır. Kralın kızı Ariane'ye, Theseus'u Labyrinthos'tan çıkaracak olan iplik yumağı fikrini verir. Minos bunları sineye çekecek değil. Dolayısıyla bu kez de onu Labyrinthos'a kapatır, İkaros'la birlikte.

Daidalos, kral Minos-un kendilerini hapiste tuttuğu Girit'ten kendisinin ve oğlunun kaçabilmesi için iki çift kanat yapmakta.

Daidalos'u yılgınlığa düşürmeye bu kadarı yetmez. İki çift kanat yaparak bunları kendisinin ve oğlunun omuzlarına balmumu ile tutturur. Havalanacakları sırada İkaros'u uyararak denizde boğulma tehlikesi nedeniyle çok alçaktan uçmamasını, güneş mumu eriteceği için de çok yükseğe çıkmamasını ister. Ne yazık ki, delikanlı kendisine sağlanmış olan

Minos pekâlâ kapatabilir bana karayolunu da, deniz yolunu da, en azından gök bana açık kalır.

Ovidius, *Değişimler*, VIII, 183

bu güçle sarhoşa döner ve yükselir, daha daha yükselir, ta ki kanatları dökülünceye dek... Düşer ve deniz onu yutar.

Daidalos ise, sağ salim İtalya toprağına kavuşur. Kendine yeniden kudretli bir koruyucu bulur: Sicilya kralı Kokalos'u. Yeniden her işi yolunda gider. Ne var ki Minos, kendisini küçük düşürmüş olan adamı her yerde aramaktadır. Bir salyangoz kabuğunun sarmalleri içinden iplik geçirebilecek kimseye ödül vaat eder. Böyle bir soruna Daidalos'tan başka kim çözüm bulabilir? Minos nihayet Kokalos'a konuk gelince Kokalos bu oyunbaz adama sorunu aktarır; adam sorunu, elbette, çok basit bulur. Daidalos son bir kez Minos'u küçümsemiş olur. Minos onu banyosunda haşlatır.

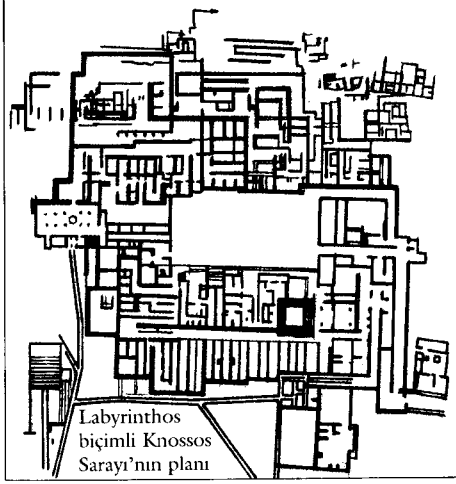

Labyrinthos biçimli Knossos Sarayı'nın planı

Talos kimi kez Daidalos'un yeğeni, kimi kez de Girit sahillerinin korkunç bekçisi olan bir tunç adam sayılır. Medeia, adamın yaralanabilir tek noktası olan ayak toplardamarını yırtmaya onu ikna ederek ölmesini sağlar.

Bir salyangoz kabuğundan iplik nasıl geçirilir? İpliği bir karıncanın ayağına bağlamak yeter; karınca çıkışı bulacaktır.

Herakles'in Doğumu

Pindaros; Apollodoros; Ovidius

MÖ IV. yüzyıla ait bir kratere göre Alkmene yakılacağı odun yığını üzerinde. Amphitryon karısının sadakatsizliğini öğrenince onu canlı canlı yakmak ister. Zeus o sırada yağmur gönderip ateşi söndürür. Alkmene daha sonraları, Ölüler Ülkesi'nin üç yargıcından biri olan Rhadamanthos ile evlenecektir.

Kahraman Perseus'un (s. 142) soyundan gelen Alkmene güzelliğiyle olduğu kadar faziletiyle de tanınır. Bir savaş yüzünden yola çıkmak zorunda kalan Amphitryon'la yeni evlenmiştir. Zeus, Alkmene'yi baştan çıkarmak için onun kocasının biçimine girerek bu yokluktan yararlanır. Tanrı, Perseus'un soyundan dünyaya gelecek olan bu çocuğun insanlar üzerinde çok büyük bir güce sahip olacağını da söyler. Amphitryon sabahleyin dönerek karısıyla yatar ve Alkmene ondan da ikinci bir çocuğa, İphikles'e gebe kalır. Ancak, kıskançlıktan kudurmuşçasına Hera hemen Mykenai'ye gelir. Perseus'un soyundan bir başkası orada hüküm sürmektedir. Hera onun karısına Alkmene'ninkinden önce doğacak bir erkek çocuk, sözü verir; o çocuk Eurystheus'tur. Bu amaçla doğum tanrıçası İlithyaya kader tanrıçaları Moiralara Alkmene'nin doğurmasının engelleme emrini verir. Bunlar dokuz gün, dokuz gece sarayın kapısı önünde otururlar. Zavallı anne ancak dostlarından bir kadının kurnazlığı sayesinde kurtulur: Bu dostu tanrıçalara, kendilerine rağmen Alkmene'nin bir oğlan doğurmuş olduğunu bildirir. Tanrıçalar ürküntü ve öfke ile kalkınca... kahramanımız gerçekten doğmak için bundan yararlanır! Tanrılar suçlu kadını gelincik denen hayvana dönüştürürler.

Bebeğe Herakles, Hera'nın zaferi, adı verilir. Bu, onun hak ettiği bir unvandır, çünkü tanrıça onu, yaşadığı sürece hep insafsızca izleyecek, özellikle de kuzen Eurystheus'un hizmetine girmesi için zorlayacaktır.

Hera, Herakles ile kardeşi İphikles'i beşiklerinde öldürmek üzere iki kocaman yılan gönderir. İphikles çığlık çığlığa bağırır, Herakles ise, her eliyle biri olmak üzere, sürüngenleri boğar.

Bir Müz'ün oğlu olan Linos, Herakles'e müzik dersi veriyor. Bir efsane, öğretmeninin azar ve eleştirilerine dayanamayan genç kahramanın onu öldürdüğünü söyler.

Bir *amphitryon* akşam yemeği ikram eden bir ev sahibidir. Sözcük bu anlamı Plautus'un komedisiyle almıştır. Komedi, Zeus daha evden ayrılmadan evine dönen ve olan bitene rağmen Zeus'u konuk eden Amphitryon'u göstermektedir.

Herakles'in İşleri

Hesiodos, *Theogonia*; Apollodoros

Hera'nın delirtmesi üzerine Herakles çocuklarını kılıçtan geçirir. Yaptığına bin pişman olur, Pythia'ya danışır, o da kendisini Eurystheus'a gönderir. Eurystheus ona on iki iş buyurur. Birincisi bölgeyi Nemea aslanından kurtarmaktır. Canavar, Typhon ile Ekhidna'nın, şu kadın bedenli, yılan kuyruklu *Engerek*'in oğlu, Kerberos ve Sfenks'in kardeşidir.

Canavarın ini olan mağarada iki çıkış bulunmaktadır. Okları ile hayvanı etkileyemeyen kahraman onu topuzla korkutarak mağarasına girmesini sağlar ve mağaranın bir çıkışını kapatır. Hiçbir silahın aslanı etkilemediğini anlayınca, bu yaralanmaz diye ünlenen hayvanı salt elleriyle boğar. Hayvanın derisi de hiçbir şeyle kesilemez. Dolayısıyla Herakles canavarı yüzmek için onun pençelerinden yararlanır. Deriyi, çeneler başının üstüne gelmek üzere zırh niyetine giyer.

İşte bu kılıkla Herakles tekrar Eurystheus'un huzuruna çıkar. Eurystheus öyle bir korkuya kapılır ki, böylesine bir işi başarabilmiş olan adamdan da korkmaya başlar. Bu yüzden, getirdiği ganimeti şehrin bir kapısına bırakmasını ister; ona emirlerini artık uzaktan verecektir. Ganimet Eurystheus'a bir fıçıya saklanmış olarak sunulur.

Nemea yolunda Herakles'i, oğlu aslan tarafından paralanıp yenmiş fakir bir köylü, Molorkhos, konuk eder. Otuz gün sonra dönüşünde Molorkhos'un koçunu birlikte Zeus'a sunarlar. Herakles burada Nemea oyunlarını başlatır.

Bazı hayvanların postu sihirli iyi etkiler içerir. İason'un ele geçirdiği Altın Post ve Zeus'un kalkanı böyledir. Çoğu kez ganimetini giyinmiş olarak gösterilen Herakles'e de hayvanın kuvveti geçiyor.

Herakles Nemea aslanını boğarken. Rubens'e göre (XVII. yüzyıl)

Hesperisler Bahçesi

Appollodoros

Gece çekilmez Kader'i, kara Ker'i ve Ölüm'ü doğurdu. O, Uyku'yu ve Düşler soyunu da doğurdu. Hem de bunları kimseyle yatmadan doğurdu tanrısal karanlık Gece; sonra da yüreğe dokunan Saraka'yı, acılarla dolu Sefalet'i ve de Hesperisleri, şu ünlü Okeanos'un ötelerinde güzel altın elmalara ve onları taşıyan ağaçlara özen gösteren Hesperisleri.

Hesiodos, *Theogonia*, 211

Hesperisler Yunanlıların Batı'ya (*hespera, günbatımı* demektir), dünyamız sınırlarının yani Herakles sütunlarının (Cebelitarık Boğazı) ötesine koydukları adalardır.

Eurystheus Herakles'e, onu aşağılamış olmak için, kral Augias'ın gübre dolu ahırlarını temizlemesini de emreder. Kahraman, iki nehrin yolunu değiştirerek onları ahırlardan akıtır.

On birinci *işi* olarak Herakles, Hera Zeus'la evlenirken Gaia'nın ona vermiş olduğu altın elmaları Eurystheus'a getirecektir. Bu değerli meyveler Uzakbatıda, gizemli bir bahçede, Gece'den doğma Günbatımı Nymphelerince yani Hesperislerce, bunlardan başka Typhon ile Ekhidna'nın oğlu olan yüz başlı ölümsüz bir ejderha tarafından korunmaktadır.

Herakles, İllyria'ya varır, orada Themis ile Zeus'un kızları olan Eridanos Nehri Nymphelerine rastlar; bunlar kendisini deniz tanrısı Nereus'a götürürler. Nereus da Proteus gibi biçim değiştirmek yeteneğine sahiptir. Ama, Herakles onu sımsıkı bastırır ve bahçenin yolunu söyletinceye kadar da bırakmaz. Libya kıyılarına ulaşır, orada da Poseidon ile Gaia'nın oğlu dev Antaios'a rast gelir. Bu dev, babası adına, insan kafataslarından bir tapınak yapmak için ona söz vermiş olduğundan bütün yolcuları öldürmektedir. Herakles devi boğar.

Libya'yı Dış Deniz'e kadar boydan boya geçer. Dış Deniz'de, Helios'un (Güneş) her akşam dünyanın doğusundaki sarayına ulaşmak için kullandığı kayığa biner.

Herakles nihayet Uzak Kuzey halkının bulunduğu yere ulaşır. Gizemli bahçenin altın elmalarını kendisine sağlayacak olan dev Atlas'ı bulur.

Eurystheus elmaları kahramana geri verir; o da bunları Athena'ya adar. Tanrıça elmaları Hesperisler bahçesine iade eder. Tanrısal yasaya göre onların yeri orasıdır.

Herakles, onu tanrılara kurban etmek istemiş olan Mısır kralı Busiris'i kılıçtan geçirir. Bu kral ayrıca Hesperisleri kaçırmaya haydutlar da göndermiştir. Herakles haydutlarla karşılaşır ve onları öldürür. (MÖ VI. yüzyıla ait bir hydriaya göre)

Vaktiyle Zeus'a karşı savaştığı için dev Atlas, Gök'ü omuzunda taşımakla cezalandırılmıştır. Bir geleneğe göre Hesperislerin babası olan Atlas altın elmaları toplamaya gidince onun yerini Herakles alır. Dönüşünde Atlas yükünü geri almak istemez. Herakles ondan kısacık bir an için yüke el atmasını ister ve elmalarla birlikte uzaklaşır!

Bir Kahramanın Ölümü

Apollodoros; Ovidius, *Değişimler*

Kahramanın soyundan gelenlere Herakleides denir (*ide* son eki Yunancada *-in oğlu, -in kızı* anlamını verir). Heraklesoğulları da Eurystheus tarafından hep izlenince bunlar Theseus'un desteğini sağlayarak Herakles'in ana yurdu olan Peloponnes'e yerleşirler. Tarih bakımından bu olgu Dor istilasına rastlamaktadır.

Pek çok başarıdan sonra Herakles, tanrı-nehir Akheloos'un elinden aldığı Deianeira ile evlenir. Evlenmelerinin ertesi günü yolları üzerinde kabarmış bir sel görürler. Herakles, orada görevi salcılık olan Kentaur Nessos'un hizmet teklifini kabul eder. Nessos, Deianeira'yı kaçırmaya kalkışır.

Herakles bir okuyla Kentaur'u göğsünün ortasından vurur. Ama, Kentaur ölmeden önce Deianeira'ya şu öğüdü verir: *Yaramın pıhtılaşmış kanını avuçlarına topla, Herakles'in bir giysisini bu kanda ıslat. Bu iksir onun sana aşkını hep sürdürecektir.* Saf yürekli Deianeira bir sandıkta saklamakta olduğu çok güzel bir gömleği bu sıvıya bandırır.

Yıllar geçer, Herakles yeni başarılar elde etmek, yeni aşklar tatmak için sık sık

Kentaur Nessos bir selden geçirmek için sırtına aldığı Deianeira'yı mağarasına götürmeye kalkışır. Herakles onu öldürür.

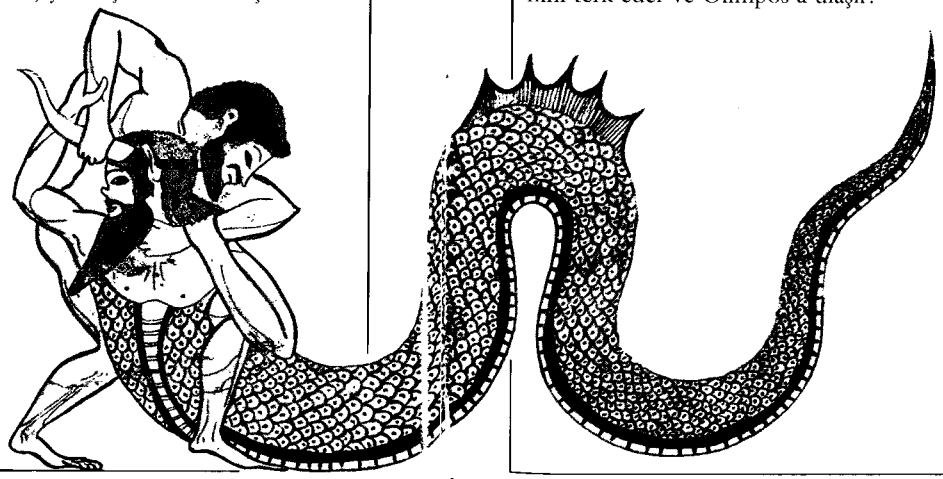

karısını bırakıp gider. Kadın sihir gücüne sahip gömlekten yararlanmayı düşünür.

Herakles'in Zeus'a bir kurban töreni yapması gerekince Deianeira ona o görkemli giysiyi verir. Herakles heme n giysinin tenine yapışıp kendisini şiddetle yaktığını görür. Acıdan delirir; bağırıp çağırır, kıvranır, kendini yerden yere atar. Deianeira Kentaur'un kendisini aldatmış olduğunu anlar ve umutsuzluk içinde hançeriyle intihar eder.

Herakles kendisini Teselya'da, Oita Dağı'nın doruğuna taşıtır; meşe kestirip istif ettirerek çok büyük bir odun yığını elde eder. Acılar içindeki bedeni, emri üzerine, yığına yerleştirilir ve yığın ateşe verilir. Herakles'te ne bir gözyaşı ne bir yakınış! Nihayet Herakles, ölümlü bedenini terk eder ve Olimpos'a ulaşır.

Herakles Yunanlıların tanrılaştırılmış tek kahramanıdır. Athena onu tanrıların yanına götürüyor. (MÖ 540'lara ait bir çanağa göre)

Birçok kral gibi Lidya kralı Kroisos da kendisini Heraklesoğullarından sayar. Keyhüsrev'e yenilmiş, odun yığını üzerinde ölüme mahkum edilmiştir. Atinalı bilge Solon'un aşağıdaki sözünü

hatırlatınca da bağışlanmıştır: *Kimseye ölmeden mutlu kişi deme.* (MÖ V. yüzyıla ait bir amforaya göre)

Okeanos ile Thetis'in oğlu Akheloos Yunanistan'ın en büyük nehridir. Herakles onu yenmiş, boynuzlarından birini de kırmıştır. Bu boynuzuna karşılık Akheloos kahramana bereket boynuzu verir.

Paris'in Kararı

Euripides; Apollodoros

Paris, Üç tanrıça (Hera, Athena ve Afrodit) arasından *tanrıçaların en güzeli olarak* Afrodit'i onurlandıracaktır.

Kral Peleus ile deniz Nymphe'si Thetis'in düğününe tanrılar Eris'i yani Geçimsizlik'i çağırmayı *unuturlar*. Yine de Geçimsizlik çıkagelir ve ortaya üzeri şöyle yazılı bir altın elma atar: *En güzele*! Hera, Athena ve Afrodit bu unvanda hak iddia ederler.

Zeus, hakem olarak ölümlülerin en yakışıklısını, kral Priamos'un elli oğlundan biri olan Troyalı Paris'i tayin eder ve Hermes'i, genç adamın babasına ait sürülere baktığı İda Dağı'na yollar. Priamos onu Troya'dan bile bile uzaklaştırmıştır: Vaktiyle bir rüyasından öğrenmiştir ki bu oğlu sitesinin yıkımına neden olacaktır.

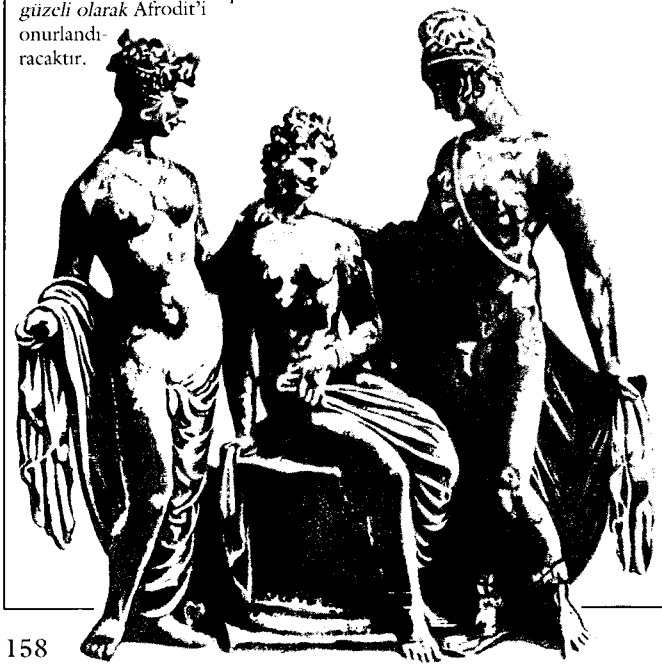

Hera Paris'e Asya İmparatorluğu'nu vermeyi, Athena bilgeliği ve savaşlarda zafer kazandırmayı vaat eder; Afrodit ise ona ölümlülerin en güzelinin, Zeus ile Leda'nın kızı, Sparta kralı Menelaos'un karısı Helena'nın aşkını sunar.

Paris Afrodit'i seçer. Sparta'ya gitmek için denize açılır. Menelaos onu konukseverlikle kabul eder. Ne ki, Menelaos Girit'e gitmek zorundadır. Döndüğünde, Paris gitmiştir; Helena'yı da alarak...

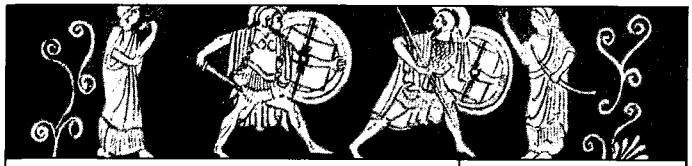

Helena'nın kocası Menelaos teke tek çarpışmada Paris'le karşılaşıyor. (MÖ V. yüzyıl çanağı)

Helena, Paris tarafından kaçırılıyor. Guido Reni'nin bir tablosuna göre, XVII. yüzyıl.

İphigeneia'nın Kurban Edilmesi

Euripides; Aiskhylos, *Agamemnon*

Artemis, kendisine kurban edilmeye hazırlanan İphigeneia'yı kurtarmak için bir geyiğe binmiş olarak çıkageliyor. (Bir Pompei freskine göre)

Bütün ölümlülerin en güzeli olan Helena en fazla göz dikilen kadın da olmuştur. Bütün Akha prensleri onunla evlenmek istemişler; öyle ki, babası Tyndareos aralarından birini seçmekte uzun süre tereddüt etmiş; kırgınlık nedeniyle tüm diğerlerinin kendisine karşı savaşmasından çekiniyormuş. Neticede talipler seçilecek olana saygı göstereceklerine, gerektiğinde ona yardım bile edeceklerine ant içmişler.

Menelaos başına geleni öğrenir öğrenmez hepsini toplantıya çağırır ve yeminlerini hatırlatır.

Boiotia'nın limanı Aulis'te toplanırlar, mevcutları yüz bin adamdır! Odysseus, Aias, Diomedes, Sarpedon, Nestor, ayrıca Peleus ile tanrıça Thetis'in oğlu, Myrmidonların kralı, hepsinden üstün, yorulmaz ayaklı Akhilleus... Böyle olmakla birlikte Akhalar başkomutanlığı Akhilleus'a değil, Menelaos'un kardeşi, Argos ve Mykenai kralı Agamemnon'a verirler.

En eski anlatıma göre İphigeneia babası Agamemnon tarafından pekâlâ kurban edilmiştir.

Sağda: Köpeği ile Hekate, Ölüler Ülkesi'ne götürmek için kurbanın ruhunu bekliyor. (Bir Etrüsk mezarının alçak kabartmasına göre)

Klytaimnestra, Truva'dan dönüşünde Agamemnon'u öldürerek kızının intikamını alacaktır.

Bütün donanma yelken açmaya tamamıyla hazırdır. Ama rüzgâr kesiliverir. Kâhin Kalkhas'a danışılır. Kâhin, bu durgunluğun Artemis'in öfkesinden kaynaklandığını söyler. Zira, Agamemnon Artemis'e adanmış olan bir hayvanı öldürmekle ona karşı suç işlemiştir. O ancak, kral kendi kızı İphigeneia'yı ona kurban etmeye razı olursa yatışacaktır.

Agamemnon genel baskı karşısında gerilemek zorunda kalır; kızını Akhilleus'la nişanlamak istiyormuş gibi davranarak onu Mykenai'den getirtir. Genç kız boşuna yalvarır:

Keşke bende, babacığım, Orpheus'un anlatan dili olsaydı, peşimden gelmelerine kayaları inandırmak için... Ne çare ki, benim sana verecek gözyaşlarımdan başka bir şeyim yok, tek silahım gözyaşlarım!

Agamemnon çaresizdir:

"Kader acımasız olur karşı gelirsem; çocuğumu, evimin sevgilisini öldürürsem, o büsbütün acıdır; baba olarak şu ellerimi boğazlanan kızımın kanına bulamaktayım." Agamemnon kızının kurban edilmesinde rahiplik etmeye katlanır, bir kadını geri alacak ordulara yardım etmek uğruna ve de gemilere yol vermek için! Ayaklarına doğru kayar İphigeneia'nın safran sarısı gömleği. Şöyle bir bakar çevresine, yürek yakan bir bakışla!

Ve artık gemiler yola koyulabilir.

Deniyor ki, Artemis sonunda genç kıza acımış, onun yerine bir maral koymuş, sonra kendi rahibesi olmak üzere onu alıp Tauris'e (Kırım) götürmüştür.

O, öz kızını kurban ediyordu,
benim yüreğimin sevgili çocuğunu,
Trakya yellerini hoşnut etmek için.

Aiskhylos, *Agamemnon*, 1415

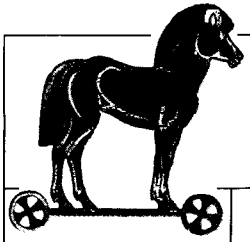

O orada, denizleri dolanan kıvrık gemilerin arasında duruyordu, Agamemnon'a karşı hıncını hep canlı tutarak. Homeros

Akhilleus ile Patroklos arasındaki dostluk atalarsözü olmuştur.

Akhilleus'un ebeveyni Nereis Thetis ile Peleus'un evlenmesi. Eser İskenderiyeli zanaatçılara ait olup Portland denen vazo (I. yüzyıla ait) üzerine işlenmiştir.

Akhilleus yaralı Patroklos'u tedavi ederken; MÖ 500'lere ait bir Attika çanağına göre.

Akhilleus'u silah işlemez kılmak için Thetis onu daha çocukken Ölüler Ülkesi'nin ırmağı Stiks'e daldırmıştır. Ancak, topuğundan tutması nedeniyle topuk büyülü suya değmemiştir. *Akhilleus'un topuğu* deyimi *bir insanın zayıf yanını* ifade eder.

Yunanlılar, Apollon rahibi Troyalı Khryses'in kızı Khryseis'i ele geçirirler. Kız Akha seferinin komutanı Agamemnon'un payına düşer. Dolayısıyla tanrı Yunanlıların üstüne veba hastalığı salar. Agamemnon, Akhilleus ganimetten payı olan Briseis'i kendisine vermedikçe Khryseis'i salıvermeyi kabul etmez. Akhilleus son derece öfkelenir ve çocukluk arkadaşı Patroklos hariç, tüm arkadaşlarıyla görüşmeyi de reddederek savaştan çekilir.

Bu zaman içinde Yunanlılar bozgun üstüne bozguna uğrarlar. Akhilleus'un yeniden silahlanmaya razı olmasına çalışılır ama boşuna!.. Patroklos heyecan içinde şöyle der:

Akhilleus, sen duygusuz ve acımasız birisin. Bari omuzlarımı senin silahlarınla

Akhilleus ile Patroklos

Homeros, *İlyada*

korumama izin ver. Tanrılardan dilerim ki Troyalılar beni sen sanıp savaşmaktan kaçınsınlar, o arada bitkin Akhalar da bir soluk alsınlar.

Akhilleus kızgınlığını bırakmadan razı olur, der ki:

Hey, dilerim tanrıdan ki, -Baba Zeus Apollon! Athena!- Troyalıların bir teki, Akhaların da bir teki, bütün bunların tümü ölümden kaçınamasın; yalnız biz ikimiz kalalım geriye...

Ne var ki, Patroklos çarpışmada Hektor tarafından öldürülür. Akhalar yasa boğulur. Olayı öğrenir öğrenmez Akhilleus:

İki eliyle ocaktan kül alır, başından aşağı döker, boylu boyunca yere uzanıp toza toprağa bulanır, saçlarını yolarak.

Ve işte o zaman Akhilleus savaşa başlar.

Patroklos'un intikamını almak için Akhilleus, Hektor'un ölü bedenini toz toprak içinde sürükler.

Aias ve Odysseus savaşa tekrar katılması için Akhilleus'a yalvarmaya gelirler.

Akhilleus'un ordusu *Myrmidon*lardan (Yunanca, *karınca*) oluşmuştur. Zeus'un bir sadakatsizliğini cezalandırmak için Hera, Aigina Adası'na veba göndermiş olduğundan kral Eakos adayı yeniden insanla şenlendirmesi için babası Zeus'a yalvarır. Tanrı o yerin tüm karıncalarını savaşçılara dönüştürür. Eakos'un oğlu, Akhilleus'un babası Peleus'un yönetiminde bu savaşçılar sonraları Teselya'ya göçerler.

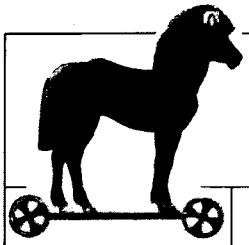

Troyalılar Hanedanı

Homeros, *İlyada*

Eos'un (Şafak) oğlu Memnon, Akhilleus tarafından öldürülür. Gözyaşları çiğ damlacıklarına dönüşen Eos, oğluna Zeus'tan ölümsüzlük sağlar. Priamos'un yeğeni olan Memnon, Etiyopyalılarla birlikte Troyalıların yanında çarpışıyordu.

Rivayete göre, karısı Hekabe ile birçok cariyeden, Priamos'un elli oğlu olmuştur. Hektor ilk oğuldur, ikincisi de Paris. Sonra kızlar gelir, bunlardan biri de Kassandra'dır (s. 178).

Yaşlılar Helena'yı geçerken görünce derler ki:

Troyalılarla güzel zırhlı Akhalar eğer böylesi bir kadın için bunca zamandır kederlere katlanıyorlarsa bunda ayıplanır bir yan aranmamalı.

İlyada, III

Priamos Helena'ya seslenir:

Gel bakalım kızım, karşıma otur şöyle, ilk kocanı, akrabalarını, dostlarını gör; senin hiçbir suçun yok bence, bütün bu olanlardan tanrılar sorumludur sadece; onlardır Danaoslarla bu zalim savaşı başıma saranlar. Söyle bakalım şimdi, şu ürkütücü yiğidin adını, böylesi güçlü ve soylu Akhalı kim?

İlyada, III

Hektor ve Andromakhe:

Ünlü Hektor uzattı kollarını oğluna doğru. Ama çocuk çığlık çığlığa güzel kuşaklı dadısının göğsüne sokuldu daha da; babasının görünümünden, tunç tolgadan, tolganın üzerindeki at kılı sorgucun ürkünç dökülüşünden korkmuştu. Babası ve saygıdeğer annesi katılasıya güldüler.

İlyada, VI

Troya kralı Priamos, savaşta yer alamayacak kadar yaşlıdır. Bu nedenle Troyalıların asıl komutanı Hektor'dur.

Priamos Hektor'un ölüsünü istiyor:

Babanı göz önüne getir, tanrılar benzeri Akhilleus, benim gibi ihtiyardır o da, ihtiyarlığın ölüm getirici eşiğindedir; ama o, baban, her an oğlunun Troya'dan döneceği, onu tekrar göreceği umudu içindedir. Ben ise acınası bir mutsuzum, şu engin Troya'da yiğit evlatlarım oldu; onlardan bir teki bile bana kalmadı.

İlyada, XXIV

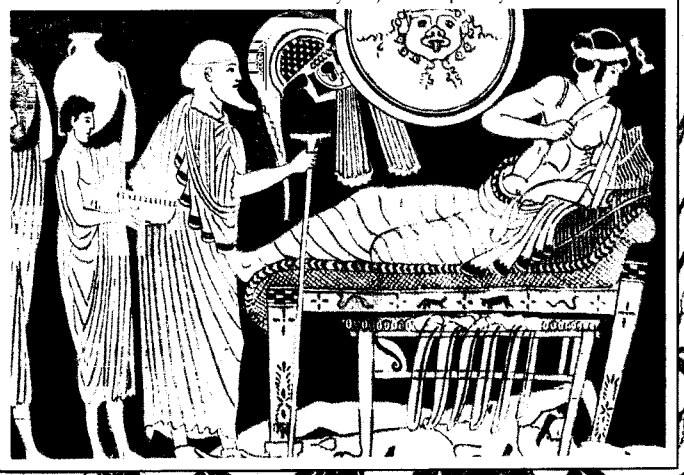

Yukarıda:
Troya'da katliam

Çarpışmalarda Öfke

Homeros, *İlyada*

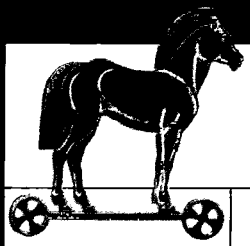

Savaşmak için yola çıkan savaşçıya karısı son bir kadeh şarap veriyor: Yolcuyu uğurlama içkisi.

Ordu, tüm yöreyi saracak bir yangınmış gibi ilerliyor. Ve, Yer inildiyor...

Tanrıların kendileri de savaşa girerler. Athena, Troyalıların koruyucuları Afrodit ile Ares'i yaralar. Dolayısıyla onlar surlarının gerisine çekilirler. Tek başına Hektor dışarıda öylesine dikilmiş duruyor, onu kaderi tutmuştur. Akhilleus ovada ona doğru koşar.

Tanrıların babası altın terazisinin kefelerini açar; oraya Kerleri, acılar dolu ölüm yazgılarını kor, Akhilleus'un yazgısını ve de atları eğiten Hektor'unkini. Terazisini ortadan tutar, kaldırır. Hektor'un ecel günü Hades'e doğru ağır basar.

Athena arabasına biniyor.

Athena kendi mızrağını Akhilleus'a verirken Hektor mızraksız kalır; anlar ki tanrılar kendisinin ölümüne karar vermişler; onuru için yine de direnir. Akhilleus'a kılıçla saldırır:

Aias ölü Akhilleus'u taşırken

Korunmasız ten fark edilince, Akhilleus vurur ilk önce, sivri uç deler geçer gırtlağını.

Keyfinden deliye dönen Akhilleus, Hektor'u ayaklarından arabasına bağlar, ölüsünü toz toprak içinde Troya etrafında sürükler.

Thetis, arkasında Nereisler, oğlu Akhilleus'a Hephaistos'un yapmış olduğu silahları götürüyor (MÖ 400'lere ait bir çakıl mozaiği).

Bir şaşkınlık çöker Myrmidonların üzerine, silahlara şöyle doğrudan bakamazlar bile, bir ürpertidir sarar tümünü.

Homeros, *İlyada*, XIX

Promakhos (Savaşta birinci) denen savaşçı Athena. MÖ 450'lerin bir tunç heykelciği. Bu heykelcikte kalkan ve mızrak noksandır.

Yunanlılarla Troyalıların savaşı; MÖ VI. yüzyıla ait bir amforaya göre.

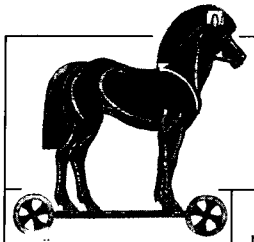

MÖ VII. yüzyılın bir amforasını süsleyen Troya atı

Troya Atı

Homeros, *Odysscia*; Vergilius, *Aeneis*

On yıl boyunca saldırı ve savaşlar birbirini izler ama Troya surları hâlâ el değmemiş gibi dimdik ayaktadır. Büyük kahramanlar ölmüştür; örneğin, Patroklos, Hektor, Paris'in topuktan vurduğu Akhilleus ve Paris'in kendisi de... Yunanlılar için savaş bozguna dönüşür.

Bin bir düzen sahibi Odysseus, Athena tarafından da uyarılarak, düzenlerinin en anlaşılmazını tasarlar. Koca bir tahta at yaptırır ve bazı savaşçıları hayvanın yan taraflarında gizlenmeye ikna eder. Yunan donanması da Troya şehrini terk etmiş gibi yapacak, gerçekte ise Tenedos yakınlarındaki adanın arkasına saklanacaktır.

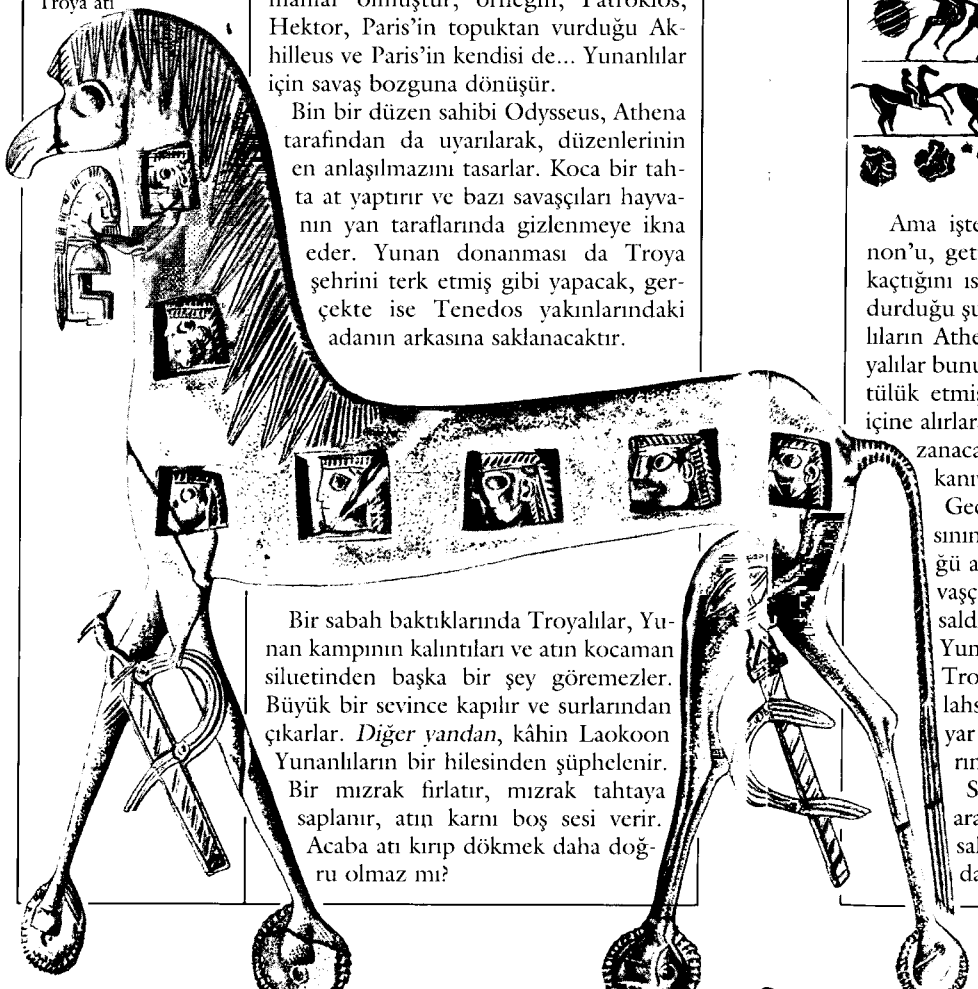

Bir sabah baktıklarında Troyalılar, Yunan kampının kalıntıları ve atın kocaman siluetinden başka bir şey göremezler. Büyük bir sevince kapılır ve surlarından çıkarlar. *Diğer yandan*, kâhin Laokoon Yunanlıların bir hilesinden şüphelenir. Bir mızrak fırlatır, mızrak tahtaya saplanır, atın karnı boş sesi verir. Acaba atı kırıp dökmek daha doğru olmaz mı?

At, işte oradaydı, Agora'da, dimdik; atın çevresine çömelmiş Troyalılar hep çene çalıyorlardı, üç öneri arasında bir seçim yapamadan.

Homeros, *Odysseia*, VIII

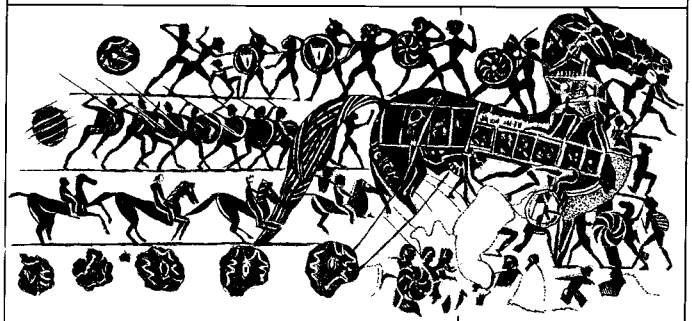

Troya baskını için Yunan savaşçıları attan dışarı fırlarken

Apollon rahibi Laokoon evlenirken tanrının gazabını zaten üzerine çekmişti. Tahta ata karşı Troyalıları uyaracağı anda denizden iki koca yılan çıkıp kendisi ile iki oğlunun üzerine atılır. (MÖ 50'lerdeki bir Rodos heykeline göre)

Ama işte, çobanlar bir Yunanlıyı, Sinon'u, getirmekteler; Sinon ordugâhtan kaçtığını ısrarla söyler. Odysseus'un uydurduğu şu öyküyü anlatır: Bu at Yunanlıların Athena'ya armağanıdır, eğer Troyalılar bunu tahrip ederlerse tanrıçaya kötülük etmiş olurlar, ama eğer atı surun içine alırlarsa tanrıçanın tüm sevgisini kazanacaklar. Troyalılar hileye hemen kanıverirler.

Gece olur, tam Yunan donanmasının Tenedos Adası'ndan döndüğü anda Sinon atın içinde saklı savaşçıları salıverir. Ve hemen bir saldırıdır ki şehrin üzerine çöker: Yunanlılar şehri yakmaya koyulur, Troya zenginliğini yağmalar, silahsız halkı kırıma girişirler; ihtiyar kral Priamos ise aile sunaklarının dibinde boğazlanır.

Sabaha yıkıntılardan ve galipler arasında bölüşülmek üzere kumsalda bekletilen tutsak kadınlardan başka bir şey kalmaz.

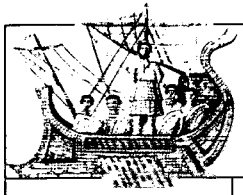

Odysseus ve Kiklop

Homeros, *Odysseia*, IX

Troya'dan ayrıldıktan sonra Odysseus uzun yıllar denizde dolanıp durur. Nymphe Kalipso'nun elinde tutsaktır. Nihayet, efsanevi bir halk olan Phaiakialıların ülkesine ulaşır, kral Alkinoos'un sarayına kabul edilir ve başından geçenleri anlatır. Kral, yurduna kavuşabilmesi için ona yardım edecektir.

Odysseus ve adamları Kiklop'un bir tek olan gözünü çıkarıyorlar. (Bir Kyrene çanağına göre)

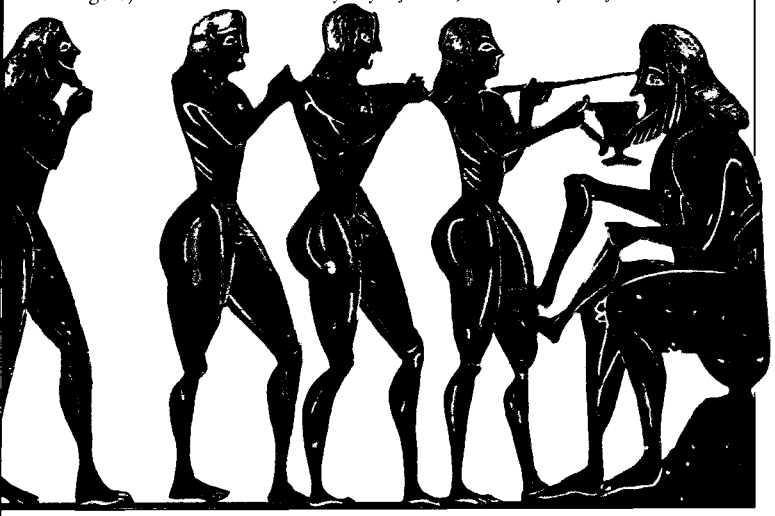

Odysseus ile tayfaları bir akşam dağlık bir kıyıya varırlar. Odysseus on adamıyla keşfe çıkar. Bir mağaraya rastlarlar, içeri girer ve konaklarlar. Büyük bir sürü çıkagelir. Sürüyü yuvarlak tek gözlü dev Kiklop Polyphemos gütmektedir.

Polyphemos mağaranın girişini koca bir kaya ile tıkar ve hayvanlarını sağmaya koyulur. Birden çağrısız konuklarını fark eder. Odysseus ondan tanrılar adına konuksever davranmasını diler ama Kiklop acımasızdır:

İki adama saldırır, onları köpek eniği imiş gibi tutar, çarpar yere; beyinleri akar toprağa zavallıların.

Onları kendine akşam yemeği yapar ve uykuya çekilir; tıka basa yemiştir. Ertesi sabah canavar iki adamı daha parçalayıp yedikten sonra mağaranın ağzını çarçabuk tıkayarak koyunlarıyla birlikte uzaklaşır. Odysseus devin (zeytin kütüğünden ve bir gemi direği büyüklüğünde) topuzunu alır, ucunu sivriltip ateşte sertleştirir. Akşam canavara şarap ikram eder, canavar ona adını sorar: *Hiçkimse'dir benim adım.*

Şu binbir düzeni olan adam, ey Müz, bana anlatılmalı; Troya'da, o kutsal şehri yağma ettikten sonra şu, nice zamandır dolanıp duran adam.

Homeros, *Odysseia*, I, 1

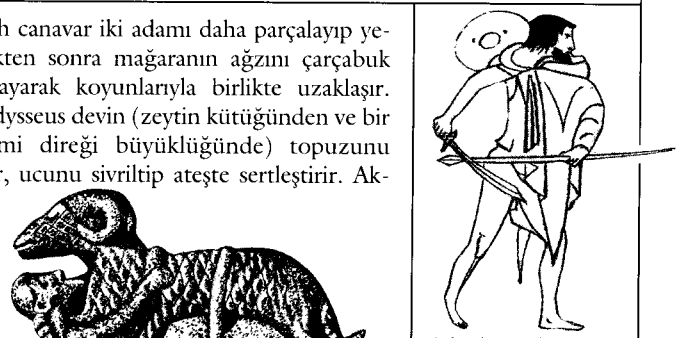

Binbir kurnazlık eden Odysseus (Latincesi *Ulysse*)

Bir koçun altında Kiklop'tan kurtulan Odysseus (tunç bir figürine ve bir vazo üzerindeki resme göre)

Polyphemos, Odysseus'u kinle izleyecek olan deniz tanrısı Poseidon'un oğludur.

Odysseus ve adamları o arada kazığı alır, kızarana dek ateşe tutar ve devin gözüne sokarlar. Canavar acıdan böğürür; komşusu Kikloplar üşüşürler:

Beni öldüren bu Hiçkimse'dir.

Komşularının hepsi çekip gider. Kiklop kayayı girişten kaldırır; elleri ileride, çıkmaya kalkışacak olanı yakalamaya hazırlanır. Ama, koçların karınlarına asılmış ve bol yünlü postlarına gizlenmiş olarak tümü kurtulmayı başarır.

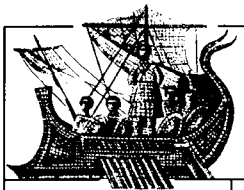

Kirke'nin Büyüleri

Homeros, *Odysseia*, X

Odysseus Troya'dan on iki gemiyle ayrılmıştı. Birtakım devler, Lestrigonlar, bu gemilerden on birini kayalarda parçaladılar. Bizzat kendisi de iki kaza geçirir.

Stiks bir Nymphe olup Okeanos ile Thetis'in kızıdır; Ölüler Ülkesi'ne nehir olmuştur. Tanrılar onun adı üzerine ant içerler. Andına vefasızlık eden tanrı bir yıl boyunca nektar ve ambrosiadan yoksun bırakılır, dokuz yıl boyunca da tanrılar arasından kovulur.

Uranos — Gaia

Hyperion — Theia

Helios *Güneş* | Selene *Ay* | Eos *Şafak*

Kirke

Kirke, Helios'un kızı, Aietes'in kız kardeşidir. Aietes başka bir büyücünün, İason'un karısı Medeia'nın babası olacaktır.

Odysseus'un gemisi ormanlık bir adadaki Günbatımı'na ulaşır. Öncü olarak yola çıkan adamları büyücü Kirke'nin evini bulur.

Eve yaklaşınca ona seslenirler, Kirke parıldayan penceresini hemen açar ve onları davet eder. Başkanları Eurylokhos hariç, tümü onun ardından gider. Eurylokhos bir hile sezinlemiştir:

Kirke kendisinin Pramnos şarabında onlar için peynir, un ve yeşil bal ezip buna bir de kötücül şerbet karıştırır; onlara yurtlarıyla ilgili tüm anılarını unutturmak için.

Adamlar içkiyi içer içmez Kirke tümünü domuz yavrusuna çevirir:

Domuz suratlı olur, homurdanır ve domuz gibi kıllanırlar; fakat akılları başlarında kalır.

Eurylokhos hıçkıra hıçkıra gemiye döner. Odysseus iki ağızlı kılıcını ve yayını alarak uğursuz eve doğru yola çıkar. Yolda Hermes'e rastlar; Hermes ona Kirke'nin çevirdiği dolapları bozacak bir *sihirli ot* verir.

Dört yaman at tarafından çekilen arabasında Helios, Güneş, altın ışınlarla taçlanmış olarak gökteki dolanımını gerçekleştiriyor.

Bir vadide bulurlar Kirke'nin evini ve de zalim tanrıçanın büyülemiş olduğu adamları; kurda, aslana dönüşmüş...

Homeros, *Odysseia*, X, 210

Tanrıça Odysseus'u da içkisine davet eder; içki Hermes'in otu sayesinde etkisiz kalır. Kirke ona değneği ile dokunur, ama o da onu kılıcıyla tehdit eder. O zaman tanrıça anlar ki bu adam, geleceğini Hermes'in vaktiyle kendisine bildirmiş olduğu şu *binbir düzen sahibi* Odysseus'tur.

Kahraman, Kirke'ye iyilikçi davranacağına dair Stiks üzerine yemin ettirir. Sonra hizmetçiler bir banyo ile onu dinlendirir, lâl renkli giysiler giydirir ve yedirip içirirler. Büyücü, adamları tekrar insana dönüştürür ve hep birlikte onun evinde hoş bir yıl geçirirler.

İki ağızlı kılıcıyla Odysseus, adamlarını hayvana dönüştürmüş olan Kirke'yi korkutuyor. (MÖ IV. yüzyılın bir amforası ile bir küpüne göre)

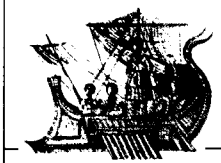

Denizin Tehlikeleri

Homeros, *Odysseia*, XII

Cermen mitolojisi de hep haliçlere uğrayan yarı kadın, yarı balık Sirenlerle doludur.

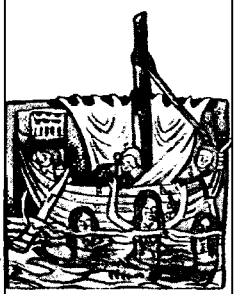

Tanrı-ırmak Akheloos'un kızları olan Sirenler kadın başlı büyük kuşlardır. Kendi adalarında, öldürmek amacıyla denizcileri büyülerler.

Kralı olduğu İthaka'nın özlemiyle yüreği yanan Odysseus yeniden yola koyulur. Kirke onu birtakım tehlikelere, öncelikle de adalarının dolaylarından geçen denizcileri şarkılarıyla ayartan Sirenlere karşı uyarmıştır. Kahraman, Kirke'nin öğütlerine uyar:

...bir tanrının gelip uyuttuğu denizin üzerine kıpırtısız bir dinginlik çöker... Adamlarım çamdan küreklerinin vuruşuyla köpürtüyor denizi. O anda, işte, tunçtan kamamla koca bir balmumu topağını bölüp güçlü ellerimle yoğurdum. Kürekçilerin bir sırasından diğerine, hepsinin kulaklarını tıkadım. Onlar da ellerimi, ayaklarımı bağlayıp beni geminin direğine tutturdular.

Ada ve aldatıcı şarkılar uzakta kalır. Az sonra dalga savruntuları içinden bir çatırdı duyulur. Odysseus iki tehlikeden aynı anda sakınması gerektiğini bilmektedir. Biri, kaygan ve sivri, ortasında bir de mağara bulunan yüksek bir kayadır. Mağara *uluyan* korkunç Skylla'nın inidir.

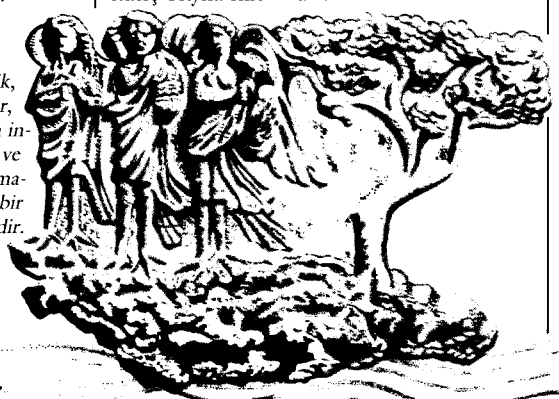

... ve çimenlik, eğleştikleri yer, etleri çürüyen insan kemikleri ve artıklarıyla tamamen ağarmış bir kıyı ile çevrilidir.
Odysseia, XII

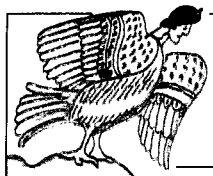

Buraya gel, bize gel!
Durdur koca gemini de
sesimizi dinlemeye gel!

Odysseia, XII, 185

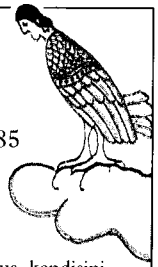

Odysseus, kendisini bekleyen tehlikeleri açıklayan kâhin Tiresias'ın hayaline danışıyor.

On iki ayağının on ikisi de güdük güdük, devasa altı boynu üzerinde altı tane ürkünç baş bulunuyor; her bir ağzında da üçer sıra sıkı sıkıya diş! Sonsuza uzanan bir kötücül, korkunç bir bela, baş edilemez bir canavardır bu!

Diğer tehlike Kharybdis olup buradan uzak olmayan bir adacığa yakındır ki:

Günde üç kez su yutar, sonra da kusar bu kara ve acı suyu.

Odysseus ve arkadaşları kayayı dönerlerken Skylla saklı kalır, onların dikkati o sırada Kharybdis üzerinde toplanmıştır. Bu zaman içinde canavar onlardan altı kişiyi kapar:

Skylla mağarasının girişinde onları yiyiyordu, beni çağırıyorlardır hâlâ; bu ürpertici kavga içinde ellerini bana doğru uzatıyorlardı.

Ve, boğazı geçme çabası sürer.

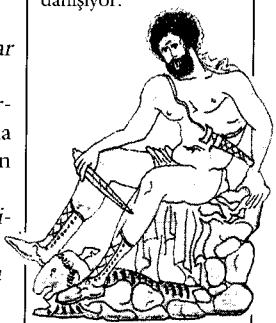

Onların eşsiz sesi yüreğimi dolduruyordu dinleme isteğiyle, adamlarıma beni çözmeleri emrini vermek amacıyla kaşlarımı çattım. Eurylokhos geldi, bağlarımı sıkılamaya.

Odysseia, XII

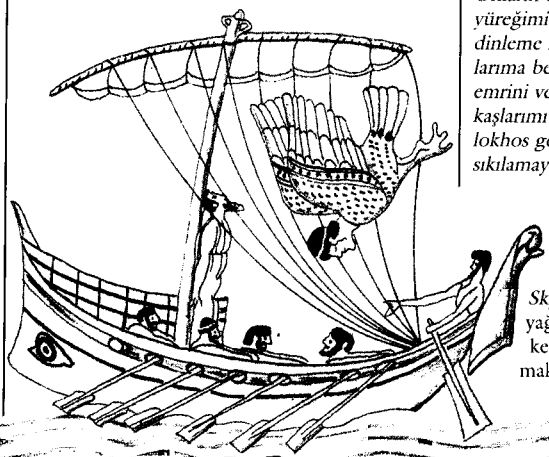

Kharybdis'ten Skylla'ya düşmek, yağmurdan kaçarken doluya tutulmak anlamındadır.

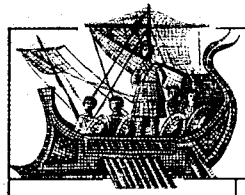

İthaka'ya Varış

Homeros, *Odysseia*, XIII-XXIV

Odysseus babası Laertes'e kavuşur, kendisini tanıtır: *Ne ki, Laertes'in dizleri de, kalbi de ona itaat etmiyordu sanki. Çocuğunun boynuna atıldı, sardı onu iki kolu ile, bunca çileye dayanan kahraman, tanrısal Odysseus da ona sarıldı bitkinlik içinde.*

Oysseia, XXIV, 347

Tezgâhı başında Penelope ve Telemakhos

Köpeği Argos onu tanır: *Sahibine yaklaşacak güçten yoksundu... Yirmi yıldan sonra Odysseus'u tekrar görmüş olan gözlerine ölümün gölgesi düşmüştü artık.*

Odysseia, XVII, 300

Nice yıldan beridir Penelope kocası Odysseus'u beklemektedir. Kadıncağız İthaka'nın ve komşu adaların kendisiyle evlenmek isteyen bütün soylularına görünmek katlanmak zorunda kalır. Tüm Akha şeflerinin evlerine dönmüş olduklarını anlaşılınca Penelope, yeni bir koca seçmeden önce zaman kazanmak bakımından bir kurnazlık düşünür: Odysseus'un babası Laertes için kefen dokuması gerektiğini etrafa yayar. Üç yıl boyunca her gü-

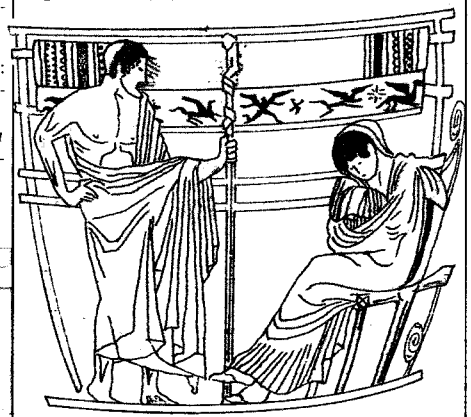

nünü tezgâhının başında geçirir; dokuduğunu geceleri gizlice çözer. Ama, evlenme isteklileri aniden bastırır ve onu dokumasını tamamlamaya mecbur ederler.

Savaş biteli on yıl oluyor. Penelope yardımcısı kadınlarla birlikte kendi dairesine kapanmıştır. Oğlu Telemakkos babasının akibeti hakkında bilgi edinmek üzere Pylos'a ve Sparta'ya gider.

İthaka'ya dönüşünde oraya bir gün önce gelmiş bir serseriyle karşılaşır ki bu, yırtık pırtık giysiler içine saklanmış olan Odysseus'tur. Baba ve oğul şölen salonunu doldurmuş evlenme isteklilerini, Athena'nın yardımı ile, öldürürler. Telaş ve heyecan içinde Penelope gelip Odysseus'un karşısına oturur. Athena'nın yeni bir gençlikle tazelediği bunca özlenmiş olan o yüzü yavaş yavaş benimser. Fakat, son bir kanıt görmelidir: Hizmetçi kadına kendi özel odalarında bir yatak hazırlamasını emreder. Odysseus bu yatağı sevmez; nerede koca bir zeytin kütüğünden kendi eliyle yontmuş olduğu o karyola? Penelope tanrısal Odysseus'u artık tanımıştır, Odysseus sadık eşini kollarına alarak gözyaşı döker.

İstekliler büyük salonda patırtı ediyorlardı.

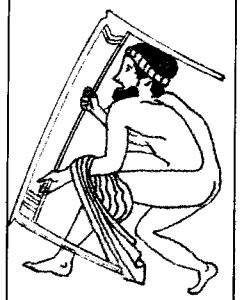

Odysseus, Athena'dan yardım görerek hepsini öldürür. *İnanın bana, ölüm zaten tepenize binmiş, bundan biriniz bile kurtulamayacaktır.*

Odysseia, XXII, 65

Başka bir rivayete göre, Odysseus İthaka'da kalamaz. Çünkü Poseidon'un oğlu Kiklop'u kör etmiştir; tanrı yatışana kadar o dolanıp durmak zorundadır.

Dilenci kılığına girmiş Odysseus ile Penelope (MÖ V. yüzyıl ortalarına ait bir alçak kabartma)

Agamemnon'un Dönüşü

Aiskhylos, *Agamemnon*

Athena, Akhilleus ile Agamemnon'u barıştırmaya çalışıyor.

Agamemnon'un öldürülüşü. Ölüler Ülkesi'nde onun ruhu Odysseus'a içini döker: *Beni öldüren işte odur* (Aigisthos), *bir de lanetli karım. Bak, gör ki nasıl alçakça bir ölümle yok edildim!*

Homeros, *Odysseia*, XI

Bir akşam Argos surları üzerinde bir nöbetçi uzun süredir beklenen ışık işaretlerinin parıldadığını görür. İşaretler krallar kralı Agamemnon'un dönüşünü haber vermektedir. Sarayın önünde toplanan yaşlılar orada bir dolap çevrilmesinden korkarlar. Çünkü kraliçe Klytaimnestra, babası tarafından kurban edilen İphigeneia'nın, yürekten sevdiği kızının acısını içinde hep canlı tutmuştur.

Yıllardır kraliçenin yanında Agamemnon'un kuzeni ve amcası Atreus'un katili Aigisthos yaşamaktadır; onun da kini hâlâ yatışmış değil.

Nihayet Akhaların savaş kazanmış şefi gelir. Birlikte bir de esir kadın, Priamosun kızı Kassandra'yı, kimsenin kendisine inanmadığı o zavallı kâhini de getirmektedir. Kassandra şehrinin yakılıp yıkıldığını, ailesinin katledildiğini ya da köle edildiğini görmüştür.

Eski bir kötülük yepyeni bir kötülük doğurmayı sever her zaman; ama er ama geç!..

Aiskhylos, *Agamemnon*, 765

Agamemnon şatafatla karşılanır. Klytaimnestra da onu tatlı sözlerle karşılar. Dışarıda halk düğün bayram eder, oysa ki kapalı kapılar ardında bir cinayet tasarlanmaktadır. Konukseverlik gereklerine göre Klytaimnestra kocasını banyoya götürür:

Yanları gümüş banyo teknesinin dibinde bir balıkçı ağının içine hapseder silah-

sız kahramanı. Vurur iki kez ve onun da ağzından iki inilti çıkar.

Agamemnon çırpınamaz artık. Klytaimnestra üçüncü bir darbe indirir.

Üzerine kan fışkırır, kara beneklerine boğarak.

Kraliçe sonra da ikinci kurbanını, günahsız Kassandra'yı öldürür. İki ölünün başında Aigisthos ile Klytaimnestra sevince boğulurlar.

Ama, bu cinayet tanrıların cezasından kurtulamayacaktır.

Agamemnon *uğursuzluğa mahkûm edilmiş bir* soydan, Atreus'un soyundan gelir.

Var mıdır bu evdeki cinayetlerden, bir teki de olsa, tanrılar tarafından istenmemiş olsun?

Aiskhylos, *Agamemnon*, 1480

Daha da korkunç olarak duyduğum şey Kassandra'nın, Primos'un kızının çığlığıdır; onu benim üstümde boğazlıyordu düzenbaz Klytaimnestra.

Homeros, *Odysseia*, XI

Elektra babaları Agamemnon'un mezarı başında kardeşi Orestes ile onun dostu Pylades'i bulur; bunlar intikam almaya karar vermişlerdir. (MÖ IV. yüzyılın bir kraterine göre)

Ele Gelmez Proteus

Homeros, *Odysseia*

Güneş gökte doruğu dolanınca tanrı, loş renkli dalgaların ürpertilerine bürünmüş denizden çıkar; mağaraların oyuklarında dinlenmeye gider. Tanrının çevresinde güzel Amphitrite'nin sürü sürü fokları uyur; bunlar kül renkli denizden çıkar ve büyük derinliklerin keskin kokusunu yayarlar.

Troya Savaşı biter, Menelaos Sparta'ya dönmek için gemiye biner. Ne var ki, Yunanistan'a ulaşacağına Mısır'a yakın bir adaya çıkar. Şiddetli bir yel gemileri orada tutar.

Yiyecek azalıyor, cesaretleri kırılıyordu; adamlar adanın çevresinde dur durak bilmeden dolanıyorlardı, kıvrık oltalarıyla balık tutmaya çabalayarak. Açlık karınlarını kemiriyordu.

Kaygılar içindeki Menelaos tenha bir koyda bir deniz Nymphe'sine, Eidothoe'ye rastlar. Eidothoe ona şunu bildirir: Babası, *Deniz ihtiyarı*, tanrı Proteus yola çıkmaları çarelerini açıklayabilir. Fakat onu elde tutmak zor iş...

Yakalanır yakalanmaz türlü biçimlere girerek kurtulmaya çalışacaktır; kara hayvanı, su ya da zorlu ateş olur.

Onu ilk şeklini alana ve de konuşmaya razı olana kadar sımsıkı tutmak gerek.

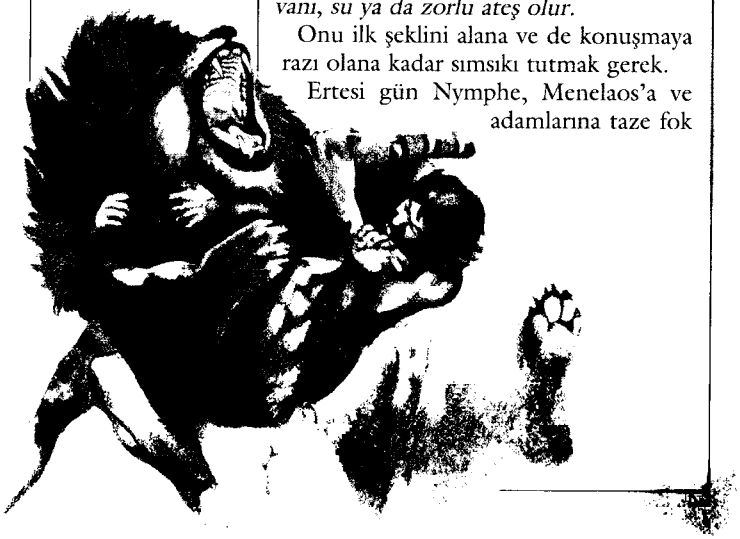

Ertesi gün Nymphe, Menelaos'a ve adamlarına taze fok derisi verir ve onları giymelerine yardım eder. Kuma yarı gömülerek beklemeye başlar adamlar.

Nihayet, gün ortasında İhtiyar, fokları ile buluşmaya geldi, aralarında dolaştı onları sayarak, bir daha sayarak. Hiçbir hileden kuşkulanmadı, yatıp uyudu o da. Bir patırtıyla adamlar saldırıp onu belinden yakalarlar. Proteus önce yelesi görkemli bir aslan olur, sonra sırayla ejderha, panter, koskoca bir domuz... ardından su oluverir, ele avuca gelmeyen; en son yüksek dallı bir ağaç olur. Ama adamlar gevşemeden onu hep tutarlar.

Proteus nihayet yurduna nasıl kavuşacağını Menelaos'a açar: Kahraman yola çıkmadan önce zorunlu olan kurbanları ihmal etmiştir. O yüzden Zeus çabuk bir deniz yolculuğunu ona yasaklamıştır. Menelaos önce Mısır'a gitmek zorunda kalır; orada, Nil kıyısında Ölümsüzlere yüz sığır kurban edecektir.

İhtiyar ise dalgalara dalıp gözden yiter.

Sudan çıkan fok sürüleri kumsala dizildiler, kımıltısız...

Sekiz yıl süren maceralı deniz yolculuğundan sonra Menelaos, Proteus'un yardımı sayesinde yurdu Sparta'ya kavuşur. Orada Helena ile mutlu bir yaşam sürecek ve ölümünde Cennet'e gidecektir.

İkide bir fikir değiştiren, her kalıba giren kimseye *Proteus* denir.

Orpheus

Ovidius, *Değişimler*
Vergilius, *Georgica*

Hayvanları hayran bırakan Orpheus. Müzisyen ve şair Orpheus bu Roma mozaiğinde bir eliyle lir çalıyor, bir eliyle de yazıyor!

Birçok kahraman Ölüler Ülkesi'ne iner. Örneğin, Odysseus ile Aineias yazgıları gereği orada burada dolanıp dururken ölülerle karşılaşırlar. Theseus oradan Persephone'yi kurtarmaya girişir! Herakles oraya Kerberos'u aramaya gider, başka bir sefer de okla Hades'i yaralar, Hades bakımını Olimpos'ta yaptırmak zorunda kalır.

Bir Müz ile bir Trakya kralının oğlu olan Orpheus eski çağların en üstün müzisyenidir. Yeni evlenmiş olduğu güzel Nymphe Eurydike'ye delice âşıktır. Yazık ki, günün birinde bir yılan Eurydike'yi topuğundan sokar; kadıncağız ölür. Orpheus, acılar içinde alır başını dolanır durur dünyayı.

Bir gün Ölüler Ülkesi'nin girişine varır, Akheron'a kadar iner, hiçbir canlı bu nehri geçemez. Neyse ki, onun şarkıları Ruhlar Ülkesi'nin bütün halkını hayretler içinde bırakır; son derece etkilenen kayıkçı Kharon onu kayığına alır. Üç başlı Kerberos ve tüm cehennem canavarları dahil, her şey durur; hatta cehennemliklere yapılan işkenceye de bir an ara verilir. Orpheus, Ruhlar Ülkesi'nin egemenleri Persephone ile Hades'e ulaşır, yakarır onlara:

Aşk'ın tutsağıyım, mutsuzluğuma dayanamıyorum. Ama, sizleri de, işte, Aşk birleştirmiş bulunuyor.

Tanrılar Orpheus'un yakarışını kabul ederler, Eurydike'yi gün ışığına çıkaracaktır. Şu şartla: Her ikisi de Ölüler Ülkesi'nden çıkmadan Orpheus dönüp geriye bakmayacak. Ama, ışık görünür görünmez sabırsız Orpheus geriye bakar. O anda Eurydike'nin görüntüsü kayboluverir; ağzından, nefes halinde *"Zalim kader!"* sözleri dökülür ve sesi sönüverir.

Orpheus'un artık hiçbir umarı kalmamıştır. Yedi ay boyunca karlı dağda oturup ağlar. Ancak, Bakkhalar onun gücünü kıskanmaktadır. Bir gece, kudurmuşçasına onu parçalar ve parçalarını etrafa fırlatırlar. Başı bir ırmağa doğru yuvarlanır, hâlâ şöyle diye diye: *"Eurydikem benim! Ah, Eurydike!..."* Hem denizler, hem karalar ses verir: *Ah Eurydike*!

Yalvarıyorum sizlere, sonsuz Kaos onuruna, bu engin sessizlik ülkeleri onuruna yalvarıyorum, Eurydike'nin kader ipini tekrar bağlayın.

Ovidius, *Değişimler*, X

Bir Yunan alçak kabartması Orpheus ile Eurydike'nin vedalaşmasını düşündürmektedir.

Gerek şarkı söylemesi ve lir çalmasındaki ustalığı ile gerek sesiyle Orpheus en acımasız insanları duygulandırır, yırtıcı hayvanları yatıştırır, ağaçları etrafına toplar, kayaları yerinden oynatır, ırmakların akışını çevirir.

Oidipus ve Sfenks

Sophokles, *Kral Oidipus*; Ovidius, *Değişimler*

MÖ VI. yüzyıl başlarında resmedilmiş pişmiş topraktan Sfenks başı. Artemis'in Kalydon'daki (Etolia) tapınağından gelmiştir.

Korint kral ve kraliçesi oğulları Oidipus'la birlikte mutlu yaşıyorlardı, ta ki günün birinde,

... bir şölen sırasında oldukça sarhoş bir davetli Oidipus'a "evlatlık" gözüyle bakana dek.

Ertesi gün genç adam annesini, babasını sorgular; ikisi de inkâr eder. Oidipus yine de kuşku içindedir. Yüreğindeki kuşkuyu bir sonuca bağlamak için hemen Delphoi yoluna koyulur:

Kâhin onu horlayarak başından savar; sorusuna hiç değinmeden iğrenç bir geleceğin haberini verir: Oidipus annesiyle yatacak, zina ürünü bir soyu türeyecek ve kendisine hayat vermiş olan babasının katili olacaktır.

Dehşete düşen Oidipus nereye gideceğini pek düşünmeden oralardan kaçar; ancak, Korint'e asla dönmeyecektir. Delphoi'den çıkarken dar bir yol ağzında, arabaya binmiş, yanında da birkaç hizmetçi bulunan bilinmedik yaşlı bir adama rastlar. Geçiş önceliği için çekişirler:

Oidipus arabanın yanından geçmekte iken yaşlı adam onun kafasının orta yerine iki kamçı darbesi indirir.

Oidipus hemen sert karşılık verir: Sopası ile vurup ihtiyarı yere yıkar, sonra da tanıkları öldürür.

Thebai'yi Europa'nın kardeşi Kadmos kurmuştur. Delphoi kehaneti ona, Zeus tarafından kaçırılmış olan kız kardeşinin peşini bırakmasını, bir şehir kurmasını önerir. Şehrin yerini saptamak için Kadmos'un bir ineği, hayvan yorgun düşüp çökene kadar izlemesi gerekmiştir. Böylece Boiotia'ya gelmiş, hayvanı da Athena'ya kurban etmiştir.

Ben, Oidipus, Sfenks'i yok ettim;
çünkü aklım sayesinde bilmeceyi çözdüm.
Bunu bana hiçbir kehanet öğretmiş değildir.

Sophokles, *Kral Oidipus*, 397

Artık yollarda başıboş dolanmaya başlar Thebai'ye varır. Bu şehrin üzerine şimdilerde bir bela çökmüş bulunuyor:

Şehrin dolayında dağlık bir buruna bir canavar, çiğ et yiyen Sfenks yerleşmiştir.

Aiskhylos

Sfenks yolcuları gözetleyip, her birine bilmecesini sorar; hiç kimse bilmeceyi çözemez, o da hepsini parçalayıp yer. Thebaililer her gün agoraya toplanarak bilmecenin cevabını bulmaya çalışırlar; kralları yeni öldürülmüş olduğundan kendilerini Sfenks'ten kurtaracak olan kimseye sitenin tahtını da söz verirler.

Oidipus oradan geçerken bilmece ona da sorulur:

"O hangi yaratıktır ki bir süre iki ayak üzerinde, bir süre üç, bir süre de dört ayakla yürür ve de, doğa yasalarına aykırı olarak, ayakları en çok olduğu zaman en güçsüzdür?" Oidipus şöyle bir düşünür ve yaratığın insan olduğunu söyler: İlk çocukluğunda insan dört üyesi üzerinde emekler, daha sonra iki ayağı üzerinde yürür, nihayet yaşlanınca da bir sopaya dayanır. İşte çözüm!

Üzüntüsünden Sfenks kendini uçurumdan aşağı atar. Thebaililer kurtarıcılarını alkışlar, onu kral yapar ve kraliçe ile evlendirirler. Şu halde Oidipus, İokaste ile evlenmiştir. Ondan Eteokles ve Polineikes adlı iki oğlu, Antigone ve İsmene adında iki kızı olur.

Sitede onun mutluluğuna hayranlık duymayan yoktur.

Sfenks kadın başlı, insan seslidir; aslan ayakları ile kuyruğuna, iki de yırtıcı kuş kanadına sahiptir. Buradaki Sfenks MÖ VI. yüzyıl başlarına ait bir Etrüsk duvar levhasından kopyadır.

Kral Oidipus

Sophokles, *Kral Oidipus*

Thebai'yi Kadmos kurmuştur. Kahraman, kehanetin belirttiği şehir yerinin bekçisi ejderhayı öldürerek bu canavarın dişlerini eker. Dişlerden, şehrin yapımında kendisine yardım edecek olan Devler türer. (MÖ VI. yüzyıla ait bir Lakonia çanağına göre)

Birçok mutlu yıldan sonra Thebai'yi veba kırıp geçirir, artakalan insanlar kendilerini bir kez daha kurtarmasını Oidipus'tan dilerler. Oidipus, Delphoi kehanetine danışır; kâhin ona orada mutluluk içinde yaşamakta olan günahkârı ülkeden

kovmasını önerir. Oidipus eski kral Laios'a karşı işlenip cezasız kalmış olan cinayetin söz konusu olduğunu düşünür; suçluyu cezalandırmaya ant içer. Kör kâhin Tiresias'a sorar, kâhin açığa vurur ki katil Oidipus'un ta kendisidir, o hem de kendi annesinin kocasıdır.

Oidipus bir araştırmaya girişir: Laios arabası ile yolculuk ederken Delphoi yakınlarında öldürülmüş. Acaba bu, kendisiyle o vakit anlaşmazlığa düştüğü yaşlı adam mı? Babası Polybos'un ölümü hakkında bir ulağın getirdiği haber tereddütünü giderir.

Birçok ölümlü rüyalarında anneleri ile birleşmişlerdir.

Sophokles, *Kral Oidipus*

Ulak ona Polybos'un oğlu olmadığını açıklar. Öte yandan Oidipus, İokaste'den duyduğu bir öyküyü anımsar: İokaste'nin ilk kocası Laios bir erkek çocuk istiyordu ama İokaste kısırdı. Delphoi'deki Apollon kehaneti onlara, eğer bir ardılları olursa bu kimsenin babasını öldüreceğini, ailenin ve sitenin yıkımına neden olacağını haber verir. Bir oğulları olur. Kral ve kraliçe, yok etmesi için bebeği bir çobana verirler. Fakat adam çocuğu Kitheron Dağı'nda bırakır, orada onu çobanlar görür ve Korint kralı Polybos'a teslim ederler.

Kehanet yerine gelmiştir: Babasının katili Oidipus annesiyle de evlenmiştir.

Oidipus, şişkin ayaklı demektir. Çocuğu yok etmesi istenen çoban onu ayak bileklerinden sıkıca bağlamıştır.

Günahları yüzünden kan ve kedere gömülen, herkes tarafından terk edilen Oidipus artık sadece kör bir dilencidir. Umarsızlık içinde İokaste'nin altın agrafi ile gözlerini oyar ve kızı Antigone'nin güdümünde yollara düşer. İokaste'ye gelince, o da kendisini odasında asar.

Antigone

Sophokles, *Antigone*

Afrodit ile Ares'in kızı Harmonia düğün armağanı olarak böyle bir kolye alır. Armağanı,

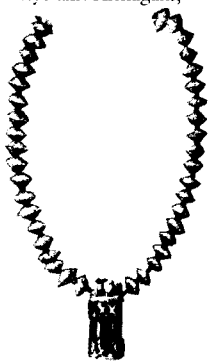

karısı Afrodit tarafından aldatılmış olan Hephaistos vermiştir. Kolye lanetlerle doluydu, aralarında Oidipus'un da bulunduğu Harmonia'nın soyuna uğursuzluk getirdi.

Antigone kör babası Oidipus'u yanına alarak yollara düşer,

... ıssız ormanlarda çaresiz dolanarak. Çoğu kez aç ve yalınayak, yağmura, yakan güneşe katlanıyorlardı.

Oidipus Atina yakınında, Kolone'de ölür; Zeus onu kurtarmış olur.

Bunun üzerine Antigone Thebai'ye döner, burada kardeşleri Eteokles ile Polyneikes taht kavgası yapmaktadır. Küçük kardeşi tarafından tahttan indirilen ağabey Polyneikes Argos'a sığınır ve orada yedi şefin komuta ettiği bir ordu toplar, gelip Thebai önlerine konar. Ama tanrılar iki kardeşi de cezalandırır: Bir çarpışmada birbirlerini öldürürler.

Krallık, İokaste'nin kardeşi Kreon'un eline geçer. Kreon, Eteokles'in yurdunu savunduğu için, törenle gömülmesi gerektiğine karar verir. Saldırgan olan Polyneikes'e gelince:

... onun ölüsü surun dışına atılacak, mezarsız; köpeklere, kuşlara yem olsun diye.

Her kim bu emre karşı gelirse ölümle cezalandırılacaktır.

Antigone, pek kızgın, Polyneikes'in ruhuna Hades'te huzur sağlayacak dinsel

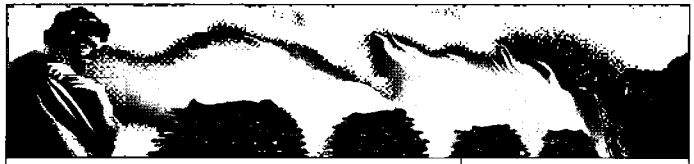

törenleri yerine getirmeyi kararlaştırır. Kız kardeşi İsmene onu vazgeçirmeye çalışır:

Düşünmelisin ki kadın olarak doğmuşuz biz, erkeklerle mücadele edemeyiz.

Ama, Antigone dinlemez. Ölüyü tozla toprakla örtüp dinsel saçı yapmakta iken nöbetçiler onu yakalarlar. Kreon'a karşı koyar:

Tanrıların yazılı olmayan ebedi yasalarına karşı çıkmaya hiçbir ölümlünün gücü yetmez.

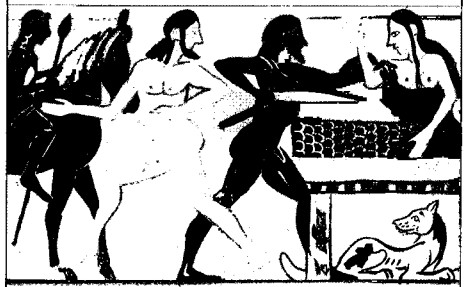

Antigone'nin nişanlısı olan oğlu Haimon'un yalvarıp yakarmasına rağmen Kreon, Antigone'yi diri diri gömmekle cezalandırır. Antigone kendini asar. Haimon onun mezarına girer ve o da orada intihar eder. Kraliçe Eurydike ise bunca uğursuzluğa dayanamaz, canına kıyar.

Thebai'ye karşı savaşmış olan prenslerin cesetleri ancak Theseus'un ve Atina ordusunun müdahalesiyle mezara kavuşur. Odun yığınları tutuşturulurken oğullar ölü babalarının öcünü almaya yemin ederler. On yıl sonra Thebai'yi ele geçirecek olan *Epigonos*lar işte bunlardır.

Thebai'ye karşı *Yedi*lerin savaşı sırasında Polyneikes'in yandaşlarından Tydeus, Antigone'nin ve düşman kardeşlerin kız kardeşi İsmene'yi öldürür. Öykünün, MÖ VI. yüzyıla ait bir vazoya resmedilmiş olan bu anlatımı Sophokles'in anlatımından farklıdır.

Bir *Epigonos* bir ardıl, bir taklitçidir.

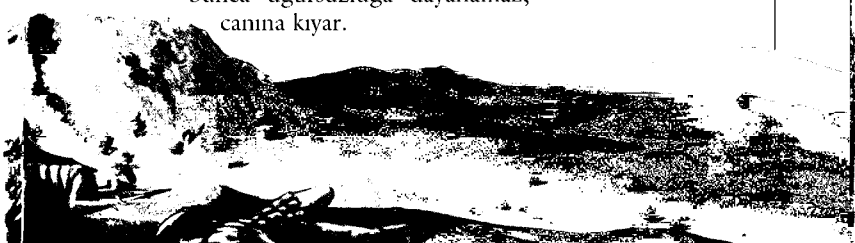

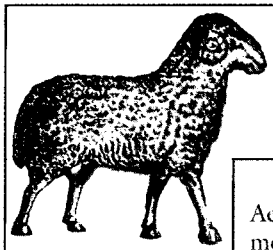

İason ve Argonautlar

Rodoslu Apollonios

Tesalya'da, İolkos'ta, iktidarı kardeşi Aeson'dan gasp eden Pelias hüküm sürmektedir.

Bir kehanet erişip Pelias'ın güçlü ruhunu dehşete düşürdü; ayağında tek sandalı olan adamdan uzak durması gerekiyordu.

Çünkü ölümü onun elinden olacaktı. Günün birinde alana, kendisini Aeson'un oğlu İason olarak tanıtan güzel ve yabanıl bir adam varır (s. 83); babasının tahtını istemeye gelmiştir. Kentaur Khiron onu Pelion Dağı'ndaki erişilemez mağarasında yetiştirmiştir. Yolda sandalının tekini yitirir. Bu işaretten ürkmüş olan Pelias ona tahtı devredeceğini açıklar. Şu şartla: O da Kolkhis uzaklarında saklı büyülü Altın Post'u getirecektir; bu iş imkânsızdır neredeyse!

İason sefer hazırlığı yapar. Kahraman Argos ona Argo gemisini inşa eder. Ulaklar tayfa olarak elli beş kahraman bulurlar. Örneğin, Herakles, Kastor, Polydeukes ve keskin bakışı Tartaros'a kadar yeri delip geçebilen Lynkeus, Orpheus vb...

İason, elinde bir altın kadeh, pupada ayaktadır; yıldırım saçan Zeus'u, rüzgârları, geceleri, dalgaların tatlı vuruşunu, denizlerin rotasını, dönüşten yana olan Moira'yı yardıma çağırmaktadır.

Rüzgâr onları önce Lemnos'a götürür. Bu adada kadınlar kendilerinden artık hiç hoşlanmayan kocalarını kıyımdan geçirmiş, öz çocukları da dahil, tüm erkekleri ortadan kaldırmışlardır. Ama ettiklerinden pişmandırlar. İason'la adamlarını üç ay boyunca alakorlar; bunlar tekrar yola çıktıklarında Lemnoslu kadınlara adalarını yeniden insanla şenlendirmek umudunu bırakmış bulunurlar.

İason, ustası Kentaur Khiron'dan tıp sanatını öğrenir. (Bir Yunan mezar taşına göre)

İolkos şehri meydanında herkes bu altın sarısı saçlı, tanrı benzeri yabancıya hayran olur.

Şarkılarıyla Orpheus rüzgârları dindirecek, Sirenleri yenecektir.

Argo gemisinin yapımına Athena da doğrudan katılır. Gemiye pruva olarak Dodone meşesinden konuşma ve kehanet yeteneği bulunan bir direk yerleştirir.

Altın Post, Zeus'un sihirli hediyesi olup Boiotia'dan Kolkhis'e kadar gelen kanatlı koçun derisidir. Bu mit bize, Yunanlıların İskit halkı elindeki altına karşı duyduğu derin isteği anımsatmaktadır.

Bin Bir Tuzaklı Yolculuk

Rodoslu Apollonios

Argonautlar Bithynia'ya ulaşırlar. Burada onları, tanrıların niyetlerini insanlara açıklamış olduğu için Zeus tarafından cezalandırılan kör kâhin Phineus beklemektedir.

Kehanetlerinin bedeli olarak komşularının verdiği çeşitli yemekleri kâhinin lezzetle yemesine de izin yoktur. Çünkü her seferinde bulutların arasından Harpyialar çıkıyor ve yiyecekleri gagalarıyla önünden kapıyorlardı.

Ona bıraktıkları azıcık yiyeceği de dışkılarıyla kirletirlerdi.

Vücudu kirden kararmıştır; kupkuru cildi, o kadar ki kemiklerini örtüyor. Daha evinin eşiğinde dizleri çözülüveriyor.

Bilir ki kahramanlar kendisini kurtaracaktır. Harpyialara âlâ yemekler hazırlanır. Ancak Boreas rüzgârının oğulları, lal kırmızısı kanatlı iki Argonaut havalanıp bu cinlerin ardına düşer. Bu sırada tanrısal ulak İris çıkagelir: Zeus hizmetçilerinin öldürülmesini istemiyor. Ama İris ulu Zeus'un köpeklerinin bundan böyle kâhinden sonsuza dek uzak duracaklarına Stiks üzerine ant içer.

Minnet duyan Phineus, korkunç bir tehlike ile başa çıkmanın çaresini kurtarıcılarına açıklar. Bu tehlike Symplegatlar yani çarpışan mavi kayalardır.

Phineus'un önerisine göre Argonautlardan biri bir güvercin salar. Birbirine yaklaşan kayalar kuşun yalnızca kuyruk tüylerini ezerler. Kahramanlar cesaretlerini toplarlar. Hızlı bir dalganın üstünde yol alan gemi, pupasında hafif bir çarpma dışında bir zarar görmeden geçitten geçer.

Argonautlar gemileri yanında dinlenirken. MÖ IV. yüzyılda Roma'da yapılmış tunç bir kutu üzerine kazınmıştır.

Harpyiaları kovalayan Borcadai ya da *Boreas'ın oğulları.* MÖ VI. yüzyıla ait bir Sparta çanağı üzerine işlenmiştir.

Yarı tanrı kahramanların geçişi Symlegadları sonsuza dek sabitleştirir.

Kör kâhin Phineus kurtuluşunu kahramanlarla birlikte kutluyor.

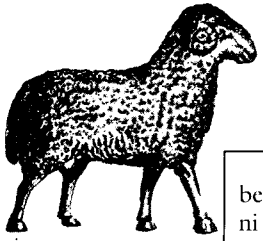

Altın Postun Ele Geçirilmesi

Rodoslu Apollonios

İason'a aşkı yüzünden Medeia birçok cinayet işlemiştir. Çift, İolkos'u terk etmek zorunda kalır, Korint'e gider. İason kral Kreon'un kızıyla nişanlanır. Medeia hasmını ve onun çocuklarını öldürüp kanatlı ejderhaların çektiği bir araba ile Atina'ya kaçar. Bir rivayete göre de bir kez Cennet'e inerek Akhilleus ile evlenir.

Kolkhis'e varır varmaz İason, kendini beğenmiş Aietes'ten Altın Post'u vermesini diler. Kral öfkesini dışa vurmaz ve eğer, Hephaistos'un eseri olan olağanüstü iki tunç boğasını terbiye eder, onlarla taşlı bir tarla sürer, topraktan silahlı adamlar çıkaracak olan ejderha dişlerini –ki, Kadmos ejderhasının (s. 186) birkaç dişini Aietes'e Athena vermiştir– bu tarlaya ekerse Altın Post'un onun olacağını bildirir.

Dolayısıyla İason, Aietes'in kızı büyücü Medeia'nın gönlünü fetheder. Kız ona bir gün için onu ölümsüz kılacak bir merhem verir ve Ölüler Ülkesi tanrıçasını razı edecek ayinleri açıklar. Birbirleriyle evlenmeyi kararlaştırırlar.

Siyah yüzlü Kolkhisliler kalabalığı önünde İason, saldırıya hazır, iki boğanın ortaya çıktığını görür.

Pas renkli burunlarından boğalar yakıcı ürkünç alevler soluyorlar.

Güçlü kollarıyla İason o korkunç başları kıpırdanamaz hale getirip boğaları çok sağlam ağır sabana koşar. Sonra ejderha dişlerini eker. Saban izlerinden savaşçılar çıkıverir. Medeia'nın öğüdüne uyarak kahraman, *koca bir kaya alır ve onu atar* devlerin, Yer'in oğullarının ortasına. Devler, neyin ne olduğunu anlamadan birbirlerini öldürürler.

Gece bastırınca büyücü kadın İason'u, bir ejderhanın postu beklemekte olduğu kutsal ormana götürür. Büyüleriyle ejderhayı yatıştırır. İason bir meşe ağacına asılı Altın Post'u alır. Sonra her ikisi gemiye doğru koşar.

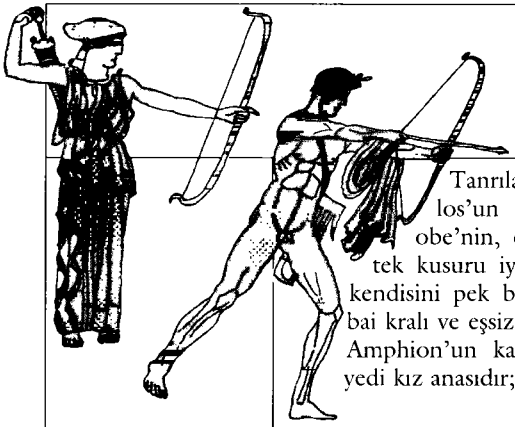

Tanrıların lanetlisi Tantalos'un (s. 114) kızı Niobe'nin, öyle görünüyor ki tek kusuru iyi talihinden ötürü kendisini pek beğenmesidir: Thebai kralı ve eşsiz bir müzisyen olan Amphion'un karısıdır; yedi oğul, yedi kız anasıdır; hiçbir şey onu çocukları kadar gururlandıramaz. Günün birinde bazı kadınların Artemis ve Apollon'un annesi Leto'ya kurban hazırlığında olduklarını görerek sitem eder: *Neden onu kutsuyorsunuz ki? O, önü ardı, yalnız bir oğul, bir de kız sahibidir. Ben ise yedi kat fazlasına sahibim.*

Silenoslardan Marsyas çifte flütü icat edendir. Apollon'dan daha iyi bir müzisyen olduğunu öne sürer. Tanrı, ona çalgısını tersinden çalmasını teklif eder. Marsyas yenik düşünce diri diri derisi yüzülmüş, sonra da ırmağa dönüştürülmüştür.

Leto hemen kendi çocuklarından öcünün alınmasını ister. Felaket bastırır, acımasızca... Oklarıyla Apollon, Niobe'nin yedi oğlunu öldürür.

Niobe oğullarının cesetlerine sarılırken yine de düşmanını tahrik eder: *Şu felaket içinde de ben, mutluluk içindeki senden daha fazlasına sahibim!..* Karalar giymiş, saçları dağınık yedi kız kardeş cenaze yataklarının başında duruyor. Bu kez Artemis, tanrısal avcı, yayını alır eline, iğrenç felaket karşısında anne son çocuğunu bağışlaması için tanrıçaya gözyaşları içinde yalvarır. O vakit Zeus onu taşa dönüştürür, taştan bir pınar akar: O annenin gözyaşıdır akan.

Artemis ve Apollon'un Öcü

Homeros, *İlyada*; Apollodoros

Orion, Poseidon'un eşsiz bir güzelliği, olağanüstü bir gücü vardır; tanınmış avcıdır, babasından denizin üstünde yürüme yeteneğini de edinmiştir. Orion sonu kötüye varan aşklar yaşar. Bir genç kıza tecavüze yeltendiğinden babası onu kör eder. Gözlerine kavuşabilmek için Doğu'ya gitmek ve orada doğan güneşin ışınlarına karşı durmak zorunda kalır. Söylentiye göre, Boiotia'da rastladığı Pleiadlara da tutulur ve onları beş yıl izler. Merhamete gelen Zeus Pleiadları yıldızlara dönüştürür.

Orion av arkadaşlığı ettiği Artemis'i ayartmaya kalkışır. Ama tanrıça yerden bir akrep çıkartır ve akrep densizi topuğundan sokar. Orion bir takımyıldıza dönüştürülmüştür; akrep de öyle.

Eos (Şafak) Orion'u sever ve onu kaçırır. Bir efsaneye göre, Artemis kıskanıp Orion'u okla öldürür. Diğer bir rivayette ise, kıskançlık eden Apollon olup yakışıklı Orion'u öldürmeye, işin farkına varmayan kız kardeşini teşvik eder.

Kentaur Khiron'un yetiştirdiği üstün avcı Aktaion, Artemis'i geçmekle övünür. Bir gün de tanrıça yıkanırken üstüne gelir. Kızgın tanrıça onu geyiğe dönüştürür ve üzerine onun kendi köpek sürüsünü saldırtır ve elli köpeği tarafından parçalanır. (Selinonte Tapınağı'ndaki alçak kabartma)

Tanrılar tarafından taşa çevrilmiş olan Niobe dorukları ıssız Sipylos Dağı'nda dertleriyle baş başadır. Homeros

Sisyphos

Apollodoros

Sisyphos'un karısı Merope, Pleiadlardan yani bir takımyıldızın üyelerini oluşturan şu tanrılaştırılmış yedi kız kardeşten biridir. Pleiadlar tanrılarla evlenmişlerdir. Merope hariç. Bir ölümlü ile evlenmiş olmaktan utanan Merope yedi yıldızın en az parlayanıdır.

Aiolos'un oğlu, Korint kralı Sisyphos tanrı-ırmak Asopos'a, kızı Aigina'nın Zeus tarafından kaçırılmış olduğunu söyleyerek Zeus'u ele vermesine karşılık kalesi içinde bir pınarın akıtılmasını sağlar. Bu hainlik tanrının öfkesine neden olur. Zeus ona Ölüm meleği Thanatos'u gönderir. Sisyphos, Thanatos'u zincire vurur; onu özgürlüğüne kavuşturmak için Zeus müdahale etmek zorunda kalır. Ölüler Ülkesi'ne götürülen Sisyphos kaderine katlanmak istemez. Kendisine cenaze töreni yapmamasını karısından istemiştir. Törensizliği hoş karşılamayan Hades, dinsiz karısını cezalandırması için Sisyphos'un yeryüzüne dönme önerisini kabul eder... Sisyphos daha yıllarca yeryüzünde yaşayacaktır. Nihayet, gerçek ölümünde cezalandırılır: Ölüler Ülkesi tanrıları onu sonsuza dek bir taş yuvarlamaya mahkum ederler; hedefe her yaklaşmada taş yine aşağıya düşer.

Ölüm meleği Thanatos, Sisyphos'un tutsağı

Rüzgârların tanrısı Aiolos, Sisyphos'un babasıdır.

... Her iki kolu koskoca taşı destekliyordu; ama tam tepeye varır varmaz birdenbire bir kuvvet taşı düşürüyor ve taş aşağıya yuvarlanıyordu.

Homeros, *Odysseia*, XI, 594

Korint kralı Sisyphos oranın kurucusu sayılır. Bu sitedeki Apollon Tapınağı bu tanrıya ait tapınakların en eskilerinden biridir.

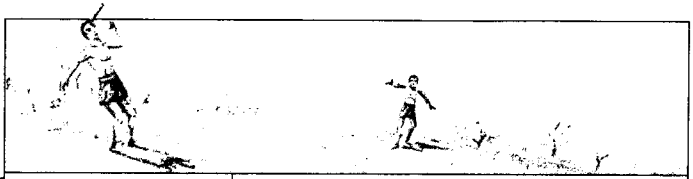

Arkadaşı Hyakinthos ile bir disk oyunu sırasında Apollon diski öngörülenden daha uzağa atar ve güzel delikanlıyı alnından yaralar. Tanrı onu diriltmeye boşuna uğraşır. Kan bulaşan ottan bir çiçek çıkar: Sümbül.

Dayanılmaz parlaklıkta bir çiçek yaratarak Zeus, Persephone'yi arkadaşlarından uzağa çeker. Hades bundan yararlanıp onu siyah atların çektiği arabasıyla kaçırır, yerin altındaki ülkesine götürür.

Kendini aşırı beğenmeye *narsisizm* denir. Ama bu, efsanenin çarpıtılmış anlatımıdır; çünkü Narkissos suda gördüğü kimsenin kendisi olduğunu bilmiyordu.

Kıvrım kıvrım akışlı Kephisos Nehri Nymphe Liriope'yi sevdi.

Çok az bulunur güzellikteki çocuk, Narkissos, bunlardan doğar. Kâhin Tiresias onun çok uzun bir ömrünün olacağını söyler, ama:

Eğer kendini tanımaz ise.

Kibirlidir, tüm genç kızların yakınlıklarını reddeder. Bir gün ormanda avlanırken Ekho onu görür. Bu mutsuz Nymphe kaçamak aşklarında Zeus'a yardım ettiği için Hera'nın gazabına uğramıştır. Konuşmaya yeltenince daha şimdi duymuş olduklarının ancak son sözcüğünü tekrarlayabilir. Genç adamı izler ve ona, arkadaşlarını çağırırken söylediklerini yansıtır:

"Gel!" diye seslenir genç adam, ardından o da tekrarlar: "Gel!" Bu sesle yanılan genç cevap verir: "Haydi, buluşalım!"

Ve, hemen şunu duyar:

"Buluşalım!"

Ekho, Narkissos'u kolları arasına almak için atılır ama Narkissos kızı iter ve ondan kaçar. Kız aşağılanmıştır, umudu kalmamıştır; gider ıssız mağaralara sığınır. Acıları onu yer bitirir, bedeni giderek erir ve sonunda taşa dönüşür; yalnız sesi hayatta kalır.

Tanrısal Flora

Ovidius, *Değişimler*

Güzel Narkissos'un aynı şekilde horlamış olduğu başka bir Nymphe şöyle haykırır: "Dilerim, o da sevsin ve benim gibi o da sevdiğine hiçbir zaman kavuşamasın!"

Bir akşam av dönüşü Narkissos kendini son derece güzel bir yerde bulur. Su içmek için eğilirken sudan yansıyan hayalini ilk kez görür. Bu olağanüstü güzellik karşısında şaşakalır, büyülenir sanki; kendi kendisine vurulur. Görmekte olduğu bu kusursuz varlığı kucaklamak ister, ama onu tutamaz. Giderek sararıp solar. Ekho'nunki gibi onun da bedeni kurur ve ölür.

Suların, ormanların Nymphleri ona ağladılar. Ekho'nun sesi Nymphelerin ağlayıp sızlanmalarını hep tekrarladı. Ama yakılacağı odun yığını hazırlanırken bedeni kayboldu. Onun yerinde kalbi, tam ortası, beyaz taçyapraklarla çevrili safran sarısı bir çiçek vardı.

Söylendiğine göre, *Ölüler Ülkesi'nde de Narkissos Stiks sularında hâlâ kendi görüntüsünü seyrediyormuş.*

Klytie, Helios'u (Güneş) sever. Fakat Helios onu küçümser. Yine de Klytie zamanını gökte Helios'a bakmakla geçirir. Nihayet, hep güneşe dönen bir çiçeğe, günebakana çevrilir.

Apollon tarafından kovalanan Daphne babası tanrı-ırmak Peneus'u yardıma çağırır. Babası onu defne ağacına çevirir. Apollon bu ağacı kendine simge edinir.

Kırmızı manisalalesi Adonis'in kanından doğmuştur. Hem Afrodit'in, hem Persephone'nin sevdiği genç adam yaşamının yarısını Ölüler Ülkesi'nde, yarısını da yeryüzünde geçiriyordu. Kovaladığı yabandomuzu tarafından öldürülmüştür.

ESKİ ROMA

Roma'da tanrı hiçbir zaman acımasız,
ve hilekâr olmamışa benzer.
O, ölçülü ve dost bir görünümdedir;
her şey onun koruyucu işlevlerine yöneliktir.
O, kendi hakkını ister ama kapris bilmez.

Albert Grenier

Romalı	204
Geleneksel Tanrılar	206
Rahipler Sınıfı	208
Aile Kültü ve Ayinleri	210
Kamu Kültleri	212
Dışarıdan Alınan Tanrılar	214
Gizli Din ve Kültler	216
İmparatorluk Kültü	218
Romalıların Atası Aineias	220
Ölüler Ülkesi	222
Romus ve Romulus	224
Sabin Kızlarının Kaçırılışı	226
Horatialar ile Curiatuslar	228
Her Şey Zafer İçin	230
Philemon ile Baukis	232
Amor ile Psykhe	234
İtalya'da Rönesans	238
XVI. Yüzyıldan Günümüze	240

Romalılar çevrelerinde tanrısal birçok güç olduğunu kabul ederler ama dünyanın oluşumu ya da sonu konuları ile ilgilenmezler. Kendilerine ait tarihe bağlı ve orada da kendi efsaneleri ile sınırlıdırlar.

Romalı

Romalılar ve zanaatları
Soldan sağa:

Dükkânında bir çörekçi

Tezgâhı başında bir şarap satıcısı

Ayakkabı boyacısı, siyah köle

Bir domuz parçalamakta olan kasap

Kaldırım döşeyiciler

Vergi toplayan tahsildar

MÖ 312'de başlanmış olan Via Appia Romanın büyük yollarının ilk adımıdır. Bu yol Roma'yı Brindisi Limanı'na bağlar (575 km).

Pratik bir anlayışla Romalı, eylemi ve etkili olmayı soyut düşünceye yeğler. Kendisine yararı dokunacak kültürel öğeleri başka uluslardan alır. Hakka, kanuna ve verdiği söze saygılıdır. Ağır ağır değiştirdiği *atalar geleneği* uzun yıllar ona örnek olmuştur. Büyük yöneticilik yeteneği sayesinde (Yunanlılarda çoğu kez bu yetenek bulunmazdı) Roma, başlangıçta küçücük bir site iken sonunda koca bir imparatorluğun merkezi olmuştur.

Tipik Romalı aynı zamanda disiplinli bir askerdir. Babası kadar annesi tarafından da sertlikle yetiştirilmiş olan Romalı

görev duygusuna, vatana karşı sadakate ve bir fatih tutkusuna sahiptir. Yüzyıllar boyunca çok insanda, çeşitli biçimlerde, bir sarsılmazlık ve katlanma ideali gelişmiştir.

Romalılar gerçek anlamda mitoloji yaratmamışlar-

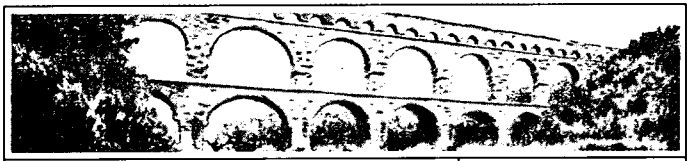

dır. Efsaneleri başka uluslardan, özellikle de Yunanlılardan alınmadır. Tanrısal güçlerden şöyle böyle çekinirler, kehanete karşı çok dikkatlidirler. Dinleri şu ünlü formüle uygun bir sözleşmedir sanki: *Veriyorum ki sen de veresin!*

Dinsel her eylem bir belirginlik içinde yürütülmelidir. Örneğin, duanın ya da kurbanın yöneltildiği tanrının adı tam tamına söylenmeli, gerekli formüller kesin bir sessizlik içinde kelimesi kelimesine tekrar edilmelidir. *Uğurlu ve uğursuz* günler saptanır. Duruma göre o günlerde kimi işlere izin verilir ya da verilmez. Uzmanlar

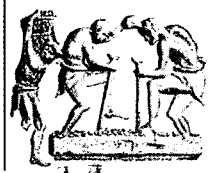

tanrısal isteğin işareti olan *kuşların davranışları falı*'nın uygun olup olmadığını bildirirler. Vatan sevgisi yolunda bir kimse bir savaştan önce kendisini Ölüler Ülkesi tanrılarına adamış olabilir, bu takdirde o kimse savaş içinde ölmelidir.

Romalılar büyük inşaatçılar arasındadır. Fransa'daki Gard Köprüsü, yapmış oldukları sayısız su kemerlerinden biridir.

Tüm taşocaklarından uzak olan bu koca taşları buraya hangi kuvvetin getirmiş olduğuna akıl sır ermez... Kendimi çok önemsiz görüyorken ne olduğunu bilmediğim bir şeyin ruhumu yüceltiğini hisseder ve iç çekerek şöyle söylenirdim: "Keşke Romalı doğsaymışım!" J.J. Rousseau

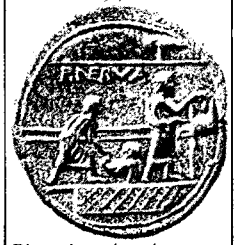

Bir seçim sahnesi: Seçim sandığına ulaşmak için seçmenlerin teker teker görülmesini sağlayan küçük bir dar köprüden geçmek gerekir.

Romalı her şeyden önce köylüdür.

Geleneksel Tanrılar

Besleyici tanrıça, doğurganlığın simgesidir. MÖ V. yüzyılda Roma'nın *Mater Matuta* (*Sabahın Anası*) Tapınağı'nda kutsanırdı.

İki çehreye sahip tanrı İanus çok eski bir tanrıdır.

Sağ sayfada:
Çiçek ve bahar tanrıçası Flora; bir Pompei freskine göre.

İlk Romalılar her nesnede, her canlıda tanrısal bir güç görürler; bu belirsiz güçler doğa olaylarını, insanların eylemlerini yönlendirirler. Bunlar giderek açıklık kazanmış ve böylece kaynaklar ve akar sular Pınar'da tanrılarını bulmuşlardır. Aynı şekilde, buğdaydan pas hastalığını uzak tutan Robigus da bir tanrıdır; Flora ve Pomona ise çiçek ve meyve tanrıçalarıdır. İmparatorluğun şehirleşen Romasında ayrıca, sürülerin koruyucuları Pales ile Faunus, korulukları bekleyen Silvanus ve *tarlanın sınır taşı* demek olan Terminus da kutsanır.

Bu tanrılar arasından güçlü kişilikli birkaç tanrı sıyrılır: En tipikleri olan İanus zamanda ve mekânda her başlangıcın ve her geçiş yerinin tanrısıdır: Örneğin, şehirlerin kapıları, evlerin eşikleri, ayların ve yılın başlangıcı ona adanmıştır. Aile ocağının alevi sayılan ve doğrudan sitenin yaşamında da önemli bir yer tutan Vesta Romalıların ilkel kulübelerine benzer yuvarlak tapınaklarda kutsanmıştır. Saturnus yıl sonu şölenlerini yönlendirir. Bizim karnavallarımızın öncüsü olan Saturnales bayramlarınında hizmetçiler efendilerinin elbisesini giyer, rolünü takınırlardı.

Savaş tanrısı Mars bir yandan da bitkilerin gelişmesini sağlar. Julius Caesar'dan önce yıl onun adını taşıyan ay ile başlar ve takip eden dolunayda hayvan derisi giymiş bir kişi, Mamurius Veterius, *yaşlı Mars*, Roma'dan kovulurdu.

Ekilecek tohumları insanlar arasında ilk yayan benim,
eskiden toprak tek renkliydi.

Ovidius, *Fasti*, 221

Rahipler Sınıfı

Elinde görevinin simgesi *lituus* bulunan bir Augur. Lituus onun, kimi kuşların davranışlarını gözleyeceği gök alanını sınırlamakta kullandığı bastondur. Ayaklarının dibinde bir kutsal piliç var.

Atalarımız, aynı insanların hem dini işleri düzenlemelerini, hem Cumhuriyeti yönetmelerini karara bağladıkları zamanlar bizlerden asla ne daha akıllıydılar ne de tanrılardan daha fazla esinlenmişlerdi.

Cicero

Roma'da Büyük Pontif'in yönetimi altında yüksek dereceli ve etkin bir rahipler sınıfı vardır. Yaşam boyu atanmış olan Büyük Pontif uğurlu ve uğursuz günleri saptar, bayramları takvime bağlar. Vesta rahibelerini ve Flamenleri o tayin eder.

Pontifler: Bunlar on beş kişilik bir rahipler kurulu oluşturur. Söylenmesi gerekli dinsel formülleri görevli memurlara yazdırır, yılın politik ve dinsel olaylarının kroniklerini derleyen *Yıllık*'ları kaleme alırlar.

Vesta rahibeleri: Sayıları altı olup Büyük Vesta rahibesinin yönetimi altındadırlar, görevleri sitenin ateşine ve Penateslerine göz kulak olmak, kurban edilecek hayvanların üzerine serpilmek üzere tuz katılıp ezilmiş tahılı hazırlamaktır. Rahibeliğe çocukken alınırlar; otuz yıl sürecek görevleri boyunca aşktan kesinlikle uzak duracaklarına ant içerler. Aksi halde diri diri gömülürler.

Vesta rahibesi ve görevli memur. Memurun başı ayin gereği örtülüdür.

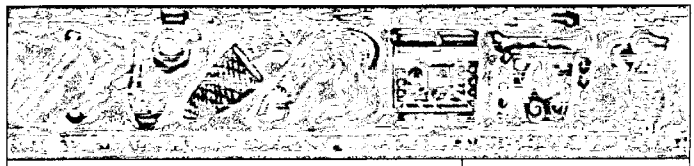

Flamenler: Sayıları on beştir, her rahip bir tanrının hizmetine verilmiştir.

Flüt Çalıcılar: Kamusal törenler için zorunludurlar.

Augurlar: Sayıları on altı rahip ile sınırlıdır. Tanrısal kehaneti yorumlarlar, her kararda kendilerinden bilgi alınır.

Arunpiciler: Bu rahipler tanrıların iyilikçiliğini ya da öfkesini dile getiren hayvan iç organlarını incelerler.

Decemvirler: Haberi verilmiş afetleri savmaya uygun ayinleri belirleyen rahipler.

Ayinlerde kullanılan nesneler

Caesar'ın ölümünden sonra basılmış ve onu *lituus*'lu augur olarak gösteren sikke

Bir Arunpici kurban edilmiş boğanın iç organlarını inceliyor.

Aile Kültü ve Ayinleri

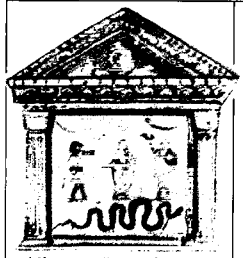

Aile sunağı ya da *Lararium*.
Ortada: Sonraki kuşakların sürekliliğini sağlayan *Genius* (*geno*'dan, döllemek), iki *Lar* ile yani iki koruyucu peri ile çevrilmiştir.

Elinde atalarının yontuları bulunan bir aile babası

Yunanlılar gibi Romalılar da evi ve aileyi koruyan tanrıları kutsarlar. Bunların sunağı ocağın yanı başında yükselir. İki *Penates* yiyecek dolabına göz kulak olur. Onlara bayramlarda tütsüler ve ayrıca her gün sessizce yakılan birkaç lokma yiyecek sunulur. Ocakta oturan tanrı *Lar*'a ayın 1, 9 ve 15. günlerinde ve ayrıca önemli durumlarda bir ayin yapılır. Örneğin, ocağın içi çiçek çelenkleriyle süslenir ve dua edilir; bir ölümden sonra evin arınması bakımından da ona bir koyun kurban edilir; yeni gelin düğününün akşamında ona bir sikke verir.

Genius ailenin babasını ve evlilik yatağını korur. O, yılan biçiminde (Yunan ocağının Zeus'u gibi) ya da ihramlı bir adam olarak temsil edilmiştir.

İyilikçi *Manesler* koruyucu atalardır. Bunlara şubatta özel biçimde saygı gösterilir. *Lemurler* ya da *Larva*lar katillerin ve gereğince gömülmemiş olan kimselerin ortalıkta dolanıp duran hayaletleridir. Mayısta, *Lemurialar*da ailenin babası başı örtülü olarak gece yarısına doğru bu hayaletlere kara bakla (yeniden doğuş simgesi) serper ve yer altındaki mekânlarına dönmeleri için yakarır.

Düğün günü süpürge ve balta tanrısal varlıkları *Deverra* ile *İntercidona*'ya, aynı şekilde havan eli ile havan tanrısalları *Picumnus* ve *Plumnus*'a da başvurulur. Bu iki ikiz yeni doğan bebeği korur. *Cuba* bebeğin uyumasına, *Educa* ile *Potina* yiyip içmesine, *Vaticanus* ile *Fabulinus* konuşmasına, *Abeona* ile *Adeona* yürümesine yardım eder.

Bir doğumu gösteren alçak kabartma. Bebek annesine gösterilirken üç Parka da onun kaderini belirliyor.

Soylu ailelerin cenazelerine yakılacağı odun yığınına kadar bir ağlayıcılar, mim oyuncuları ve müzisyenler alayı eşlik eder.

Demeter'le bir tutulan Ceres'e domuz kurban ediliyor. Törene daima flüt eşlik eder.

Yeni doğan çocuk babası tarafından açıkça *tanınmalıdır*. Babası bebeği yerden kaldırır, sonra da onu arındırır. Bebeğin boynuna bir *bulla* yani içi muska dolu bir madalyon takılır. Çocuğu yerden kaldırmamak onu terk etmek demektir.

Kamu Kültleri

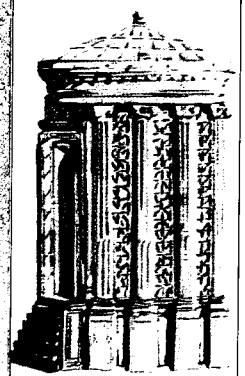

Vesta'ya adanmış dairesel tapınak.

İanus Tapınağı. Tapınağın kapıları savaş zamanı açık, barış zamanı kapalı olurdu.

Nimes'teki Kare Ev, en iyi korunan Roma tapınaklarından biridir; vaktiyle forumda bulunmuş olsa gerek.

Roma'nın kapladığı alan, *Şehir*, kuruluşuna ait efsaneden de anlaşılacağı gibi, kutsaldır (s. 224). Daha sonra kurulan şehirler bakımından da aynı gelenek devam etmiştir: Bir hendekle sınır koyulan, iki eksene göre yön verilen alanın ortasında tapınaklarla yönetim binası ve Ölüler Ülkesi'nin ağzı olan kuyu (buradan bazı günlerde ölüler çıkar) için yer bırakılırdı.

Her evin kendi ocağının bulunmasına karşılık şehir de Vesta Tapınağı'nda kendi ocağına sahiptir; bir kişiymiş gibi düşünülen Roma halkının kendi Genius'u, kendi Larları ve Penatesleri vardır. İmparatorluk döneminde (I. yüzyıl ortalarından itibaren) Roma tanrılaştırılmış ve kendisine Fortuna, yani Roma'nın Kaderi gibi tapınaklar vakfedilmiştir.

Nice büyük tanrı Roma'yı korumaktadır: İanus, Saturnus, Mars ve hele Jüpiter... Gök olaylarını ve toprağın verimliliğini üstlendikten sonra da Jüpiter, Capitolium'daki tapınağında şehri *korur*, savaş ilanına, generallerin dönüşüne yön verir. Karısı Juno'ya *Regina* (kraliçe) ve *Moneta* (uyarıcı) denir. Çünkü, onun onuruna beslenen kazlar Galyalıların MÖ 390'daki bir saldırısına karşı Romalıları uyarmıştır. Fides yani kamusal ve kişisel iyi niyet ise toplum yaşamını güvenceye alır.

Roma'da tapınakların yönetsel işlevleri de vardır. Örneğin, Saturnus'un tapınağı devlet hazinesini barındırır, İanus'unki savaş ya da barışı bildirir, Mars'ın eşi Bellona'nın tapınağı ise yabancı elçilerin ve zafer kazanmış generallerin kabulünde kullanılır.

Halk büyük dinsel bayramlara katılır, bu bayramlar çalışılmayan günler demektir. Tören alayları, Mars'a veya Jüpiter'e yapılan kurbanlar gibi gösteriler halkın hoşuna gider.

Kamu yaşamının her eylemine dinsel bir tören eşlik eder. Böylece, ordunun *arındırılması* bir *suovetaurile* yani bir boğa, bir dişi domuz ve bir de koyunun savaş tanrısı Mars'a kurban edilmesini kapsar.

Önemli kişilerce düzenlenen oyunlar köken bakımından Ölüler Ülkesi tanrılarına yöneltilen bir ölüler kültüdür. Bu oyunlar, gladyatör karşılaşmalarından ve diğer eğlencelerden önce olur ve daima bir tanrının koruması altında tören alayları ve kurbanlar içerir. Oyunlarda ilkel kültün birtakım izleri korunmuş bulunuyor. Örneğin, Cehennem tanrısı Orcus gibi giyinmiş bir hizmetçi gelip cesetleri kaldırır.

Galip generaller *zaferin* gereği saygıyı en üst derecede görürler: Bir gün için Jüpiter'in ta kendisi olur, onun kıyafetine bürünür ve gösterişli bir geçit resmiyle tanrıya kurban sunmaya giderler.

Dışarıdan Alınan Tanrılar

Romalılarca götürülmüş ve Brie'de (Belçika) bulunmuş olan Jüpiter

Roma dini, tarihin çetin dönemlerinde başka uluslardan, başta Yunanlılar olmak üzere Latinler ve Etrüsklerden alınan öğelerle yoğurularak yüzyıllar boyunca yapılanıp oluşmuştur. Savaş içinde bile Romalılar *evocatio* ayini ile savaşı kazanma şanslarını artırmak için düşman tanrılarını kendi yanlarına davet ederlerdi.

Zamanla Roma'nın geleneksel tanrılarına Yunan tanrı heykellerini örnek alan bir görünüm verilerek o tanrılar, biraz da zorlamayla, yeni gelen tanrılara uyarlanmışlardır. Ama içyüzleri bakımından aralarında birtakım farklar var. Örneğin, Demeter tohumların yer altında canlanmasına özgülenmiştir, ayrıca kültü de gizemlerle doludur; halbuki Ceres ekine çiçek açtırır, onu geliştirir. Zaten bunların kültleri ayrı zamanlara aittir. Büyüleyici güzelliğin tanrıçası Romalı Venüs bir şans ve zafer tanrıçası oluverir; Optimus Maksimus (*çok iyi ve çok yüce*) Jüpiter gibi o da politikada önemli bir rol sahibi-

Kavklı denen Venüs; bir Pompei freskine göre.

Mağlup Yunanistan acımasız galibine egemen oldu.
Horatius, *Epitres*, II, 156

dir. Romanın bazı eski tanrıları silindikçe Yunan tanrılarının kişiliği yalınlaşır. Örneğin İanus ve Saturnus kendi önceliklerini Jüpiter'e bırakırlar.

Roma tanrıları - Yunan tanrıları

Jüpiter	Zeus
Juno	Hera
Neptunus	Poseidon
Pluton, Orcus	Hades
Venüs	Afrodit
Ceres	Demeter
Proserpina	Persephone
Minerva	Athena
Vulcanus	Hephaistos
Liber, Bacchus	Dionysos
Mars	Ares
Saturnus	Kronos
Vesta	Hestia

Kybele kültü Pön Savaşları'nın (MÖ III-II. yüzyıl) kritik döneminde Senatonun kararıyla Roma'ya getirilmiştir. Bu alçak kabartma tanrıçanın Roma'ya varışını temsil ediyor. Jüpiter, Juno ve Minerva Roma'nın koruyucu tanrılarıdır. Capitolium üzerinde kendilerine vakfedilmiş bir mabetleri vardır. Bunlar *Capitolium Üçlüsü*'nü oluştururlar.

Mısır tanrısı Ammon ile İanus'un sentezi Jüpiter

Gizli Din ve Kültler

İsis heykeli, MÖ I. yüzyıla aittir ve Herculanum'da bulunmuştur. İsis özellikle gösterişli bayramlara konu edildiği Pompei'de saygı görürdü.

Fetihler sürdükçe Helenistik kültür ve gizemli Doğu dinleriyle kurulan ilişkiler Romalının anlayışını değiştirir. Geleneksel kültler itibar, ayinler ise anlam yitirir.

Frigyalı Kybele'nin, Mısırlı İsis'in (her ikisi de bitki büyüten ulu tanrıçadır), Dionysos'un ya da Mithra'nın kültünü halk çok sever. Zira, bu kültler ölümden sonra dirilmeyi vaat ediyorlar. Daha çok gizli gruplar içinde köleler, kadınlar ve askerler tarafından benimsenen bu dinler üst tabakaların istemediği eşitliği esas alır. Mithra veya Kybele kültüne girenler boğa kanı ile vaftiz edilirlerdi.

Bütün bu ayinler, hele İsis'inkiler, egzotik ve görkemli törenler sergiliyor, müziği, kıyafetleri ve mizanseniyle mistik coşkuyu teşvik ediyordu.

Durumları sallantılı tanrıların, örneğin Osiris'in, Serapis'in, Attis'in, Baal'in, Mithra'nın ve Dionysos'un figürleri artık birbirine karışmakta, bazen bir tür tektanrıcılık olarak Kutsal Kitap'ın Tanrısı ile birleşmektedir. Roma'da önemli bir Yahudi

topluluğu meydana gelir; bu topluluk imparatora sadakat yemini etmeye zorunlu değildir, tapınma özgürlüğüne sahiptir. Şu da var ki, ne tapınağı ne de heykeli bu-

lunan bu acayip din zaman zaman dışlanmış ve Roma'dan kovulmuştur.

Hıristiyanlar, ki özel statüleri yoktur, imparatorluk dinini benimsemeyi tümüyle reddederler. Bu politik anlaşmazlık imparatoruna ve kimi zaman Hıristiyanların uzlaşmazlığına karşı kışkırtılan yerel halkın tepkisine göre farklı şekillerde bir çözüme bağlanmıştır. Hoşgörü dönemleriyle işkenceler hep birbirini izlemiştir. İmparator Konstantin'in din değiştirmesiyle 324'ten itibaren resmi din olarak Hıristiyanlık nihayet zaferi kazanır ve dolayısıyla tektanrıcılığa doğru genel bir eğilim belirir.

Yüzyılın başında Pompei'de bulunmuş olan Gizemler Villası'nın freski. Bu fresk Dionysos ile annesi Semele huzurundaki dine giriş ayinlerini göstermektedir.

İlk yüzyıllarda Mesih, *İsa Peygamber*, daha çok genç bir çoban görünümünde temsil edilmiştir. Bu çoban, hayvanları kendisine hayran eden Orpheus'a benzemiyor da değil. (Yeraltı gömütlüğü, III. yüzyıl başları)

Hıristiyanlara ilk işkenceler Neron'la 64 yılında başlar. Onlar en çok arenada yırtıcı hayvanlara atılmışlardır.

İmparatorluk Kültü

Sulla'nın, kendisini tanrılarla bir tutan *Fulix* (Mutlu) lakabını taşıyan sikke.

Romulus'la bir tutulmuş tarım tanrısı Quirinus, Augustus döneminin bir sikkesi üzerinde yeni Romulus'u ifade ediyor.

İmparatorluk kültü, ilk imparator Octavius-Augustus ile resmen MÖ 27'den itibaren ortaya çıkar; ne ki, bu sonucu ağır ağır Roma geleneği hazırlamıştır. MÖ I. yüzyılın politik çalkantıları içinde birtakım diktatörler, kendilerini sanki tanrısal kılan imparator unvanıyla birlikte rahiplik görevlerini de ellerinde topladılar. İskender'den beri Helenistik monarşiler örneği de akılları, tanrılaştırma düşüncesine hazırlamıştı.

Böylece Sextus Pompeius, Neptunus'un; Antonius ile Kleopatra da Osiris ile İsis'in görünümünü alır. Julius Caesar sağlığında ne krallık unvanı ne de somut bir tanrısallık edinmiştir; ama ölümünden sonra Quirinus Tapınağı'nda onun adına bir Yenilmez tanrı heykeli dikilir.

Octavius Roma gelenekleriyle Yunan kültürünü birleştirir. Julius Caesar'ın evlat edindiği Octavius atası olarak Mars ve Venüs ile onların soyundan gelen Aineias ve Romulus'u kabul eder. İktidara geldiğinde, bir resmi tören esnasında on iki akbabanın görünmesi Roma'nın kuruluşu sıralarında Romulus'a yönelik iyilikçi kehanetleri çağrıştırır (s. 224).

Actium Deniz Savaşı'nda Antonius'a karşı kazandığı zaferi kutlamak için Octavius-Augustus deniz tanrısı Neptunus biçiminde gösterilmiştir.

Birtakım Doğu kökenli öğretiler, Saturnus yüzyılı ile başlamış olan çağın, Apollon'un altın çağı ile sonuçlanacağı düşüncesini yayarlar. Dolayısıyla Octavius bu tanrıya özellikle bağlanır ve kendisinin olasılıkla doğrudan Apollon'un oğlu olduğu söylentisi yayılır! Politik ve dinsel bunalımlardan sonra Augustus barış ve refah sağlar, eski kültleri canlandırır. O, halka mutluluk getiren Kader tanrısının insanlaşmış örneğidir artık.

Sonraları imparatorlar daha yaşıyorken kendilerini tanrılaştırmaya çalışmışlardır. Örneğin, Neron, Apollon şekline; Commodus ise Herkül şekline girer. Vespasianus, Hadrianus ya da Marcus-Aurelius örneğinde olduğu gibi diğerlerine de şaşılası güçler tanınır. Sağlıklarında onların Geniusları yol kavşakları ile ailelerin Larlarının yanı sıra yüceltilmiştir. Ölümlerinden sonra imparatorların, bazen imparatoriçelerin rahipleri, sunakları olmuştur.

Çağın çeşit çeşit dinleri arasında koca bir imparatorluğun politik birliğini tek başına bu kült sağlar.

Augustus'un mermer heykeli. İmparatorların erguvan kırmızısı ihramına bürünmüş olan Augustus komutanlığın somut bir örneğidir. Bu çeşit heykeller bütün imparatorluğun kült mekânlarına yerleştirilmiş bulunuyordu.

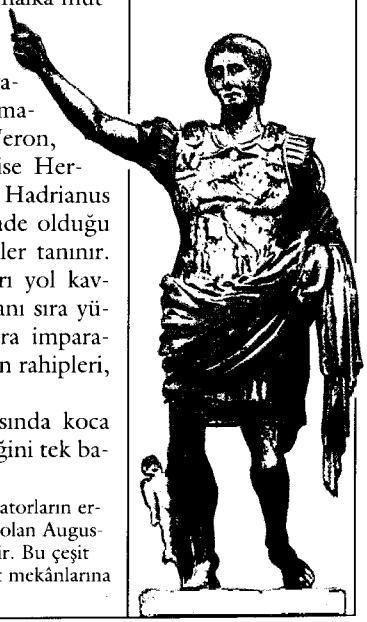

Augustus-Jüpiter tanrıça Roma ile birlikte.

Ölümünden sonra tanrılaştırılan Augustus burada Apollon'la özdeş kılınmıştır.

Romalıların Atası Aineias

Vergilius, *Aeneis*

Aineias babasını omzuna alarak alevler içindeki Troya'dan kaçıyor.

Venüs'ün kahraman Anhises'ten Aineias adı verilen ve Hektor'dan sonra Troyalıların en yamanı olan bir oğlu olur. Çocuk daha doğmadan kendisine olağanüstü bir gelecek belirtilir. Babası, oğlu Askanios (Iulus) ve hayatta kalmış az sayıdaki insanla birlikte Aineias yakılmış yıkılmış Troya'yı terk ederek yeni bir yurt bulmak üzere gemiye biner.

Fakat Juno'nun Troyalılara kini azalmamıştır, Aiolos'tan bir fırtına salmasını ister.

Göz gözü görmez bir gece denizi kaplar.

Gök gürültüsü göğü sarsar; afetin yanı sıra adamlar da uluyup dururlar.

Kürekler kırılır, geminin gövdesi çöker.

Gemilerin bir bölümü batar, bir bölümü resiflere çarparak parçalanır. Nihayet Neptunus, Aineias'ın yakarışlarından duygulanır ve dalgaları yatıştırır. Sadece yedi gemi dayanmış ve Libya'ya varmıştır.

Önlerinde, kraliçe Dido tarafından kurulmuş olan Fenikeliler sitesi, Kartaca, görünür. Kraliçe kazazedeleri kabul eder

Görkemli bir şölen sırasında Aineias, Kartaca kraliçesi Dido'ya geçmişini anlatıyor. (Pierre Guerin'e göre, XIX. yüzyıl)

Venüs onun kalbine sevgi üfler. Yalnız gecelerinde kraliçe hep bir gün Aineias'la evlenmeyi düşler. Kahraman ise onun güzelliğine ve Kartaca yaşamının zevklerine iyice kaptırmıştır kendini. Fakat Venüs Aineias'a, soyuna adanmış olan topraklara doğru yeniden denize açılması gerektiğini hatırlatır. Çünkü Roma Afrika sahillerinden uzakta doğmalıdır. Aineias yol hazırlığını gizlice yapar.

Kraliçe kurnazlığını gemler.

Aineias'ı alıkoymak için yakarır, sonuç alamaz. Onu ve soyunu lanetler. Nihayet onun bırakmış olduğu kılıcı alarak kendini öldürür. Uzaklardan kahraman, sarayın en üstteki terasından alevler yükseldiğini görür; kuşku yoktur ki o odun yığını üzerinde Dido'nun bedeni yanmaktadır.

İtalya kıyılarına varırlar. Juno orada da bölge halkını, Latinlerle Rutulusları, onlara karşı düşmanlığa sürükler. Etrüsk ordusunun yardımı ile Aineias düşmanlarını ezer. Tanrı Saturnus'un soyundan gelen Lavinia ile evlenecek ve Romalı soyunun atası olacaktır.

Ben, kaderin Troya dolaylarından kovduğu ve İtalya'ya, Lavinium kıyılarına ilk gelen kahramanın ve askerlerin şarkısını söylüyorum. Bu kahraman kendi şehrini kurmak, tanrılarını Latium'a yerleştirmek için uğraşırken uzun süre de savaşların yıkımlarından acı çekti. İşte, Latin soyunun yani atalarımız Albalıların, ayrıca eski Roma surlarının kökeni buraya dayanıyor.

Vergilius, *Aeneis*, 1

Aineias, Tiber'in ağzına yanaşıyor.

Yüz geniş cadde açılıyordu oraya, yüz de kapı. Oradan da Sibylla'nın o kadar cevabı çıkıyordu.

Vergilius, *Aeneis*, 6, 42

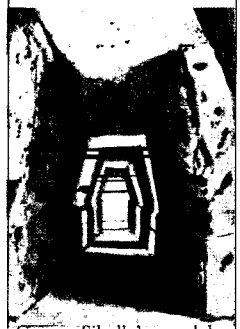

Cumae Sibylla'sının dehlizi. Aineias bu kehanete danışacaktır.

Aineias tanrılara beyaz bir dişi domuz kurban etmekte iken, gelecekteki Roma'nın refahının işareti olmak üzere, otuz domuz yavrusu doğar.

Ölüler Ülkesi

Vergilius, *Aeneis*

Pluton, Romalıların ölüler tanrısıdır ve Hades'e karşılıktır.

Limana dönen gemi yaşamın sona erdiğini simgeler. Bu, Romalıların mezar taşlarına sıkça işlenmiş olan bir motiftir. Buradaki motif Pompei'dendir. (I. yüzyıl)

Odysseia'da Odysseus-un kendisi de ölülere rastlar ama Ölüler Ülkesi'nin içine girmez. Ruhlar onun bir kurbandan akıtmış olduğu kanı içmeye gelirler. *Aeneis* Ölüler Ülkesinin çok ayrıntılı bir coğrafyasını vermektedir.

Yolu tanrıçalarca gösterilen Aineias İtalya'da Cumae'ye ulaşır. Orada Ölüler Ülkesi girişinin yakınlarında kâhin kadın Sibylla'ya rastlar. Babasını görsün diye Sibylla ona, aslında hiçbir ölümlünün geri dönemediği *sessizlik içindeki Hayaletler diyarında* eşlik etmeye razı olur.

Uçsuz bucaksız bir ormanda altın dalı alırlar. Dal onları koruyacaktır. Sonra kara ve ıssız bir gölün, Averno'nun, kıyısında kapkaranlık ve geniş bir boşluktan içeri girerler. Ölüler Ülkesi boğazlarının girişinde tüm acılar yerlerini almıştır, onlarla beraber *engerek yılanı saçlarıyla Geçimsizlik*

de, o çılgın da!... Koskoca bir karaağaç bir sürü canavarı barındırıyor. Hayaletleri uzaklaştırmak için Aineias kılıcını çeker ama silahın onlara karşı hiçbir gücü yok...

Daha uzakta çalkantılı Akheron'un çamurlu suları görünüyor

Ürkünç kayıkçı Kharon bu yerleri göz altında tutuyor. Sadece cenaze ayinleri gerçekleşmiş olan kimseler beklemeden karşı kıyıya geçerler. Bunların dışındakiler yüz yıl süreyle başıboş dolanıp durmaya mahkûmdurlar.

Altın dalın sayesinde Sibylla ile Aineias ölülerle birlikte karşı kıyıya geçerler. O kıyıda da Kerberos üç ağzını açar. Kâhin kadın Kerberos'a, onu uyutan büyülü bir çörek atar. Aineias Çiçekler Cenneti'ne varır. Orada aşk kurbanları durmaksızın yakınmaktadırlar. Daha sonra, üzerlerinde yaraları ile, tanınmış savaşçıları görür.

Ancak, önlerinde birden *Tartaros'un üçlü suru* dikilir, bu surun kapıları ardında cehennemlikler bulunur. Kanlı harmanisi içinde Tisiphone katillere uygulanan ebedi işkenceyi yönetir.

Aineias ile Sibylla bu lanetli duvarları geçerek Mutlular adalarına varırlar. Orada Anhises oğlunu heyecanla karşılar ve ona Lethe Irmağı'ndan su içecek ruhların, tekrar dirilmek için, önceki yaşamlarını unutacaklarını açıklar.

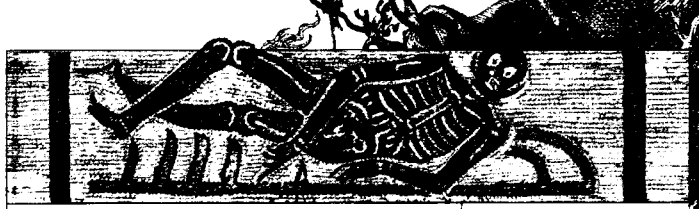

Ölümü çağrıştıran bu Roma mozaiği bezemede sıkça yer alan bir temadır.

Issız gecenin içinde gamlı bir yürekle yürüyorlardı hayaletlerin, boş barınakların arasında ve de görünmezlik ülkesinde.

Vergilius
Aeneis, VI, 268

Ölüler Ülkesi (bir XIX. yüzyıl gravürüne göre)

Romus ve Romulus

Titus Livius

Roma ve yedi tepesi

Boylu boyunca bir saban izi gelecekteki sitenin çevresinde sihirli bir koruma sınırı belirler. Yeraltı tanrıları buradan yeryüzüne çıkarlar. Etrüsk kökenli olan bu rivayet şehirlerin kurulmasında Romalılar tarafından da sürdürülmüştür.

Tanrı Tiber

İlk Roma evleri biçiminde ölü külü kutuları

Amulius ak arazi Alba'da çoban bir halk üzerinde hükümdardır; Aineias'ın soyundan gelen kardeşi Numitor'u taht-tan indirmiştir. Ayrıca yeğeni Rhea Silvia'yı, çocuk doğurmasını önlemek amacıyla, Vesta rahibesi olmaya zorlar. Oysa o ikiz doğurur. Çocukların babası olarak tanrı Mars'ı gösterir. Kral, çocukları sorgun dallarından bir sepet içinde sel halindeki Tiber Nehri'ne bırakır. Sular alçalınca beşik karaya oturur. Bir dişi kurt çocukları görür ve onlara meme verir! Faustulus adında bir çoban onları büyütür.

Bir zaman sonra Romus ve Romulus, silahsız oldukları bir sırada haydutlar tarafından kaçırılırlar. Götürüldükleri Alba'da, tahtını yeniden elde etmiş olan ataları kral Numitor'u bulurlar.

Romulus ve Romus kurtarılmış oldukları yer üzerinde bir şehir kurmak isterler. Kehaneti alabilmek için Romulus, Palatinus tepesini, Romus ise Aventinus'u seçer. Romus'a altı akbaba, Romulus'a on iki akbaba görünür ve Romulus kral ilan edilir.

Bunun üzerine Romulus iki beyaz öküz koşulmuş bir sabanla şehrin ilk surunun yerini çizer. Kapı yerlerinde sabanı kaldırır. Kutsal çukuru geçecek olan kimsenin cezası ölüm olacaktır.

Düş kırıklığı içinde Romus bu simgesel suru geçer ve Romulus onu hemen öldürür. Böylece iktidarın tek sahibi olur. Barışçı nice saltanat yıllarından sonra Romulus korkunç bir fırtınada kaybolur. Quirinus adı ile tanrılaştırılır.

Romus'u gömdükten sonra
Romulus şehri kurmaya koyulur.

Plutarkhos, *Romulus'un Hayatı*, 11, 1

Susuzluk yüzünden yöredeki dağların dışına çıkan ve çocuk çığlıklarından etkilenen bir dişi kurt adımlarını çocuklara yöneltti, eğilerek onlara meme verdi. Kralın çobanı çocukları gördüğünde kurt onları yalamaktaydı.

Titus Livius, I

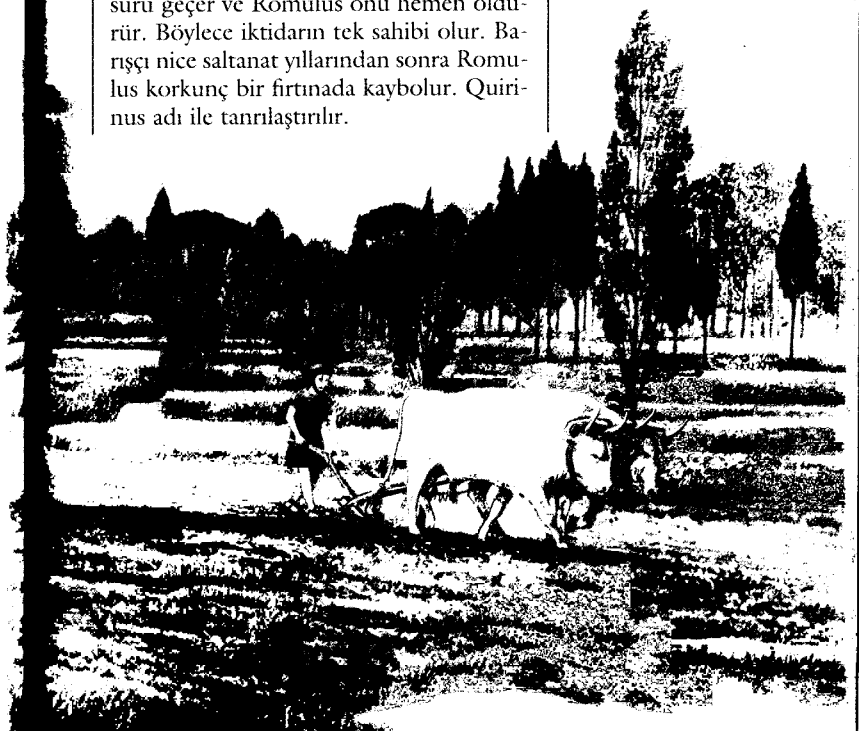

Sabin Kızlarının Kaçırılışı

Titus Livius

Sabin kızlarının kaçırılışını yansıtan mühür

Sabinler Roma'ya bir genç kızın, Tarpeia'nın, hoşa gitme isteği sayesinde girmişlerdir. Kalenin kayalığı onun adını taşır. Romalılar vatana ihanetten ölüme mahkûm edilenleri Tarpeia kayalığından aşağı atma geleneğini sürdürmüşlerdir.

Sabin kızlarını kaçırmak için Romalılar Circus'taki oyunlardan yararlanmışlardır.

Roma kurulmuş, her yandan sığınmacılar oraya gelip yerleşmiştir. Fakat, sitede kadın bulunmadığından Romulus ve halkı kaygılar içindedir. Evliliklere dayalı bir birliktelik teklif etmek için komşu uluslara elçiler gönderilmiş ise de komşular bu derece çabuk büyüyen bir siteden kuşku duydukları için teklifi reddetmekle yetinmişlerdir. Toplantı üstüne toplantı yapılmış, neticede Romulus'un önerisi benimsenmiştir.

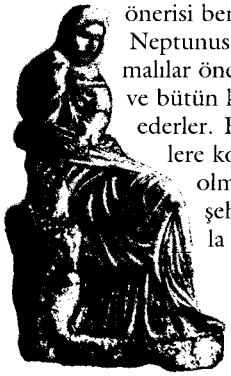

Neptunus şenlikleri için Romalılar önemli oyunlar hazırlar ve bütün komşu ulusları davet ederler. Başta, ileri gelen evlere konuk edilen Sabinler olmak üzere bu yeni şehri görmek merakıyla herkes oraya gelir.

Eş ve anne olarak Romalı *matrona* saygı görür, ayrıca belli bir özgürlüğe de sahiptir.

Romalıların işi bu kaçırma olayına vardırmaları Sabinleri aşağılamak için değil, bu iki halkı bir tek halk olarak birleştirmek içindi.

Plutarkhos, *Romulus'un Hayatı*, 14, 7

Kararlaştırıldığı gibi, bütün gözler ve dikkatlerin gösteriye takıldığı anda genç kızları kaçırmak için Romalı gençler her yana koşuştururlar. Anne ve babalar kutsallığa ihanet edildiğini haykırarak kaçışırlar; konukseverlik töresi ihlal edilmiştir. Eş buldukları için mutluluk duyan Romalı gençler sevecen davranırlar; kızlar da sonunda kocalarını yürekten severler.

Kızgın komşu uluslar durmadan Romalılara saldırırlar, Roma ilk zaferini bu saldırılardan kazanır. Sabinler kurnazlıkla kalenin içine girerler. Bu başarı Romalıları korkuya boğar, Romulus kaçmalarını zor önler. Sabin kızları korkularını bastırarak çarpışmaların ortasına atıldıkları sırada savaş doruk noktasına ulaşmıştır. Kadınlar babalarına ve kocalarına birbirlerini öldürmemeleri için yalvarırlar. Erkekler hayretler içinde kalır, yatışırlar. Şefler barış yapar ve iki halkı birleştirirler. Romulus iktidarı elde eder, onu Sabin kralı Tatius'la paylaşır. Ayrıca Romalılar karılarına karşı hep saygılı olacaklarına söz verirler.

Horatialar ile Curiatuslar

Titus Livius

Köylülerin bir kavgası üzerine Roma ile Alba arasında savaş patlak verir. Hangi halk diğerine egemen olacaktır? Adam esirgemek için Alba kralı şampiyonların çarpışmasını önerir.

Ne rastlantı ki, her iki ordunun her birinde gerek yaşları, gerek kuvvetleriyle biri diğerinden ayırt edilemeyen üçüz kardeşler bulunuyordu.

Romalılar tarafından Horatialar, Albalılar tarafından Curiatuslar!

Gençler silahlarını çekerek öne atılırlar. (.....) Onlar kendilerinde iki büyük ordunun tüm cesaretini görüyorlar; kendilerine yönelik tehlike umurlarında değil, vatanlarının geleceğinden başka bir düşündükleri yok.

Kısa sürede iki Romalı ölür, her üç Albalı da yaralanır.

Bunun üzerine Horatia kaçar, sonra dönüp hücum eder ve en yakındakini öldürür. Romalıların coşkun alkışlarından cesaret alarak ikinci Curiatus'a yönelir, hemen oradaki üçüncüsü yetişmeden çarpışmayı bitirir ve artık üçüncüyü kolayca alt eder.

Romalılar yiğiti alkışlarlar. Kız kardeşi onları karşılamaya Capena kapısına gelir ve kardeşinin omuzunda Curiatuslardan biri olan nişanlısının pelerinini görür. Olanı anlar ve matem işareti olarak saçlarını dağıtır.

Genel sevinç içinde bu ağlayıp yakınmalar coşku içindeki genç adamın öfkesine yol açar. Genç adam kılıcını çekerek kızcağıza saplar ve şöyle haykırır: "Düşmanına ağlayacak her Romalı kız işte böyle ölmeli!"

Horatiaların yemini; ressam Louis David'e (1784-1825) göre.

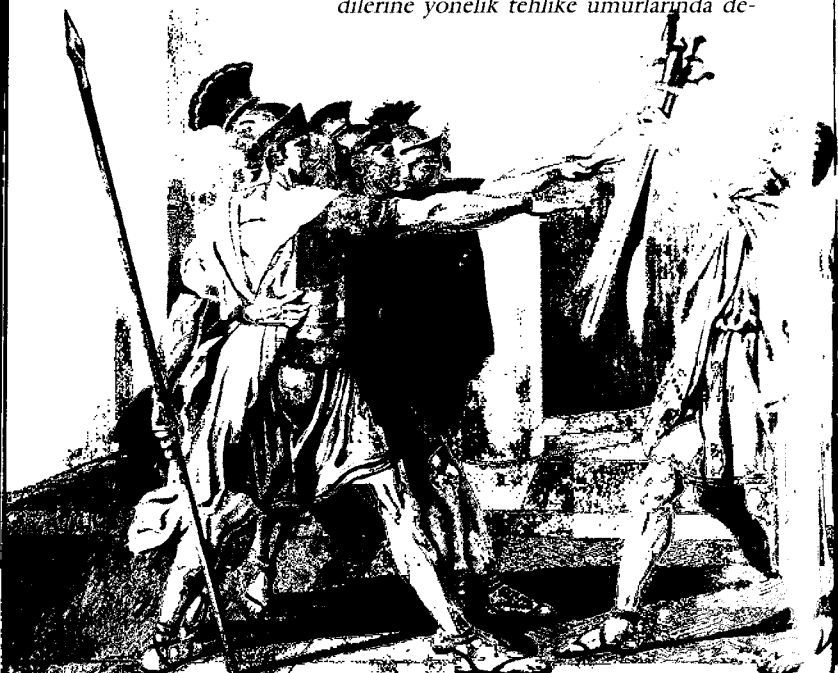

İlk saldırıda silahlar tokuşur, kılıçlar şimşek gibi parıldar; sınırsız bir korku ürpertisi bakanların yüreğini ağzına getirir.

Titus Livius

Hâkimlerin önüne çıkarılan Horatia'yı ihtiyar babası savunmuştur. Sonuncu oğlu, Roma'ya zafer sağlamış olan kahraman, bir rezil gibi ölüme mi mahkûm edilecek? Heyecanlanan Romalılar Horatia'yı aklarlar. Fakat

babası onu şu sembolik cezaya çarptırır: Küçültme ifadesi olarak oğlunu *boyunduruk altından* yani onu, başını eğmeye mecbur edecek bir merteğin altından *geçirtir.*

Her Şey Zafer İçin

Titus Livius

Etrüsklerin trompetin mucidi oldukları söylenir.

Kâhinlik sanatında Etrüskler ustadırlar. Yanda: Arunpiciler tarafından kullanılan ve tanrılara özgü parçalarına göre bölünmüş olan bir koyun karaciğeri tasviri.

Horatius savaşta bir gözünü kaybeder. Onun *Tekgözlü* demek olan *Cocles* takma adı buradan gelir.

Güçlü Etrüsk siteleri, öteden beri savaşçı diye ad yapmış olan yeni devlete karşıdırlar. Kral Porsenna Roma'yı kuşatır; şehre giriş yolu Sublicius Köprüsü'nden ibarettir.

Horatius Cocles'in köprüye göz kulak olmakla görevli olduğu bir gün:

Düşman ansızın yanı başlarındaki bir tepe üzerinde tertiplenir ve oradan aşağı inmeye başlar. O anda kahraman, kendi adamlarının şaşkına dönüp silahlarını fırlattıklarını görür.

Horatius Cocles, kılıcı elinde, tek başına ilerler. Düşman, hayretler içinde, şiddetli bir ilk hücumda bulunur; ölen baştaki savaşçılar kendileriyle vuruşan adamı korumuş olurlar. Ne ki, saldırganların koşuşmalarıyla ahşap köprü çöker, böylece çarpışma sona erer. Horatius suya dalar, yüzerek şehre ulaşır.

Fakat kuşatma sürer ve açlık Roma'yı tehdit eder. Genç bir patrisyen, Mucius, tek başına düşmanın oraya gitmeyi tasarlar. Giysisinin altına bir hançer saklar ve kral katına kadar sokulur. O gün ödeme günüdür, kral ile sekreteri ücret dağıtımında hazır bulunuyorlar. Mucius rasgele bunlardan birini öldürür, öldürdüğü sekreterdir. Kaçmakta iken yakalanıp krala götürülür.

Orada adını söyler, kralı öldürmek istediğini, ölümden korkmadığını açıklar. Esasen kendisinden sonra üç yüz genç Romalı daha, aynı girişimde bulunacaktır. Dehşete düşen kral onu, ateşle işkence ettirmek ile tehdit eder. O anda Mucius elini harlı bir ateşin üzerine kor ve hiç ürpermeden yanmasını seyreder.

Şaşkınlıktan donakalan kral onu serbest bırakır, hemen yapılan müzakereler sonunda kuşatmayı kaldırır. Bundan böyle Mucius şu takma ad ile anılır: *Scaevola*, solak!

Etrüsk freskleri

Başlangıcında Roma Etrüsk krallarının egemenliğinde kalmış ve Etrüsk uygarlığından çok etkilenmiştir. Geleneğe bakılırsa, son kral Görkemli Tarquinius'un yurttan kovulmasından sonra MÖ 509'da Cumhuriyet ilan edilmiştir.

Bir Romalının, en yüce ödül olan zafere kavuşmak uğruna, acıyı hiçe saydığını göstermek için Mucius hiç kımıldamadan elini yakmaktadır.

Philemon ile Baukis

Ovidius, *Değişimler*

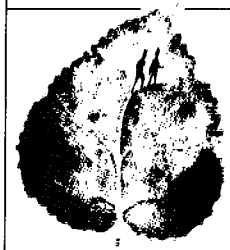

Günün birinde Zeus ile Hermes iki yolcu görünümünde Frigya'yı dolaşmaya karar verirler. Dinlenmek istediklerinde karşılaştıkları şey sadece kapalı kapılar olur.

Ama bir ev onları kabul eder: Gerçekten küçük, saman sapı ve bataklık sazıyla örtülü bir evdir bu.

Bu kulübede Baukis ile kocası Philemon birlikte kocamışlardır.

Kocamış adam kendilerine oturacak bir yer gösterene kadar tanrılar bu basit barınağın eşiğini geçmek için başlarını eğmeyi pek istemezler; Baukis oturacak yere hemen kabasaba bir çul seriverir.

Ardından Baukis ayakları çarpık masada konuklarına bir yoksul yemeği sunar.

Bu arada karı koca sık sık boşalan şarap testisinin kendiliğinden dolduğunu fark eder, korkuya kapılırlar. Ellerini göğe kaldırıp çekine çekine dua ederler; bu hazırlıksız yemek için bağışlanmalarını dilerler. Bir kazları, evet, bir tek kazları vardır, onu kutsal konuklarına kurban etmeye kalkışırlar. Konuklar buna izin vermezler.

Bir de görürler ki su, yalnız onların kulübesini esirgeyerek bütün bölgeyi kaplamıştır. Kulübe, gözleri önünde bir tapınağa dönüşür.

Çatıdaki saman sapının yerini altın alır, kapı oymalarla bezenip donanır, yer mermer döşenir.

Zeus dileklerini sorar:

"Rahipleriniz olmak, tapınağınıza hizmet etmek. Ayrıca da ecel her ikimize birlikte erişsin." Tapınağın bakıcısı olurlar. Nihayet, günün birinde ömürleri sona erince Baukis, Philemon'un yaprakla donandığını görür, kocamış Philemon da Baukis'i örten yaprakları görür. Bugün hâlâ insanlar onların yan yana duran ağaç gövdelerini gösteriyorlar.

Amor ile Psykhe

Apuleius, *Değişimler*

Psykhe'nin güzelliğine duydukları saygıdan ötürü insanlar Venüs'ün tapınaklarını terk eder ve onu gereğince kutsamaya özen göstermez olurlar. Bu durum tanrıçayı çok öfkelendirir ve Psykhe'ye karşı kin beslemesine neden olur.

Yanda: Venüs'e yeğlediği hayvanlardan koyun ve güvercin sunulması.

Eros adının Latince karşılığı Amor ya da Cupidon'dur. Afrodit, Hephaistos ile evlenmiştir; ama, bu aşk tanrıçası savaş tanrısı Ares'le de birleşmiştir. Bunların birçok çocuğu olmuştur: Eros ile Anteros yani *Karşılık*...

Bir kral ve kraliçenin üç kızı olur. En küçüğü olan Psykhe öyle güzeldir ki Venüs ondan kaygı duyar. Oğlu Amor'a genç kızı erkeklerin en kötüsüne âşık etmesini emreder. Gerçekte ise genç kız güzelliğinin hiç mi hiç yararını görmemekte-

dir; zira herkes ona hayransa da kimse evlenme teklifinde bulunmaz. Babası, Apollon'un kehanetine danışmış ve kızına eş konusunda şu haberi almıştır:

... acımasız bir canavar, kanatlı, engerek benzeri.

Yine de Psykhe kadere boyun eğer. Ne var ki, kehanetin bildirdiği yerde görkemli bir saray bulur, ama kimsecikler yok! Gece olunca kocası gelir ve ondan kendisini görmeye asla kalkışmamasını ister.

Psykhe, Aşk'ın (Amor) aşkına kendiliğinden, daha onu tanıyıp bilmeden tutulur.

Apuleius, *Değişimler*, V, 23

Gece geceyi kovalar, kocası hep karanlıkta gelir ve büyük bir mutluluğu paylaşırlar. Ne var ki, sarayda yalnız olduğundan Psykhe için günler geçmek bilmez. Bu nedenle, bir gün kız kardeşlerinin, yerini öğrenmiş oldukları sarayın yakınlarında seslendiklerini duyunca çok mutlu olur. Kocası ona, kendisini görmeye çalışmayacağı hakkındaki andını hatırlatmış, ayrıca hamile olduğunu da bildirmiştir. Eğer aralarındaki gizi saklayabilirse çocuk bir tanrı olacaktır!

Fakat Psykhe'nin kız kardeşlerinin içini kıskançlık kemirmektedir. Ona kocasını hiç görmediğini söyletir ve sinsice onu bu canavarı öldürmeye ikna ederler. Ertesi gece Psykhe bir bıçak edinir; kandil ışığında Amor'u doğrudan görünce titreyerek yaklaşır ve kandilinden tanrının omuzuna kızgın bir yağ damlası düşer. Derin acılar içinde tanrı, onun güzelliğine kapılarak kendi annesinin emirlerini dinlemediğini ona açıklar. Ama, işte, Psykhe yıkımlarına yol açmıştır. Ve, Amor uçup gider...

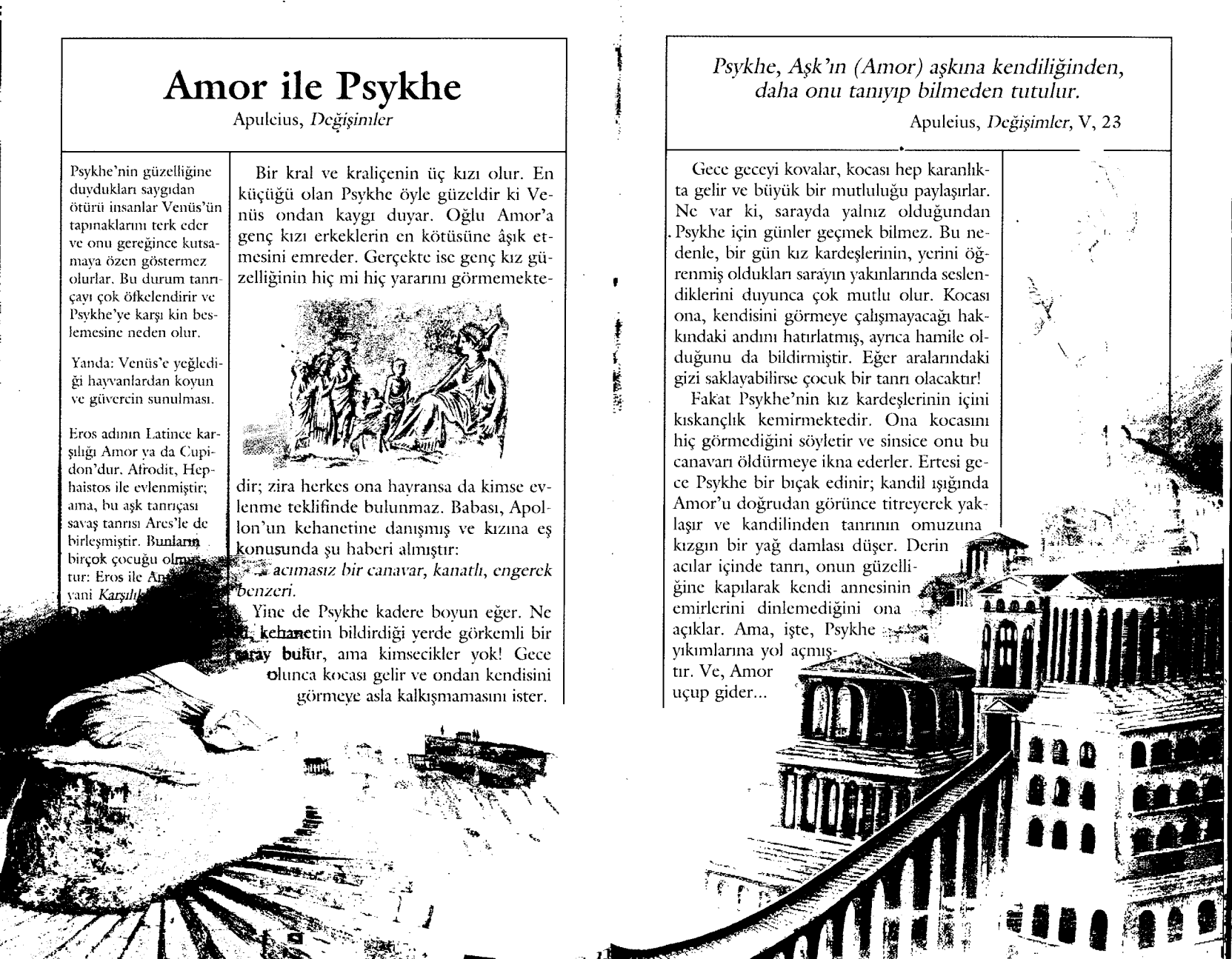

Zamanı erişti, Voluptas dediğimiz bir kızları oldu.

Apuleius, *Değişimler*, VI, 24

Yunancada *Psykhe*, *kelebek* ve *ruh* demektir. Çoğu kez ruh, ölümden sonra bedeni terk eden bir kelebek olarak gösterilmiştir. Yüzyıllar içinde Psykhe, coşkun duygular ve ıstıraplarla arınan, en sonunda da aşk içinde ebedi bir mutluluğa erişen insan ruhunun simgesi olmuştur.

Psykhe kendine geldiğinde saray yok olmuştur. Amor'u bulmak için dünyanın her yanını dolaşmaya başlar. Bütün tanrıçalara yakarır ama, Venüs'ün düşmanlığından çekindikleri için hiçbiri yakarışlarını dinlemez. Nihayet genç kadın doğruca Venüs'e yalvarır, Venüs onu köle olarak hizmetine alır.

Venüs ondan bir gün içinde koca bir tahıl yığınını ayıklamasını ister. Kırlardan karıncalar yardıma geliverirler; buğday, arpa, mercimek ve darı akşamdan iyice ayıklanıp yığın edilir. Tanrıça ertesi gün Psykhe'ye Ölüler Ülkesi kraliçesine götürmesi için bir kutu verir ve şöyle demesini tembihler:

Venüs, sahibim, kendisine güzelliğinizden bir miktar göndermenizi rica ediyor, çünkü oğlunun bakımını yaparken kendisininkini biraz kaybetmiştir.

Psykhe sonunun geldiğini sanır. Ancak, bir kulenin yanından geçerken Ölüler Ülkesi girişinin nasıl bulunacağını kendisine açıklayan bir ses duyar. Nihayet, Proserpina dolu kutuyu Psykhe'ye geri verir! ... Psykhe merakından kutuyu açar, kutu boştur! ... Üzerine ölümcül bir bitkinlik çöker ve derin bir uykuya dalar.

Amor, yarası iyileştiğinden, annesinin sarayından uzaklaşmayı başarır. Karısını bulur, oklarından birisini ona (hafif hafif!) batırır, onu azıcık azarlar ve kutuyu Venüs'e götürmesini söyler. Bu arada hakkını Jüpiter'in huzurunda savunmak için kendisi de Olympos'a çıkar. Tanrıların ve insanların babası onların evlenmesine izin verir, der ki:

Boğa ya da kuğu biçimine girmemi gerektiren haksızlıktan bir kez daha bana söz etsen bile... Sana nasıl hayır denir?

Venüs duyarsız kalmaz. Mercurius, Psykhe'yi yerden alıp tanrıların sarayına bırakır. Orada Psykhe ölümsüzlük kazanır, sonsuza dek Amor'la birlikte olsun diye.

Yanıktan acı çeken Amor annesinin sarayında tedavi edilmektedir.

Öfkeli tanrıça Psykhe'yi daha da kötü cezalarla tehdit ederek, yüzünde cehennemi bir gülümseme, onu azarladı.

Apuleius, *Değişimler*, VI, 16

İtalya'da Rönesans

Venüs ve üç Grazia'dan biri; Botticelli'ye (1445-1510) göre.

Perseus; Floransa okulundan heykelci Cellini'nin gözüyle. (XVI. yüzyıl)

1453'te İstanbul'un Türkler tarafından fethi, eskiçağ kültürünü Avrupa'ya tanıtır. Düşüncede ve sanatta değişikliğin ilk filizlendiği yer İtalya'dır. 1550'den başlayarak bu döneme *Rönesans* adı verilmiştir.

Alberti (1404-1472) gibi çaplı bir mimar bundan yeni teoriler çıkarır. Ona göre antik sanat eserlerini taklit etmek, kanonları yani güzelliğin ideal ölçülerini onlardan çıkarmak gerekir. Heykelde çıplaklığı yeniden alışkanlık haline o getirir. Coşkulu bir halk, sanatçıları yüreklendirir. Mediciler gibi büyük aileler, hatta papalar (Jules II ve Leon X) önemli eserler ısmarlarlar. Raffaello gibi önde gelen sanatçılar büyük atölyeler açar ve öğrenci yetiştirirler.

XVI. yüzyıl hümanistlerine göründüğü haliyle Roma forumu

Flaman ve İtalya tablolarında derinlik ve hacim kendisini gösterir. Renk kimyası düzelir, nüanslarda aydınlık ve zarifliği artırır. Anatomi üzerindeki incelemeler beden betimlenmesinin daha uyumlu ve gerçekçi olmasına olanak sağlar. Leonardo da Vinci gibi usta bir ressam resim sanatını geliştirir.

Heykel, çok iyi bir tunç işleme tekniğinin yanı sıra bu buluşlardan da yararlanır.

İtalyan ressam Raffaello'nun (1483-1520) bir freskine göre ideal güzelliğin doruk noktası. Eskiçağın ve Rönesans'ın şair ve sanatçıları zaman içinde buluşmuş oluyorlar.

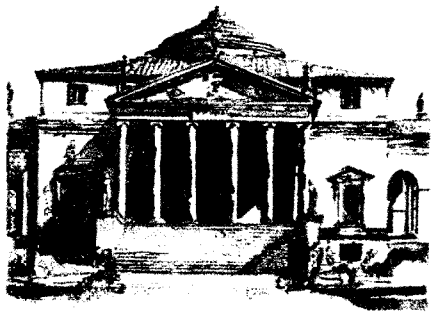

Mimarlık, eskiçağın *altın orana* dayanan şaheser yapılarının oranlarından ve uyumundan esinlenir.

Donatello ile ressam ve heykelci Michelangelo bunun başarılı temsilcileridir. Mimarlık antik görünümü taklit eder. Her yanda yapılara Dorik ve İonik sütunlar, sütun başlıkları eklenir. Mimar Bramante Roma San Pietro'sunda Eski Roma'nın dekorunu yansıtmaya gayret eder.

Leonardo da Vinci (1452-1519) tarafından resmedilmiş Bacchus-Dionysos

XVI. Yüzyıldan Günümüze

Nymphelerimizin sevgilisi güzel çeşme, suyun onları sakladığı zaman kaynağının derinliğinde...
Ronsard, *Odlar*, II, 9

Paris'te Innocents çeşmesinin Nymphe'si. XVI. yüzyılda Jean Goujon tarafından yapılmıştır.

Leonardo da Vinci gibi İtalyan asıllı ressamların seyahatleri Rönesans düşüncelerini Avrupa'ya yayar. 1450'ye doğru Almanya'da ortaya çıkan matbaa eskiçağ kültürünün tanınmasını sağlar.

Nice büyük kütüphaneler açılır, Vatikan'daki gibi. Nice akademi Eski Yunan ve Roma felsefesini yeniden canlandıran bir seçkin düşünürler ve yazarlar yani bir *hümanistler* topluluğu oluşturur.

Büyük keşifler o zamana kadar bilinmeyen halkların töreleri üzerinde uzun uzun düşünülmesine neden olur. Kopernik ve Galileo gözlem ve hesaba dayanarak Dünya'nın yuvarlak olduğunu, Evren'in merkezinde bulunmadığını savunur. Bilginler, hekimler geleneklere karşı çıkarlar.

Herakles XX. yüzyıl heykelcilerini de hâlâ esinlemektedir. İşte, Antoine Bourdelle, Aigina alınlığından esinlenerek 1900'de bu okçu Herakles'i yapmıştır.

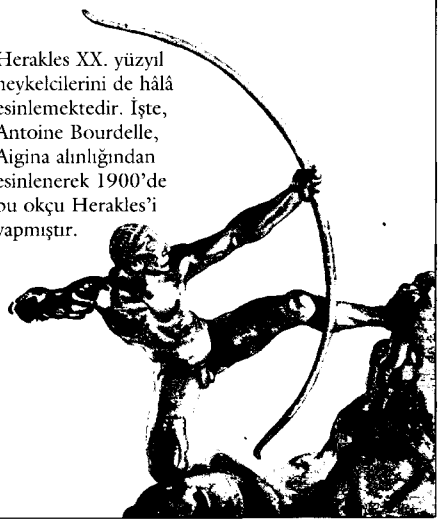

Vergilius'un kılavuzluğunda şair Dante (1265-1321) Cehennem'in dokuz bölümünü dolaşır. (Delacroix'nin bir tablosuna göre, XIX. yüzyıl)

Hümanistler her sorunla ilgilenirler. İtalyan Macchiavelli, Hollandalı Erasmus devlet yönetimi üzerinde düşünür. *Gargantua* ve *Pantagruel*'de Rabelais eğitim konusuyla savaş konusunu ele alır. Montaigne *Denemeler*'inde eskiçağın bilgeliğinden esinlenen yeni bir bilgelik zemini hazırlar.

Pléiade şairleri, Ronsard'la Du Bellay, Eski Yunan ve Roma şiirine benzerliği

önerir ve Yunanca ile Latinceden yaptıkları alıntılarla dili zenginleştirirler.

Eski Yunan ve Roma mitleri, günümüze dek resim sanatını, XVII. yüzyıl tragedyalarını (Corneille'de, Racine'de) ve opera güftelerini etkilemişlerdir. Giraudoux'nun *Elektra*'sı ile *Troya Savaşı Olmayacak* adlı yapıtı, Anouilh'in *Antigone*'si örneğinde görüldüğü üzere mitler XX. yüzyılda da edebi eserlere kaynaklık ediyorlar.

XVII. yüzyılda François Girardon, Apollon ve Nymphe heykellerini Versailles bahçeleri için yapar.

Zeus'un, yıldırımla vurduğu Helios'un oğlu Phaethon'un ölümü (Rembrandt'a göre, XVII. yüzyıl)

Küçük Mitoloji Sözlüğü

A

Aias: Akhilleus'tan sonra Yunanlıların en yiğit adamı.

Aigina: Tanrı-ırmak Asopos'un kızı. Zeus tarafından bir adaya götürülür, ada onun adını taşımaktadır.

Aigyptos: Poseidon ile Nil'in erkek torunu. Melampodların (Karaayak) ülkesini fetheder ve oraya kendi adını verir. Elli kızın babası, kendisinin kardeşi Danaos'a rahatlık vermez.

Aither: Hesiodos'a göre Gece'nin oğludur; göğün Güneş'e en yakın bölümüdür. Aither (eter) çok uçucudur, hafif ve saf olmayı ifade eder.

Alkestis: Pelias'ın kızıdır; Artemis tarafından cezalandırılan kocasının hayatına karşılık kendi hayatını verir; ama Herakles onu Ölüler Ülkesi'nden geri getirir.

Alkyone: Aiolos'un kızıdır; Sabah Yıldızı'nın oğluyla evlenir. Mutluluklarını kıskanan Zeus ile Hera onları kuşa dönüştürür, Zeus kuşun yuvasını kış gündönümünde sakin olan bir denizin kenarına kurmasına izin verir.

Amaltheia: Bebek Zeus'u Girit'te emziren keçidir. Bunun derisiyle Zeus, kendisini Titanlardan korumuş olan bir tür zırhlı kalkan yapmıştır. Ayrıca boynuzlarından birini de alır ki bu, bolluk boynuzu olacaktır.

Amphion: Zeus'un oğludur; öyle güzel lir çalar ki Thebai surlarının yapımı için taşları hareket ettirir.

Antiklea: Odysseus'un annesi. Onun yokluğunda kederinden ölür.

Antinoos: Penolepe ile evlenmek isteyenlerin önde geleni. Penelope kendisinden Odysseus'un yayı ile ok atmasını isteyince (ki, bu yayı yalnız Odysseus çekebilir) bahanelere sığınmaya girişir. Odysseus'un attığı ilk ok onu öldürür.

Arakhne: Dokuma sanatında Athena ile rekabet etmek istediğinden örümceğe dönüştürülen kız.

Arethusa: Tanrı-ırmak Alpheios'un takibinden kurtulması için Artemis'in pınara dönüştürdüğü kız. Yine de ırmak kendi suyunu onunki ile karıştırır.

Argos: İo'ya bekçilik etmekle görevli yüz gözlü dev. Zeus tarafından öldürülür. Hera onun gözlerini tavus kuşunun tüyleri üzerine yerleştirir.

Aristaios: İnsanlara balarısı yetiştirmeyi öğretir.

Arkas: Zeus'un oğlu, Arkadia'nın kurucusu.

Atalante: Mağrur avcı kız. Kendisiyle evlenmek isteyenlere koşu teklif eder, hasmını kendisinden önce yola çıkarır, yine de onu geçer; geçtiğini öldürür. Ancak, isteklilerden biri Afrodit'ten altın elmalar alır ve koşu boyunca elmaları Atalante'nin önüne atar; onları almak için durduğundan Atalante yarışı kaybeder.

Ate (Hata): Eris'in yani Geçimsizlik'in kızıdır. Zeus ile Hera'nın arasına dargınlık sokar. Zeus onu cezalandırmak için tutup Olimpos'tan aşağı atar. O gün bugündür Ate, insanların yanında konaklamaktadır. İnsanın başı üzerinde, aralarına fitne sokarak, hiç fark edilmeden hafif hafif dolaşır.

Atlantis: Platon'a göre Herkül sütunlarının batısında (Atlantik'te) pek geniş bir ada olup Poseidon'un malıdır.

B

Bellona: Romalıların savaş (bellum) tanrıçasıdır. Bellicosus (savaşseverlik) buradan gelir.

C

Camena(lar): Romalıların Nympheleri olup Müzlerle bir tutulmuşlardır.

Casus: Vulcanus'un oğlu, korkunç dev. Herkül tarafından öldürülmüştür.

D

Deiphobos: Priamos'un oğludur. Paris'in ölümü üzerine Helena ile evlenir. Menelaos onu öldürür.

Diktynna (Ağdan Çıkan Kız): Minos'un dokuz ay kovaladığı Girit Nymphe'si Britomartis'in lakabıdır. Kız denize atlar ve balıkçılar tarafından kurtarılır.

Diomedes: Kısraklarına insan eti yediren Trakya kralı. Herakles onu yem olarak bu hayvanların önüne atar. Diğer bir Diomedes ise Yunanlıların Troya'daki büyük bir kahramanıdır.

Dryaslar: Yunanistan'da kutsal sayılan dişbudak ağacının (drus) Nympheleri olup Uranos'un kanından doğmuşlardır.

E

Egeria: Bir Roma Nymphe'si. Kral Numa'nın danışmanıdır, onunla gece konuşurdu. Kralın ölümü üzerine öylesine ağladı ki pınara dönüştü. Büyük bir adama yol gösteren kadın bir Egeria'dır.

Endymion: Kendi isteği üzerine, babası Zeus tarafından sonsuz bir uykuya yatırılır. Selene (Ay) onu uyandırmadan her gece onunla buluşmaya gelir; bu buluşmadan elli kızları olur.

Erato: Lirik şiirin Müz'üdür.

Erysikthon: Demeter'e adanmış ağacı keser; ceza olarak tanrıça ona bir açlık gönderir ki bu açlık dinmek bilmez. Nihayet iş adamın kendi kendini yemesine varır.

Eskülape: Romalı Asklepios'tur.

Etna: Başlangıçta Uranos ile Gaia'nın kızı olan bir Nymphedir; Romalılara göre Vulcanus bu volkanda oturur.

Eumaios: Kral oğlu iken köle olmuştur; Odysseus'un yokluğunda ona sadık kalan nadir hizmetçilerden biridir.

Eumenides (İyilikçiler): Öfkelerinden sakınmak için Erinyalara takılan ad.

Eumolpos: Poseidon'un oğludur; Eleusis gizlerinin kurucusu olduğu söylenir. Rahipler ailesi Eumolpideler onun soyundan geldiklerini savlarlar.

Evandrus: Arkadia'dan gelmiştir; Palatium Tepesi üzerindeki Romanın öncesi olan köyü kurar. Aineais'in Rutuluslara karşı savaşında ona yardım eder.

F

Fatum: Romalıların Kader tanrısıdır. Zamanla onun adı diğer tanrısal varlıkları da (Moiralar, Parkalar) belirtir olmuştur.

Fides: Verilen söz, çok yaşlı bir kadın olarak temsil edilir. Çünkü Roma toplumunda söz düzenin temelini oluşturur.

Furiaeler: Romalıların Erinyalarıdır.

G

Galateia: Süt (gala) gibi beyazdır. Nereus'un kızıdır, Sicilyalı Kiklop Polyphemos ona tutulur ama boşuna...

Galates: Galyalı bir prensesle Herakles'in oğludur. Herakles yakın zamanda Alesia'yı kurmuştur. Galates, Küçük Asya'nın Galyalılar tarafından işgal edilen

bölgesi olan Galatia'ya kendi adını verir.
Glaukos: Troya kahramanı olup kendi ailesi ile Yunanlı Diomedes'in ailesi arasındaki konukluk ilişkilerini savaş alanında öğrenir. Çarpışmaya girişmeden önce silahlarını birbirleriyle değişirler.
Gordias: Efsanevi Frig ya kralı. Kendisinden geriye arabasının pek karmaşık bir düğümle tutturulmuş olan oku kalır. Bu düğümü çözebilecek kimseye Asya İmparatorluğu vaat edilmiş olduğundan İskender ipi keser. Gordion düğümünü kesmek, bir güçlüğü kuvvet kullanarak yenmek anlamına gelir.

H

Hamadryadesler: Ağaçları koruyan Nymphelerdir. Her biri on palmiye ömrü yaşar ki bu da 9720 yıl eder.
Helenos: Kassandra'nın ikiz erkek kardeşi olup o da kâhindir. Odysseus tarafından kaçırılır ve Troya'nın nasıl alınabileceğini ona açıklar.
Helle: Phriksos'un kız kardeşidir; denize düşer. Hellespontos (Marmara Denizi) onun adını taşır.
Hermaphroditos: Hermes ile Afrodit'in oğludur. Adı, erkeklikle dişiliği birlikte içeren bütün canlıları ifade eder.
Hippodameia: Kral Oinomaos'un kızıdır. Kızını evlendirmemek için kral, onun taliplerini araba yarışı yapmaya çağırır; kendisinin atları çok hızlıdır ve de yenilenin boynu vurulur. Ne ki, Hippodameia taliplerden Pelopos'a âşık olur; babasının arabasına balmumundan cıvatalar koydurur ki, bunlar kırılacaktır.
Hippokrene (At pınarı): Helikon Dağı toprağından Pegasos'un ayağının dokunmasıyla fışkırmıştır. Müzler şarkı söylemek, dans etmek için bunun çevresinde toplanırlar.
Hippolytos: Theseus ile bir Amazon'un oğlu ve büyük avcıdır. Artemis'i kutsar, Afrodit'i horlar. Afrodit, Theseus'un ikinci karısı Phaidra'yı genç adama delice âşık eder ve onun yok olmasını sağlar: Hippolytos'u bir deniz canavarı götürür.
Hyades(ler): Yıldızlara dönüştürülmüş Nympheler olup ilkbahar yağmurlarıyla görünürler.
Hymenaios: Hem bir şarkıdır, hem de düğün alayını yönlendiren tanrıdır.
Hypermestra: Danaos'un elli kızından kocasını öldürmeyen tek kızdır. Babası onu yargılatır ama Afrodit aklatır.
Hypnos: Gece'nin oğlu olan Uyku'dur. (Hipnoz buradan gelir.)

I

Idomeneus: Girit kralı Minos'un torunudur, Helena'ya talip olur. Troya önlerinde ün kazanır.

İ

İapetos: Bir Titan olup Atlas, Prometheus, Epimetheus ve dev Menoitios'un babasıdır.
İdas: İlyada'ya göre insanların en yüreklisi olup Lynkeus'un kardeşi, Dioskurların kuzenidir. Bu dördü Arkadia'da bir vurgun yapar, ama İdas ganimeti kendine saklar. Polydeukes, Lynheus'u öldürür; Zeus de İdas'ı.
-ide (sonek): -in oğlu veya kızı anlamını verir. Agamemnon ile Menelaos Atrides yani Atreus'un oğullarıdır.
İksion: Efsanevi bir halk olan Lapithlerin kralıdır. Kayınbabasına söz vermiş olduğu hediyeleri, evlendikten sonra, vermekten cayar ve onu öldürür. Ölüler Ülkesi'nde cezalandırılmıştır.
İolaos: İphikles'in oğludur, bütün işlerinde amcası Herakles'in yanındadır. Herakles öldükten sonra da onun ardıllarına yardım eder.
İthakos: Adını İthaka'ya vermiş olan kahraman, Zeus soyundan.
İulus: Aineias'ın oğludur, bir adı da Askanios'tur. Alba şehrini kurar.

J

Juturna: Sağaltıcı Roma Nymphe'si.
Juventas: Roma'nın gençlik tanrıçası, imparatorluk döneminde askeri kolejlerin koruyucusudur.

K

Kabeiroi: Gizemli tanrısal varlıklardır, Hephaistos'a bağlanırlar.
Kalkhas: Troya Savaşı sırasında Yunanlıların resmi kâhinidir.
Kassandra: Âşığı Apollon ona geleceği bilme yeteneği vermeyi vaat eder ama o, onunla yatmayı kabul etmez; Apollon onun ağzına tükürür, böylece Kassandra geleceği bilecek ama hiç inandırıcı olamayacaktır.
Kastalia: Delphoi'de Apollon tarafından kovalanınca kendisini bir pınara atar, pınar onun adını taşıyor (s. 77).
Kekrops: Gaia'dan doğma yarı insan, yarı yılan. Atina'nın ilk efsanelik kralıdır.
Kerkopslar: Bu iki kötücül cüce haydutu Zeus maymununa dönüştürmüştür.
Kharitler: (Roma'da Grazialar), Apollon'la bulunur, neşe saçarlar.
Khloris: Niobe'nin kıyımdan kurtulan tek çocuğu; ama bu kız da çok solgun kalır. (Klor adı Khloros'tan, [yeşilimsi] gelir)
Kithairon: Bir dağa adını vermiş olan kral.
Kleio: (yüceltmek, övmek anlamındaki kökten) tarih Müz'üdür.
Kokytos: İnilti nehridir, Ölüler Ülkesi'nde akar, suyu kötücül insanların gözyaşlarıyla çoğalır.
Kore (Genç Kız): Persephone'nin diğer bir adıdır.
Koronis: Apollon'un sevgilisidir ama ona ihanet eder. Artemis kardeşinin intikamını almak için Koronis'i öldürür. Tanrı onun bedeninden oğulları Asklepios'u canlı olarak çıkarır.
Kreusa: Priamos ile Hekabe'nin kızı, Aineias'ın karısıdır. Troya'nın düşüşü sırasında ortadan kaybolur.
Kuretesler: Girit cinleri. Kronos ağlamalarını duymasın diye büyük bir gürültü ile bebek Zeus'un çevresinde dans ederler.
Kyrene: Avcı Nymphe, Apollon'un kalbini çeler, Apollon onu Libya'ya götürür ve onun adıyla anılan ülkeyi ona verir.

L

Laekedaimon: Zeus'un oğlu; Sparta ile evlenir. Lakedaimon halkı ve Sparta şehri onların adını taşıyor.
Laertes: Odysseus'un babası. Argonautlardan biriydi. Oğlunun dönüşü üzerine Athena onu gençleştirir ve öldürülen evlenme isteklilerinin akrabalarının hücumlarını defetmekte oğluna yardım eder.
Lenfalar: Romalıların su kaynaklarının tanrısal varlıklarıdır. (Lenf bir vücut sıvısıdır).
Liber (Özgürlük): Roma Dionysos'udur, Bacchus ile bir tutulmuştur. Özgürleştirici olmak bu tanrının olağan niteliğidir.

M

Maiandros: Küçük Asya'nın dolambaçlı bir nehrinin tanrısıdır. Menderes onun adından gelir.
Mainadlar (Cinli kadınlar): Dionysos alayının tanrısal Bakkhalarıdır.
Makhaon: Asklepios'un oğlu; Troya'da Yunanlıların askeri doktorudur.
Mania (Çılgınlık): Erinyaların yaptığı gibi insanları cezalandırır.

Mater Matuta (Sabahın Anası): Latin Aurora'sıdır.
Megara: Thebai kralı Kreon'un kızı, Herakles'in karısı. Hera Herakles'i çıldırtır ve onun çocuklarını öldürmesine yol açar.
Meleagros: Artemis'i gücendirmiş olan Kalydon Etolialılarının kralı Oineus'un oğlu. Artemis ülkenin başına belalı bir yabandomuzu gönderir. Meleagros domuzu öldürür. Ancak, Artemis Etolialılar ile Kuretler arasında savaş çıkarır ve bu savaşta Meleagros dayılarını öldürür; annesi de onu lanetler.
Mentor: Odysseus'un sadık bir dostudur.
Midas: Frigya kralı. Dionysos'tan, dokunduğu her şeyi altına dönüştürmesini diler; dileği kabul edilir, ama altın yiyemeyeceği için açlıktan ölecek hale düşer. Onu kurtarmak için tanrı, Paktolos'ta yıkanmasını söyler. Bu yüzden bu ırmağın suları altın içerir. Ayrıca, Midas Apollon'a karşı Marsyas'tan yana olur; Apollon da onun kulaklarını eşek kulağı gibi uzatır.
Moneta (Uyarıcı tanrıça): Capitolium Junosunun diğer adı. Onun kutsal kazları Galyalıların MÖ 390'daki saldırısını Romalılara haber verir.
Morpheus: Hypnos'un bin çocuğundan biridir.

N

Naiadlar: Su Nympheleri.
Nausikaa: Phaiakialılar kralının kızı. Deniz kazası geçiren Odysseus'a yardım eder; onunla evlenmek ister ama o evlidir.
Nemesis (Öc alma): Gece'nin kızı. Ölümlülerin aşırılıklarını cezalandırır.
Neoptolemos: Pyrrhus da denir, Akhilleus'un oğludur. Babasının ölümünden sonra Troya'da savaşır. Pyrrikhe dansını bulan odur.
Nestor: Pylos kralı olup yaşlı bilge örneğidir; dahası, Troya'da bir yiğittir, ama özellikle de çok iyi bir danışmandır.

O

Oineus: Kalydon kralı. Yunanistan'da dikilen ilk asma çubuğunu Dionysos'tan o alır. (Aenologie yani şarapçılık bilgisi buradan gelir).
Olimpiyat Oyunları: Yedi gün sürer. Birincisi tanrılara sunulan kurbanlar ile atletlerin dürüstlük antlarına ait gündür. Bunu izleyen beş gün içinde yarışların şu on türü yapılır: Koşu, silahlı koşu, çıplak elle savaşma, yumruklaşma (metalle pekiştirilmiş deri eldiven kullanılan boks), pankras (her vuruş serbesttir), pentatlon (atlama, disk ve cirit atma, güreş), at ve araba yarışları. Çocuklar için koşu, güreş, yumruklaşma. Son gün dinsel alaylar ve şölenler yapılır.
Omphale: Lydia kraliçesi. Herakles'i üç yıl köle olarak tutmuştur. Herakles bir entari giymiş, onun ayakları dibinde keten eğirirken gösterilir.
Orcus: Ölüm şeytanı. Romalılar onu Ölüler Ülkesi'yle karıştırırlar.

P

Palamedes: Odysseus'un haksız olarak ihanetle suçlaması üzerine Yunanlılar tarafından taşa tutularak öldürülmüştür. Odysseus, Helena'nın kocasına yapılan hakaretin öcünü almak için edilen yeminden kendisini kurtarmaya kalkışmış ama Palamedes onun oyununu bozmuştur.
Parkalar: Roma Moiralarıdır.
Pelops: Olimpiyat Oyunları'nı başlatmıştır.
Phaethon: Güneş'in oğlu. Babasından onun arabasını sürmek iznini alır. Yeri yakmasına ramak kala Zeus onu yıldırımla vurur. (Fayton sözcüğü Phaethon'dan gelir.)
Phriksos: Boiotia kralı Athamas'ın oğludur. Kralın ikinci karısı İno, ondan ve kız kardeşi Helle'den nefret etmektedir. Ama Zeus onlara altın postlu bir koç gönderir, koç ikisini alıp havalanır. Phriksos esenlikle Kolkhis'e varır ve koçun postunu Aietes'e sunar.
Pirithoos: Theseus'un arkadaşı. Persephone'yi kaçırmak için onunla Ölüler Ülkesi'ne gider ama kendisi oradan çıkamaz.
Portunus: Romalıların limanlar tanrısıdır.
Pygmalion: Kıbrıs kralı. Bir kadın heykeline âşık olur. Afrodit heykele can verir ve kral onunla evlenir.
Pylades: Arkadaşı Arestes'in kız kardeşi Elektra ile evlenir.
Pyriphlegethon: Ateş ırmağıdır, Ölüler Ülkesi'nde akıyor.

S

Silvanus (Ormancı): Romalıların orman tanrısıdır.
Skamandros: Troyadaki tanrı-ırmaktır. Sularının kanla kirlendiğini görerek öfkelenir, Akhilleus'u boğmak ister ama Hephaistos buna engel olur.
Stentor: İlyada'ya göre, elli adama bedel nara atar.

T

Tiresias: Thebai'nin ünlü bir kâhinidir. Hera'yı gücendirdiği için Hera onu kör eder. Zeus da ona kehanet yeteneği ve yedi insan kuşağı boyunca ömür sürme ayrıcalığı verir.
Tros: Troya yurdunun temelini atandır. Oğlu İlos kendi adını İlyon'a (Troya) verir.

Daha Fazla Bilgi Edinmek İçin

.Naksos Sfenksi; kadın başlı, örgü saçlı, kanatlı aslan. Sfenks, Ekhidna ile Typhon'dan türemiştir. Harpyia'larla Khimaira onun kız kardeşleridir.

Müzeler

Adana Arkeoloji Müzesi
Afyon Arkeoloji Müzesi
Ankara - Gordion Müzesi
Antalya Müzesi
Side Müzesi
Aydın - Aydın Müzesi, Aphrodisias Müzesi, Milet Müzesi
Burdur Müzesi
Çanakkale Müzesi
İstanbul Arkeoloji Müzesi
İzmir - Bergama Müzesi, Efes Müzesi, İzmir Arkeoloji Müzesi, Çeşme Müzesi, Ödemiş Müzesi, Tire Müzesi
Manisa Müzesi
Muğla - Fethiye Müzesi, Milas Müzesi, Marmaris Arkeoloji Müzesi
Tekirdağ Müzesi
Uşak Arkeoloji Müzesi

Kitaplar

Antik Mitolojide Kim Kimdir, Gerhard Fink, Kabalcı Yayınevi, 1997
Antik Yunan'da Sanat ve Mitoloji, Thomas H. Carpenter, Homer Kitabevi, 2002
Dinler ve Mitolojiler Sözlüğü - Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda, Yves Bonnefoy, Dost Kitabevi Yayınları, 2000
Dünya Mitolojisi - Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi, Donna Rosenberg, İmge Kitabevi Yayınları, 2000
Efsaneler Dünyasında Anadolu (Anadolu Mitolojisi), Derman Bayladı, Say Yayınları, 1996
Eski Yunan'da Söylen ve Toplum, Jean-Pierre Vernant, İmge Kitabevi Yayınları, 1996
Klasik Yunan Mitolojisi, Şefik Can, İnkılap Kitabevi, 1997
Mitologya, Edith Hamilton, Varlık Yayınları, 1996
Mitoloji Sözlüğü, Azra Erhat, Remzi Kitabevi, 1997
Mitoloji Sözlüğü - Yunan ve Roma, Pierre Grimal, Sosyal Yayınları, 1997
Tanrıların Masalları - Mitolojinin Öyküsü, Michael Köhlmeier, Yurt Kitap-Yayın, 2001
Tanrıların Öyküsü - Mitoloji, Derman Bayladı, Say Yayınları, 1997

Dizin

A

Adonis, 201
Afrodit, 15, 28, 53, 56, 70, 75, 99, 107, 122, 130, 132, 158, 159, 166, 188, 201, 215, 234
Agamemnon, 23, 26, 114, 162, 115, 178, 179
Aias, 113, 163, 167
Aigisthos, 114, 115, 178, 179
Aineias, 182, 218, 220, 221, 222, 223, 224
Aiolos, 198, 220
Aiskhylos, 18, 85, 133, 179, 185
Akheloos, 118, 156, 157, 174
Akhilleus, 27, 71, 73, 110, 113, 129, 162-169, 178, 194
Akropol, 26, 37,40, 67
Aktaion, 197
Alkmene, 150
Altın Post, 153, 191, 194
Amazon, 116, 152
Amor bkz. Eros
Amphitrite, 106, 107, 117, 131, 180
Amphitryon, 150, 151
Andromakhe, 165
Anka, 1
Antaios, 125, 155
Antigone, 85, 185, 187, 188-189, 241
Apollon, 2, 7, 9, 11, 15, 18, 33, 40, 51, 52, 57, 68, 69, 70, 76, 77, 78, 99, 104, 105, 107, 109, 115, 118, 129, 132, 135, 136, 137, 162, 163, 169, 187, 196, 197, 199, 200, 219, 234, 241
Apuleius, 91, 235, 236, 237
Ares, 98, 106, 122, 132, 166, 188
Ariane, 141, 146, 147, 148
Aristoteles, 87
Artemis, 11, 35, 53, 56, 70, 99, 115, 129, 135, 184, 196, 197
Asklepios, 69, 74, 83, 86, 90, 104, 107, 142
Atalante, 112
Athena, 12, 36, 52, 60, 67, 78, 99, 113, 118, 134, 135, 142, 143, 155, 157, 158, 159, 166, 167, 168, 169, 177, 178, 184, 191, 194, 215
Atina, 12, 17, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 44, 45, 46, 49, 55, 57, 59, 60, 61, 65, 80, 84, 87, 105
Atlas, 128, 143, 155
Atreus, 23, 114, 115, 178, 179
Atreusoğulları, 114, 179

B

Bakkha bkz. Mainad
Bellerophontes, 97, 112
Boreas, 18, 193

C

Cennet, 111, 127

D

Danae, 133, 142
Danaos'un kızları, 1
Daphne, 201
Delphoi, 5, 6, 18, 67, 68, 74, 76, 77, 104, 115, 184, 186, 187
Delos, 6, 9, 15, 18, 40, 52, 75, 135
Demeter (Ceres), 12, 64, 65, 75, 99, 110, 124, 138, 139, 211, 214, 215
Deukalion, 7, 82
Devler, 37, 122, 125, 186
Dionysos (Bacchus), 13, 49, 53, 59, 60, 64, 70, 75, 77, 84, 99, 105, 135, 137, 140, 141, 215, 216, 217
Dodone, 6, 68, 74, 191
Dorlar, 6, 7, 27, 28, 29, 34, 44, 156

E

Ekhidna, 97, 129, 153, 155
Ekho, 200
Elektra, 114, 115, 179
Eleusis, 65, 75, 138, 139
Eos, 106, 107, 164, 172, 197
Epidauros, 16, 69, 90
Erinya, 110, 115, 118, 119, 122
Eris, 158, 222
Eros, 95, 122, 183, 234, 235, 236
Esir, 95
Etiyopyalılar, 19, 88, 116, 143, 164
Europa, 103, 132, 133, 146, 184
Eurydike, 182, 183

F

Flora, 206
Fortuna, 212

G

Gaia, 77, 95, 96, 122, 124, 125, 135, 155, 172
Ganymedes, 101, 106
Gece, 95, 106, 109, 154
Geçimsizlik bkz. Eris
Genius 210, 212
Geryon, 19, 152
Girit, 6, 7, 8, 16, 22, 23, 24, 31, 48, 53, 102, 124, 133, 145, 146, 147, 148, 149, 152, 159
Gorgon, 119, 142, 143
Grazialar, 109, 132
Greeler, 118, 142
Gündüz, 95
Güneş bkz. Helios

H

Hades (Pluton), 98, 110, 111, 124, 125, 139, 142, 182, 198, 200, 215, 222
Harmonia (Ahenk), 109, 234
Harpyialar, 118, 193
Hebe, 100, 101, 106, 132
Hekate, 57, 110, 111, 160
Hekatonkheirler, 96, 122, 124

Hektor, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 220
Helena, 133, 159, 160, 164, 181
Helios, 15, 107, 138, 155, 172, 201, 241
Hephaistos (Vulcanus), 87, 98, 100, 132, 135, 167, 188, 194, 215, 234
Hera, 15, 19, 30, 56, 94, 98, 100, 105, 106, 122, 124, 132, 133, 134, 135, 140, 150, 151, 153, 155, 158, 159, 163, 200, 215
Heraklesoğulları, 27, 156, 157
Herakles, 19, 27, 42, 73, 77, 97, 101, 106, 113, 118, 119, 125, 129, 144, 150, 151, 153, 154, 155, 156, 157, 182, 191, 240
Hermes, 13, 43, 47, 53, 57, 69, 99, 104, 107, 111, 130, 135, 136, 137, 140, 142, 158, 172, 173, 232
Herodotos, 29, 37, 41, 69, 88, 89
Hesiodos, 13, 32, 82, 88, 90, 95, 96, 108, 109, 110, 111, 113, 115, 121, 122, 124, 126, 128, 130, 153, 154
Hesperisler, 19, 125, 142, 152, 154, 155
Hestia, 56, 61, 77, 99, 124, 215
Hippokrates, 47
Homeros, 7, 8, 21, 24, 27, 47, 54, 78, 79, 80, 81, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 99, 100, 101, 107, 110, 125, 127, 162-179, 197, 199
Horalar (Mevsimler), 122, 132
Hypnos (Uyku), 111, 154

İ

İanus, 206, 212, 213, 215
İason, 83, 90, 145, 153, 172, 190, 191, 194, 196
İkaros, 148
İlithya, 106, 132, 134, 151
İo, 132
İokaste, 185, 187, 188
İonya, 6, 28, 29, 44, 82, 89
İphigeneia, 115, 160, 161, 178
İris, 106, 193
İsis, 75, 91, 216, 218
İskender, 20, 72, 73, 74, 75, 218
İskitler, 18, 19, 88

J

Juno, 213, 215, 220, 221
Jüpiter, 135, 212, 213, 214, 215, 219, 237

K

Kadmos, 184, 186
Kaos, 82, 95, 106, 122, 183
Kassandra, 164, 178, 179
Kastalia, 77
Kastor, 129, 133, 191
Kentaur, 116, 117, 129
Kerberos, 75, 119, 152, 153, 182, 223
Kerler, 110, 119, 154, 166
Kharitler, 109, 132
Kharon, 111, 182, 222
Kharybdis, 119, 175
Khiron, 83, 129, 190, 197
Kikladlar, 2, 6, 15, 20, 22, 23, 52, 134
Kikloplar, 19, 96, 122, 124, 170, 171, 177
Kimmerler, 19, 88, 116

Kirke, 172, 173, 174
Kroisos, 69, 157
Kronos, 95, 97, 122, 124, 126, 129, 135, 215
Kurt-Zeus, 11, 15, 77, 102
Kybele, 70, 107, 140, 215, 216

L

Laokoon, 168
Lar, 210, 212, 219
Lapithler, 117, 129
Leda, 103, 133, 159
Lestrigonlar, 19, 116, 172
Leto, 104, 132, 134, 137, 196
Linos, 151
Lotophagos, 19, 116
Lykurgos, 33, 35, 141
Lynkeus, 191

M

Maia, 136
Mainad (Bakkha), 53, 65, 84, 141, 183
Maraton, 21, 41, 77
Mars, 206, 212, 213, 215, 218, 224
Medeia, 90, 145, 149, 172, 194
Meduza, 119, 143
Meleagros, 112
Menelaos, 159, 160, 180, 181
Metis, 132, 135
Minerva, 215
Minos, 22, 25, 111, 140, 146, 147, 148, 149
Minotauros, 53, 118, 145, 146, 147, 148
Mithra, 216
Mnemosyne, 109, 132
Moiralar, 56, 101, 109, 132, 151, 191
Mutlular adaları, 126, 127, 223
Müzler, 52, 77, 81, 86, 88, 91, 104, 109, 132, 151, 182
Mykenai, 6, 7, 15, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 114, 150, 160, 161
Myrmidonlar, 160, 163, 167

N

Narkissos, 200, 201
Nemesis, 109
Nereus, 107, 143, 155
Nereisler, 108, 167
Nessos, 156
Niobe, 115, 196
Nympheler, 10, 108, 240

O

Odysseus, 78, 81, 129, 163, 168-179, 182, 222
Oidipus, 85, 184, 185, 186, 187, 188
Okeanos, 94, 95, 108, 109, 132, 154, 157, 172
Olimpia, 67, 74, 102
Olimpos, 96, 97, 100, 101, 102, 107, 124, 125, 138, 157, 182
Olimposlular, 60, 100, 106, 108, 124, 128
Orestes, 114, 115, 179

Orion, 197
Orpheus, 182, 183, 191, 217

Ö

Ölüler Ülkesi, 71, 86, 105, 110, 111, 112, 114, 118, 119, 126, 127, 138, 150, 152, 160, 162, 172, 178, 182, 183, 194, 198, 201, 205, 212, 213, 222, 223, 236
Ölüm bkz. Thanatos

P

Pan, 11, 15, 53, 107, 117
Panathenaia, 32, 42, 50, 60, 83
Paris, 158, 159, 164, 168
Parkalar bkz. Moiralar
Parnassos, 77
Parthenon, 37, 50, 60, 67
Patroklos, 71, 162, 163, 168
Pegasos, 143
Peisistratos, 32, 33, 80
Peleus, 158, 160, 162, 163
Peloponnes, 18, 156
Pelops, 43, 114, 115
Penates, 208, 210, 212
Penelope, 176, 177
Perikles, 20, 36, 37
Persephone (Proserpina), 12, 65, 110, 138, 139, 182, 183, 200, 201, 215
Perseus,133, 142, 143, 144, 150, 151, 238
Phaiakialılar, 170
Pheidias, 37, 50, 60
Pigmeler, 19, 88, 116
Pindaros, 43, 82, 83, 92, 150
Platon, 5, 20, 37, 53, 86, 87, 93, 95
Plautus, 151
Plutarkhos, 4, 35, 89, 225, 227
Polydeukes, 129, 133, 191
Poseidon (Neptunus), 12, 14, 25, 42, 98, 106, 107, 111, 117, 124, 125, 131, 134, 143, 145, 146, 155, 171, 177, 197, 215
Praksiteles, 51
Priapos, 107
Prokrustes, 11, 119, 144
Prometheus, 71, 128, 129, 130
Proteus, 155, 180, 181
Psykhe, 91, 234, 235, 236, 237
Pyrrha, 7, 82
Pythagoras, 33
Pythia, 68, 69, 76, 77, 153
Python, 77, 104, 118

Q

Quirinus, 218, 225

R

Romus, 224, 225
Rhea, 95, 97, 107, 124
Rodos, 6, 31, 45, 71, 75, 117, 169
Romulus, 218, 219, 224, 225, 226, 227

S

Saturnus, 122, 206, 212, 215, 219, 221
Satyrler, 11, 53, 117, 140, 141
Selene, 172
Semele, 105, 132, 135, 141, 217
Sfenks, 77, 118, 153, 184, 185
Sibylla, 221, 222, 223
Silenos, 140, 196
Sirenler, 53, 118, 174, 191
Sisyphos, 112, 119, 198
Skylla, 119, 174, 175
Sokrates, 17, 20, 86
Sophokles, 36, 85, 184, 185, 187, 188, 189
Sparta, 31, 34, 35, 44, 45, 59, 112, 176, 180, 181, 193
Spartalılar, 17, 20, 34, 35, 53
Stiks, 111, 135, 162, 172, 173, 193
Stoacılar, 127
Strabon, 19, 89

Ş

Şafak bkz. Eos

T

Talos, 148, 149
Tantalos, 71, 114, 115, 196
Tartaros, 96, 110, 111, 124, 125, 136, 191, 223
Telemakhos, 176
Thanatos, 45, 111, 198
Thebai, 45, 72, 77, 126, 141, 184, 185, 186, 188, 189
Themis, 131, 132, 155
Theseus, 11, 53, 118, 141, 144-149, 156, 182, 189
Thetis, 94, 95, 108, 157, 158, 160, 162, 167, 172
Tiresias, 175, 186
Titanlar, 96, 97, 107, 122, 124, 125, 128
Triptolemos, 12, 139
Troya, 26, 27, 41, 81, 85, 110, 113, 115, 126, 136, 158, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168-173, 180, 220, 221, 241
Tufan, 71, 130, 131
Typhon, 96, 97, 125, 129, 153, 155

U

Uranos, 95, 96, 110, 111, 122, 124, 135, 172

V

Venüs, 214, 215, 218, 220, 221, 234, 236, 237, 238
Vesta, 212, 215

Y

Yer bkz. Gaia

Z

Zeus, 3, 7, 10, 18, 43, 56, 57, 62, 68, 82, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 111, 112, 113, 114, 115, 122, 124, 125, 126, 129, 130, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 146, 150, 151, 153, 155, 157, 158, 159, 163, 164, 181, 184, 188, 191, 193, 197, 198, 200, 210, 215, 232, 233, 241
Zeus-Ammon, 72, 103, 215

Doğa olaylarıyla ve
insanlık tarihiyle ilgili hayal ürünü
öykülerin toplamı olan mitoloji aslında,
tıpkı bilim gibi,
insanın evreni ve dünyayı anlama,
açıklama çabasının bir ürünü...
Yunan ve Roma Mitolojisi,
her şeyi anlamaya çalışan insanoğlunun
yaratıcılığının kaynaklarını
gözler önüne seriyor;
ilkçağın iki önemli uygarlığının
ayrıntılı bir resmini çiziyor.

ISBN 975-403-260-2

Fiyatı: 5.500.000 TL (KDV DAHİL)

Basılı fiyatından farklı satılamaz